

HÍRES KÖNYVEK
I.

ÉMILE ZOLA

THÉRÈSE RAQUIN

FORDÍTOTTA
SZEGEDY JÁNOS

BUDAPEST, 1923.
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-087-7 (online)
MEK-14721

A fiatal Zola.

Másfél évtizede, egy esős téli napon Zola, a legtöbbet kárhozott és legtöbbet ünnepezt író, dolgozószobájában lehajolt, hogy megnézze, mi baja a gázkályhának s a kiömlő gáz megölte. A halála után egyszerre elnémult körülötte minden zajongás: a megbotránkozóknek méltatlankodása, a kritikusok pisszegése, a magasztalók nagy hallelujája és a »pikáns« könyvek kufárjainak nagy zsidvására. Az elnémult, a halott művész, már nem botránkoztat meg senkit, s miután nem folyik már körülötte a nagy erkölcsi és művészeti vita, már nem is olyan »cikk« a piacon, melynek kelendőségét erőltetni érdemes. Zola a síron át e hétköznapi életből átlépett az irodalomtörténetbe, melynek kripta-hűvösségében lehiggad már minden szenvedély s halkabbá válik még az elfogultság szava is.

Amíg élt, azt mondták róla, hogy *erkölcstelen* író. Azt hiszem, ez tévedés volt s ma látjuk őt igazabban, amikor azt állapítjuk meg róla, hogy *nem erkölcsös* író. Sohasem akart erkölcsös lenni, az igaz, de az is igaz, hogy sohasem akart erkölcstelen lenni. Az, hogy valaki az alakjai között erkölcsös-e vagy sem, nem érdekelte jobban, mint hogy nyugodt vagy indulatos természetű-e? Az ember érzésvilágában az erkölcsi érzéseket nem emelte a többiek fölé, hanem egyenlően érdekesnek tartotta az emberi érzelmek hosszú skálájának minden fokát. Eljárása teljesen tudatos volt: látta maga előtt a célt, ha nem is tudta megnevezni és volt a munkájában valami ujság.

Zola szerint az irodalom nem holmi melléktermék az emberiség nemesítésének nagy folyamataiban, nem az emberjavítás eszköze, hanem öncélú valami, éppen úgy, mint a művészetnek többi ágai. A művészet, s ennek egyik ága a szépirodalom önmagáért van és nem más célért. *L'art pour l'art*.

Másik alapelve, amelyből kiindult, az, hogy mindent lehet és szabad leírni s az írásnak csak egy törvénye van: a hűség. A naturalizmus alapelve lehetővé tette, hogy az író oly dolgokat fejtegetsen, amelyről ő előtte más mindenki hallgatott. Új elemek vonultak be az irodalmi festés és a lélektani motiválás eszközei közé és természetes, hogy az új elemekkel egészen új hatásokat lehetett előidézni. A *naturalista regénynek* csakhamar nagyon sok hivatott és nem hivatott művelője akadt a könnyen elérhető erős hatások miatt. És amint még a legjobb eszméket és irányokat is kompromittálják a kontárok, úgy a naturalista regényt is, mely eredetileg csak egy újstílusú művészi termék volt, az elfajulásig hajtották és hírhedtté tették a sekélyebb tehetségű, de nagy technikájú utánzók. Amit Zola *megengedhetőnek* tartott, azt az iskolája már *céljának* tekintette.

Zola igazában nem is naturalista, hanem *kísérleti regényeket* írt: munkáiban a kísérletezés a lényeg és nem a természetesség. A naturalizmus: művészi elveinek egyik kifejezőmódja; egyéniségének fejlődésében az egyik fok; igaz, hogy a legfelső fok, amelyen túl nem ment, de nem szükségképpen az utolsó, nem befejezése annak a fejlődési folyamatnak, amelyben talán a naturalizmus elveit is meghaladta volna, ha életét a gyilkos véletlen ki nem oltja. Kereste az új utakat és módokat s kutatásában addig jutott el, hogy a naturalizmust tartotta a művészi alkotásban a legfontosabb elvnek.

Alakjainak minden cselekvése, a nagy is, a kicsiny is, egy-egy »*emberi dokumentum*«. Nem az irodalmi hagyományok, hanem a nehéz stúdiumok útján megállapított új »dokumentumok« alapján írja le alakjainak passzivitását: a bennük rejlő s néha kitörő érzéseket s az aktivitását: ritkán nagyvonalú, többnyire igen kicsinyes és hétköznapi cselekvéseit. A »dokumentuma« tulajdonképpen egy-egy megfigyelés, melyet a kellő pillanatnak meglesése, hosszú és fáradságos kivárása után megrögzít és elraktároz. Minden »dokumentum« egy-egy biológiai jelenség, amellyel azután felruhazza az alakjait, ha azt hiszi, hogy egyéniségükre s a szituációra,

amelybe állítja őket a regényében - ráillik ez a dokumentum. Ha ez a jelző már az ő korában is olyan népszerű lett volna mint ma: bizonyára *biológiai regényeknek* nevezte volna el munkáit.

Természetes, hogy minél mélyebbre hatolt Zola a maga irodalmi elméletében, munkáiban annál több az ő sajátos esztétikai tendenciája s az elméleteiből, művészeti elveiből annál kevesebbet találunk munkáiban, minél régibb a regénye, amelyet kezünkbe veszünk. *Therese Raquin*, az első nagy regény, már rá vall Zolára, de még nem ütözik ki belőle a tendencia, szerzőjének esztétikai különállását még csak a műértők veszik észre benne.

Az eredetiségnek vágya s ennek megfelelően a kísérletezésnek akarata már erősen lüktet benne; már keresi az új módszert, de még félve kezeli: hiába minden, még a meseszöveg érdekessége s a cselekvéseknek a logikája a fő, a »dokumentumok« kiélezése és naturalista leírása még másodrendű dolog. Már látja az új utat, amelyen járni akar, de még félve lépked rajta.

Ma olvasva Raquin, nem igen értjük meg azt a nagy felháborodást, melyet ez a regény az első megjelenésekor, 1867-ben keltett s amely ellen a szerző oly szenvedélyesen védekezett 1868-ban a második kiadás előszavában. Ha csupán az erkölcsiség szempontjából tesszük is mérlegre ezt a regényt, még a hipokrizis is kénytelen megállapítani, hogy határozottan erkölcsi tendenciájú és lényegében erkölcsös regénnyel állunk szemben. Mert mi a tárgy? Kegyetlen boncolgatása annak a gyötrelmes életnek, amelyet két bűnös embernek el kellett szenvednie a közös bűne miatt. Zola az erkölcs templomában áll, s fehér ruhát öltve magára, kérlelhetetlenül ítéli halálra bűnös alakjait: maga a hagyományos »költői igazságszolgáltatás« megtestesülése. Alig lehet képzelni prédikációt vagy atyai intelmet, amely oly nagy erővel és tartós hatással riaszt el a bűntől, mint az a mód, ahogyan Zola leírja a bűnös Therese és Laurent kegyetlen kínszenvedését. És Zola nem csupán erkölcsbíró, hanem szigorú erkölcsbíró is; egyetlen rokonszenves vonást sem húz az alakjai rajzába s a legcsekélyebb részvétet, szánalmat sem tanúsítja irántuk. Véteztetek, bűnhődnetek kell!

Az emberi cselekedeteknek erkölcsi szempontból való értékelése örök-emberi tulajdonság, amelytől nem tudnak teljesen szabadulni még az erkölcsiség nihilistái sem, - annál kevésbbé Zola, aki nem tagadta meg a morált, csak nem akarta az alakjai cselekvéseinek tengelyévé tenni. »A Therese Raquinban - írja - temperamentumokat akartam tanulmányozni és nem jellemeket. Ebből áll az egész könyv. Olyan személyeket választottam, akik felett szuverénül uralkodnak az idegek és a vérük, akiket a húsuk végzetessége megfoszt a szabad akaratuktól s a húsuk irányít életük minden cselekedetében. Therese és Laurent emberi vadállat, semmi egyéb.« Ime, a fiatal Zola! Elénk áll, hogy a fülünkbe kiáltja, hogy az ő alakjai mások mint a világ összes íróinak alakjai, ő nem rajzol jellemeket, csak temperamentumokat; nem ad tehát jellemfestést, hanem biológiai tanulmányt. Ez nagyon érdekes, valóban új dolog s nagyon értékes is, ha azt a biológiai jelenséget, mely figyelmét annyira lekötötte, a »temperamentumot« valóban jól tanulmányozta, jól értette meg és jól írta le. Azóta persze elmúlt egy fél század, óriásit haladt a pszichológia, s az, aki ma még temperamentumról beszél, éppen olyan tudománytalan laikus, mint aki a földet és tüzet még elemnek tartja: a »temperamentum« oly kifejezés, mely vagy semmit sem jelent, vagy túlságosan sokat. Az, hogy valakin a »vére« uralkodik, értelmetlen frázis, mert ma már tudjuk, hogy a vérnek nincs köze az idegülethez, s aki még ma is alakjainak a »véréről« beszél, olyan, mint a kínai költők, akik meg vannak róla győződve, hogy a szerelmi érzések székhelye a máj. Olyan emberek pedig, akik felett csupán az idegek uralkodnak szuverén módon: csak a szanatóriumokban vannak. Az átlagos normális emberek szellemi és erkölcsi életét kisebb-nagyobb mértékben mindig befolyásolja a test s e befolyás nagysága dönti el erkölcsi fejlettségüknek kisebb vagy nagyobb fokát; viszont nincs senki, aki tisztán csak fizikai létet élne s szellemi és erkölcsi motívumok ne vegyülnének soha elhatározásaik és cselekedeteik indító okai és determinánsai közé. Amint nincsenek

szellemes és erkölcsös állatok, azonképpen nincsenek emberek se, akik, mint Zola állítja két hősről, Thereséről és Laurentról, tisztán csak »emberi vadállatok« volnának. A fiatal Zola alapvető tévedése, sajnos, az öreg Zola alkotásaiban is ki-kiütözik.

Igen nagy jelentőséget tulajdonít Zola az »idegkríziseknek« is, melyeknek nála körülbelül olyan szerep jut, mint a csodás elemnek a naív époszban: meg akarja magyarázni velük a hihetetlen dolgokat. Hogy a »crise nerveuse« a faragatlan, nehézkes, paraszt Laurent alakját finom, elegáns diplomatává alakítja át, még hagyján; de művészi tehetségeket fejleszt ki a teljesen tehetségtelen emberben. Ilyen »idegkrízis« nincsen, amint nincsen olyan idegkrízis sem, mely a paralitikus betegnek nem mozdítható kezét annyira »felvillanyozza«, hogy a beteg lassan felemeli a kezét, kinyújtja az ujját és ír vele az asztalra.

Az egész idegkrízis mese. Amint nem ismerte még az életet és a maga egészében az embert a fiatal Zola, éppen oly keveset értett az idegpatológiához, amit különben 1867-ben még nem is nagyon lehetett csodálni.

»Remélem, már kezdik érteni, - írja a *Raquin* második kiadásának előszavában - hogy a céloom mindenekelőtt tudományos cél volt.« Szerencse, ezer szerencse, hogy Zola célját tévesztette s a tudományos eredmények helyett művészi eredményeket hozott létre. A tudós »pose« nem is állt jól neki, s művész maradt akkor is, amikor tudományos kutató szeretett volna lenni. A »tudományos analízis«, mellyel szolgál, elvész a hatalmas meseszövegben, melyben nemcsak új nyomokon jár és új hatásokra törekszik, de oly kiválóan logikusan építi is egymásra a cselekményekkel létrehozott helyzeteket, hogy mindenütt szinte kiabál az elmeélnék hatalmas megnyilatkozása. Az alakjai világért sem »vadállatok«, hanem kiváló eszű, roppant logikusan, megfontoltan, sőt gyakran ravaszul kiszámítottan cselekvő lények. Valljuk be: nem temperamentumok, hanem jó vagy rossz jellemek. És mindegyik nagyszerű jellemfigura, nemcsak a főszereplők, hanem az epizód-alakok is, pl. a csütörtök-esti dominó-pártik résztvevői, sőt még azok is, akik csak egy-két sorban szerepelnek a regényben, pl. a saint-oueni evezősök. Nagy festő volt Zola mindig, de legnagyobb pályájának az elején, amikor a környezetrajz még kizárólag csak eszköz volt céljainak elérésére; azzal, hogy e téren megnyilatkozó hatalmas tehetségét nagyon megbámulták, későbbi regényekben gyakran részletező, pepecselő leírások úttalan rengeteget csábították. *Therese Raquin* lapjain még nagy vonásokkal dolgozik a művész s nem rajzol többet, mint amennyit a valóságosság, a logikai felépítés és hangulat-keltés valóban megkíván. Az egész mű jelenetése pedig oly ügyes, hogy ez a regény már majdnem színdarab, sőt a végső jelenetben már elsietti és elnagyolja az eseményeket. Nem véletlen, hogy *Raquin* volt az első regénye Zolának, amelyből színdarabot írt s amelynek már jóval a szerző halála után - a filmen is legnagyobb sikere volt. Nem lehet róla más ítéletünk, mint hogy egy fényes irodalmi pálya kiinduló pontjául *Therese Raquin* tudományos hibáival és művészi értékeivel valóban imponáló alkotás.

Sz. J.

I.

A rakodópartról jövet a Guénégaud-utca végén a Pont-Neuf sikátorba jutunk, mely szűk és sötét folyosó módjára húzódik a Mazarin-utcától a Szajna-utcaig. Ez a sikátor harminc lépés hosszú és legfeljebb két méter széles; fakó, kopott és helyükből részben már kimozgatott kőkockákkal van kikövezve, amelyek mintha izzadnának, folyton nedvesek; a sikátort fedő üvegtető derékszögben vágott táblái feketék a portól.

Szép nyári napokon, mikor a renyhe nap égeti az utcákat, a piszkos üvegtáblákon fehéres világosság szűrődik át s nyomoruságosan suhan végig a sikátorban. A halvány téli napokon, ködös reggeleken a kövezet nyirkos kockáira az üvegfedél csak a rút, piszkos éjszaka sötétségét bocsátja át.

A sikátortól balra homályos, alacsony, nyomott boltok tátonganak, hideg pincelevegőt árasztva. Ódonkönyvárusok, gyermekjáték-kereskedők, papirüzletek vannak itt, melyeknek a portól szürke kirakatai szunyókálnak a homályban; a kirakatok kis kockákra szabott üvegtáblái furcsa zöldes, hullámos fényt vetnek a kirakott árúkra; ezeken túl, a kirakatok mögött a sötétséggel telt boltok mindmegannyi gyászos lyukak, melyekben bizarr formák imbolyognak.

Jobbról a sikátor egész hosszában egy fal húzódik, amelyre a szemközt levő boltosok szűk kirakat-szekrényeket akasztottak; valami rettenetes barna színre vannak festve ezek a keskeny deszkaalkotmányok, amelyekben mindenféle lim-lom, húsz év óta ottfelejtett árú tárul az ember elé. Az egyik szekrényben egy hamis ékszerekkel kereskedő nő rendezkedett be; ez tizenöt souért adja a gyűrűit, melyek mahagóni fából készült dobozban, kék bársony ágyba vannak gondosan fektetve.

A kirakatok felett sötéten emelkedik magasba a fal, mely durván van bevakolva, olyan, mintha leprás volna és tele lenne beforradt sebhelyekkel.

A Pont-Neuf sikátorban nem szoktak sétálni. Csak azért megy bele az ember, hogy mellőzhessen egy kerülőutat s ezzel néhány percet nyerjen. Nagyon elfoglalt emberekből álló közönség jár benne, melynek egyetlen gondja, hogy gyorsan mehessen és egyenes irányban. Inasgyerekeket látunk itt munkakötényben, nőket, akik viszik haza a munkájukat; minden férfi és minden nő visz valami csomagot a karján; öreg emberek vonszolják magukat a gyászos félhomályban, mely átszűrődik az üvegfedélen és kis gyermekcsapat, mely az iskolából jövet erre tart s egészen felveri futása közben a környéket, amint szaporán kopognak facipőik a kövezeten. Egész nap hallatszik a sietős lépések száraz zaja a kövezeten, bizonyos izgató szabálytalansággal; senki sem beszél, senki meg nem áll; mindenki megy a dolga után, lehorgasztott fejjel és gyors léptekkel, anélkül, hogy csak rá is tekintene a boltokra. A boltosok szinte nyugtalan arccal néznek a járókelőkre, ha csodálatosképpen megállnak a kirakatuk előtt.

Estéknént három nehéz, négyszögletű lámpásba zárt gázláng világítja meg a sikátort. Ezek az üvegfedélről lecsüngő gázlámpások fakószínű fényfoltokat vetnek föl a fedélre, lefelé pedig pislogó sápadt fényt árasztanak maguk körül, mely minden pillanatban kialvással fenyeget. A sikátor oly komor külsejű, mintha valóságos gyilkos-tanya volna; hosszú árnyak terjengenek a kövezeten, nedves szellők suhannak be az utcáról; szinte azt képzelet az ember, hogy ez a sikátor valami földalatti folyosó, melyet gyéren világít meg három gyászlámpa. A kereskedők beérik itt annyi világítással, amennyit a gázlámpák sovány fénysugarai juttatnak a kirakatjaikba; a boltjukban csak egy lámpást gyujtanak meg (azon is ernyő van) és az irodájuk egyik sarkába teszik; a járókelők így is láthatják, hogy mi van ezeknek az oduknak a mélyén, ahol még nappal is az éjszaka tanyázik. A kirakatok sötét sorában egy papirkereskedő ablakai

ragyognak; két pala-lámpa lángjának világa utat fúr a homályban. A másik oldalon egy gyer-tya, melyet kettős léghuzatú lámpába állítottak, fényes csillagokként ragyogtatja a kirakat-szekrényben a hamis ékszereket. Az árusítónő, kezeit a nagy kendője alá dugva szundikál boltjának a mélyén.

Ezzel az árusítónővel szemben néhány évvel ezelőtt volt egy bolt, melynek üvegzöld fa-burkolata minden eresztékéből nyirkosságot izzadott. A cégtáblára, mely egy szál keskeny, hosszú deszkából készült, fekete betűkkel ez a szó volt írva: RÖVIDÁRUKERESKEDÉS; az ajtó üvegtábláján pedig ez a női név volt vörös betűkkel: *Therese Raquin*. Jobbról és balról mély kirakatok voltak, kék papírral kárpitozva.

Nappal, az enyhe félhomályban nem lehetett mást megkülönböztetni a kirakatban, csak a kirakatállványokat.

Az egyik oldalon némi fehérenemű volt, s fodorított tüllből készült főkötők, két-három frank darabja, mousseline-kézelők és gallérok, kötött mellények, alsósoknyák, fél-harisnyák, övek. Minden darab megsárgult és gyűrött volt, siralmas állapotban, és vasdrótból való fogason függött. A kirakatszekrény szintén telve volt tetőtől-talpig fehérés lim-lommal, mely gyászos látványt nyújtott az átlátszó homályban. Az új főkötők, melyeknek fehérsége ragyogóbb volt, nyers fehér foltokként hatottak a deszkára ragasztott kék kárpiton. A mousseline-tárgyak sápadt határozatlanságát egy keresztbe fektetett rúdra akasztott színes harisnyák sötét foltjai élénkítették.

A másik oldalon egy keskenyebb kirakatban lépcsőzetesen voltak elhelyezve a nagy, zöld gyapjú-gombolyagok, fehér papírra felvarrt fekete gombok, mindenféle színű és nagyságú skatulyák, acélgyöngyös hajhálók kékes papirgyöngyölegre terítve, kötöttű-csomagok, szőnyeg-minták, szalagtekercek - egész halom mindenféle fakult, sárgult holmi, mely nyilván már öt-hat éve hever ezen a helyen. Minden szín szennyes szürkévé változott ebben a szekrényben, melyet a por és a nedvesség korhasztott.

Nyáron, úgy déltájon, mikor a nap sárga sugarai szinte perzselik a tereket és utcákat, a másik kirakat főkötői mögött egy fiatal nő sápadt, komoly arcát lehetett látni. Ez az arcél csak határozatlanul vált ki abból a sötétségből, mely a boltban uralkodott. Alacsony és száraz homloka volt, s hosszú, keskeny, hegyes orra; az ajka két kis halvány rózsaszín vonal volt, s az állától, mely rövid volt és ideges, hajlékony és kövéres vonal húzódott a nyakáig. Nem lehetett látni a derekát, mely elveszett a homályban; csak fénytelen fehér arca látszott, tágra-nyitott fekete szemekkel; az arcát szinte szétnyomta sűrű, sötét haja. Órákig álldogált mozdulatlanul, nyugodtan, a főkötők között, amelyekre a kirakat nedves rúdjáról szalagokban folyt le a rozsda.

Este, mikor a lámpát meggyújtották, be lehetett látni a bolt belsejébe; nagyobb volt a hosszúsága, mint a mélysége; egyik végében egy kis iroda volt, a másik végéből pedig csigalépcsőn fel lehetett menni az első emeleti lakásba. A falhoz üveges és csukott szekrények és zöld kartonból készült fiókok voltak rakva; négy szék és egy asztal tartozott még a butorzathoz. Az egész helyiség csupasznak és fagyosnak látszott; a bolti árúk be voltak csomagolva s az üzlet sarkaiban voltak összezsufolva, - nem hevertek szanaszét vidám színpompájukkal.

Rendesen két nő ült hátul az irodában: egy komoly arcú fiatal és egy öreg nő, aki még szundi-kálás közben is mosolygott. Az utóbbi nő körülbelül hatvan éves volt; nyugodt, kövér arca szinte fehérlett a lámpa világa alatt. Egy nagy tarka macska, mely az iroda egyik sarkában kuporgott, folyton nézte, amíg aludt.

Beljebb egy körülbelül harminc éves ember egy széken ülve olvasott vagy halkán beszélgetett a fiatal nővel. Kicsiny, hitvány, beteges külsejű ember volt; a haja unalmasan szőke, a szakállá ritka, az arca csupa szeplő; olyan volt, mint egy beteg és elkényeztetett gyermek.

Tíz óra felé az öreg nő felébredt. Becsukták a boltot és az egész család felment a lakásba aludni. A tarka macska dorombolva ment a gazdái után s utközben a lépcső minden korlátjához hozzádörgölözött.

Odafent a lakás három szobából állott. A lépcsőn az ebédlőbe jutottak, amely egyszersmind szalon is volt. Balról a fürkében egy cserépkályha volt, ezzel szemben volt az ebédlőszekrény; a székek a fal mellé voltak állítva, a szoba közepén pedig egy kerek asztal állott egészen kinyitva. Hátul, az üvegajtón át a sötét konyhába lehetett látni. Az ebédlőtől jobbra-balra egy-egy hálószoba volt.

Az öreg hölgy megcsókolta a fiát és a menyét s azután bement a szobájába. A macska egy széken aludt a konyhában. A házaspár is bement a szobájába. Ennek a szobának egy második ajtaja is volt, mely a lépcsőre nyilott; ezen a lépcsőn s egy sötét keskeny folyosón át ki lehetett jutni a sikátorba.

A férj, ki mindig lázas volt, lefeküdt; a fiatal nő ez alatt kinyitotta az ablakot, hogy becsukhassa az ablaktáblákat. Néhány percig az ablaknál maradt, a durván vakolt nagy fekete fal előtt, mely a sikátor üvegteteje fölött emelkedett a magasba. Révedező tekintete végigfutott ezen a falon s azután ő is szó nélkül lefeküdt, mindent lenéző könnyel.

II.

Raquinné régebben rövidárú-kereskedő volt Vernonban. Csaknem huszonöt esztendeig élt ennek a városnak egyik kis boltjában. Néhány évvel a férje halála után belefáradt a dologba és eladta az üzletét. Az eladási árhoz hozzátéve megtakarított pénzecskéjét, negyvenezer frankja volt; ezt a pénzt úgy helyezte el, hogy kétezer frank évjáradéka volt belőle. Ez az összeg bőven elég volt neki. Nagyon zárkozott életet élt, mitse tudva a világ örömeiről és kínzó gondjairól; békés, nyugodt és boldog létet biztosított magának.

Négyszáz frankért kibérelt egy kis házat melynek kertje lenyúlt a Szajna partjáig. A világtól elzárt, diszkrét lakás volt ez, sőt egy kissé kolostorszagú; egy nagy rét közepén volt ez a remetelak, amelyhez egy keskeny ösvényen át lehetett bejutni; a lakás ablakai a folyó, s a túlsó part puszta dombjai felé nyitak. A derék hölgy, aki akkoriban már meghaladta ötvenedik évét, ebbe a magányba zárkozott el, hogy élvezze vidám örömeit, fiának, Camillenak és unokahúgának, Theresenek társaságában.

Camille akkoriban húsz éves volt. Az anyja még mindig úgy kényeztette, mint egy kis fiút. Imádta őt, mert a fiúnak egész ifjúsága szenvedés volt s ő disputálta el a haláltól. A gyerek minduntalan lázas volt és minden elképzelhető betegséget végigszenvedett. Raquinné tizenöt évi küzdelmet folytatott a rettenetes bajok ellen, amelyek egymást érték, hogy elragadják tőle a fiát. És ő mind legyőzte őket türelmével, gondoskodásával és imádatával.

Camille, ha megmentették is a haláltól és felnövekedett is, örökké remegett az egymást érő csapások alatt, amelyek fájdalmakat hagytak a testében. Növekedése hátráltatva volt s így kicsiny és beteges maradt. Vékony tagjai lassan és fáradtan mozogtak. E gyöngesége miatt, amely elgyötörte őt, az anyja még jobban szerette. Szegény kis sápadt alakjára mindig diadalmas gyöngédséggel nézett, - arra gondolt, hogy több, mint tízszer adott neki életet.

A fiú, ha szenvedése néha nyugton hagyta, egy kereskedelmi tanfolyamra járt Vernonban. Itt helyesírást és számtant tanult. Tudománya azonban nem terjedt túl a négy alpműveleten s a nyelvtanból tudott még egyet-mást igen felületesen. Később szépírássra és könyvelésre is tanították. Raquinné mindjárt remegett, ha azt tanácsolták neki, hogy küldje a fiát kollégiumba; tudta, hogy ha a fiú tőle távol volna, akkor meghalna; azt szokta mondani, hogy a könyvek megölnék. Camille tudatlan maradt és tudatlansága csak bajainak a számát szaporította.

Tizennyolc éves korában, miután nem volt semmi dolga, már halálosan megunt az a sok kedvességet, mellyel az anyja körülvette; beállott tehát egy vászonkereskedőhöz segédnek. Hatvan frankot keresett havonta. Nyugtalan lelkű ember volt, s emiatt a semmittevés tűrhetetlen volt rá nézve. Sokkal nyugodtabbnak, egészségesebbnek érezte magát ebben az állati munkában, amikor mint boltossegéd egész nap a számlák fölött kuporgott s óriási összeadásokat végzett, minden számjegyet türelmesen külön betűzgetve. Este, ha ki is volt fáradva testelke, végtelen gyönyörűséget érzett abban az eltompulásban, amely erőt vett rajta. Perlekednie kellett az anyjával, hogy beléphessen a vászonkereskedőhöz; az anyja azt akarta, hogy mindig csak mellette legyen, teljes biztonságban, távol az élet esetleges baleseteitől. A fiatalember azonban úgy beszélt, mintha ő volna az úr a háznál; úgy követelte a munkát, mint ahogy más gyermek a játékot követeli, nem kötelességérzetből, hanem ösztönszerűen, természetes szükséglete gyanánt. Anyjának gyöngédsége és odaadása vad önzést fejlesztett ki benne; azt hitte, szereti azokat, akik fáradhatatlanul gondozzák és becézgetik; de a valóságban távol állott tőlük, csak magának élt, nem szeretett senkit, csak önmagát és minden lehetséges eszközt igyekezett felhasználni, hogy növelhesse ezt az örömét. Mikor Raquinné ellágyult szeretetét megútalta, egész élvezettel vetette bele magát abba az ostoba foglalkozásba, amely

legalább megmentette őt a különféle orvosságok szedésétől. Esténként az irodából hazatérve a Szajna partján sétálgatott unokanővérével, Therese-zel.

Therese tizennyolcadik évében volt. Egyszer, tizenhat évvel azelőtt, amikor Raquinnének még megvolt az üzlete, a fivére, Degans kapitány, egy kisleányt hozott neki a karján. Algirből jött.

- Nesze egy gyerek, akinek te vagy a nagynénje, - mondotta mosolyogva. - Az anyja meghalt... Nem tudom, mit csináljak vele. Neked adom.

Az asszony elvette a gyermeket, rámosolygott, megcsókolta piros orcáit. Degans nyolc napig maradt Vernonban. A nővére nem igen kérdezgette a kis leány felől, akit neki hozott. Körülbelül csak annyit tudott, hogy a kedves kicsike Oranban született, és hogy nagyon szép benszülött nő volt az anyja. A kapitány elutazása előtt egy órával adta át a születési bizonyítványt, amely szerint Therese, akit gyermekének elismert, viselheti a nevét; aztán elment és nem tért vissza többé; néhány évvel később elesett Afrikában.

Thereset a nagynénje langyos gyöngédséggel nevelgette s ugyanabba az ágyba fektette, amelyben Camille aludt. A leánynak vas egészsége volt, de úgy nevelték, mintha valami nyomorék gyermek volna; neki is be kellett vennie azokat az orvosságokat, amelyeket az unokatestvére szedett, s a kis beteg szobájának meleg légkörében kellett fölnevelkednie. Órákig kuporgott a tűz előtt, elgondolkozva s a lángokba bámulva anélkül, hogy szempilláit lecsukná. Az üdülő betegnek ez az életmódja, melyet rákényszerítettek, arra bírta, hogy sokat foglalkozzék önmagával; megszokta, hogy halkán beszéljen, hogy zajtalanul járjon-keljen, némán és mozdulatlanul üljön a széken, nyitott szemekkel anélkül, hogy valamit nézne. De amikor felemelte a karját vagy megmozdította a lábát, érezni lehetett, hogy olyan hajlékony, mint a macska, az izmai rövidek és erősek, - hogy csupa energia és hogy csupa szenvedély szunnyadozik elaltatott testében. Egyszer az unokafivéréen erőt vett a gyengeség és elesett; fölemelte és egy hirtelen mozdulattal ölbe kapta; ez az erő kifejtés nagy égő foltokat varázsolt az arcára. Az a kolostori élet, amelyet folytatott, s az az elerőtlenítő rendszer, amelynek alá volt vetve, nem gyengítette el sovány és erős testét; csak az arca öltött sápadt, kissé sárgás színt, s csaknem csunya leány lett. Néha az ablakhoz ment s bámulta a szemközti levő házakat, melyekre a nap aranyos terítőt borított.

Mikor Raquinné eladta az üzletét és visszavonult a víz partján levő kis házba, Therese titokban reszketett az örömtől. A nagynénje oly gyakran ismételte: »Ne csinálj zajt, maradj nyugton«, hogy gondosan magába rejtette természetének minden fölindulását. Roppant hidegvére volt, nyugodtnak látszott még legnagyobb felindulásaiban is. Mindig az unokatestvére szobájába, egy beteges gyermek mellé képzelte magát; szelid, csöndes mozdulatai voltak s oly gyengéden tudott gügyögni, mint egy öreg asszony. Mikor meglátta a kertet, a fehér folyót, a széles zöld dombokat a szemhatáron, vad vágya támadt, hogy elfusson innen és kiabáljon; érezte, hogy a szíve nagy dobbanásokkal ver a mellében; de arcának egy izma sem rándult és beérte egy sóhajtással, mikor a nagynénje azt kérdezte tőle, hogy tetszik-e az új lakás?

Itt azonban javult az élete. Megőrizte mozdulatainak finomságát s arca nyugalalmát és közönyösségét, - olyan gyermek maradt, mint akit egy betegnek az ágyában neveltek. De a lelkében szenvedélyesen égő életet élt. Mikor egyedül volt a víz partján, hasra feküdt a fűben, mint a jószág; fekete szemei ilyenkor még nagyobbak voltak, s a teste úgy megfeszült, hogy szinte elpattant. Órákig feküdt így, semmire sem gondolva; rátűzött az égető napsugár, s boldog volt, hogy ujjait a földbe vájhatta. Bolond ábrándjai voltak; kihívóan tekintett a folyó felé, mely ott susogott mellette; azt képzelte, hogy a víz ráveti magát és megtámadja; ilyenkor szinte megmeredt, védekezni készült s dühösen kérdezte önmagától, hogy hogyan győzhetné le a hullámokat.

Esténkint Therese már egészen lecsillapultan, csöndesen beszélgetett a nagynénjével; az arca szinte szenderegnyi látszott a lámpaernyőről lágyan lesikló fényben. Camille egy karosszék mélyébe elmerülve, könyvelésének számadatairól gondolkozott. A szunyókáló szoba békességét csak néha zavarta meg egy-egy elejtett halk szó.

Raquinné boldog meglepéssel nézte a gyermekeit. Elhatározta, hogy összeházasítja őket. A fiával mindig úgy bánt, mintha halálos beteg volna; remegett, ha arra gondolt, hogy ő egykor meghal s a fiát egyedül és betegen hagyja itt e világon. Számított Theresere; arra gondolt, hogy ez a fiatal leány majd gondviselője lesz Camillenak. Az unokahúga, akinek oly nyugodt volt az arca s aki oly néma megadást tanúsított, határtalan bizalmat keltett benne. Látta őt dolgozni, s őrangyalként akarta a fiának adni. Előrelátható volt, hogy ez a házasság be fog következni.

A gyermekek régóta tudták, hogy egykor majd egybe kell kelniök. Ebben a gondolatban nőttek fel, amely rájuk nézve egészen megszokott és természetes volt. A családban úgy beszéltek erről a frigyről, mint valami szükséges, a sors által rendelt dologról. Raquinné mondogatta, hogy »megvárjuk, amíg Therese huszonegy éves lesz«. És megvárták türelmesen, indulat nélkül.

Camille, akinek a betegség felhigította a véré, nem ismerte a serdülő kornak nyers vágyait. Kis gyermek maradt az unokahúgával szemben, úgy csókolta meg, mintha az anyját csókolná, - szokásból, anélkül, hogy ezzel bármit is veszítene önző nyugalmaiból. Csak egy kedves pajtást látott benne, aki jó arra, hogy ne nagyon sokat unatkozzék s aki alkalmilag beadta neki az orvosságát. Amikor játszott vele s amikor a karjaiban tartotta, azt hitte, hogy egy fiú van a karjaiban; a húsa soha meg nem remegett. És ilyenkor soha még csak eszébe se jutott, hogy megcsókolja Therese forró ajkát, mikor a leány idegesen nevetve igyekezett magát kiszabadítani a karjai közül.

A fiatal leány maga is hidegnek és közönyösnek látszott. Néha rajta felejtette nagy szeméit Camilleon s szuverén nyugalommal nézte a fiút néha percekig is. Ilyenkor csak az ajkain látszott valami kicsiny, alig észrevehető mozdulat. Erről a zárt arcáról semmi egyebet nem lehetett leolvasni, mint hogy kérlelhetetlen energiája mindig kedvesnek és figyelmesnek akarja feltüntetni. Mikor a házasságukról beszéltek, Therese elkomolyodott, de mindenre, amit Raquinné mondott, csak helyeslően bólintott. Camille elaludt.

Nyáron, esténkint a fiatalok a víz partjára menekültek. Camillet már izgatta anyjának a szüntelen gondoskodása; fel-fellázadt ellene, szeretett volna elfutni vagy megbetegedni, hogy szabadulhasson a sok becézgetéstől, amit már megútált. Ilyenkor magával vitte Thereset, rávette, hogy birkózzék vele és hogy hemperegjenek a fűben. Egyszer úgy meglökte az unokahúgát, hogy elesett; a fiatal leány azonnal felugrott és mint egy megvadult állat, égő arccal, kivörösödő szemmel, karjait felemelve reá rohant a fiúra. Camille a földre rogyott előtte. Félt tőle.

Hónapok, évek múltak. Elérkezett a házasság kitűzött napja. Raquinné félrehívta Thereset, beszélt neki az apjáról és anyjáról, elmondta neki a születése történetét. A leány végighallgatta a nagynénjét s azután anélkül, hogy csak egy szót is szólt volna, megcsókolta.

Ez nap este Therese anélkül, hogy a lépcsőtől balra levő szobába ment volna, az unokatestvére szobájába ment be, mely a lépcsőtől jobbra volt. Mindössze csak ennyi volt a változás az életében ezen a napon. És másnap, mikor a fiatal házasságok lejöttek a szobájukból, Camille ugyanoly fáradt és beteg volt s az önző embernek ugyanaz a szent nyugalma látszott rajta, mint máskor, Therese pedig most is megőrizte édes közönyösségét, s meglepéssel arcán borzasztó nyugalom látszott.

III.

Camille nyolc nappal a házassága után kereken kijelentette az anyjának, hogy el szándékozik költözni Vernonból és Párisba akar menni lakni. Raquinné ijedten tiltakozott: ő másként rendezte be az életét és semmit sem akar változtatni rajta. A fiúnak erre idegrohama támadt, fenyegetőzött, hogy beteg lesz, ha nem engednek a szeszélyének.

- Sohasem szálltam szembe a terveiddel, felelte az anyjának; elvettem az unokahúgomat, minden orvosságot bevettem, amit adtál. Ma az a legkevesebb, hogy nekem is legyen akaratom, és hogy tarts velem... A hónap végén költözünk.

Raquinné ezen az éjszakán nem aludt. Camille határozata felforgatta az életét és kétségbeesetten igyekezett újabb existenciát teremteni magának. Lassan-lassan megnyugodott. Elgondolta, hogy a fiatal házaspárnak gyermekei lehetnek és a kis vagyongája akkor nem lesz elég nekik. Még több pénzt kell keresni, ismét üzletet kell nyitni és valami jövedelmező foglalkozást kell találni Theresenek. Másnapra már megszokta a költözködés gondolatát és már szövögette új életének terveit.

A reggelinél már egész vidám volt.

- Ime ezt fogjuk majd cselekedni - mondotta a gyermekeinek. - Holnap Párisba megyek; keresek egy kis rövidárú-üzletet s aztán majd ketten, Therese meg én, hozzálátunk a tű és a cérna árusításához. Ezzel majd eltelik az időnk. Te pedig, Camille, azt teszed, a mit akarsz; sétálsz a napon, vagy pedig keresel valami foglalkozást.

- Majd találok én foglalkozást - felelte a fiatal ember.

Az igazság az volt, hogy Camillet csak valami buta becsvágy sarkalta az elköltözésre. Valami nagy irodában hivatalnok akart lenni; kipirosodott a boldogságtól, ha egy nagy irodába képzelte magát, fekete selyem irodai kézelővel a kabátja ujján, tollszárral a füle mellett.

Thereset nem kérdezték; mindig olyan passzív engedelmességet tanusított, hogy a nagynénje és a férje nem is tartotta érdemesnek a véleményét megkérdezni. Ment ő is, ahova azok mentek, azt tette, amit azok tettek, panasz és szemrehányás nélkül, szinte még tudomásul se vette, hogy helyet cserélnek.

Raquinné Párisba jött és egyenesen a Pont-Neuf sikátorba ment. Egy vernoni öreg kisasszony egyik rokonához irányította, akinek ebben a sikátorban rövidárúüzlete volt, amelytől szeretett volna megszabadulni. Raquinné, aki maga is rövidárúkereskedő volt, a boltot egy kissé kicsinek találta és egy kissé sötétnek; de Párisban járva, megriadt az utcák zajától s a kirakatok fényűző pompájától; ez a szűk sikátor szerény kirakataival eszébe juttatta a régi üzletét, mely oly kedves volt neki. Azt képzelhette, hogy még a vidéken van; felsőhajtott és azt gondolta, hogy kedves gyermekei boldogok lesznek ebben az ismeretlen zugban. Az üzlet szerény vételára véget vetett habozásának; kétezer frankért odaadták neki az üzletet. A boltnak és az első emeletnek csak ezerkétszáz frank volt a házbére. Raquinné, akinek körülbelül négyezer frank megtakarított pénze volt, kiszámította, hogy kifizetheti az üzletet és az első évi házbért anélkül, hogy a vagyonához kellene nyúlnia. Camille fizetése, gondolta magában, az üzlet tiszta hasznával együtt elég lesz a napi kiadásokra; ilyenformán nem kell fölvennie az évjáradékát, hanem növelheti vele a tőkét, hogy majd az unokáinak több jusson.

Sugárzó arccal tért vissza Vernonba, azt mondta, hogy valóságos gyöngyszemet talált, egy gyönyörű kis fészket, Páris kellős közepén. Néhány nap mulva, esti beszélgetéseiben a sikátor nyirkos és sötét boltja lassankint palotává emelkedett, s visszaemlékezve rá, kényelmesnek, nagyknak és nyugalmas helynek látta, amelynek ezer megbecsülhetetlen előnye van.

- Ó kedves Therese - mondotta - majd meglátod, milyen boldogok leszünk abban a kis zugban! Odafenn három szép szoba van... A sikátor tele van járókelőkkel... Remek kirakato-
kat csinálunk... Meglásd, nem fogunk unatkozni.

Nem győzte elmondani az üzlet előnyeit. A régi üzleti nő minden ösztöne feltámadt benne; már előre tanácsokat adott Theresének az eladásra és a bevásárlásra vonatkozóan, s a kis-kereskedelem furfangjait megismertette vele. A család végre elköltözött a Szajna-parti házból s ugyanaznap este behurcolkodott a Pont-Neuf sikátorba.

Mikor Therese belépett a boltba, ahol ezután élnie kellett, úgy érezte magát, mintha egy árok kövér földjébe szállott volna le. Valami undor szorongatta a torkát és reszketett félelmében. Ránézett a piszkos és nyirkos üvegtetőre, megnézte a raktárat, fölment az emeletre és végig-járt minden szobát; az üres, butornélküli szobák borzasztóan elhagyatottak és kopottak voltak. A fiatal nő nem tudott egyetlen mozdulatot tenni, nem tudott egy szót sem szólani. Olyan volt mintha megfagyott volna. Mikor a nagynénje és a férje lement az emeletről, leült egy uti kosárra, kezei lehanyatlottak, a torka tele volt sírással, de nem tudott zokogni.

Raquinné mikor szemben állott a valósággal, zavarba jött és szégyelte az ábrándjait. Igye-
kezett védelmezni az üzletét. Megtalálta az orvosságot minden újabb bajra, melyre ráakadtak; a lakás sötéttségét azzal magyarázta, hogy az ég be van borulva, és végül azt mondta, hogy egy kis söprögetés elég lesz, hogy mindent rendbe hozzanak.

- Eh, - felelt Camille - itt minden egészen megfelelő. Különben sem jövünk fel a lakásba, csak este. Én nem jövök haza öt vagy hat óra előtt... Ti ketten pedig együtt lesztek és nem fogtok unatkozni.

Ez a fiatal ember soha sem egyezett volna bele, hogy egy ilyen piszkos zugban lakják, ha nem számított volna hivatalának meleg kényelmére. Azt gondolta magában, hogy a hivatalában egész nap meleg lesz majd, este pedig korán lefekszik.

A bolt és a lakás csupa rendetlenség volt egész héten át. Therese az első naptól kezdve hátul volt az irodában és nem mozdult erről a helyről. Raquinné csodálta, hogy ennyire megszokta ezt a helyet; azt hitte, hogy ez a fiatal asszony majd igyekezni fog a lakását szépíteni, virágokat tesz az ablakokba, s új színes papirosokat, függönyöket és szőnyeget kér. Mikor valami javítást vagy csinosítást ajánlott, az unokahuga nyugodtan így válaszolt neki:

- Ugyan mire jó az? Nagyon jól megvagyunk így is, nincs szükségünk fényűzésre.

Raquinnénak kellett berendeznie a szobákat s egy kissé rendbehozni a boltot. Therese végre is megsokalta, hogy mindig előtte sűrög-forog, takarítónőt fogadott és kényszerítette nagynénjét, hogy jöjjön le és üljön mellette.

Camille egy hónapig nem talált semmi foglalkozást. A lehető legkevesebb időt töltötte a boltban, csavargott egész nap. Már annyira erőt vett rajta az unalom, hogy arról beszélt hogy visszaköltözik Vernonba. Végre hivatalt kapott az orléansi vasútnál. Száz frankot keresett havonként. Álma teljeseedett.

Reggel nyolc órakor ment el hazulról. Lement a Guénégaud-utcán s a rakodópartra jutott. Kezeit zsebre dugva, apró léptekkel sétált a Szajna partján, az Instituttól a Fűvészkertig. Ezen a hosszú úton, melyet naponként kétszer tett meg, sohasem unatkozott. Nézegette a víz folyását és néha megállt, hogy a folyón lefelé úszó tutajok útját bámulhassa. Semmire se gondolt. A Notre-Dame előtt gyakran megállt s nézegette az állványokat, melyekkel a tatározás alatt levő egyház körül volt véve; ezek a nagy gerendák és deszkák mulattatták, anélkül, hogy tudta volna, miért. Aztán tovább haladva, egy pillantást vetett a Borkikötőre s megszámlálta a pályaudvarról jövő bérkocsikat. Este egészen elkábultan és tele fejjel valamely a hivatalban hallott ostoba históriától, a Fűvészkerten ment keresztül és megnézte a medvéket,

ha nem volt nagyon sietős az útja. Félóráig is ott maradt, az árok fölé hajolva; nézegette a medvéket, amint nehézkesen himbálóztak; e nagy állatok mozdulatai tetszettek neki; tátott szájjal, tágranyitott szemekkel vizsgálgatta őket és valami idétlen örömet érzett, mikor látta, hogy ingerlik egymást. Végül rászánta magát, hogy hazamegy; szinte húzta maga után a lábait, és bámulta a járókelőket, a fogatokat és a kirakatokat.

Amint hazaért, evett s azután hozzálátott az olvasáshoz. Megvette Buffon műveit s minden este elolvasott húsz-harminc sort, bár az ilyen olvasmány untatta. Olvasta még tíz centime-os füzetekben »A konzulátus és a császárság történetét« Thierstől és »A girondisták történetét« Lamartinetől, vagy valami népszerűen írott tudományos munkát. Azt hitte, hogy önművelődésén fáradozik. Néha kényszerítette a feleségét, hogy hallgassa meg néhány lapnak vagy valamely anekdotának a felolvasását. Nagyon csodálta, hogy Therese egész este csöndben volt és gondolkodott és soha nem jött kísértésbe, hogy könyvet vegyen a kezébe. Bensőleg meg volt róla győződve, hogy feleségének csekély értelmisége van.

Therese türelmetlenül félrelökte a könyveket. Jobb szeretett tétlenül maradni, szemeit egy helyre meresztve, egymást érő gondolataiba elmerülve. Különben mindig egyforma volt a hangulata és elég könnyen fogta fel az életet; minden akaratát arra összpontosította, hogy egész lénye csak passzív eszköz, csupa szolgálatkészség és végtelen önmegtágadás legyen.

Az üzlet egész csöndesen ment. A nyereség minden hónapban szabályosan egyenlő volt. Vevői a városnegyed munkásnői közül kerültek ki. Minden öt percben belépett egy fiatal leány és néhány souért vásárolt valamit. Therese mindig egyforma szavakkal szolgálta ki a vevőit, mindig ugyanazzal a mosollyal, mely szinte gépiesnek látszott az ajkán. Raquinné közlékenyebbnek és fecsegőbbnek mutatkozott és az igazat megvallva, ő vonzotta és ő tartotta meg az üzlet vásárló közönségét.

Három éven át így telt az idő; egyik nap olyan volt, mint a másik. Camille egyetlenegyszer se maradt el a hivatalából; az anyja és a felesége alig tette ki a lábát az üzletből.

Therese e nyirkos félhomályban, gyászos és gyilkos csöndben élve, maga előtt látta az életét egész meztelenségében, - minden este hideg ágyba fekszik és minden reggel üres napra kel.

IV.

Hetenkint egyszer, csütörtökön vendégeket fogadott a Raquin-család. Meggyújtottak egy nagy lámpást az ebédlőben s a vízforraló edényt a tűzre tették, hogy teát főzzenek. Ez az este kivált a többi közül; a család szokásai közé tartozott, mint valami bolond jó kedvű dőzsölés. Ilyenkor tizenegy órakor feküdtek le.

Raquinné rátalált Párisban egy régi barátjára, Michaud rendőrbiztosra, ki húsz évig Vernonban működött s ugyanabban a házban lakott, amelyben Raquinné. Szoros barátság fejlődött ki közöttük; később, mikor az özvegy eladta az üzletét s a vízparti házba költözött, lassankint elvesztették egymást szem elől. Michaud néhány hónap múlva a vidékről felköltözött és csendesen éldegélt ezerötszáz franknyi nyugdíjából Párisban a Szajna-utcában. Egy esős napon találkozott régi barátjával a Pont-Neuf sikátorban; aznap este már Raquinnéknál ebédelt.

Igy kezdődtek a csütörtöki fogadások. Az egykori rendőrbiztos megszokta, hogy hetenkint egyszer eljőjön hozzájuk. Végül a fiát, Oliviert is elhozta, egy harminc éves nagy, száraz, sovány fiút, aki egy egészen kicsiny, lassú és beteges nőt vett feleségül. Oliviernek a rendőrségnél háromezer frank fizetéssel járó hivatala volt, amelyet Camille különösen irigyelt tőle; a közbiztonsági és közrendészeti osztályban irodafőtiszt volt. Therese az első naptól kezdve utálta ezt a merev és hideg fickót, aki azt hitte, hogy nagyon megtiszteli a sikátorbeli boltot, ha oda viszi nagy testének szárazságát és szegény kis feleségének törékeny gyengeségét.

Camille egy másik vendéget vitt: az orleánsi vasút egy öreg hivatalnokát. Grivet húsz év óta szolgált a vasútnál; irodafőnök volt kétezer frank fizetéssel. Camille hivatalában ő osztotta ki a munkát és Camille bizonyos tiszteletet tanúsított iránta; ábrándjaiban arra gondolt, hogy Grivet egykor meghal és talán ő kerül a helyébe, egy évtized múlva. Grivet el volt ragadtatva a fogadtatástól, melyben Raquinné részesítette és minden héten pontosan eljött hozzájuk. A csütörtöki látogatást hat hónap múlva már kötelességének tekintette: oly pontosan ment a Pont-Neuf sikátorba, mint ahogy minden reggel a hivatalába ment, gépiesen, szinte állati ösztönből.

Ettől kezdve az összejövetelek nagyon kedvesek voltak. Raquinné hét órakor tüzet gyújtott, a lámpást az asztal közepére tette, a dominó-játékot mellé helyezte s eltörölgette a teáskészletet, mely az ebédlőszekrényen volt. Pontban nyolc órakor az öreg Michaud és Grivet találkozott a bolt előtt, - az egyik a Szajna-utca, a másik a Mazarine-utca felől jött. Bementek a boltba és az egész család felment az első emeletre. Leültek az asztal köré és várták Michaud Oliviert és feleségét, akik mindig elkésve érkeztek. Mikor már együtt volt a társaság, Raquinné felszolgált a teát, Camille kiürítette a dominó-skatulyát a viaszosvászon asztalterítőre és mindenki belemerült a játékba. Nem lehetett egyebet hallani, mint a dominó-kövek csattogását. A játékosok minden játszma után civakodtak két-három percig, azután gyászos csend borult rájuk, amelyet időnkint némi száraz zaj szakított meg.

Therese oly könnyel játszott, hogy izgatta Camillet. Az ölébe vette Françoist, a nagy tarka macskát, melyet Raquinné Vernonból hozott s egyik kezével cirógatta, míg a másikkal a dominókat rakosgatta. A csütörtök este kínszenvedés volt rá nézve; gyakran panaszkodott, hogy rosszul érzi magát, nagyon fáj a feje, - hogy ne kelljen játszania és tétlenül maradhasson, félig alva. Egyik könyökével az asztalra támaszkodott, s arcát a keze fejére támasztva nézte a nagynénje és férje vendégeit, - a lámpából kiáradó sárga és füstös ködben látta őket. Ezek a fejek bosszantották őt. Mély utálattal és valami siket izgalommal nézett egyik után a másikra. Az öreg Michaudnak piros foltos, fakó arca volt, - olyan halott arca, mint amilyen egy elke-seredett öreg emberé; Grivetnek keskeny arca, kerek szeme és oly vékony ajka volt, mint egy

idétlen embernek; Olivier, akinek az arca csupa csont és bőr volt, nevetséges testén komolykodva hordta merev és jelentéktelen fejét; Susanne pedig, Olivier felesége, egészen sápadt volt, révedező szemekkel, fehér ajakkal, közömbös arccal. És Therese nem talált egy embert, egy élőlényt sem e furcsa és szomorú teremtmények között, akikkel együtt kellett lennie; néha hallucinációk fogták el, azt képzelte, hogy egy pince fenekén lapul, gépies hullák között, a fejét felemelve, lábait és karjait mozgatva, mintha zsinóron járnának. Az ebédlő sűrű légköre fojtogatta; a fagyos csönd, a lámpa sárgás világa valami határozatlan borzalmat, valami kifejezhetetlen aggodalmat keltett benne.

Lenn, az üzlet ajtaja fölé egy csengőt akasztottak, amelynek éles csengetése jelezte, ha vevő lépett a boltba. Therese oda figyelt; amint hallotta a csengetést, gyorsan lement, megkönnyebbülve és boldogan, hogy kimehet az ebédlőből. Lehetőleg lassan végezte a dolgát. Amint egyedül volt, leült hátul az irodában, s lehetőleg sokáig maradt ott; nem akart visszamenni, s élvezte azt az igazi örömet, hogy Grivet és Olivier nincs többé a szemei előtt. A bolt nyirkos levegője lecsillapította lázát, mely égette a kezeit. S aztán visszaesett abba a komoly ábrándozásba, amely szokása volt.

De nem maradhatott így sokáig. Camille bosszankodott a távolléte miatt; nem értette, hogy csütörtökön este valaki szívesebben időzik a boltban, mint az ebédlőben. Lehajolt a lépcső korlátja fölé és a felesége után nézett:

- No mit csinálsz ott lenn? - kiáltotta. - Miért nem jössz fel?... Grivetnek pokoli szerencséje van. Már megint nyer.

A fiatal asszony keservesen fölkel és ismét elfoglalta helyét az öreg Michaud-val szemben, akinek lecsüngő ajkai utálatosan mosolyogtak. És tizenegy óráig a karosszékébe merült, Françoist nézegetve, melyet a karján tartott, - mert nem akarta látni azokat az élettelen bábokat, melyek körülötte vigyorogtak.

V.

Egy csütörtöki napon a hivatalból hazajövet, Camille egy nagy, szélesvállú fickót hozott magával, akít egészen bizalmas mozdulattal tessékelt be a boltba.

- Anyám, - kérdezte Raquinnét, a fiatal emberre mutatva, - megismered-e ezt az urat?

Az öregasszony végigmérte a fickót, kutatott az emlékei között, de nem talált rá. Therese csöndesen nézte ezt a jelenetet.

- Hogyan - szólt ismét Camille, - te nem ismered meg Laurentet, a kis Laurentet, annak a Laurent bácsinak a fiát, akinek olyan szép szántóföldjei vannak a jeufossei dülőben?... Nem emlékszel rá?... Együtt jártam vele iskolába; egyszer reggel, mikor a szomszédságunkban lakó nagybátyjától jött, bejött hozzánk és te lekváros-kenyeret adtál neki.

Raquinnénak egyszerre eszébe jutott a kis Laurent, s azt mondta, hogy azóta roppantul megnőtt. Már jó húsz esztendeje, hogy nem látta. Azt, hogy oly csodálkozva fogadta, azzal akarta elfelejteni, hogy egyszerre megindította visszaemlékezéseinek egész áradatát s anyáskodóan hízelgett neki. Laurent leült, csendesen mosolygott, tiszta hangon felelgetett, s nyugodt, könnyű pillantásokkal tekintett körül a boltban.

- Képzeljétek csak - mondotta Camille - ez a fickó már tizennyolc hónap óta az orléansi vasútnál van alkalmazva és nem találkoztunk és nem ismertünk egymásra, csak ma este. Olyan nagy, olyan óriási a mi hivatalunknak a személyzete!

Mikor a fiatal ember előadta ezt az észrevételét, szemeit tágra nyitotta s az ajkait összeszorította, - egész büszke volt rá, hogy ő egy ilyen nagy gépezetnek egyik szerény kereke. Aztán a fejét lehajtva, így folytatta:

- Ó, de neki jól megy a dolga, már ezeröttszáz frank a fizetése... Az atya kollégiumba járatta, jogot is végzett és festeni tanult. Ugy-e, Laurent?... Ma velünk ebédelsz.

- Nagyon szívesen, válaszolt Laurent egész nyíltan.

Letette a kalapját és leült a boltban. Raquinné felszaladt a lakásba a lábasai közé. Therese, aki eddig még nem szólt egy szót sem, megnézte a jövevényt. Még sohasem nézett meg egy férfit. Bizonyos csodálattal nézte alacsony homlokát, melyet mintha beültettek volna durva fekete hajjal, s telt arcát, piros ajkait, szabályos ábrázatát, - a vértől szinte kicsattanó szépség volt. Tekintete egy pillanatra megakadt a nyakán; ez a nyak széles volt és rövid, kövér és erős. Aztán hosszasan nézegette kövér kezeit, melyeket a térdeire szinte kitergetett: az ujjai vastagok voltak; összeszorított öklének óriásinak kellett lennie és le birt volna vele ütni egy ökröt. Laurent igazi parasztfiú volt; a tartása kissé nehézkes, a háta kissé hajlott, mozdulatai lassúak és szabatosak, a tekintete nyugodt és dacos. A ruhája alatt szinte érezni lehetett kerek és fejlett izmait, - vastag és erős húsból volt az egész teste. Therese kíváncsian nézegette, tekintete ökleitől az arcáig futott, s egy kissé megborzadt, mikor a szemét a hatalmas bika-nyakra vetette.

Camille mutogatta Buffon kötetét s a tiz centime-os füzeteket; a barátjának ezzel akarta mutatni, hogy ő is dolgozik. S aztán, mintha egy oly kérdésre felelne, melyet maga tett fel magának már néhány perccel előbb, - így szólt Laurenthez:

- Te, mondd csak, neked ismerned kell a feleségemet? Nem emlékezel arra a kis unokatestvéremre, aki velünk szokott játszani Vernonban?

- Teljesen felismertem, asszonyom, - felelt Laurent, Therese arcába tekintve.

Egyenes tekintete szinte átfúrta Therestet, a fiatal asszony ettől egy kissé furcsán érezte magát. Mosolyt erőltetett az ajkára, néhány szót váltott Laurenttel és a férjével, s aztán ő is a nagynénje után sietett. Nem jól érezte magát.

Asztalhoz ültek, Camille már a levesnél úgy gondolta, hogy állandóan foglalkoznia kell a barátjával.

- Hogy van az apád? - kérdezte tőle.

- Bizony én nem tudom - válaszolt Laurent. Haragban vagyunk; már öt esztendeje, - hogy nem írunk egymásnak.

- Ugyan! - kiáltott fel Camille, aki csodálta, hogy ilyen szörnyű dolog is lehetséges.

- Igen, a kedves embernek bogarai vannak... Mivel folytonosan pörlekedik a szomszédaival, engem kollégiumba járatott; arról ábrándozott, hogy majd ügyvéd lesz belőlem és megnyerem az összes pöreit!... Ó, Laurent apónak csak hasznos ambíciói vannak; még a bolondságaiból is hasznot akar szerezni.

- És te nem akartál ügyvéd lenni? - kérdezte Camille, egyre jobban csodálkozva.

- Szavamra, nem - válaszolt a barátja nevetve. - Két évig úgy tettem, mintha járnék az egyetemre, hogy megkapjam azt az ezerkétszáz frankot, amit az apám rendelkezésemre bocsátott. Egy kollégiumi iskolatársammal laktam együtt, aki festő és én is festészettel kezdtem foglalkozni. Ez mulattatott; nagyon mulatságos mesterség az, nem fárasztó. Pipáztunk és fecsegtünk egész nap...

A Raquin-család tágra nyitotta a szemeit.

- Szerencsétlenségemre - folytatta Laurent - ez a dolog nem tarthatott sokáig. Az apám megtudta, hogy hazugságokat mesélek neki, megvonta tőlem a havi száz frankot és hazahívott, hogy vele együtt túrjam a földet. Megpróbáltam azután, hogy szent képeket fessek; rossz üzlet volt... Mivel tisztán láttam, hogy így éhen halok, az ördögökre bízam a festészetet és valami foglalkozást kerestem... Az apám bizonyosan meghal egy szép napon, - ezt megvárom és azután úgy élek, hogy nem dolgozom semmit.

Laurent nyugodt hangon beszélt. Néhány szóval egy oly jellemző dolgot beszélt el, amely egyéniségét egészen lefestette. Alapjában véve lusta ember volt; vérmes étvágya volt, könnyű és tartós élvezetekre vágyott. Ez a nagy, hatalmas test semmi mást nem kívánt, mint hogy semmit se tegyen, csak dőzsöljön a semmittevésben és hogy minden órában ki legyen elégítve. Jól akart enni, jól akart aludni, bőségesen ki akarta elégíteni szenvedélyeit anélkül, hogy a helyéből kimozdulna, anélkül, hogy az a veszély érhetné, hogy valami fáradságot el kell szenvednie.

Az ügyvédi foglalkozástól megijedt s attól a gondolattól is visszarettent, hogy szántsonvessen. A művészetre vetette magát, remélve, hogy ez a rest embereknek való mesterség; úgy látta, hogy az ecset könnyen kezelhető szerszám, s azt hitte, hogy könnyen sikert arat. Arról ábrándozott, hogy az élete tele lesz olcsó élvezetekkel, szép élete tele lesz nőekkel, nyugodni fog a dívánon s ehetik-ihatik, amennyi jól esik. Ez az ábránd addig tartott, míg Laurent apó küldte neki a pénzt. De mikor ez a fiatal ember, aki már harminc éves volt, azt látta, hogy a nyomor jelentkezik a szemhatáron, elkezdett gondolkozni; gyávának érezte magát a nélkülözésekkel szemben; a legnagyobb művészi dicsőségért sem vállalt volna el egy olyan napot, amelyen éheznie kell.

Amint mondotta, az ördögökre bízta a művészetet azon a napon, amikor rájött, hogy nem elégítheti ki vele nagy étvágyát. Első kísérletei a középszerűn alul maradtak; paraszt szemekancsalul és rútnak nézte a természetet; képei pizkosak, rosszul megszerkesztettek és

arcfintorítók voltak, s egyáltalán nem bírták el a kritikát. Különb mint művész nem volt nagyon hiú s nem igen esett kétségbe, mikor sutba kellett dobnia az ecsetet. Nem is sajnált egyebet, mint iskolatársának műtermét, azt a tágas műtermet, amelyben oly kéjesen hevert négy vagy öt esztendeig. Sajnálta még a nőket is, akik oda jártak modellt állni s akiknek szeszélyeit elbirta az erszénye. A durva élvezeteknek ez a világa forró vágyakat hagyott meg benne. Különb nagyon könnyen beleszokott a hivatalnok-életbe; nagyon beletörődött ebbe az állati életbe, szerette ezt a mindennapi munkát, amely nem fárasztotta ki s amely mellett szunyókálhatott az elméje. Csak két dolog izgatta: nagyon érezte a nők hiányát, s a tizennyolc souéért kapható vendéglői ebédek nem csöndesítették le gyomrának falánk étvágyát.

Camille buta csodálkozással hallgatta és nézte. Ez a beteges fiú, akinek elpusztult és elgyengült testét soha nem háborgatta semmi vágy, gyerekesen ábrándozott arról a műterem-életéről, melyről a barátja beszélt. Azokra a nőkre gondolt, akik meztelen bőrüket is megmutatják. Meg is kérdezte Laurentet:

- Mondd csak, valóban voltak olyan nők is, akik levetették előtted az ingüket?

- Hogyne - válaszolt Laurent mosolyogva, s Theresere nézett, aki nagyon elsápadt.

- Ez nagyon furcsa dolog lehetett nektek - mondotta Camille gyerekesen nevetve... Én nagy zavarban lettem volna... És a legelső ilyen alkalommal, azt hiszem, te is nagyon ostobán nézhettél rájuk.

Laurent kiterítette egyik tenyerét, amelyen figyelmesen nézegette a hüvelykujját. Az ujjain egy kis remegés látszott s vörös fény áradt szét az arcán.

- A legelső alkalommal - mondotta, mintha önmagának beszélne - azt hiszem, mindent egészen természetesnek tartottam... Nagyon mulatságos ez a fene művészet, de nem jövedelmez egy sout sem. Egy orosz nő volt a modellem, aki imádásraméltó volt: kemény, fényes hús, pompás mell és olyan széles csípők...

Laurent felemelte a fejét s látta, hogy Therese előtte áll némán, mozdulatlanul. A fiatal nő lángoló határozottsággal nézett rá. Fénytelen fekete szemei olyanok voltak, mint a feneketlen lyukak és félig nyitott ajkain át látni lehetett a szájának rózsás fényét. Olyan volt, mintha letiporták s elgázolták volna; folyton hallgatott.

Laurent előbb Theresere, azután Camillera tekintett. A félbemaradt festő elfojtotta mosolygását. Egy széles, kéjes mozdulattal, melyet a nő jól megfigyelt, befejezte a mondatát. A deszertnél tartottak és Raquinné lement, hogy kiszolgáljon egy vevőt.

Mikor az abroszt levették az asztról, Laurent gondolkodott néhány percig s aztán hirtelen így szólt Camillehoz:

- Tudod mit, téged le kell festenem.

Ettől az ötlettől Raquinné és fia egészen el volt ragadtatva, Therese most is hallgatott.

- Nyár van - folytatta Laurent - és miután a hivatalból négy órakor jövünk ki, ide jöhetnek és két óráig ülhetsz nekem minden este. Nyolc nap alatt készen leszünk.

- Jó lesz - válaszolt Camille örömeben egészen kipirulva; velünk ebédelsz... Megfésültetem magam és felveszem a fekete kabátomat.

Nyolcat ütött az óra. Grivet és Michaud megjött. Olivier és Susanne is nemsokára követte őket.

Camille bemutatta barátját a társaságnak, Grivet félrehúzta a száját. Utálta Laurentot, akinek a fizetését szerinte túlságosan gyorsan emelték. Különben nagy dolog volt egy új jövevénynek a társaságba való bevezetése. Raquinék vendégei csak bizonyos hidegséggel fogadhattak egy ismeretlen embert.

Laurent úgy viselkedett, mint ahogy jó fiúhoz illik. Megértette a helyzetet, tetszeni akart s egy csapásra el akarta fogadtatni magát. Történeteket mesélt el, felvidította az egész estét nagy kacagásával és még Grivet barátságát is megszerezte.

Therese ezen az estén nem igyekezett lemenni a boltba. Egész tizenegy óráig a székén maradt, játszott és beszélgetett s igyekezett elkerülni Laurent tekintetét, aki különben sem foglalkozott vele. Ennek a fickónak a vérmes természete, telt hangja, kövér nevetése s az az erős és hatalmas illat, amely kiáradt egész személyiségéből, megzavarta a fiatal asszonyt és bizonyos ideges aggodalmat ébresztett fel benne.

VI.

Ettől a naptól kezdve Laurent csaknem minden este Raquinéknál volt. A Saint Victor-utcában lakott, a borkikötővel szemben, egy kis bútorozott szobában, melyért tizenhét frankot fizetett havonként; ez a kis padlásszoba, melyen csak egy akkora ablak volt, mint egy tubákos szelence födele s az is egyenesen az égre nyílt, alig hat négyzetméternyi volt. Laurent a lehető legkésőbb járta haza padlásszobájába. Mielőtt Camille-al találkozott, mivel nem volt annyi pénze, hogy a kávéházban töltsen el az időt, sokáig a tejszobákban maradt, ahol esténként ebédelni szokott s azután rágyújtott a pipára és megivott egy »gloriát« (konyakos feketekávé), mely csak három souba került. Aztán csendesen visszament a Saint Victor-utcába, járkált a rakpart hosszában s leült egy padra, ha a levegő langyos volt.

A Pont-Neuf sikátorbeli bolt rá nézve bájos, meleg és nyugodt pihenő volt, ahol csak barátságos szavakat és figyelmességet tapasztalt. Megtakarította a gloriára költött három sou és inycen módjára élvezhette Raquiné kitűnő teáját. Tíz óráig ott szokott maradni, néha szenderegve és emésztve; már szinte azt hitte, hogy otthon van; csak akkor ment el, amikor már Camillenak segített becsukni a boltot.

Egy este elhozta a festőállványát és a festékes ládáját. Másnap már meg kellett kezdenie Camille arcképét. Váznat vettek s gondos előkészületeket végeztek. A művész végre hozzálátott a munkához, a házaspár szobájában; Laurent azt mondta, hogy ott több a világosság.

Három este kellett a fej rajzára. Nagyon gondosan dolgozott a szénrel a vásznon, apró, vékony vonásokkal; durva és száraz rajza furcsán emlékeztetett a primitív mesterekre. Úgy másolta Camillenak az arcát, mint ahogy egy akadémiai növendék a feladatát készíti, habozva, bizonyos ferde pontossággal, amitől olyan az arc, mintha a homlokát ráncba szedné. A negyedik napon apró festékdarabokat tett a palettájára s elkezdett festeni, az ecset hegyével; apró kis piszkos foltokat szurkált a vásznon s rövid, sűrű árnyvonalakat rajzolt, mintha ceruzával dolgoznék.

Raquiné és Camille minden ülés végén szinte magánkívül volt az elragadtatástól. Laurent csak annyit mondott, hogy még várni kell, még csak ezután lesz meg a hasonlóság.

Amióta belekezdtek az arcképbe, Therese nem ment ki többé a műteremmé változtatott szobából. Egyedül hagyta a nagynénjét hátul az irodában; a legkisebb ügy is elég volt neki, hogy felmenjen a szobába és folyton bámulta, hogyan festi a képet Laurent.

Mindig komolyan, elfogódottan, egyre sápadtabban, némán ült a szobában és nézte, mit csinál Laurent az ecsetjeivel. Különböztetett látszott, hogy nem ez a látványosság mulattatja; azért jött ide fel, mert valamely erő vonzotta s itt maradt, mintha ide szegezték volna. Laurent néha hátrafordult, rámosolygott s megkérdezte hogy a kép tetszik-e neki? Alig felelt, összeresztette s azután magábavonulva megint visszaesett ábrándjaiba.

Laurent, mikor este hazament a Saint Victor-utcába, sokáig töprengett; folyton vitatkozott önmagával, hogy a szeretője legyen-e Theresenek vagy ne?

- Ime itt van egy kis nő, - mondotta magában - aki akkor lesz a szeretőm, amikor akarom. Mindig itt van a nyakamon, folyton vizsgálgat, méreget és mérlegel... Remeg, egész furcsán viselkedik, hallgat és csupa szenvedély... Bizonyos, hogy szerető kell neki; látszik a szeméből... Meg kell adni, hogy Camille gyenge legyen.

Laurent nevetett magában, mikor barátjának sápadt soványságára gondolt. Azután így folytatta:

- Unatkozik ebben a boltban... Én azért megyek oda, mert nem tudok haza menni. Enélkül nem sokszor látnának engem a Pont-Neuf sikátorban. Nyirkos, szomorú hely. Egy asszonynak ott benn meg kell halnia... Bizonyos, hogy tetszem neki; akkor pedig miért ne inkább én, mint más?

Megállt; bolondságok jutottak az eszébe; gondolataiba egészen elmélyedve nézte a Szajna folyását.

- Szavamra, annál rosszabb rá nézve - mondotta magában; - megölelem a legelső alkalommal... Fogadok, hogy azonnal a karjaimba hull.

Tovább ment és megint nem tudta, hogy mire szánja el magát.

- Az bizonyos, hogy mindenesetre csúnya - gondolta magában. - Hosszú az orra, nagy a szája. Különbösen egyáltalán nem szeretem. Lehet az is, hogy valami kellemetlenséget szerzek magamnak. Ezt meg kell gondolni.

Laurent, aki nagyon okos volt, egy egész hétig forgatta az agyában ezeket a gondolatokat. A Therese-vel való viszonyának minden eshetőségét előre kiszámította; s csak akkor határozta el, hogy megkísérli ezt a kalandot, amikor már bizonyos volt benne, hogy ez a kaland neki valósággal érdeke.

Rá nézve Therese igaz, hogy rút és nem is szereti ezt a nőt; de végre is nem kerül neki semmibe; azok a nők, akiket olcsón vásárolt semmi esetre se voltak szebbek s nem is szerette jobban őket. Már csak csupa takarékoságból is el kellett vennie a barátjától ezt a nőt. Különbösen is már régen nem elégítette ki az étvágyát; pénze alig volt, a húsa nélkülözött és nem akarta elszalasztani azt az alkalmat, amikor egy kissé kielégíthette. Végre is jól megfontolva, egy ilyen viszonynak nem lehetnek rossz következményei: Theresének az lenne az érdeke, hogy mindent titokban tartson és könnyen szakíthatna vele, amikor akarna; feltéve, hogy Camille mindent megtud és feldühösödik: egy ökölcsapással leterítheti, ha Camille veszekedni akar. Minden oldaláról megvizsgálva az ügyet, Laurent könnyűnek és csábítóknak találta.

Ettől kezdve édes nyugalomban élt, várva cselekvésének óráját. Elhatározta, hogy a legelső alkalommal határozottan fog eljárni. Már látta a jövőben a jó meleg estét. Raquinék mind azon fáradoznak, hogy ő élvezhessen: Therese le fogja csillapítani vérének lángolását; Raquinné kényeztetni fogja, mintha az anyja lenne; Camille pedig, aki beszélgetni fog vele, gondoskodik majd róla, hogy ne nagyon unatkozzék esténként a boltban.

Ha az arckép elkészül, nem igen lesz majd alkalma. Therese, aki egészen nyomasztó hangulatban érezte magát és aggódva várta a történeteket, mindig ott volt; de Camille nem ment ki a szobából és Laurent el volt keseredve, hogy nem tudja eltávolítani egy órára se. Egy napon végre is be kellett jelentenie, hogy másnap befejezi az arcképet. Raquinné kijelentette, hogy együtt fognak ebédelni, hogy ünnepeljék a festőt művének elkészülte alkalmából.

Másnap, amikor Laurent az utolsó ecsetvonásokat végezte a képen, az egész család összegyűlt és kiabálva beszélt a nagy hasonlóságról. A kép közönséges volt, piszkos sűrű, nagy violaszín foltokkal. Laurent világosabb színeket nem tudott használni anélkül, hogy el ne sötétítette és be ne piszkolta volna őket; akarata ellenére is túlozta modelljének fakó arcszínét és Camille képe hasonlított a vízbefúlt ember zöldes arcszínéhez; az arcfintorító rajz szinte görcsöseknek tüntette fel az egyes vonásokat, s így a szomorú hasonlatosság még szembeötlőbb volt. De Camille el volt ragadtatva; azt mondotta, hogy a képen nagyon előkelő vonásai vannak.

Miután jól megbámulta a saját alakját, kijelentette, hogy hoz két üveg champagnei bort. Raquinné lement a boltba. A művész és Therese egyedül maradt.

A fiatal nő ott kuporgott a kép előtt, határozatlanul bámulva maga elé. Úgy látszott, hogy remegve vár valamit. Laurent habozott; nézegette a vásznat és játszott az ecsetjeivel. Az idő gyorsan múlt, Camille visszajöhet, lehet, hogy ez az alkalom többé nem fog megisméltódni. A festő hirtelen megfordult és szemtől-szemben állott Therese-vel. Néhány másodpercig egymásra néztek.

Azután Laurent egy heves mozdulattal lehajolt és a fiatal nőt a melléhez szorította. Hátra nyomta a fejét s az ajkait a maga ajkához szorította. A nő egy vad, heves és ellenálló mozdulat után egyszerre elhagyta magát s a földre csúszott, a padlóra. Egyetlen szót sem váltottak. Csendes és brutális volt az egész jelenet.

VII.

A szerelmesek már kezdettől fogva szükségesnek, végzetszerűnek, egészen természetesnek tartották a viszonyukat. Már az első összejövetelük alkalmával tegezték egymást s csókolóztak, anélkül, hogy zavarba jöttek volna, s nem is pirultak, mintha már évek óta bizalmas viszonyban volnának egymással. Nagyon könnyen beleilleszkedtek az új helyzetbe, tökéletes nyugalommal és szemérmertlenséggel.

Megállapították találkáikat. Mivel Therese nem mehetett el hazulról, abban állapotok meg, hogy Laurent jön el hozzá. A fiatal nő nyugodt hangon, egész nyíltan megmagyarázta neki, hogy hogyan rendezi el a dolgot. A házaspár szobájában jönnek majd össze. Laurent a sikátorra nyíló keskeny folyosón jön be és Therese nyitja ki neki a lépcsőről nyíló ajtót. Ez idő alatt Camille a hivatalban lesz, Raquinné pedig lenn a boltban. Vakmerő játék volt ez, de sikerülnie kellett.

Laurent beleegyezett. Bízott az okosságában és valami brutális vakmerőség is volt benne, mint olyan emberben, akinek hatalmas ökle van. Kedvesének komoly és nyugodt arca ingerelte őt, hogy megízlelje az oly nyíltan felkínált szenvedélyt. Valami ürügyet keresett, két órára elkéredzkedett a főnökétől és sietett a Pont-Neuf sikátorba.

Attól kezdve, hogy a sikátorba ért, forró vágyakat érzett. A hamis ékszereket árúsító nő éppen a folyosó ajtajával szemben ült. Meg kellett várnia, hogy el legyen foglalva, hogy egy fiatal munkásnő bemenjen a boltjába rezgyűrűt vagy függőt vásárolni. Akkor aztán gyorsan belépett a folyosóra, felment a szűk és sötét lépcsőn, a nedvességtől szürke falakhoz hozzátámaszkodva. Lábaival szinte rúgta a kőlépcsőket, minden lépésnek a zajánál úgy érezte, hogy valami tűz fut végig a mellén. Az ajtó kinyílt. A küszöbön fehér fényben, ott látta Thereset, hálókabátban, alsószoknyában; szinte ragyogott az asszony, - haja erősen hátra volt csavarva. Utána bezárta az ajtót és Laurent nyakába borult. Valami meleg illat áradt ki belőle, a fehér ing és a frissen mosott hús illata.

Laurent csodálkozva látta, hogy a kedvese szép nő. Sohase látta még ezt az asszonyt. Therese, a karcsú és erős nő, megölelte, a fejét hátra hajtva, s az arcán égő fény és szenvedélyes mosoly futott végig. Ez a szerelmes arc mintha átváltozott volna; Therese bolondnak és hizelgőnek látszott, az ajkai nedvesek, a szemei fénylők voltak, - ragyogott az egész asszony; a hátrahajló, szinte hullámzó nőben volt valami különös szépség, - csupa elragadtatás volt. Szinte azt mondhatná az ember, hogy az alakja belülről volt megvilágítva, hogy lángok löveltek ki a húsából. S a vére, amely égett, az idegei, amelyek megfeszültek, meleg áramokat bocsájtottak ki, valami átható és éles illatot.

Már az első csóknál romlott nőnek bizonyult. Kielégítetlen testét mohón dobta bele a kék tengerébe. Mintha valami álomból ébredne fel, - szenvedélyes szerelemre született. Camille gyenge karjaiból Laurent erőteljes karjaiba jutott, s egy erős embernek ez a közeledése hatalmas lökés volt ránézve, mely a húsát felébresztette álmaiból. Az ideges asszony minden ösztöne hallatlan hevességgel nyilatkozott meg benne, anyjának vére, az afrikai vér, mely égette ereit, elkezdett forni és dühösen vert sovány, még csaknem szűz testében. Szuverén szemtelenséggel mutogatta és kínálta magát. S a feje tetejétől a talpáig mindene borzongott.

Laurent soha sem ismert még ilyen nőt. Meg volt lepetve és kényelmetlenül érezte magát. A kedvesei rendszeren nem szokták őt ily nagy felhevüléssel fogadni, hozzá volt szokva a hideg és közönyös csókokhoz, a fáradt és unott szerelmekhez. Therese könnyei és idegrohamai szinte megijesztették, de mégis izgatták kéjes kíváncsiságát. Mikor elment a fiatal nőtől, támolygott, mintha részeg lett volna. Másnap, mikor alattomos és okos nyugalma visszatért, azon

töprengett, hogy visszamenjen-e ehhez a szeretőjéhez, akinek csókjai lázba ejtették. Előbb határozottan abban állapodott meg, hogy otthon marad. De azután aljasabb gondolatai támadtak. El akarta felejteni Therestet, nem akarta őt látni meztelenségében, édes és brutális kedveskedéseire nem is akart gondolni, de mégis mindig előtte állott kérlelhetetlenül, karjait feléje nyújtva. Az a fizikai fájdalom, melyet ez a látvány okozott neki, elviselhetetlen volt.

Végre engedett, egy új találkára határozta el magát és visszament a Pont-Neuf sikátorba.

E naptól kezdve az életében Therese nagy szerephez jutott. Még nem fogadta el ezt a nőt, de már elszenvetde. Voltak órái, amikor megijedt, percei, amikor okos volt és ez a viszony végre is kellemetlenül érintette őt, de félelme és rossz kedve háttérbe szorult a vágyai előtt. Találkái megisméltődtek és egyre gyakoriabbakká váltak.

Theresenek nem voltak ilyen kétségei. Kíméletlenül átadta magát szerelmének s ment egyenesen arra, amerre szenvedélye űzte. Ez az asszony, akit a körülmények letörtek s aki végre fölemelkedett, kitérte lényét egész meztelenségében, s megmagyarázta az életét. Néha Laurent nyaka köré fonta a karjait, a mellére szoritotta őt és szinte sóhajtván így beszélt:

- Ó, ha tudnád, mennyit szenvedtem! Egy betegszoba langyos, párás levegőjében neveltek fel. Camille-al háltam, éjjel messze húzódtam tőle, mert undorított az a tompa szag, amely a testből kiáradt. Rossz és makacs gyerek volt; azokat az orvosságokat, melyeket nem akartam vele megosztani, ő se akarta bevenni; hogy a nagynénémnek kedvében járjak, minden gyógyszerből nekem is kellett innom. Nem tudom ma se, hogyan történt, hogy nem haltam bele... Ők az okai, hogy csúnya lettem, szegény barátom, ellopták tőlem mindenemet, amim volt, és te most már nem szerethetsz úgy engem, mint ahogy én szeretlek téged.

Zokogott, megölelte Laurentot és siket gyűlölettel folytatta:

- Nem kívánok nekik semmi rosszat. Felneveltek, gondoztak és megvédtek a nyomorúságtól... De a vendégszeretetük helyett jobb szerettem volna, ha elhagytak volna. Égető szükségem volt a szabad levegőre; amikor még egészen kicsiny voltam, arról álmodoztam, hogy az országutakon csavargok, mezitláb a porban, alamizsnát kérek és úgy élek, mint egy cigányleány. Azt mondták nekem, hogy az anyám egy törzsfőnöknek a leánya volt Afrikában; gyakran gondoltam rá, megérttem, hogy a vérem, az ösztönei hozzá kötnek, s szerettem volna, ha őt sohase hagytam volna el, ha velem járkált volna a homokszivattyúban, ha magával cipelt volna engem, batyuban a hátán... Ah, milyen ifjúságom volt! Még most is irtózom tőle és még most is fellázadnak ellene az idegeim, ha eszembe jutnak azok a hosszú napok, amelyeket abban a szobában töltöttem, ahol Camille hörgött... A tűz előtt kuporogtam, ostobán bámultam, hogyan forr föl a kotyvasztott orvosság, s éreztem, hogy a tagjaim meg-gémberednek. És nem mozdulhattam meg, mert a nagynéném megszidott, hogy zajt csinállok... Később nagy élvezetekben volt részem, a kis házban a víz partján; de akkor már egészen el voltam tompulva, alig tudtam menni, elestem, ha futni akartam. Azután pedig élve eltemettek ebbe a piszok boltba.

Therese nagyokat lélezett, a szeretőjét karjaival egészen magához szorította s ezzel boszulta meg magát; keskeny, finom orrcimpáin egy kis ideges remegés látszott.

- Te még nem tudod, - folytatta, - hogy mennyire elrontottak engem. Álszenteskedővé, hazuggá tettek... Nyárspolgári kedvességükkel megfojtottak, és nem értem, hogy lehet az, hogy még van vér az ereimben... Lesütöttem a szemeimet, nekem is komor és buta az arcom, mint az övék s ugyanolyan holt életet élek, mint ők. Amikor legelőször láttál, úgy-e nagyon ostobának látszódtam? Komoly, eltiport, elállatiasodott nő voltam. Már semmit se reméltem s arra gondoltam, hogy egy napon a Szajnába vetem magam... De addig is, amíg ebbe a gondolatba bele merültem, mily sok éjszakán át evett a méreg! Ott lenn, Vernonban, hideg szobámban a vánkosomat harapdáltam, hogy elfojtsam, jajkiáltásaimat, ütöttem, vertem magamat.

Égett a vérem s szerettem volna széttépni a testemet. Kétszer is el akartam szökni, hogy világgá menjek, ki a napfényre, de nem volt hozzá bátorságom, - szelid jóakarattal és utálatos gyengédségükkel tanulékony állattá változtattak. Hazudtam tehát, mindig csak hazudtam. Szép szeliden, csöndesen ott maradtam, miközben ábrándjaimban ütni és harapni szerettem volna.

Az asszony megállott, nedves ajkait Laurent nyakába törölve. S aztán egy kis szünet után hozzátette:

- Nem tudom, miért egyeztem bele, hogy nőül megyek Camillehoz. Nem tiltakoztam ellene, mert nem méltattam annyira se a dolgot, hogy töprengtem volna rajta. Sajnáltam azt a gyereket. Mikor még játszottam vele s az ujjaim belemerültek lágy húsába, - mintha agyagot fogtam volna. Elfogadtam, mert a nagynéném ajánlotta s arra számítottam, hogy előtte sohase fogok zavarba jönni... S a férjemben újra rátaláltam arra a kis beteg fiúra, akivel már hat éves koromban együtt aludtam. Most is olyan gyenge, olyan nyafogó volt, s most is az a beteg gyerek-szaga volt, amely egykor annyira boszantott... Mindezt azért mondom el, hogy ne légy féltékeny... Valami undor csiklandozza a torkomat: eszembe jutottak azok az orvosságok, amelyeket megittam, és eltértem a beszélgetésünk tárgyától; rettenetes éjszakáim voltak... De te, te...

Therese felegyenesedett, kissé hátrahajolt, ujjait Laurent vastag kezébe tette s bámulta a széles vállát, hatalmas nyakát...

- Téged szeretlek, megszerettelek azon a napon, amikor Camille betessékelt a boltba... Te talán nem tisztelsz engem, mert egészen oda dobtam magam neked, egyszerre... Igazán nem is tudom, hogy történt ez a dolog. Büszke vagyok rá, el vagyok ragadtatva tőle. Az első napon rád akartam ütni, amikor megcsókoltál s a földre dobtál ebben a szobában... Nem tudom, hogy szerettelek meg, - inkább gyűlöltelek. A látásod izgatott s fáj nekem; amikor itt voltál, az idegeim úgy megfeszültek, hogy majd megszakadtak, a fejem elkábult s vörösnek láttam mindent. Óh mennyire szenvedtem! És kerestem ezt a szenvedést, vártam a jöttödet, jártam-keltem a széked körül, hogy a te lélegzetedben legyek, hogy a ruhámmal érintsem a tiedet. Úgy éreztem, hogy a véred hőhullámokat áraszt felém, s az az égő felhő, amelybe engem borítottál, vonzott tehozzád és melletted tartott, bár siketül tiltakoztam ellene... Emlékszel rá, amikor itt festettél: valami végzetes erő ide vonzott temelléd, s kegyetlen gyönyörrel szívtam a te légkörödet. Éreztem, hogy úgy látszott, mintha alamizsna-csókokért könyörögnék, szégyeltem rabszolgáságomat s éreztem, hogy összeesném, ha megérintenél. De engedtem hitványságomnak s fogvacogva vártam, hogy a karjaidba zárj...

Therese elhallgatott; remegett s büszkének érezte magát, - mintha most meg volna boszulva. Laurent ittasan borult a keblére, s a csupasz és fagyos szobában a tüzes szenvedély és a komor brutalitás jelenetei játszódtak le. Minden újabb találkozás egyre tüzeesebb idegrohamokkal végződött.

Úgy látszott, hogy a fiatal asszony tetszeleg magának vakmerőségével és szemtelenségével. Nem habozott soha és nem is félt. Bizonyos őszinte energiával vetette rá magát a házasságtörésre, s dacolt minden veszéllyel, mert nála szinte a hiúság kérdése volt ez a dac. Csak annyira volt óvatos, hogy amikor jött a szeretője, azt mondta a nagynénjének, hogy felmegy a szobájába lepihenni; és amikor ott volt már a szeretője, egész bátran járt-kelt, hangosan beszélt, eszébe se jutott soha, hogy a zajt kerülnie kell. Laurent az első időben néha megijedt.

- Istenem - mondotta halkán Theresének - ne csinálj ilyen nagy zajt, Raquinné még feljön.

- Eh - válaszolt az asszony nevetve - te mindig remegsz... Bezárkózott ott hátul az irodájába; ugyan minek jönne fel? Sokkal jobban fél, hogy addig valamit ellopnanak tőle... És aztán jöjjön fel hát, ha akar. El fogsz bujni... Mit törődöm én ő vele. Szeretlek.

Ezek a szavak éppen nem nyugtatták meg Laurentet. A szenvedély még nem altatta el paraszti, ravasz okosságát. De azért mégis csakhamar megszokta, anélkül, hogy most már félt volna, e vakmerő találkákat fényes nappal, Camille szobájában, két lépésnyire az öregasszonytól. A szeretője többször mondta neki, hogy a veszély elkerüli azokat, akik szembeállnak vele, s igaza is volt. A szerelmesek soha sem találhattak volna biztosabb helyet, mint ez a szoba volt, ahol senki sem kereste volna őket. Itt elégíthették ki szerelmüket, hihetetlenül nagy nyugalomban.

Raquinné egyszer mégis felment, mert attól félt, hogy az unokahuga komolyan beteg. A fiatal nő már csaknem három óra hosszát fenn volt az emeleten. Vakmerőségében annyira ment, hogy be se zárta a szobának azt az ajtaját amely az ebédlőbe nyílt.

Mikor Laurent hallotta az öregasszony nehéz lépteit a falépcsőn, zavarba jött s idegesen kereste a kabátját és kalapját. Therese oly furcsának találta az arcát, hogy elnevette magát. Erősen megfogta a karját, lenyomta az ágy lábánál egy sarokba s halk és nyugodt hangon így szólt hozzá:

- Maradj itt... és ne mozdulj. - Néhány férfiruhadarabot dobott rá, s azután ráborította fehér alsószoknyáját, amelyet most vetett le. Mindezt könnyű és szabatos mozdulatokkal végezte anélkül, hogy csak egy kissé is csökkent volna a nyugalma. Aztán lefeküdt, kibontott hajjal, félig meztelen, még kipirulva és kissé reszketve.

Raquinné szeliden kinyitotta az ajtót s lépteinek zaját lehetőleg elnyomva közeledett az ágyához. A fiatal nő tetette magát, mintha aludnék. Laurent izzadt a fehér alsószoknya alatt.

- Therese, - kérdezte az öregasszony aggódva - beteg vagy, leányom?

Therese kinyitotta a szemét, ásított, megfordult és fájdalmas hangon azt felelte, hogy borzasztóan fáj a feje. Kérte a nénjét, hogy hagyja aludni. Az öreg nő elment, amint jött, zajtalanul.

A két szerelmes, csöndesen nevetve, szenvedélyes hevességgel ölekezett össze.

- No látod úgy-e, - szólt Therese diadalmaskodva - hogy nem félünk itt semmitől... Ezek az emberek mind vakok: ők nem szeretnek.

Egy más alkalommal a fiatal nőnek furcsa ötlete támadt. Néha olyan volt, mint a bolond, nem volt magánál.

François, a cirmos macska, a szoba közepén ült. Komolyan, mozdulatlanul nézte nagy kerek szemeivel a két szerelmet. Úgy látszott, mintha gondosan vizsgálgatná őket, szemhunyorítás nélkül, mintha valami ördögi varázslat tartaná fogva.

- Nézd csak François - szólt Therese Laurethez. - Az ember azt hinné, hogy ért mindent és ma este mindent elmond Camillénak... Úgy-e furcsa volna, ha egy szép napon elkezdene beszélni lenn a boltban; szép históriákat tud rólunk!

Ez a gondolat, hogy François mindent elmesélhetne, nagyon mulattatta az asszonyt. Laurent a macska nagy zöld szemeibe nézett, s érezte, hogy hideg borzongás fut végig a hátán.

- Ime, így cselekednék - folytatta Therese. - A két hátulsó lábára állna, s egyik első mancsával reám, a másikkal pedig reád mutatva így kiáltana fel: »Ez az úr és ez a hölgy nagyon erősen csókolódzik a szobában; nem bizalmatlanok ugyan irántam, de mivel bűnös szerelmük nincs ínyemre, kérem önöket, hogy vessék börtönbe mindkettőjüket; akkor legalább nem zavarják meg a nyugalmat.«

Therese tréfált, mint valami gyermek, utánozta a macskát, úgy hajlította a kezét, hogy olyan legyen, mint a macska körme, s a válla is oly hullámosan mozgott, mint a macskáé. François mozdulatlanul maradt, mintha kőből lett volna, s mindig rá nézett; csak a szeme látszott elevennek; s a szája szögleténél látszottak csak mély ráncok, mintha nevetni akart volna ez a szalmával kitömött állatfej.

Laurent összeborzadt. Nevetségesnek tartotta Therese tréfáját. Felkelt és kidobta a macskát az ajtón. Valójában félt. Még nem volt egészen a szeretőjéé, - még maradt benne valami abból a kellemetlen érzésből, melyet a fiatal nő legelső csókjai alkalmával érzett.

VIII.

Esténkint a boltban Laurent tökéletesen boldog volt. Rendesen a hivatalból jött Camille-al. Raquinné valami anyai barátságot érzett iránta; tudta róla, hogy zavarban van, hogy rosszul étkezik és padlásszobában hál, s egyszer mindenkorra megmondta neki, hogy az ő számára is mindig terítenek az asztaluknál. Azzal a fecsegő gyengédséggel szerette ezt a fiút, amelyet az öreg asszonyok éreznek a szülőföldjükről jövő emberek iránt, akik a multak emlékeit hozzák magukkal.

A fiatalember bőségesen élt is ezzel a vendégszeretettel. Mikor kijött a hivatalból, mielőtt hazament volna, Camille-al sétálgatott a rakodóparton; mind a kettőjüknek javára vált ez a bizalmas együttlét, - kevesebbet unatkoztak azzal, hogy beszélgetve csavaroztak. Végül pedig abban állapodtak meg, hogy hazamennek, hogy megegyék a Raquinné főztjét. Laurent úgy nyitott be a boltba, mintha ő volna a házigazda, úgy ült a székre, mintha nyeregbe ülne, szivarozott és köpködött, mintha otthon lett volna.

Therese jelenléte egyáltalán nem hozta zavarba. Bizonyos baráti kedélyességet tanusított a fiatal nővel szemben, tréfálkozott vele, ócska udvariassági frázisokat mondott neki anélkül, hogy csak egy arcizma is megrándult volna. Camille ezen nevetett és mivel a felesége alig válaszolt egy-egy szóval a barátjának, szentül azt hitte, hogy utálják egymást. Egyszer még szemrehányásokat is tett neki, amiért, mint mondotta, olyan hideg Laurent iránt.

Laurent éppen eltalálta, hogy mit kell tennie: az asszonynak a szeretője, a férjnek barátja, s az anyának kényeztetett gyermeke lett. Még soha sem volt olyan jó módja, hogy így kielégíthette az étvágyát. Egészen beleélte magát azokba a végtelen élvezetekbe, amelyekben a Raquin-család részesítette. Különben egészen természetesnek tartotta a helyzetét ebben a családban. Harag és lelkiismeretfurdalás nélkül tegezte Camillet. Még csak meg se figyelte a saját mozdulatait és szavait, annyira biztos volt okosságában és nyugalmaiban; az az önzés, amellyel élvezte szerencsáját, megvédelmezte minden hiba ellen. A boltban a szeretője olyan volt rá nézve, mint minden más nő, akit nem szabad megölelni és aki rá nézve nem létezett. Csak azért nem csókolta meg Therestet mindenki előtt, mert attól félt, hogy akkor nem térhet ide többé vissza. Csak ez az egy következmény tartotta vissza, máskülönben mitsem törődött volna Camillenak és anyjának fájdalmával. Egyáltalán nem volt lelkiismereti kérdés rá nézve az, hogy mi lehet abból, ha rájönnek a viszonyára? Egyszerűen azt hitte, hogy ő is csak úgy cselekszik, mint ahogyan minden szegény és kiéhezett ember cselekednék az ő helyében. Ez volt a magyarázata boldog nyugalmaának, okos vakmerőségének, s érdektelennek látszó, tréfálkozó magatartásának.

Therese, aki idegesebb és félénkebb volt mint ő, kénytelen volt színészkedni. Szerepét tökéletesen játszotta, mert már kicsiny korában ránevelték a tudatos álszenteskedésre. Csaknem tizenöt éven át hazudozott, elfojtva lázait, s kérlelhetetlen energiával igyekezett komornak és érzéketlennek látszani. Nem nagy fáradságába került a testére ráerőszakolni azt a halotti maszkot, amely az arcáról tükröződött. Mikor Laurent belépett hozzá, komolynak és mogorvának látta, az arca hosszabb, az ajka vékonyabb lett. Csunya, barátságtalan, megközelíthetetlen volt. Különben nem túlozott a színészkedésében, a régi egyéniségét játszotta, anélkül, hogy a kelletténél nagyobb nyersséggel magára vonta volna a figyelmet. Rá nézve valami keserű kéj volt abban, hogy megcsalta Camillet és Raquinnét; ő nem volt olyan, mint Laurent, aki elmerült vágyainak durva kielégítésében, nem tudva semmit arról, hogy mi a kötelessége; tudta, hogy rosszat cselekszik, és néha vad vágyat érzett arra, hogy felkeljen az asztaltól és szájon csókolja Laurentot, hogy megmutassa a férjének és a nagynénjének, hogy ő nem ostoba és hogy van neki szeretője.

Néha jóleső meleg érzés futott a fejébe; bármily jó komédiás volt is, ilyenkor nem tudta magát visszatartani attól, hogy énekeljen, ha a szeretője nem volt ott és ha nem kellett attól félnie, hogy elárulja magát. Ez a hirtelen támadt jókedv nagyon tetszett Raquinnénak, aki úgymint panaszkodott az unokahugára, hogy nagyon komoly nő. Therese virágcserepeket vett és feldiszította a virágokkal szobája ablakát; új kárpitot ragasztatott a szoba falára, szőnyeget akart és függönyöket, paliszander-bútort. Mindezt, a fényűzést Laurent miatt fejtette ki.

Úgy látszott, hogy a természet és a körülmények ennek a férfinak a számára teremtették ezt a nőt, egyiket a másikhoz szinte hajtották. Az ideges és álszenteskedő asszony s a vérmes, állatiasan élő férfi hatalmasan egybekapcsolt pár volt. Kölcsönösen kiegészítették és támogatták egymást. Este az asztalnál, a lámpa sápadt fényében érezni lehetett egyesülésüknek az erejét, ha látta az ember Laurent széles, mosolygó arcát Therese néma és kifürkészhetetlen maszkjával szemben.

Édes és nyugodt esték voltak ezek. Az áttetsző, langyos félhomály nagy csöndjében itt-ott egy-egy barátságos szó hangzott fel. Az asztal körül szinte szorongtak; a desert után a nap ezer apróságáról beszélgettek, a tegnapi emlékekről s a holnap reményeiről. Camille szerette Laurentot, amennyire a tökéletes önző szeretni képes volt, és úgy látszott, hogy Laurentnak hasonló érzelmei vannak iránta; az odaadó barátság frázisaival beszélgettek, szolgálatkészek voltak a mozdulataik s előzékeny minden tekintetük. A boldogan mosolygó Raquinné minden szabad idejét gyermekei között töltötte, az ő nyugodt légkörében. Azt mondhatta volna az ember, hogy ez csupa régi ismerősnek az összejövetele, akik szívük mélyéig ismerik egymást s akik egészen belemerültek barátságuknak a hitébe.

Therese mozdulatlanul, s ugyanoly szeliden nézte ezeket a polgári örömeket és mosolygó ábrándozásokat, mint a többiek. De a szíve mélyén vadul kacagott; az egész lényé szinte sugárzott, míg az arca fagyosan merev maradt. Valami raffinált kéjjel gondolt arra, hogy néhány órával előbb félmeztelenül, kibontott hajjal csüngött Laurent mellén; az örült szenvedély e délutánjának minden részlete eszébe jutott, e részleteket kiteregette az emlékezete előtt s e tüzes jelenetet szembeállította azzal a holt jelenettel, amely a szemei elé tárult. Ah, mennyire megcsalta ezeket a jó embereket, és mily boldog volt, hogy ily diadalmas szemérmelenséggel csalja meg őket! És ez itt történt, innen két lépésnyire, e vékony fal mögött fogadott egy férfit; itt fetrengett a házasságtörésnek mohó vágyában. Ebben az órában pedig a szeretője ránézve egy ismeretlen ember, a férjének egyik barátja, egy buta betolakodó ember, aki miatt nem kellett aggódnia. Ez a kegyetlen komédia, az életnek ez a csalása, a nappali heves csókoknak az este eljátszott közönyösséggel való összehasonlítása újból felhevítette a fiatal asszony véréit.

Ha Raquinné és Camille véletlenül kiment, Therese azonnal felkelt, csöndesen, de vad energiával ajkát a szeretője ajkára szorította s így maradt, lihegve, csaknem elfulladva, míg azt nem hallotta, hogy a visszatérők léptei alatt csikorog a falépcső. Aztán egy fürge mozdulattal visszatért előbbi helyére és mogorva arcot erőltetett magára. Laurent nyugodt hangon folytatta Camille-al félbeszakított beszélgetését. Olyan volt ez, mint a holt égbolton a szenvedélynek röpke és vakító villámlása.

A csütörtöki esték egy kissé élénkebbek voltak. Laurent, aki az ily napokon halálosan unatkozott, mégis kötelességének tartotta, hogy sohase hiányozzék ezekről az összejövetelekről; csupa okosságból azt akarta, hogy Camille barátai ismerjék és becsüljék őt. Végig kellett hallgatnia Grivet és az öreg Michaud fecsegéseit; Michaud mindig ugyanazokat a gyilkos- és tolvaj-históriákat mesélte el; Grivet ugyanakkor a tisztviselőiről, főnökeiről és hivataláról beszélt. A fiatal ember Olivier és Susanne mellé menekült, akiket kevésbé ostobáknak látott. Különben rendesen sietett a dominójátékot sürgetni.

Therese csütörtökön este szokta találkájának a napját és óráját kitűzni. A búcsuzkodás zavarában, amikor Raquinné és Camille a vendégeket egészen a sikátor kapujáig kikísérte, a fiatal asszony Launthoz csatlakozott, halkán beszélt vele és kezét szorítottak. Néha, amikor mindenki hátat fordított nekik, csupa elbizakodottságból még meg is csókolta a fiatal embert.

Ez a nagy felhevülésekkel és lecsillapodásokkal teljes élet nyolc hónapig tartott. A szerelmek tökéletes boldogságban éltek. Therese nem unatkozott, nem kívánt már semmit; a jólakott, elkényeztetett, még meg is hízott Laurent pedig csak attól félt, hogy egyszer majd vége szakad ennek a szép életmódnak.

IX.

Egy délután, amikor Laurent el akart menni a hivatalból, hogy Theresehez fusson, aki várta őt, a főnöke behívatta és kijelentette, hogy a jövőben nem engedi meg neki, hogy eltávozzék a hivatalból. Visszaélt a sok szabadsággal; az igazgatóság elhatározta, hogy elbocsátja, ha csak egyszer is eltávozik a hivatalból.

A karszékébe dőlve egész estig kesergett. Kenyeret kellett keresnie s nem engedhette, hogy kidobják a hivatalból. Ezen az estén Therese haragos arca valóságos kínzás volt ránézve. Nem tudta, hogyan magyarázza meg a kedvesének, hogy miért nem tartotta meg a szavát. Míg Camille bezárta a boltot, hirtelen a fiatal nő elé lépett, s halkán így szólt hozzá:

- Nem láthatjuk többé egymást. A főnököm nem engedi meg többé, hogy eljőjtek a hivatalból.

Camille visszajött. Laurentnak vissza kellett vonulnia anélkül, hogy bővebb magyarázatot adhatott volna, s Therese e brutális nyilatkozat hatása alatt hagyta. Therese, aki nem bírta felfogni, hogy őt élvezeteiben háborgatják, nagyon fel volt háborodva; az éjszakát álmatlanul töltötte, s folyton fantasztikus terveket szövögetett arra, hogy hogyan találkozhatnának ismét. A következő csütörtökön egy perccel tovább beszélgetett Laurent-tal. Aggodalmuk annál nagyobb volt, mert azt se tudták, hogy hol találkozzanak hogy megbeszéljék a dolgot és megállapodásra jussanak. Az asszony újabb találkát tűzött ki a szeretőjének, aki másodszor se tartotta meg a szavát. Ettől kezdve csak egy rögeszméje volt: hogy mindenáron láthassa a kedvesét.

Laurent már tizenöt nap óta nem tudott Theresehez közeledni. Ekkor érezte csak igazán, hogy mennyire szükségessé vált neki ez a nő; az élvezet megszokása új étvágyat, még határozottabb szükségletet ébresztett fel benne. Most már nem érzett semmi kellemetlenséget, ha a kedvese megcsókolta, s egy éhes állat makacsságával koldulta ezeket a csókokat. A vér szenvedélye szunnyadt az izmaiban; most, amikor elvették tőle a kedvesét, ez a szenvedélye vak hevességgel lobbant fel benne; örülden szerette ezt a nőt. Minden öntudatlanságnak tetszett ebben a dúsan tenyésző állatban; engedelmeskedett ösztöneinek s engedte, hogy szervezetének az akarata vezesse mindenben. Hangosan felkacagott volna egy évvel előbb, ha valaki azt mondta volna neki, hogy egy asszonymak a rabszolgája lesz, annyira, hogy még a nyugalma is kockára teszi érte. Vágyainak siket munkája dolgozott benne, tudta nélkül, és végre kezét-lábát megkötözve odadobta Therese vad szenvedélyeinek. Most félt tőle, hogy cserben hagyja az okossága, és este nem mert elmenni a Pont-Neuf sikátorba, attól tartva, hogy valami bolondságot követett el. Már nem tudott uralkodni magán; a kedvese macska-ügyességével és ideges hajlékonyságával lassankint beosont testének minden rostjába. Szüksége volt erre az asszonyra, hogy élhessen, mint ahogy az embernek szüksége van az ivásra, hogy enni tudjon.

Bizonyára elkövetett volna valami ostobaságot, ha nem kapott volna levelet Theresetől, aki azt üzenté neki, hogy másnap maradjon otthon. A kedvese azt ígérte neki, hogy este nyolc óra tájon elmegy hozzá.

A hivatalból hazafelé térve megszabadult Camilletől; azt mondta neki, hogy fáradt, hazamegy és azonnal lefekszik. Therese az ebéd után szintén eljátszotta szerepét; valami vásárlójáról beszélt, aki elköltözött anélkül, hogy fizetett volna; a türelmetlen hitelező szerepét játszotta, s kijelentette, hogy elmegy visszakövetelni a pénzét. Megemlítette, hogy az adósa Batignolles-ban lakik. Raquinné és Camille hosszúnak találta ezt az utat s az eredményt nagyon kétségesnek látta; különben nem nagyon csodálkoztak rajta és egész nyugodtan elengedték Therese.

Az asszony futott a borkikötő felé, a kövezet nagy kövein osonva, a járókelőkbe ütközve; sietett, hogy idejekorán odaérkezzen. Az arcát kiverte az izzadság, a keze égett. Az ember azt

hitte volna, hogy ez az asszony részeg. Gyorsan felsietett a nagy bérkaszárnya lépcsőjén. A hatodik emeleten, amikor már elfogyott a lélekzete s szédülve nézett körül, meglátta Laurentot, aki a korláton kihajolva várt reá.

Bement a padlásszobába. Széles szoknyájával alig fért el a szobában, oly szűk volt a hely. Fél kézzel levette a kalapját s fáradtan az ágyra hajolt.

A padlásszoba ablaka egészen nyitva volt s az üde esti levegő beáradt a forró ágyra. A szerelmesek sokáig maradtak a piszkos kis szobában, mintha egy lyuknak a fenekén volnának. Therese egyszer csak azt hallotta, hogy a közeli toronyban tizet üt az óra. Szeretett volna siket lenni; kínosan felkelt s körülnézett a padlásszobában, amelyet eddig még meg se nézett. A kalapját kereste, felkötötte a szalagját, leült s lassan így szólt:

- Mennem kell.

Laurent letérdelt előtte s megfogta a kezét.

- A viszontlátásra - mondotta a nő, anélkül hogy lehajolt volna.

- Nem »viszontlátásra«, - kiáltott Laurent - ez nagyon határozatlan határidő... Mikor jössz el megint?

A nő szembe nézett vele.

- Akarod, hogy őszintén beszéljek? - mondotta. - Nos, az igazság az, hogy azt hiszem, hogy többé nem térek vissza. Nincs semmi ürügyem rá, nem tudok ürügyet kitalálni.

- Akkor el kell búcsuznunk egymástól.

- Nem, ezt nem akarom.

A nő ezeket a szavakat fellobbanó haraggal mondta ki. S szelídebben, anélkül hogy tudta volna, mit mond, anélkül hogy felkelt volna a székről, így szólt:

- Nos hát megyek.

Laurent gondolkozott, Camillera gondolt.

- Nem akarom, hogy az történjék velem, - mondotta, anélkül hogy a nevét kiejtette volna; - de igazán nagyon az utunkban van... Nem tudnál bennünket megszabadítani tőle, nem tudnád elküldeni őt valami útra akárhova, jó messze?

- Ah, igen, útra küldeni - mondotta a nő, felemelve a fejét - Azt hiszed, hogy egy ilyen ember beleegyezik abba, hogy elutazzék?... Csak egy olyan út van, ahonnan nem tér vissza az ember... De ő mindnyájunkat el fog temetni; azok az emberek, akikbe csak hálni jár a lélek, sohase halnak meg.

Csend következett ezután, Laurent a térdein közelebb csúszott, oda szorította magához a kedvesét s a fejét a mellére hajtotta.

- Valamit álmodtam - mondotta; - szeretném, ha egy egész éjszakát veled tölthetnék, ha a karjaidban aludhatnám s másnap a csókjaid ébresztenének fel... Szeretném, ha a férjed volnék... Érted?

- Igen, igen - felelt Therese megrezzenve.

S hirtelen Laurent arca fölé hajolt, amelyet elhalmozott csókjaival. Kalapjának a szalagjait hozzádörzsölte a fiatalember durva szakállához; nem gondolt már arra, hogy fel van öltözve és hogy összegyűri a ruháját. Zokogott és könnyzápóra közben sóhajtozva beszélt.

- Ne mondj nekem ilyeneket, - ismételte - mert akkor nem lesz erőm hozzá, hogy itt hagyjalak, akkor én itt maradok... Inkább bátoríts; mondd, hogy látjuk mi még egymást... Úgy-e szükséged van rám, úgy-e valaha még találunk rá módot, hogy együtt éljünk?

- Nos, tehát jójj, holnap jójj el megint - felelt neki Laurent, akinek remegő keze végigsiklott a nő derekán.

- De nem jöhetek el... Mondtam már, hogy nincs rá semmi ürügy...

A nő a kezeit tördelte, majd így szólt:

- Ó, nem a botránytól félek. Ha akarsz, most, mikor hazaérek, megmondom Camillának, hogy a szeretőm vagy, s visszajövök, hogy itt aludjam... De teéretted remegek; nem akarom megrontani az életedet, azt óhajtom, hogy boldogan élhess.

A fiatal ember okos ösztönei felébredtek:

- Igazad van, - mondotta - ne cselekedjünk úgy, mint a gyerekek. Ah, ha a férjed meghalna...

- Ha a férjem meghalna... - ismételte lassan Therese.

- Elvinnék feleségül, nem félnék többé semmitől, s jól kiélveznék a szerelmünket... Milyen jó és édes élet lenne ez!

A fiatal nő felállott. Sápadt arccal, komor tekintettel nézett a kedvesére; hevesen dobogott a szíve és remegett az ajka.

- Az emberek néha meghalnak - mormogott végre. - Csakhogy ez veszedelmes azokra nézve, akik életben maradnak.

Laurent nem felelt.

- Látod, - folytatta a nő - minden eddig ismert mód rossz.

- Te nem értettél meg engem - válaszolt a férfi nyugodtan. - Én nem vagyok ostoba, én békességben akarlak téged szeretni... Arra gondoltam, hogy mindennap történnek balesetek, hogy az embernek elcsúszik a lába, hogy egy téglát a fejére eshetik... Érted? Ez utóbbi esetben csupán csak a szél a hibás.

Különös hangon beszélt. Elmosolyodott s becézgető hangon így szólt:

- Ugyan, légy csak nyugodt, mi nagyon szeretni fogjuk egymást és boldogan élünk... Miután te nem jöhetsz el, majd gondoskodom én mindenről... És ha hónapokig nem látjuk is egymást, ne felejtj el, gondoldj arra, hogy a boldogságunkon dolgozom.

A karjaiba szorította Theresét, aki már nyitotta az ajtót, hogy elmenjen.

- Az enyém vagy, úgy-e? - folytatta. - Esküdjél meg rá, hogy egészen nekem adod magadat, bármikor, amikor akarom.

- Igen! - kiáltotta a nő - a tied vagyok, tégy velem, amit akarsz.

Egy pillanatig vadul és némán állottak egymás mellett. Azután Therese hirtelen kiszabadította magát a karjai közül s anélkül hogy a fejét hátrafordította volna, kiment a padlásszobából és lement a lépcsőn. Laurent hallgatta egyre távolabbi lépteinek zaját.

Mikor már nem hallott semmit, visszament a piszkos kis zugba és lefeküdt. Az ágynemű langymeleg volt. Majdnem megfulladt e lyuknak a mélyében, amely tele volt még Therese szenvedélyének a hevével. Úgy rémlett neki, hogy egy küssé még ennek a nőnek az illatát szívja be; a nő itt járt, s átható illat, violaszag áradt ki belőle; de már nem zárhatta karjaiba a kedvesét, hanem csak az árnyát, mely itt lengett körülötte; az újra születő, kielégítetlen szerelem láza vett erőt rajta. Nem csukta be az ablakot. A hátán fekvő meztelen karokkal, kinyuj-

tott ujjakkal kereste ezt az üdeséget, s gondolkozott, bámulva azt a sötétkék négyzetet, melyet az ablak látni engedett a mennyboltozatból.

Egész hajnalig ugyanaz a gondolat járt a fejében. Theresenek a jövetele előtt nem gondolt Camille megölésére; csak azért beszélt ennek az embernek a haláláról, mert a tények kényszerítették erre, mikor izgatta az a gondolat, hogy nem látja többé a szeretőjét. Így történt, hogy öntudatlan természetének egy új részlete jutott a napfényre: a házasságtörés elvakultságában gyilkosságról kezdett ábrándozni.

Most, amikor már nyugodtabb volt s egyedül volt a csendes éjszakában, tanulmányozni kezdte a gyilkosságot. A halálnak az eszméje, mely csókok között, kétségbeesésében jutott az eszébe, kérlelhetetlen úrrá lett felette. Laurent, akit az álmatlanság is izgatót s az az éles illat is idegessé tett, melyet Therese itt hagyott maga után, tervezgetett, lest vetett, számítgatta a kellemetlen eshetőségeket s maga elé tárta azokat az előnyöket, amelyekben része volna, ha gyilkossá válnék.

Minden érdeke a büntetetre ösztönözte. Arra gondolt, hogy az apja, a jeufossei paraszt, nem szándékozik meghalni; így tehát neki talán még tíz esztendeig is hivatalnoknak kell maradnia, tejszarnokokban kell étkeznie s asszony nélkül e padlásszobában kell laknia. Ez a gondolat nagyon bántotta. Míg ha Camille meghalna, elvinné Thereset, örökölné a Raquinné vagyonát, lemondana a hivataláról s egész nap sétálhatna. Jól esett neki erről a henye életről ábrándozni; már szinte látta önmagát, amint lustálkodik, eszik és alszik s türelemmel várja az atyja halálát. És amikor a valóság eléje tárult ábrándjainak közepette - Camilleba ütközött; összeszorította az öklét, mintha meg akarná fojtani.

Laurent Thereset akarta; azt akarta, hogy egyedül csak az övé legyen s mindig kéznél legyen. Ha nem tünteti el a férjet, az asszonyt elszalasztja. Az asszony megmondta neki, hogy nem jöhet vissza többé. Szívesen elszöktetné, elvinné akárhova, de akkor mind a ketten éhen halnának. Sokkal kevesebbet kockáztat azzal, ha megöli a férjet; ebből nem keletkeznék semmi botrány, egyszerűen csak félrelökne egy embert, hogy a helyébe juthasson. Brutális parasztlogikájával kitünőnek és természetesnek találta ezt a módot, sőt vele született okossága még bátorította is erre a gyors megoldásra.

Hánykódott az ágyon, izzadott, a hasán fekvé és verejtékes arcát a vánkoshoz szorítva, amelyet Therese hajfürtjei érintettek. Száraz ajkai közé fogta a vánkoshuzatot, szinte magába itta a vászon könnyű illatát s így maradt lélekzet nélkül, elfulladva s lecsukott szempillái alatt tűztengert látott. Azon töprengett, hogy volna a legjobb megölni Camillet? S azután, mikor a lélekzete elállott, egyszerre megfordult s tágra nyitotta szemeit; az ablakon át az arcába szállt a hideg levegő s a kék égbolt csillagaiban valami tanácsot keresett, hogy hogyan öljön és milyen gyilkossági tervet szöjjön?

Nem talált semmi módot. Mint ahogy a kedvesének mondta, nem volt gyermek, nem volt ostoba; nem akart se törrel, se méreggel dolgozni. Valami alattomos büntett kellett itt; amelyet veszély nélkül hajthat végre, mint amikor megfojtanak valakit, - lárma és riadalom nélkül, hogy éppen eltűnjék. Hiába üzte és hajtotta előre a szenvedélye, egész lényé parancsolóan követelte, hogy okos legyen. Sokkal gyávább és sokkal élvezetvágyóbb volt, semhogy kockára tette volna a nyugalmát. Azért akart ölni, hogy nyugodtan és boldogan élhessen.

Lassankint erőt vett rajta az álom. A hús levegő Therese langyos és illatos árnyképét kiüzte a padlásszobából. Laurent össze volt törve és lecsöndesedett; valami kedves és bizonytalan zsibbadásba merült. Mielőtt elaludt, elhatározta, hogy csak valami kedvező alkalmat vár, s ez a röpke gondolat ringatta el, amelyet halkán mormolt: »Meg fogom ölni, meg fogom ölni«. Öt perccel később egész nyugodt szabályossággal lélegezve elaludt.

Therese tizenegy órakor ért haza. Csupa tűz volt a feje, a gondolatai szerte folytak, s úgy ért haza a Pont Neuf sikátorba, hogy azt se tudta, milyen utcákon ment végig. Úgy tetszett neki, mintha Laurent lakásába érkezett volna meg, a füleiben annyira csengettek még azok a szavak, melyeket az imént hallott. Raquinné és Camille már aggódott és izgatott volt; Therese szárazon felelt a kérdéseikre, elmondta nekik, hogy hiába tette meg az utat és hogy egy óra hosszáig kellett várnia az utcán az omnibuszra.

Amikor lefeküdt, a vánkosát hidegnek és nedvesnek találta. Még most is égő tagjai reszkettek az ellenszenvtől. Camille csakhamar elaludt és Therese sokáig nézte ezt a fakó arcot, mely nyitott szájjal, oly bután nyugodott a vánkoson. Visszahúzódott tőle, szerette volna az öklét belenyomni a szájába.

X.

Elmult körülbelül három hét. Laurent minden este elment a boltba; bágyadtnak látszott, mintha beteg lenne; könnyű kékes karika látszott a szemei körül, az ajka sápadt lett és remeggett. Különben mindig ugyanaz a nehézkes nyugodtság látszott rajta; szembe nézett Camilleal, aki most is őszinte barátságot tanúsított iránta. Raquinné most még jobban kényeztette, mint a család barátját, amióta látta, hogy valami tompa lázba merült.

Therese megint némának és mogorvának mutatkozott. Még mozdulatlanabb, még kifürkészhetetlenebb és még csöndesebb volt, mint valaha. Úgy tett, mintha Laurent nem is léteznék rá nézve; alig nézett rá, csak ritkán szólt hozzá egy-egy szót és tökéletes közönyt tanúsított iránta. A jó Raquinné, akinek ez a viselkedés nagyon fáj, néha így szólt a fiatal emberhez:

- Ne törődjék az unokahugom hidegségével. Én ismerem őt; az arca hidegnek látszik, de a szíve meleg, csupa gyöngédség és csupa odaadás.

A két szerelmes találkájának vége volt. A Saint-Victor utcában eltöltött este óta nem találkoztak többé úgy, hogy csak maguk lettek volna együtt. Este, amikor szemtől-szembe voltak egymással, s nyugalmat mutattak és úgy tettek, mintha egyikük idegen lett volna a másikra nézve, arcuk nyugodtsága alatt a szenvedély, a felindulás és a vágy viharai lázongtak. Thereseben az indulat, a hitványság és kegyetlen gúny lappangott, Laurentban pedig a józan brutalitás és a fájdalmas határozatlanság. Nem mertek a saját lényük mélyére, e zavaros láznak a mélyére tekinteni, amely sűrű és maró gőzként töltötte el az agyukat.

Amikor megtehették, az ajtó mögött, szó nélkül úgy kezet szorítottak, hogy csaknem eltörték egymásnak a kezét e durva és gyors szorítással. Kölcsönösen szerették volna letépni egymásról azt a darab húst, amelyet ujjuk hegyével érintettek. Semmi egyébük nem volt a vágyaik kielégítésére, mint ez a kézzorítás. Beletették ebbe a kézzorításba az egész testüket. És nem is kívántak semmi mást. Vártak.

Egy csütörtök este, mielőtt hozzáláttak volna a játékhoz, a Raquin-család vendégei, mint rendesen, beszélgettek egymással. E társalgásnak a főtárgya az volt, hogy az öreg Michaud egykori hivatalos ügyeiről beszéltek s kérdéseket intéztek hozzá azokra a különös és tragikus kalandokra vonatkozóan, amelyekben része volt. Grivet és Camille a rendőrbiztos meséit olyan megriadtan és olyan tátott szájjal hallgatta, mint ahogy a kis gyermekek hallgatják a Kékszakáll és a Hüvelyk Matyi történetét.

Ezen a napon Michaud valami borzasztó gyilkosságot beszélt el, amelynek a részleteitől borzongott a hallgatósága; Michaud a fejét felemelve, így fejezte be a történetét:

- És többet nem tudtunk meg... Mennyi büntett marad felderítetlen! Mennyi gyilkos menekül meg az emberi igazságszolgáltatás elől!

- Hogyan! - kiáltott fel Grivet csodálkozva - ön tehát azt hiszi, hogy az utcán járnak-kelnek olyan hitvány emberek, akik gyilkoltak és akiket nem tartóztatnak le?

Olivier megvetően mosolygott:

- Kedves uram, - válaszolt megszokott éles hangján - ha nem tartóztatják le őket, ez azért van, mert nem tudják róluk azt, hogy gyilkoltak.

Úgy látszott, hogy ez az okoskodás nem győzte meg Grivet-t. Camille segítségére sietett.

- Én Grivet úrral egy nézeten vagyok - mondotta ostoba fontoskodással... - Azt kell hinnem, hogy a rendőrség kitűnő, és hogy soha sem lehet az utcán egy gyilkosba belebotlanom.

Olivier személyes támadást látott e szavakban.

- Bizonyos, - kiáltott sértődött hangon - hogy a rendőrség jól van megszervezve... De azért mégse tehetjük meg azt, ami lehetetlen. Vannak olyan gonosztevők, akik egyenesen az ördög iskolájában tanulták a bűncselekményeket; ezek még maga az Isten elől is megmenekül-
nének... Úgy-e, papa?

- Igen, igen - erősítette az öreg Michaud... - Így például amikor Vernonban voltam, - talán még emlékezik rá, Raquinné asszonyom - az országúton meggyilkoltak egy fuvarost. A holttestet darabokra vágva egy árok fenekén találták meg... A tettesnek soha sem bírtak a nyomára jutni... Talán még most is él, talán most a szomszédunk, és Grivet úr talán ma este, amikor hazamegy, találkozni fog vele.

Grivet úgy elsápadt, hogy olyan volt, mint a fal. Nem mertte megmozdítani se a fejét; azt hitte, hogy a fuvaros gyilkosa mögötte áll. Különben el volt ragadtatva attól, hogy ennyire fél.

- Nos, - rebegett anélkül, hogy tudná, mit mond - én nem hiszem ezt... Én is tudok egy esetet. Egyszer becsuktak egy leányt, mert a gazdájától ellopott egy ezüstkanalet. Két hónap múlva, amikor kidöntöttek egy fát, egy szarkának a fészében megtalálták az ezüst kanalet. A szarka volt a tolvaj. A szolgálot erre szabadon bocsájtották... Ime, láthatják, hogy a bűnösöket mindig utóléri a büntetés.

Grivet diadalmámborban úszott. Olivier vigyorgott és így szólt:

- Persze, börtönbe vetették a szarkát.

- Grivet úr nem ezt akarta mondani - szólt ismét Camille, akit boszantott, hogy a főnöke nevetségessé vált. - Anyám, add elő a dominót.

Míg Raquinné a dominóskatulyáért ment, a fiatal ember Michaudhoz fordult:

- Nos, bevallja úgy-e, hogy a rendőrség tehetetlen? Hogy vannak gyilkosok, akik szabadon járnak-kelnek?

- Sajnos, vannak - felelt a rendőrbiztos.

- Ez erkölcstelen dolog - fejezte be a vitát Grivet.

E beszélgetés alatt Therese és Laurent csöndben maradt. Még Grivet ostobaságán sem nevettek. Mindketten az asztalra könyököltek, egy kissé sápadtak voltak, a szemük elrévedezett és hallgattak. Sötét és égő tekintetük csak egy pillanatra találkozott. Apró izzadságcseppek gyöngyöztek Therese hajának a tövén s hideg lehelete valami megfoghatatlan borzongást keltett Laurentnak a bőrén.

XI.

Néha, vasárnaponkint, ha szép idő volt, Camille erőltette Thereset, hogy menjen el vele hazulról, hogy sétáljanak egy keveset a Champs-Élyséesen. Az asszony jobban szeretett volna a bolt nedves homályában maradni; fárasztónak tartotta a sétát és unatkozott a férje karján, amint cipelte őt a járdán s meg-megállt a boltok előtt, csodálkozva, megjegyzéseket téve vagy bután hallgatva. De Camille kitartó volt, szerette mutogatni a feleségét; ha valamelyik kollégájával, vagy éppen valamelyik főnökével találkozott, nagyon büszke volt rá, hogy a felesége társaságában viszonzhatta a köszöntésüket. Különben csak azért sétált, hogy sétáljon, szinte szóvalan volt, gyámoltalan és ügyetlen a vasárnapi ruhájában; vonszolta a lábait, egészen ostoba volt és tetszelgett önmagának. Theresere nézve fájdalmas volt, hogy ilyen ember vezette a karján.

Amikor kísérték, Raquinné kikísérte gyermekeit a sikátor végéig. Meg is csókolta őket, mintha valami nagy útra indulnának. És véget nem értek a tanácsai, érdeklő kérései:

- Főképpen arra vigyázzatok, - mondotta - hogy valami baleset ne érjen benneteket... Olyan sok a kocsi Párisban!... Igérjétek meg, hogy ahol tolongás van, nem mentek oda...

Végül elengedte őket, de sokáig utánuk nézett. Aztán visszament a boltba. Neki már nehezek voltak a lábai és hosszabb útra nem volt szabad elindulnia.

Máskor meg, még ritkábban, Párisból is elment a házaspár: kimentek Saint-Ouenba vagy Asnieresba, s a víz szélén valamelyik vendéglőben friss sültet ettek. Ez náluk már nagy kicsapongás volt, amelyről már egy hónappal előbb beszéltek. Therese szívesebben, csaknem örömmel vett részt e kirándulásokon, mert szabad levegőn maradhatott este tíz vagy tizenegy óráig. Saint-Ouen, zöld szigeteivel, Vernont juttatta eszébe; itt úgy érezte, hogy újra feléled benne az a vad barátság, amelyet a Szajna iránt érzett fiatal leány korában. Leült a kavicsos parton, bemártotta kezeit a vízbe s úgy érezte, hogy életre kelti a nap melege, mely mérsékelte az árnyas hely friss szellőjét. Míg Therese összegyűrte és bepiszkította a ruháját azzal, hogy leült a kavicsra és a kövér földre, Camille gondosan kitergette zsebkendőjét s roppant óvatossággal lekuporodott melléje. Az utóbbi időben a fiatal házaspár csaknem mindig magával vitte Laurent-t, ki kacagásával és paraszti erejével mulattatta őket a sétájukon.

Camille, Therese és Laurent egy vasárnap kiment Saint-Ouenba, tizenegy óra tájban, a reggeli után. Már régóta tervezgették ezt a kirándulást, melyet az utolsónak szántak ebben a szezonban. Közelgett az ősz és esténként már lehűtötték a levegőt a hűs szellők.

Ezen a reggelen az ég még egészen derült kék volt. A napon meleg volt s az árnyékban langyos a levegő. Elhatározták, hogy az utolsó nyári napsugarakat ki kell élvezni.

Mikor a három kiránduló bérkocsiba szállt, az öreg boltosné panaszai és nyugtalan áradozásai kísérték őket útkra. Keresztülmentek Párison s az erődöknél leszálltak a kocsiról; aztán a töltés mentén Saint-Ouenba indultak. Dél volt. A porlepte utat bőségesen megvilágította a nap, - olyan vakítóan fehér volt az út, mintha hó borította volna. A sűrű, éles levegő szinte égett. Therese lassú léptekkel ment Camille karján; meghúzódott a napernyője alatt, míg a férje óriási zsebkendőjével legyezgette az arcát. Utánuk ment Laurent, akinek a nyakát marták a napsugarak, de úgy tett, mintha mit sem érezne belőle; füttyörészett, rugdosta a kavicsokat és néha vad szemekkel nézte a szeretője csipőinek ringását.

Mikor megérkeztek Saint-Ouenba, siettek keresni egy kis ligetet, egy kis zöld pázsitzöngyget, mely a fák árnyékában terült el. Átmentek egy szigetre és bementek a sűrűbe. A lehulló falevelek vöröses paplanként borultak a földre s száraz zörgéssel ropogtak a lábaik alatt. Az

egyenes fatörzsek, megszámlálhatatlan sokaságukban, olyanok voltak, mint a gót oszlopok nyalábjai; a faágak lehajoltak egészen a sétálók fejéig, akik így nem láthattak tovább, mint a haldokló levelek rézveres boltozatától a rezgönyárfák és a tölgyek fehér és fekete tövéig. A vadonban voltak, egy mélabús zugban, egy csöndes, üde és keskeny tisztáson. Maguk körül mindenütt hallották a Szajna moraját.

Camille száraz helyet keresett, s a kabátja két szárnyát felhajtva leült. Therese a szoknyája gyűrődésének nagy zajával levetette magát a falevelekre; félig eltűnt a ruhája gyűrődései között, amelyek körülötte fölemelkedtek, miközben az egyik lába egészen a térdéig kilátszott. Laurent, aki hasra feküdt s állával a földet érte, ezt a lábszárat bámulta, s hallgatta, hogy a barátja szidja a kormányt, magyarázgatva, hogy a Szajna összes szigetecskéit angol kertekké kellene átalakítani, padokkal, homokos utakkal, s olyan nyirt fákkal, mint a Tuileriekben.

Körülbelül három óráig maradtak a tisztásban, azt várva, hogy a meleg egy kissé elmúljk, s csak azután menjenek át a réten, még az ebéd előtt. Camille a hivataláról beszélt; bolondos történeteket beszélt el s aztán kifáradva hanyattdőlt és elaludt; a kalapját a szemére húzta. Therese a szempilláit lehunyva már régóta tetette, hogy alszik.

Laurent csöndesen a fiatal nő felé fordult, odahajolt az ajkaival és megcsókolta a cipőjét és a bokáját. Ez a bőr és ez a fehér harisnya, amelyet megcsókolt, égette a száját. A föld nyers szaga és Therese könnyű parfümje összekeveredett s egészen átjárta őt, felgyújtva a vérét s izgatva az idegeit. Már egy hónap óta haraggal tele tisztaságban élt. Most, hogy annyit járt a napon, a saint-oueni töltésen, lángralobbant a vére. Ime, most itt van ebben az ismeretlen, félreeső zugban, a nagy vágyakozás, az árny és a csönd közepette, s nem szoríthatja mellére ezt a nőt, aki az övé. A férj esetleg fölébred, meglátja s kijátssza okos számításait. Ez az ember mindig akadály volt az útjában. S a szerelmes ember, a földön fekvő és elbujva a szoknyák mögé, remegve és izgatottan csöndes csókokkal borította el az asszony cipőjét és fehér harisnyáját. Therese, mintha halott lett volna, meg se moccant. Laurent azt hitte, hogy alszik.

Felkelt, görnyedt háttal, s egy fához támaszkodott. Most látta, hogy a nő nagy, tágranyílt, ragyogó szemekkel a levegőbe néz. Az arca, felemelt kezei között, halvány, sápadt és fagyosan merev volt. Therese gondolkozott. Mozdulatlan szeme olyan volt, mint valami sötét örvény, melyben az ember csak az éjszakát látja. A nő nem hajolt meg, nem fordult a tekintetével Laurent felé, aki ott állott mögötte.

A szeretője rá bámult, szinte megijedve attól, hogy az ő enyelgése alatt is oly mozdulatlan és oly néma volt. Ez a fehér és halott arc, mely elmerült a ruha ráncai között, égő vágyakkal, vegyes borzadással töltötte el. Szeretett volna fölé hajolni s szeretne volna egy-egy csókkal lezárni e nagy nyílt szemeket. De csaknem a szoknyáiban, ott aludt Camille is. Ez a szegény fickó, meggörbült testével, melynek most egész soványsága látszott, halkan hortyogott; a kalapja alatt, mely félig eltakarta az arcát, látni lehetett nyitott száját, melyet úgy elferdített az álom, hogy valami buta fintorgás látszott rajta; sovány állán gyéren elszórt, apró vörös szőrszálak piszkították be fakó arcát, és mivel a feje hátra volt fordítva, látni lehetett sovány, ráncos nyakát is, amelynek közepén téglaveres ádámcsutkája minden hortyogásnál fel- s alá járt. Camille amint itt hanyatt feküdt, boszantóan csunya volt.

Laurent rá nézett, s aztán egy hirtelen mozdulattal felemelte a sarkát. Ugy látszott, hogy egyetlen rugással szétzúzza az arcát.

Therese fel akart kiáltani, de elfojtotta indulatát. Elsápadt és behunyta szemeit. Elfordította a fejét, hogy őt is be ne fecskenedze a vér.

Laurent néhány pillanatig így maradt, sarkát a levegőben tartva, az alvó Camille arca fölött. Aztán lassan kinyújtotta ismét a lábát s néhány lépéssel tovább ment. Azt gondolta magában,

hogy ez ostoba gyilkosság volna. Ez az összezúzott fej az egész rendőrséget a nyakába zúdította volna. Egyesegyedül csak azért akart megszabadulni Camilletől, hogy elvehesse Thereset; azt akarta, hogy a napvilágon maradjon a bűntény után is, mint a fuvarosnak a gyilkosa, akinek a történetét az öreg Michaud beszélte el.

Elment egész a víz partjáiig, ostoba arccal nézte, mint siet tova a folyó vize. Aztán hirtelen visszament a tisztásba; végre megállapodott valami tervben, megtalálta a kényelmes gyilkolás módját, mely rá nézve semmi veszéllyel nem jár.

Most már felkeltette az alvót azzal, hogy egy szalmaszállal megcsiklandozta az orrát. Camille tüsszentett, felkelt, s kitünőnek mondta ezt a tréfát. Szerette Laurentot tréfáiért, melyekkel megnevettette. Aztán egy kissé megrázta a feleségét, aki még mindig csukva tartotta a szemeit; Therese is felkelt, lesimította gyűrött szoknyáit, melyeket száraz falevelek borítottak s a három kiránduló tovább ment a tisztásról, letördelve az eléjük hajló kis ágakat.

Kimentek a szigetről, áttértek az útra és az ösvényekre, melyek telve voltak vasárnapi kirándulók csoportjaival. A sövények között világosruhás leányok jártak; egy evezős csapat dalolva ment tovább; polgári házaspárok, öreg emberek, boltossegédek nejükkel sétálgattak, apró léptekkel, az árkok partján. Minden út olyan volt, mint egy népes és zajos utca. Csak a nap őrizte meg roppant nyugalmát; már lehajolt a szemhatár alja felé s a vörhenyes fákra és a fehér utakra óriási sápadt fényfoltokat vetett. A reszkető égboltról átható frissesség kezdett már alá hanyatlani.

Camille most már nem nyújtotta a karját Theresének; Laurenttal beszélgetett, és nevetett a barátja tréfáin és erőmutatványain, mikor átugrott az árkokon és nagy köveket emelgetett. A fiatal nő az út másik oldalán ment, lehajtott fejjel, s néha lehajolt, hogy egy szál fűvet szakítson. Amikor elmaradt, megállott és távolról nézte a kedvesét és a férjét.

- Nem vagy még éhes? - kiáltott rá Camille.

- De igen - válaszolta.

- Akkor induljunk!

Therese nem volt éhes, csak fáradt és nyugtalan. Nem tudta, hogy Laurentnak mi a terve s annyira aggódott, hogy a lába is remegett.

A három kiránduló visszaért a víz partjára és egy vendéglőt keresett. Elhelyezkedtek egy deszkából épült terrazon, egy zsír- és borszagú korcsma előtt. A ház csupa lárma, csupa dal és csupa edénycsörömpölés volt; minden szobában és minden zugban hangosan beszélő társaság volt, s a vékony választófalak még hangerősítőül szolgáltak mindehhez a zajhoz. A pincérek léptei alatt recsegett a lépcső.

Fenn a terrazon a folyó felől jövő üde szellő elkergette a zsírszagot. Therese a korlátra támaszkodva a partot bámulta. Jobbról és balról két sor kis korcsma és vásári sátor húzódott; a kerti lugasok alatt, a ritkuló sárga levelek között látni lehetett az abroszok fehérségét, a köpenyek nagy fekete foltjait, s a nők ragyogó szoknyáit; az emberek jöttek-mentek, hajadon fővel, futva és nevetve; s a tömeg lármás zajába belevegyültek a kintorna siralmas dallamai. A sültnek és a felvert pornak a szaga úszott a nyugodt légben.

Therese túl egy letaposott gyeprőnyegén a diáknegyedbeli leányok valami gyermekdalt énekeltek. Kalapjuk lecsüngött a vállukra, a hajuk kibomlott s kézen fogták egymást, mint a kis leányok. Ismét visszatért gyermekkori vékony hangjuk és sápadt arcuk, melyet a brutális enyelgés tönkretett, lassankint szűzi pírba borult. Nagy, tisztátalan szemekbe az ellágyulás könnycseppjei gyűltek. A diákok, akik fehér pipájukat szívták, nézték őket, amint keringenek és tréfás, de durva szavakat kiáltottak feléjük.

És a túlsó oldalon, a Szajrán túl, a dombokra leszállott a szelid est, s a bizonytalan, kékes levegő valami áttetsző ködbe borította a fákat.

Laurent kihajolt a lépcső korlátján és így kiáltott:

- Nos, mi lesz az ebéddel, pincér?

S aztán mintha valami más jutott volna az eszébe, így szólt:

- Mondd csak, Camille, mi lenne, ha egy kis sétát tennénk a vizen, mielőtt asztalhoz ülünk?... Legalább idejük volna addig megsütni a csirkénket. Nagyon unalmas lesz itt egy óra hosszú ideig várakozni.

- Ahogy akarod - válaszolt Camille hanyagul. - De Therese...

- Nem, nem, én várhatok - felelt gyorsan a fiatal asszony, akire Laurent merészen ránézett.

Mind a hárman lementek a terrasról. Mikor elmentek a pénztár előtt, kérték, hogy egy asztalt tartsanak fenn a számukra, megrendelték az ebédet és azt mondták, hogy egy óra múlva visszajönnek. Mivel a korcsmáros adta bérbe a csónakokat, megkérték, hogy menjen velük és adjon nekik egy csónakot. Laurent egy keskeny lélekvesztőt választott ki, amelynek könnyedsége megijesztette Camillet.

- Az ördögbe - mondotta - ebben a csónakban meg se szabad moccanni, mert különben nagyszerű bűvárok lesznek belőlünk!

A fiatal ember valóban borzasztóan félt a víztől. Vernonban, amikor még gyermek volt, beteges állapota miatt nem mászkálhatott a Szajna kiöntéseiben; amikor iskolatársai már fejest ugrottak a folyóba, ő még meleg vánkosok között feküdt. Laurent rettenthetlen úszó és fáradhatatlan evezős lett; Camille azonban még most is úgy borzadt a mély víztől, mint a gyermekek és a nők. A lábával tapogatta a csónak orrát, mintha meg akart volna győződni a szilárdságáról.

- Ugyan, jöjj hát be - kiáltott neki Laurent nevetve. - Te mindig reszketsz.

Camille beugrott a csónakba és tántorgó léptekkel a csónak farához ment, hogy ott leüljön. Mikor már érezte maga alatt az ülés deszkáját, felbátorodott s tréfálkozott, hogy a bátorságát bizonyítsa.

Therese a parton maradt, komolyan és mozdulatlanul, a szeretője mellett, aki kezében tartotta a csónak kötelét. Laurent lehajolt s halkán és gyorsan így szólt:

- Vigyázz, a vízbe fogom dobni... Fogadj szót. Felelek mindenért.

Az asszony borzasztóan elsápadt. Úgy állt ott, mintha a lábai a földbe meredtek volna. Tágra nyílt a szeme, s összeszedte magát.

- Lépj csak be a csónakba - mormolta Laurent.

Nem mozdult. Heves küzdelem dúlt a lelkében. Minden erejét összeszedte, mert attól félt, hogy sírásra fakad s a földre roskad.

- Ah! ah! - kiáltott Camille - Laurent, nézd csak, Therese mennyire fél... Ő fél, nem én... Bejössz, nem jössz...

Hátradólt a padon, két könyökét a csónak széleihez feszítette, s csupa hengegésből ringatta a csónakot. Therese valami különös pillantást vetett rá; ennek a szegény embernek a vigyorgása úgy hatott reá, mint az ostorcsapás, - üzte és hajtotta őt. Hirtelen beleugrott a csónakba. A csónak orránál maradt. Laurent vette a kezébe az evezőket. A csónak elindult a parttól és lassan a szigetek felé haladt.

Az alkony elérkezett. A fákra nagy árnyak szálltak, s a partok felé elfeketedett a víz. A folyó közepén széles, sápadt ezüstuszály terült el. A csónak csakhamar benn volt a Szajna közepén. Itt már elcsendesedett a partnak minden zajossága; az ének, a kiabálás határozatlanul és mélabúsan valami szomorú bágyadtsággal hangzott ide. Már nem érezték a partnak és a sülteknek a szagát. Üde szellő szállott, az idő hűvösre fordult.

Laurent abbahagyta az evezést és hagyta, hogy a csónakot a folyó árja vigye.

Velük szemben a szigetek vörhenyes tömege emelkedett fel a vízből. A két part, melynek barna színe szürkésbe olvadt, olyan volt, mint két széles szalag, mely a szemhatárhoz illeszkedik. Úgy látszott, mintha a víz és az égbolt ugyanabból a fehéres anyagból lett volna kiszabva. Semmi sem olyan fájdalmasan nyugodt, mint az őszi alkony. A fénysugarak elsápadnak a reszkető légben, a megöregedett fák levetik leveleiket. A mező, melyet a nyár forró sugarai égettek, most érzi, hogy az első hideg szelekkel jön a halál. S az egekben kétségbeejtően panaszos szelek zúgnak. Felülről leszáll az éj s szemfedőként szétteríti árnyát.

A kirándulók hallgattak. Ott ültek a csónakban, mely a vízzel együtt úszott s nézték, mint hagyják el a fák koronáit az utolsó fénysugarak. Már közel jártak a szigetekhez. A nagy, vöröses tömegek elsötétültek; az egész tájkép egyszerűbb lett az alkonyi homályban; a Szajna, az ég, a szigetek, a dombok mind már csak barna és szürke színfoltok voltak, amelyek elmosódtak a tejfehér ködben.

Camille, aki végül hasra feküdt, a fejét a víz fölé tartotta s a kezeit a vízbe mártotta, így kiáltott fel:

- Terringettét! milyen hideg! Nem volna jó beledugni a fejemet ebbe az örvénybe.

Laurent nem felelt. Egy pillanatig nyugtalanul tekintett végig a két parton; nagy kezeit kiterjesztette a térdein és összeszorította az ajkait, Therese mereven, mozdulatlanul, a fejét egy kissé elfordítva várt.

A csónak befordult a folyónak egyik sötét és keskeny ágába, mely két sziget között folyt tova. Az egyik sziget mögött egy evezőstársaság eltompult énekét lehetett hallani, amint mentek felfelé a Szajnán. A távolban, az ár irányában a folyó egészen szabad volt.

Laurent fölkel és ölbekapta Camillet. A fiatal ember elnevette magát.

- Ugyan, - mondotta - csiklandozol engem; minek ez a tréfa?... Vigyázz, mert végül még a vízbe ejtesz.

Laurent erősebben megfogta s nagyot lendített rajta. Camille megfordult s látta, hogy a barátjának milyen borzasztóan eltorzult az arca. Nem értette a dolgot, de valami rettenetes érzés fogta el. Kiáltani akart, de érezte, hogy egy durva kéz szorítja a torkát. Az önmagát védő állat ösztönével térdeire állott s görcsösen belekapaszkodott a csónak szélébe. Így küzdött néhány másodpercig.

- Therese! Therese! - kiáltott végül elfojtott, sziszegő hangon.

Az asszony ránézett, két kezével belekapaszkodva a padba, mert a csónak recsegett és táncolt a vizen. Nem bírta behunyni a szemeit; valami borzasztó görcs tágra nyitva tartotta szemeit, melyek e borzasztó küzdelemre szegeződtek. Rideg, néma volt.

- Therese! Therese! - hívta újból a szerencsétlen ember, aki már hörgött.

Az utolsó szólításnál Therese zokogásban tört ki. Idegei elernyedtek. Ez a válság, amelytől nagyon félt, megtörte s egész testében remegve a csónak fenekére dőlt. Ott maradt összekuporodva, ájultan, szinte holtan.

Laurent még mindig lökdöste Camillet, egyik kezével a torkát szorítva. A másik kezével végre is elszakította a csónak szélétől. Erős karjaival felemelte, mint valami gyermeket s a levegőben tartotta. Amint lehajtotta a fejét, hogy kiszabadítsa a nyakát, az áldozata, aki már örült volt a dühtől és az irtózattól, megfordult s a fogait a nyakába mélyesztette. Mikor a gyilkos fájdalmas kiáltását elfojtva, hirtelen beledobta áldozatát a vízbe, ennek a fogai egy darab húst magukkal vittek Laurent nyakából.

Camille egyet sikoltva a vízbe esett. Kétszer vagy háromszor felbukkant a víz színére, egyre halkabb kiáltást hallatva.

Laurent nem vesztegetett el egy másodpercet sem. Felhajtotta a köpenye gallérját, hogy a sérülését eltakarja. Aztán karjaiba ragadta az ájult Thereset, egy rugással felfordította a csónakot s kezeiben tartva a szeretőjét, a Szajnába zuhant. Az asszonyt fenntartotta a víz színén s keserves hangon segítségért kiáltott.

Az evezősök, akiknek énekét hallotta a sziget csúcsa mögött, nagy evezőcsapásokkal csakhamar oda értek. Látták, hogy baleset történt: hozzáláttak Therese megmentéséhez, lefektették egy padra, s aztán Laurentet is kimentették, aki elkezdett barátjának a halálán keseregni. A vízbe vetette magát, kereste Camillet, olyan helyeken, ahol nem lehetett, és sírva, a kezeit tördelve és a haját tépve tért vissza. Az evezősök igyekeztek megnyugtatni és vigasztalni.

- Az én hibám volt, - kiabált - nem kellett volna megengednem, hogy az a szegény fiú táncoljon és annyit fickándozzék... Egy végzetes pillanatban mind a hárman a csónaknak ugyanazon az oldalán voltunk és felfordultunk... Mikor a vízbe esett, még rám kiáltott, hogy mentsem meg a feleségét...

Az evezősök között, mint ahogy ez mindig történni szokott, akadt két vagy három fiatal ember, aki tanuja akart lenni a balesetnek.

- Mi is jól láttuk - mondták. - Persze, az ördögbe is, a csónak nem olyan szilárd, mint a padló... Ó, a szegény kis asszonyka, ugyan szép dologra fog felébredni!

Aztán ismét evezőt ragadtak, vontatóra fogták a csónakot s Laurentot és Thereset a vendéglőbe vitték, ahol már készen volt az ebéd. Néhány perc múlva már az egész Saint-Ouen tudott a szerencsétlenségről. Az evezősök már úgy beszéltek el, mint szemtanúk. Szánakozó sokaság ácsorgott a korcsma körül.

A korcsmáros és a felesége jó ember volt és ruhatárát a hajótöröttek rendelkezésére bocsájtotta. Mikor Therese magához tért ájulásából, idegrohama támadt s szívettpő sírásban tört ki; ágyba kellett fektetni. A természet segítségére volt ebben a gyászos komédiában, amelyet el kellett játszania.

Mikor az asszony nyugodtabb lett, Laurent a vendéglősék gondjaira bízta. Egyedül akart visszatérni Párisba, hogy a lehető legnagyobb kíméllettel közölje a borzasztó hírt Raquinnéval. Valójában pedig félt Therese idegeinek a túlfeszülésétől. Inkább időt hagyott neki a megfontolásra és szerepének megtanulására.

Az evezősök ették meg Camille ebédjét.

XII.

Laurent Párisba menet a társaskocsi egyik sötét sarkában ülve befejezte tervének kidolgozását. Csaknem biztos volt benne, hogy nem fog bűnhődni. Valami nehéz, aggódással vegyes öröm, az elkövetett bűntett öröme töltötte el a lelkét. Mikor a clichyi vámhoz ért, bérkocsiba szállott s az öreg Michaudhoz hajtattott, a Szajna-utcába. Este kilenc óra volt.

A nyugalmazott rendőrbiztos asztalnál ült, Olivier és Susanne társaságában.

Azért jött ide hozzájuk, hogy védelmet keressen arra az esetre, ha gyanakodnának rá s hogy ne kelljen neki magának tudatnia a borzasztó hírt Raquinnéval. Ez a lépés nagyon a kedve ellenére lett volna; attól tartott, hogy az asszony annyira kétségbe fog esni, hogy nem tudja majd eléggé sírva játszani végig a szerepét; különben is az anya fájdalma nagyon terhes volt rá nézve, bár ő maga a lelke mélyén kevés fájdalmat érzett.

Mikor Michaud látta, hogy hanyag, nem reá szabott, szűk ruhában lép be hozzájuk, kérdően tekintett rá, Laurent szaggatott hangon, mintha a fájdalomtól és a fáradtságtól elállna a szava, elbeszélte a szerencsétlenséget.

- Ide jöttem önökhöz - mondotta végül - mert nem tudtam, mit csináljak azzal a két szegény nővel, akit oly kegyetlenül sújtott a végzet... Nem mertem egyedül elmenni a szerencsétlen anyához. Kérem önöket, jöjjenek velem.

Amíg beszélt, Olivier merően ránézett, oly egyenes tekintettel, hogy megijedt tőle. A gyilkos, fejét lehajtva, egészen rávetette magát ezekre a rendőrekre, egész vakmerően, tudva, hogy ennek kell őt megmentenie. De annyira már nem bírta uralkodni magán, hogy ne reszketett volna, mikor érezte, hogy fürkésző szemekkel vizsgálják; bizalmatlanságot látott ott, ahol csak a bámulattal és szánalommal találkozott. Susanne, aki még törekenyebb és még sápadtabb volt, mint máskor, közel volt az ájuláshoz. Olivier, akit a halál gondolata megijesztett, de akinek a szíve különben egészen hideg maradt, fájdalmas meglepetést színlelt s csupa megszokásból vizsgálgatta Laurent arcát, anélkül, hogy csak a legkevésbé is sejtette volna a szomorú valóságból. Ami az öreg Michaud-t illeti, tőle csak a borzalom, a szánakozás és csodálkozás kitöréseit lehetett hallani; izgett-mozgott a székén, összekulcsolta kezeit s szemeit az ég felé fordította.

- Ó Istenem, - mondotta szaggatott hangon - ó Istenem, milyen borzasztó dolog!... Az ember elmegy hazulról és egyszerre csak meghal, csak így hirtelen... Ez rettenetes... És az a szegény Raquinné, az anyja... neki mit mondjunk?... Világos, hogy jól tette, hogy ide jött hozzánk... Önnel megyünk...

Felkelt, megfordult, ide-oda totyogott a szobában, kereste a botját és kalapját s eközben megismételtette Laurent-tal a szerencsétlenség részleteit s minden mondatnál újból szörnyűködött.

Mind a négyen elmentek. Mikor a Pont-Neuf sikátor bejáratához értek, Michaud megállította Laurent-t.

- Ne jöjjön velünk, - mondotta neki - az ön jelenléte brutális bejelentése volna a történeteknek, amit el kell kerülni... A szerencsétlen anya rögtön gyanítaná, hogy valami baj történt s kényszerítene bennünket, hogy előbb valljuk be neki a valóságot, mint amikor meg kell mondanunk neki... Várjon meg itt bennünket.

A dolognak ilyen rendezése megnyugtatta a gyilkost, aki reszketett már a gondolatától is annak, hogy ő menjen be a boltba. Visszatért a nyugalma, elkezdett föl s alá járkálni a járdán, egész békésen sétálgatva. Egy-egy percre egészen megfélemedezett róla, hogy mi történt, nézgette a boltokat, halkán fütyörészgetett s meg-megfordult, hogy utána nézzen a nőknek, akik

mellette elmentek. Jó félóraig várakozott így az utcán s ezalatt egyre jobban visszatért a hidegvére.

Reggel óta nem evett és nagyon éhes volt; bement egy cukrászhoz és teletömte a gyomrát süteménnyel.

A boltban ez alatt szívettépő jelenet játszódott le. Bár az öreg Michaud nagyon óvatos volt s igen szelid és barátságos hangon beszélt, mégis elérkezett az a pillanat, amikor Raquinné megtudta, hogy a fiát szerencsétlenség érte. Ettől kezdve sürgette, hogy mondják meg neki a valóságot, oly kétségbeesett elfogódással s oly heves sírással és zokogással, hogy öreg barátja kénytelen volt engedni. És mikor Raquinné megtudta, hogy mi történt, fájdalommal egészen tragikus volt. Csöndesen zokogott, hátra tántorodott, s a félelemtől és az aggodástól örült idegrohama támadt; egészen elállt a lélegzete s csak időnkint szakadt fel egy-egy éles sikoltás a szíve mélyéből. A földre zuhant volna, ha Susanne, aki letérdelt előtte s felemelte feléje sápadt arcát, derékon nem fogja. Olivier és az atyja férfiasnak mutatkozott, de az idegeiknek ők se voltak urai; némán elfordították a tekintetüket; kellemetlenül érintette őket ez a látvány, mely sértette az önzésüket.

A szegény anya pedig maga előtt látta a fiát, amint merev és borzasztóan felfujt testét tova-görgeti a Szajna zavaros vize; majd maga előtt látta őt mint egész kis gyermeket a bölcsőben, mikor a föléje hajló halált elkergette. Hiszen ő több mint tízszer hozta a világra s szerette őt mindazzal a szeretettel, amelyet harminc éven át tanusított iránta. És íme most őtöle távol halt meg, egész hirtelen, a hideg és piszkos vízben, mint egy kutya. Majd eszébe jutottak a meleg takarók, amelyekbe begöngyölgette. Mennyi gondja volt rá, milyen bágyadt gyermek volt, mennyit kellett neki hízelegni, mennyit becézgetni, s mindezt azért, hogy egy napon nyomortul a vízbe fúljon! Ha ilyenekre gondolt Raquinné, összeszorult a torka; azt remélte, hogy bele fog halni, hogy megfojtja a kétségbeesés.

Az öreg Michaud sietett elmenni, Susannet ott hagyta az öreg boltosnénál, s Olivier-vel elment Laurent-t keresni, hogy sietve menjenek Saint-Ouenba.

Útközben alig váltottak néhány szót. Mindnyájan a társaskocsi egy-egy sarkába húzódtak, amely lassan dőcögött velük a kövezeten. Mozdulatlanul és némán ültek a kocsi homályában. A gázlámpák lángja egy-egy pillanatra élénk fényt vetett az arcukba. A szomorú esemény, amely összehozta őket, valami gyászos, levert hangulatot teremtett közöttük.

Mikor végre megérkeztek a vízparti vendéglőbe, Therese már feküdt, s égett a keze és a feje. A vendéglős halkán közölte velük, hogy a fiatal hölgynek nagy láza van. Az igazság pedig az volt, hogy Therese, aki gyengének és gyávának érezte magát, attól félve, hogy idegrohamában be fogja vallani a gyilkosságot, elhatározta, hogy betegnek fogja tetetni magát. Mogorván hallgatott, összeszorította a fogait és lehunyta a szeméit, nem akart látni senkit és nem akart megszólalni. Az álláig húzta a paplant s arcát félig a vánkosba temette; egészen kicsinynek tetette magát s aggódva hallgatta, mit beszélnek körülötte. S a vöröses fényben, mely lehunyt szempillái között beszűrődött, mindig ott látta Camillet és Laurent-t; amint küzdenek egymással a csónak szélén s látta a férjét, amint fakó, megnyúlt és borzasztó arcával kiemelkedik az iszapos vízből. Ez a kérlelhetetlen látvány fokozta vérének a lázát.

Az öreg Michaud beszélni próbált hozzá, hogy vigasztalja. Therese egy türelmetlen mozdulattal válaszolt, elfordult és újból elkezdett zokogni.

- Hagyja, uram, - szólt a vendéglős - osszerezzen a legkisebb zajtól is. ...Nézze csak, nyugalomra volna szüksége.

Lenn, a közös étkezőben egy rendőr már jegyzőkönyvet készített a balesetről. Michaud és a fia lement, s Laurent követte őket. Mivel Olivier bemutatkozott, mint a rendőrfőnökség

főtisztviselője, az egész ügyet tíz perc alatt befejezték. Az evezősök még ott voltak, elmondták a vízbefúlás legapróbb körülményeit is, leírták, hogy a három kiránduló hogyan esett a vízbe és már mint szemtanúk szerepeltek. Ha Olivier és az atyja csak a legkevésbé is gyanakodott volna, ilyen tanúk láttára ez a gyanu eloszlott volna. De egy pillanatilag sem kételkedtek Laurent igazmondásában; sőt ellenkezőleg, úgy mutatták be a rendőrnek, mint az áldozat legjobb barátját s gondjuk volt rá, hogy azt is bevétessék a jegyzőkönyvbe, hogy ez a fiatal ember a vízbe vetette magát, hogy kimentse Raquin Camillet. Másnap az újságok rendkívül bő részletességgel beszélték el a balesetet; a szerencsétlen anya, a vígasztalhatatlan özvegy, a nemes és bátor barát, - semmi se hiányzott ebből a hírből, mely bejárta a párisi sajtót s azután eltemetkezett a vidéki lapokban.

Mikor a jegyzőkönyvet befejezték, Laurent valami meleg örömet érzett, mely új életként járta át a húsát. Attól a pillanattól kezdve, amikor az áldozata nyakába meresztette a fogait, olyan volt, mintha megmeredt volna, - gépiesen cselekedett mindent, a jóelőre megállapított terv szerint. Csak az önfenntartás ösztöne üzte, ez diktálta a szavait s ez irányította a mozdulatait. Most, amikor már bizonyos volt benne, hogy nem fog bűnhődni, ismét édes lassúsággal kezdett folydogálni a vér az ereiben. A rendőrség észrevétlenül ment el a bűne mellett, a rendőrség nem látott semmit; be volt csapva és felmentette őt. Meg volt mentve. Erre a gondolatra teste egész hosszában érezte az örömnél ellágyulását, azt a melegséget, mely ismét hajlékonyá tette tagjait és az esztét. Tovább játszott a vígasztalhatatlan jóbarát szerepét, egész tudománnyal és felülmulhatatlan biztossággal. A szíve mélyén valami durva elégtételt érzett; Theresere gondolt, aki ott fenn feküdt a szobában.

- Nem hagyhatjuk itt ezt a szerencsétlen fiatal nőt - mondotta Michaudnak. - Talán valami súlyos betegség fenyegeti, feltétlenül haza kell vinni Párisba... Jöjjön, rá fogjuk venni, hogy tartson velünk.

Mikor felmentek, maga is kérte Thereset, hogy keljen fel és vitesse magát haza a Pont-Neuf sikátorba. Mikor a nő meghallotta a hangját, megremegett, tágra nyitotta a szeméit és úgy bámult rá. Egészen el volt kábulva és reszketett. Nagy kínnal felkelt, anélkül, hogy válaszolt volna. A férfiak kimentek és egyedül hagyták a vendéglős nejével. Mikor felöltözött, ingatag léptekkel lement és Olivier támogatásával a bérkocsiba szállott.

Útközben csöndben voltak. Laurent tökéletes vakmerőséggel és szemtelenséggel végigcsuszította a kezét a nő szoknyáján s aztán megfogta az ujjait. Szemközt ült vele, a váltakozó homályban nem látta az arcát, mert a mellére hajtotta a fejét. Mikor megfogta a kezét, erősen megszorította és fogva tartotta egészen a Mazarine-utcáig. Érezte, hogy Therese keze remeg; de a nő nem vonta vissza a kezét, hanem ellenkezőleg, még enyelgett is vele. S egyik kéz a másikban, a két kéz égett; kissé nedves bőriük egymáshoz tapadt, s az ujjait, amelyeket hevesen összeszorítottak, minden nyomásnál szinte összezúzódtak. Laurent és Therese úgy érezte, mintha egyiküknek a vére a másiknak a mellébe folynék érintkező ujjakon át; a kezük feje égő tűzhely volt, melyen forrt az életük. Az éjszakában és a komor csöndességben az a dühös kézszorítás, amelyet váltottak, olyan volt, mint valami hatalmas súly, amelyet Camille fejére dobtak, hogy a víz alól fel ne emelkedhessék.

Mikor a bérkocsi megállott, előbb Michaud és fia szállott le. Laurent a szeretője felé hajolt és édesen így szólt hozzá:

- Légy erős, Therese... Sokáig kell várunk... Légy ura magadnak.

Az asszony még nem beszélt a férje halála óta, most nyitotta ki először az ajkait.

- Ó vigyázok magamra - mondotta reszketve olyan halk hangon, mint a lehelet.

Olivier a karját nyújtotta neki, hogy leszállhasson, Laurent ezúttal a boltig ment. Raquinné, aki fájdalmában már nem is volt magánál, már lefeküdt. Therese az ágyáig támolygott és Susanne alig tudta levetkőztetni. Laurent, miután meggyőződött arról, hogy minden a kívánsága szerint történt, hazaindult. Lassan hazafelé ment padlásszobájába, a Saint-Victor utcába.

Éjfél már elmúlt. Friss szellő lengett az elhagyott és nedves utcákon. A fiatal ember csak saját lépteinek zaját hallotta a járda kövezetén. Az üde levegő jóleső érzésekkel töltötte el; a csend és a homály az élvezet vágyának röpke izgalmait ébresztette fel benne. Sétálgatott.

Végre végére járt a büntetének. Megölte Camillet. Olyan dolgot cselekedett ezzel, amelyről többé nem fognak beszélni. Nyugodtan fog élni arra várva, hogy birtokába vegye Thereset. A gyilkosság gondolata néha fojtogatta; most hogy a gyilkosságot már elkövette, úgy érezte, hogy szabad a keble, könnyebben lélegzett, megszabadult azoktól a fájdalmaktól, amelyeket a habozás és a félelem okozott neki.

Alapjában véve egy kissé el volt fásulva, a fáradság nehézkesebbé tette tagjait és gondolatait. Hazament és mélyen elaludt. Alvás közben könnyed, ideges rángások futottak végig az arcán.

XIII.

Laurent másnap, mikor felkelt, üdének és erősnek érezte magát. Jól aludt. Az ablakán beáradó hideg levegő felkorbácsolta ellustult vérének. Alig emlékezett a tegnapi jelenetekre; ha nem érezte volna azt a tüzes fájdalmat, mely a nyakát égette, azt hitte volna, hogy nyugodt este után tíz órakor feküdt le. Camille harapása olyan volt, mintha tüzes vasat tettek volna a bőrére; mikor a gondolatai annál a fájdalomnál állottak meg, melyet ez a seb okozott neki, kegyetlenül szenvedett miatta. Olyan volt az érzése, mintha egy tucát tűt szúrtak volna a husába.

Lehajtotta az inge gallérját és megnézte a sebet egy tizenöt souért vásárolt rossz tükörben, mely a falon függött. A sebben egy veres lyuk volt, akkora mint egy két sou-s pénzdarab; a bőr le volt tépve, s a rózsás, fekete foltos hús kilátszott; a vér a válláig folyt apró sávokban, amelyek már letöredeztek. A fehér nyakon a harapás helye halványbarna színűnek és nagynak látszott; a jobboldalon volt, a füle alatt. Laurent a derekát meghajtva s a nyakát kinyújtva nézett a zölde tükörbe, mely kegyetlenül elfintorította az arca kifejezését.

Meg volt elégedve a vizsgálattal; jól megmosakodott s azt gondolta magában, hogy a sebe néhány nap alatt beheged. Aztán felöltözött és a hivatalba ment, nyugodtan, mint rendesen. Ott megindult hangon beszélte el a szerencsétlenséget. Mikor a kollégái elolvasták a hírt, amely végigjárta a lapokat, Laurentból valóságos hős lett. Az orléansi vasút hivatalnokai egy hétig nem beszéltek semmi másról, - egészen büszkék voltak rá, hogy egyikük a vízbe fúlt. Grivet nem győzte eleget hangoztatni, hogy milyen oktalan, aki elkalandozik a nyílt Szajrán, mikor a hídon átmenve is olyan jól lehet látni, hogy folyik a víz.

Egy dolog még nyugtalanítóan hatott Lauretra. Camille halálát hivatalosan nem állapították meg. Therese férje bizonyára meghalt, de a gyilkos szeretett volna rátalálni a holttestére, hogy erről hivatalos jegyzőkönyvet vehessenek föl.

A szerencsétlenség után következő napon hiába keresték a vízbefúlt ember holttestét; azt gondolták, hogy a szigetek meredek partjai alatt valamely gödör fenekére merült le. Laurent vállalkozott rá, hogy a hivatalba menet minden reggel benézzen a morgueba. Megfogadta, hogy maga intézi el az ügyeit. Bár éppen nem volt ínyére a dolog és néha összeborzadt attól, amit látott, több mint nyolc napon át rendesen elment a morgueba, hogy megtekintse a fel nem ismert, kőlapra kiterített hullák arcát.

Mikor bement, valami kellemetlen szag, a megmosott holttest szaga undort keltett benne és hűvös szellő suhant végig a bőrén; úgy látszott, hogy a falak nedvessége ránehezedett a ruhájára, mely most még jobban nyomta a vállát. Egyenesen az üvegfalhoz ment, mely elválasztja a nézőket a hulláktól; sápadt arcát az üveghez nyomta, úgy nézett be. Előtte ott sorakoztak az egymás mellé tett szürke kőágyak. A kőemelvényekre kiterített meztelen testeken itt-ott zöld és sárga, fehér és vörös foltokat látott; némelyik hullá a halál rideg-ségében is megtartotta húsának érintettségét, mások meg olyanok voltak, mintha véres és rothadó húsdarabok volnának. Hátul, a falra akasztva, siralmas rongyok, szoknyák és nadrágok lógtak, melyek szinte csúfolták a gipsz-fehér, meztelen hullákat. Laurent eleinte nem látott egyebet, mint a kövek és falak fakó színösszeségét, s rajta a ruhák és a hullák vörhenyes és fekete foltjait. A hullákra csurgó víz zaja szolgáltatta ehhez a zenét.

Lassankint megkülönböztette egymástól a hullákat. Aztán egyiktől a másikhoz ment. Csak a vízbefúltak érdekelték; mikor több felfújt s a vízben megkékült hullá volt előtte, mohón nézte őket, - kereste közöttük Camillet. Gyakori eset volt, hogy az arcuk húsa már foszlányokban lógott le s a csont kilyukasztotta az ellágyult bőrt, s az arc olyan volt, mintha leforrázták s a

csotról lefejtették volna a húst. Laurent habozott; vizsgálgatta a hullát, s igyekezett felismerni rajta áldozatának a soványságát. De minden vízbefúlt ember kövérnek látszik; óriási hasakat látott, felfújt combokat s kerek és erős karokat. Nem tudta, mit tegyen, reszketve állott e zölde cafatokkal szemben, amelyek olyanok voltak, mintha borzasztó arcfintoraikkal gúnyolnák őt.

Egy reggel roppantul megijedt. Már néhány perc óta nézegetett egy kistermetű, kegyetlenül eltorzult vízbefúltat. Ennek az embernek a húsa olyan lágy volt és annyira laza, hogy a víz-sugár, amely reá csurgott, darabonkint leszaggatta. A víz, melyet a hullák fejére bocsájtottak, lyukat fúrt az arcán az orrtól balra. Az orra hirtelen belapult s a szája kinyílt, kitarva fehér fogait. A vízbefúlt ember feje elnevette magát.

Valahányszor azt hitte Laurent, hogy felismeri Camillet, mindig azt érezte, hogy ég a szíve. Nagyon szerette volna megtalálni áldozatának a holttestét és mindig elfogta a gyávaság, amikor azt képzelte, hogy a hulla ott van előtte. A morgueban végzett látogatásai rémlátásokkal töltötték el a lelkét és reszketett félelmében. El akarta nyomni a félelmét, gyermeknek tartotta magát és erős akart lenni, de akarata ellenére is fellázadt a vére, az utálat és a borzalom hatalmába kerítette egész lényét attól a perctől kezdve, amint belépett a nedves, émelyítő szagú terembe.

Mikor nem voltak vízbefúltak az utolsó sor köemelvényen se, megkönnyebbülten lélegzett föl; most már kevésbé volt rosszkedvű. Ilyenkor csak egyszerűen kíváncsi látogató volt, akinek valami különös kedve telt abban, hogy szemtől-szembe lássa az erőszakos halált, gyászosan furcsa és különös változataiban. Ez a látvány mulattatta, különösen mikor női hullák mutogatták meztelen mellüket. Ezek a vadul kiterített meztelenségek vérfoltjaikkal, néhol sebhelyekkel, vonzották és lekötötték őt. Egyszer látott egy húsz éves fiatal nőt, egy nagy, erős parasztleányt, aki olyan volt, mintha aludt volna a kövön; üde és kövér testének rendkívül finom fehér színe volt; félig mosolygott, a fejét kissé lehajtotta és ingerlően, tárta ki a mellét; olyan volt, mint egy kuporgó félvilági nő, de a nyakán egy fekete sáv volt, mint valami sötét nyakék; ez a leány szerelmi bánatában felakasztotta magát. Laurent sokáig nézte, a tekintetét végigjártatta a húsán, mintha valami félénk vágyakozás fogta volna el.

Amikor itt járt, mindig hallotta maga mögött a ki- és bemenő közönség csoszogását és beszélgetését.

A morgue olyan látványosság, amelyet mindenkinek az erszénye elbír, mert a gazdag és szegény járókelők ingyen megnézhetik. Az ajtó nyitva, aki akar, bemehet. Vannak műkedvelői is, akik betérnek, hogy el ne mulasszák a halálnak egyetlen bemutatását se. Mikor a kőágyak üresek, az emberek csalódva mennek ki, mintha meglopták volna őket és még morognak is. Mikor a kőlapok jól el vannak látva hullákkal, mikor az emberi húsból szép kiállítást rendeznek, a látogatók tolongnak, átengedik magukat az olcsó izgalmaknak, ijedeznek, tréfálnak, tapsolnak vagy fütyülnek, mint a színházban, s meglegedetten távoznak, hangoztatva, hogy a morguenak sikere volt a mai napon.

Laurent hamar megismerte e szomorú hely vegyes és össze nem illő közönségét, mely azért mégis együtt szánakozott és vigyorgott. A munkások, hónuk alatt a kenyerükkel és szerszámaikkal, a munkába menet benéztek; ezek a halált furcsának találták. Voltak közöttük pojácatermesztűek, akik meg tudták nevetetni a karzatot egy-egy tréfás szóval, amellyel minden hullának az arcfintorítását jellemezték; a megégetteket szenes embereknek nevezték; az akasztottak, a meggyilkoltak, a vízbefúltak, az átszúrt vagy szétzúzott hullák felizgatták tréfálkozó kedvüket és bár egy kissé reszketett a hangjuk, nevetséges frázisokat hebegtek a terem ijesztő csendjében. Aztán bejöttek a kis tökepénzesek, a sovány és száraz öregek, az ögyelgők, akik azért jöttek be, mert most éppen nincs munkájuk, s akik a szelid és kényes emberek buta szemével és arckifejezésével nézték a holttesteket. A nők is nagyon sokan

voltak; egész piros arcú, fehéringes, tiszta szoknyás fiatal munkásnők, akik az üvegfal egyik végétől a másikig mentek, könnyedén, tágra nyitva figyelmes szemeiket, mintha egy divatárúház kirakata előtt volnának; jártak ott továbbá szegény elfogult asszonyok, keserves arccal és jól öltözött hölgyek, hanyagul cipelve a földig érő selyemruhájukat.

Egyszer Laurent látta, hogy ez utóbbiak közül egyik az üveges rácstól néhány lépésnyire úgy megállott, mintha odanőtt volna és batisztzsebkendőjét az orrcimpáihoz szorongatta. Pompás szürke selyemszoknya volt rajta s egy fekete csipkés nagy köpeny; az arcát fátyol borította; keztyűs kezei egészen kicsinyeknek és nagyon finomaknak látszottak. Szelid viola-illat terjedt el körülötte. Egy hullát nézett. Néhány lépésnyire tőle a márványlapon egy nagy magas fickó holtteste volt kinyújtóztatva, egy kőműves volt ez, aki leesett az állványról s agyonzúzta magát; szögletes mellkasa volt, erősek és rövidek voltak az izmai; a húsa fehér és kövér volt; a halál márvánnyá változtatta. A hölgy nézegette, a tekintetével szinte megforgatta, mérlegelte s egészen elmerült ennek az embernek a bámulásába. Felemelte a fátyolának egyik csücskét, még egyszer ránézett, s aztán elment.

Néha egy-egy csapat suhanc jött be, tizenkét-tizenöt éves fiúk, akik elsiettek az üveges rács hosszában s nem álltak meg, csak a nők hullái előtt. Kezüket az üveghez támasztották és szemtelen tekintetüket végigjártatták a meztelen melleken. Meglökték egymást a könyökükkel, durva megjegyzéseket tettek s a bűnt tanulták a halál iskolájában. A fiatal csirkefogók a morgueban találnak rá az első szeretőre.

Egy hét múlva Laurent már nagyon megunta a dolgot. Éjjel azokról a hullákról álmodott, amelyeket reggel látott. Ez a szenvedés, ez az utálat, amelyben mindennap része volt, végül annyira bántotta, hogy elhatározta, hogy még csak kétszer fog ellátogatni a morgueba. Másnap, amint belépett a terembe, úgy érezte, mintha erősen mellbeütötték volna: vele szemben, az egyik márványlapról Camille nézett reá; hanyatt feküdt, kinyújtóztatva, a fejét felemelve s a szemeit félig kinyitva.

A gyilkos lassan közeledett az üveges rácshoz; mintha vonzotta volna ez a látvány, nem bírta a szemét levenni áldozatáról. Nem szenvedett; csak valami nagy hidegséget érzett a belsejében és egy kis bizsergést a bőre felületén; azt hitte volna inkább, hogy reszket. Mozdulatlanul állott öt hosszú percig, öntudatlan szemlélődésbe merülve, s akarata ellenére is az emlékezete mélyébe véste a szemei elé táruló képnek minden borzalmas vonását és minden piszkos színét.

Camille csúnya volt. Tizenöt napig volt a víz alatt. Arca még szilárdnak és merevnek látszott; a vonásai megmaradtak, csak egy kissé sárgás és piszkos színt öltött a bőre. Sovány, csontos feje egy kissé megduzzadt s elfintorodott; kissé előre hajolt a feje, haja a halántékaihoz tapadt s felemelt szemhéjai alatt látni lehetett a szemeinek fakó golyóját; eltorzult ajkai az egyik szájszöglet felé húzódtak, - valami kegyetlen vigyorgás tünt fel az arcán; feketés nyelvének egy darabját látni lehetett a fogainak fehérsége között. Ez a fej, amely mintha ki lett volna cserezve és simítva, bár megőrizte emberi külsejét, még borzasztóbb volt azért, mert meglátszott rajta a fájdalom és az ijedség. A teste egy csomó feloszló húsnak látszott; borzasztóan szenvedett. Észre lehetett venni, hogy a karjai már alig függtek össze a testével; a kulcs-csontjai kilyukasztották a bőrt a vállán. Zöldes mellén a bordák fekete sávoknak látszottak; baloldala betörött és tátongó üregében sötétvörös cafatok látszottak. Az egész törzs el volt már rothadva. Kinyújtott combjai szilárdabbak voltak még, de rajtuk is szennyes foltok látszottak; a lába feje lehanyatlott.

Laurent nézegette Camillet. Még sohasem látott ilyen ijesztő vízbefultat. A hulla különben egy kissé összenyomottnak látszott, nagyon sovány és szegényes volt, - rothadás közben egy kissé összement; egészen kis kupac lett belőle. Az ember magától is kitalálhatta, hogy ez egy ezerkétszáz frankos hivatalnok, ostoba és beteges ember, akit az anyja orvosságokkal táplált.

Ez a szegény kis test, mely meleg dunyhák között nőtt fel, fogvacogva reszketett a hideg márványlapon.

Mikor végre megszabadult Laurent attól a gyilkos kívánságtól, mely arra készítette, hogy mozdulatlanul és szinte szájtátva bámuljon a hullára, - gyorsan a rakpart felé indult. És menet közben ezt ismételte: »Ime, mivé tettem. Csúnya lett.« Úgy érezte, hogy valami csípős szag húzódik utána, az a szag, melyet a rothadásban levő testnek kellett árasztania.

Elment az öreg Michaudhoz és elmondta neki, hogy felismerte Camillet a morgue egyik márványlapján. Az előírt dolgokat teljesítették, a vízbefűltat eltemették és bejegyezték a halottak anyakönyvébe. Laurent, aki most már nyugodt volt, kéjjel merült el abba a gondolatba, hogy most már elfeledheti bűnét s a gyilkosságot követő kellemetlen és kínos jeleneteket.

XIV.

A pont-neuf-sikátorbeli bolt három napig zárva volt. Mikor újból kinyílt, még komorabbnak és még nyirkosabbnak látszott. A kirakat, mely sárga volt a portól, mintha a cég gyászát fejezte volna ki; a piszkos kirakatokban minden el volt hagyatva. A rozsdás rudakra akasztott vászonfőkötők mögött Therese arcának sápadtsága még bágyadtabb, még fakóbb volt és valami szomorú nyugalom mozdulatlansága látszott rajta.

A sikátorban minden szomszédasszony szánakozott rajta. A hamis ékszereket áruló nő minden vevőjének különös érdekességű és siralmas látvány gyanánt mutatta a fiatal özvegy lesóványodott arcát.

Raquinné és Therese három napig ágyban maradt, anélkül, hogy egymáshoz beszéltek volna, vagy egymást látták volna. Az öreg boltosné vánkosokkal támogatva fenn ült az ágyában és bizonytalanul, hülye szemekkel bámult maga elé. Fiának a halála hatalmas csapás volt a fejére s elesett, mintha agyonütötték volna. Órákig is nyugodtan és mozdulatlanul maradt, semmire se gondolva és egészen átengedve magát kétségbeesésének; azután néha idegrohamai voltak, sírt, kiáltozott, magánkívül volt. Therese a szomszéd szobában úgy tett, mintha aludnék; arcát a fal felé fordította s a takarót a szeméire húzta; így feküdt ott az ágyban, mereven és némán, anélkül, hogy teste a zokogástól vonaglott volna a paplan alatt. Úgy volt, mintha a hálófülke homályában el akarta volna rejtetni gondolatait, melyek ennyire érzéketlenné tették. Suzanne, aki a két nőt gondozta, szeliden az egyikőtől a másikhoz ment, óvatosan, halkán emelgetve lábait, viaszszárga arccal a két ágy fölé hajolva, anélkül, hogy Thereset, akinek türelmetlenségét gyors mozdulatai elárulták, rábírhatta volna arra, hogy megforduljon, vagy hogy megvigasztalta volna Raquinnét, akinek azonnal megeredtek a könnyei, amint valakinek a hangja felriasztotta levertségéből.

A harmadik napon Therese lelökte magáról a takarót és felült az ágyában hirtelen, valami lázas elszántsággal. Kibontotta a haját, kezeit a halántékára téve s így maradt egy percre, a fejét fogva és maga elé bámulva, mintha még fontolgatna valamit. Azután a szőnyegre ugrott. Tagjai reszkettek és vörösek voltak a láztól; nagy, ólomszürke foltok tarkították a bőrét, mely néhol gyűrött volt, mintha nem lenne alatta hús. Megöregedett.

Susanne mikor belépett, nagyon meg volt lepetve attól, hogy felkelt; szelid és vontatott hangon ajánlotta neki, hogy feküdjék megint le és nyugodjék meg. Therese nem hallgatott rá. Sietve és remegő mozdulatokkal kereste a ruháit és felöltözött. Mikor már fel volt öltözve, megnézte magát a tükörben, megdörzsölte a szeméit és kezeivel végigsimította az arcát, mintha valamit le akart volna törölni róla. Azután anélkül, hogy csak egy szót is szólt volna, gyorsan átment az ebédlőn és bement Raquinnéhoz.

Az öreg asszony e pillanatban elfásultan nyugodt volt. Mikor Therese belépett, feléje fordult s ránézett a fiatal özvegyre, aki ott állott előtte némán és elfogódva. A két asszony néhány másodpercig egymásra bámult, a fiatal nő egyre növekvő aggodalommal, a nagynénje pedig az emlékezetét kínosan erőltetve. Amikor végre eszébe jutott, amit keresett az emlékezetében, Raquinné kinyújtotta remegő kezeit és Therese nyakát átkarolva, felkiáltott:

- Szegény gyermekem, szegény Camille!

Zokogott és az özvegy könnyei felszáradtak arcának égő bőrén; Therese száraz szeméit elrejtette a takarónak ráncaiban. A fiatal özvegy így maradt a beteg fölé hajolva, hogy megvárja, míg a szerencsétlen anya könnyei kiapadnak. A gyilkosság óta félt ettől az első találkozástól; azért maradt ágyban, hogy késleltesse ezt a pillanatot s jól megfontolhassa azt a rettenetes szerepet, amelyet el kell játszania.

Mikor látta, hogy Raquinné már nyugodtabb, foglalatoskodott körülötte, biztatta, hogy keljen fel és menjen le a boltba. Az öreg boltosné csaknem gyermekké lett újra. Unokahugának hirtelen megjelenése kedvező idegrohamot keltett fel benne, amely felébresztette emlékezőtehetségét s most már felismerte a körülötte levő dolgokat és embereket. Megköszönte Suzannenak szíves gondoskodását; kissé elgyengült a hangja, de már nem beszélt félre; csupa szomorúság volt s néha elfúlt a szava. Mikor Therese ki akart menni, egyszerre megint megereedtek a könnyei; visszahívta maga mellé, zokogva megölelte és elhaló hangon emlegette, hogy most már nincsen senkije a világon Theresen kívül.

Este nagy rábeszélésre felkelt és enni próbált. Therese most látta, milyen rettenetes csapás érte a nagynénit. A szegény öreg asszony lábai nagyon megnehezdedtek. Egy botot kellett a kezébe adni, hogy az ebédlőbe vonszolhassa magát és odaérve úgy érezte, hogy a falak inognak körülötte.

Másnap azonban mégis azt akarta, hogy most már nyissák ki a boltot. Félt, hogy megbolondul, ha egyedül marad a szobájában. Nagynehezen lement a falépcsőn, minden lépcsőfokon megállva mind a két lábán és leült a pult mögött. E naptól kezdve oda volt szegezve a boltjába csendes fájdalmában.

Mellette Therese gondolkodott és várt. A bolt megint visszaesett sötét nyugalomába.

XV.

Laurent néha eljött, esténként, minden második vagy harmadik napon. A boltban maradt, Raquinnéval egy félórát beszélgetve. S aztán elment, anélkül, hogy Theresének a szemébe nézett volna. Az öreg boltosné az unokahuga megmentőjének tekintette, nemes szívű lénynek, aki mindent megtett, hogy visszaadja neki a fiát. Egészen elérzékenyült jósággal fogadta.

Egy csütörtökön este Laurent éppen ott volt, mikor az öreg Michaud és Grivet elment Raquinnéhez látogatóba. A hivatalnok és az egykori rendőrbiztos úgy gondolta, hogy folytathatja régi kedves szokását anélkül, hogy alkalmatlan lenne, és mintha ugyanaz az erő hajtotta volna őket, ugyanabban a percben léptek be az ajtón. Utánuk csakhamar megjelent Olivier és Susanne is.

Felmentek az ebédlőbe. Raquinné, aki nem várt senkit, gyorsan lámpát gyújtott és teát főzött. Mikor mindnyájan az asztal körül ültek, mindenki a csészeje előtt és mikor a skatulyából kifordították a dominójátékot, a szerencsétlen anya, akit hirtelen visszavittek a múltba, végignézett a vendégein és elkezdett zokogni. Egy üres hely volt az asztalnál, a fia helye.

Ez a kétségbeesés nagyon lehűtötte és untatta a társaságot. Mindnyájuknak az arcán az önzés boldogsága látszott. Ezek az emberek zavarba jutottak, mert Camillenak a legcsekélyebb emléke sem élt már a szívükben.

- Ugyan, kedves asszonyom, - mondotta az öreg Michaud egy kissé türelmetlenül - nem kell ennyire kétségbeesni. Ez még megárt önnek.

- Mindnyájan halandók vagyunk - erősítette Grivet.

- A könnyei úgy sem adják vissza a fiát - bölcsekedett Olivier.

- Kérem szépen, - suttogott Suzanne - ne okozzon nekünk fájdalmat.

És mivel Raquinné, aki nem bírta visszatartani könnyeit, még jobban zokogott, Michaud megint így szólt:

- Ugyan, ugyan, legyen egy kis bátorsága. Jól tudja, hogy azért jövünk ide, hogy egy kissé szórakoztassuk önt. Az ördögbe is! Ne szomorkodjunk, igyekezzünk felejteni... Ma két souba megy a játék, - nos, mit szól hozzá?

A boltosné ereje végső megfeszítésével elfojtotta könnyeit. Talán felismerte vendégeinek boldog önzését. Még egészen fel volt indulva, de megtörölte szemeit. A dominók remegtek szegénynek a kezeiben, a könnyecseppek ott maradtak a szempilláin s nem látott tőlük.

Játszottak.

Laurent s Therese komoly és érzéketlen arccal nézte végig ezt a rövid jelenetet. A fiatal ember elragadtatva látta, hogy visszatérnek a régi csütörtök esték. Heves vágygal várta, jól tudva, hogy ezekre az összejövetelekre szüksége van, hogy elérhesse célját. S aztán anélkül, hogy törődött volna azzal, hogy miért, nyugodtabbnak érezte magát ennek a néhány embernek a körében, akiket ismert s most már szembe mert nézni Therese-zel.

Úgy látta, hogy a fekete ruhás, sápadt fiatal nő, aki már összeszedte magát, új szépségében mutatkozik előtte, amelyet eddig még nem ismert. Boldog volt, mikor a tekintetével találkozott és látta, hogy bátor határozottsággal megpihen őrajta is Therese tekintete. Örökre az övé volt Therese, a teste, a szíve.

XVI.

Tizenöt hónap múlt el. Az első óráknak érdessége eltompult; minden nap újabb nyugalmat és újabb enyhülést hozott; az élet újra tovább folyt fáradt unalommal s bekövetkezett az a kába egyhangúság, amely a nagy válságokat követni szokta. Laurent és Therese eleinte beletörődött az új életmódba, amely átalakította őket; valami felismerhetetlen folyamat ment végbe bennük, amelyet végtelen kényességgel kellene boncolgatni, ha fejlődésének minden szakaszát látni akarnók.

Laurent csakhamar minden este elment a boltba, mint a múltban. De nem evett Raquinéknál és most már nem maradt náluk egész este. Félköz tájon érkezett és a bolt zárása után elment. Úgy látszott, mintha valami kötelességet teljesítene azzal, hogy a két nőnek felajánlja szolgálatait. Ha valamelyik napon elmulasztotta ezt a munkáját, másnap olyan alázatosan mentegette magát, mint valami szolga. Csütörtökön segítette Raquinénak tüzet gyújtani, s a vendégeit fogadni. Nyugodt előzékenységével egészen elbájolta az öreg boltosnét.

Therese szeliden nézte, hogy sűrög-forog körülötte. A fiatal özvegy arcának sápadtsága eltűnt; egészségesebbnek, mosolygóbbnak, édesebbnek látszott. Csak nagy néha történt meg, hogy egy ideges rángás következtében két mély ránc támadt az ajka körül s emiatt a fájdalom és az ijedtség különös kifejezése jelent meg az arcán.

A két szerelmes most már nem törekedett arra, hogy külön találkozzék. Soha sem kértek egymástól találkát. Soha sem cseréltek lopva csókot. Mintha a gyilkosság egyelőre lecsendesítette volna testük vágyakozó lázait; Camille megölése után egyelőre beérték a tüzes, olthatatlan vágyakkal, amelyeket nem csillapíthattak, le azzal, hogy egyikük a másikat karjaiba szorítsa. Úgy érezték, mintha a büntették maga is valami fájdalmas kéj volna, amely mellett az ölekezésük unalmas és émelyítő lett volna.

Különben ezer jó alkalmuk lett volna rá, hogy azt a szabad szerelmet élvezzék, amelynek ábrándja a gyilkosságra készítette őket. A tehetetlen, semmivel sem törődő Raquiné nem volt útjukban. A ház az övék volt, jöhettek-mehettek, ahogy jónak látták. De a szerelem nem hozta őket kísértésbe, elment tőle az étvágyuk; egymás mellett voltak, nyugodtan beszélgetve, pirulás és remegés nélkül tekintettek egymásra, s úgy látszott, hogy elfelejtették azokat az örült öleléseket, amely ölte a húsukat és megropogtatta a csontjaikat. Még azt is kerülték, hogy egyedül találkozzanak; ha egyedül voltak, nem tudtak egymásnak mit mondani, s mind a ketten attól féltek, hogy nagyon hidegnek mutatkoznak. Ha kezet szorítottak, kissé kényelmetlenül érezték magukat, mikor érezték, hogy tenyerük bőre érintkezik egymással.

Különben mind a ketten azt hitték, hogy meg tudják magyarázni, miért ilyen közönyösek és miért félnek egymással szembenézni. Hűvös magatartásukat az okosságuk számlájára írták. Nyugalmuk és tartózkodásuk, szerintük, a legnagyobb okosság műve volt. Azt gondolták, hogy ők akarják, hogy a testük ilyen nyugodt legyen és hogy a szívük így elaludjék. Másrészt pedig azt a kellemetlen, visszariadó érzést, melyet önmagukban tapasztaltak, úgy fogták fel, hogy ez az ijedelem maradványa, hogy ez valami határozatlan félelem a bűnhődéstől. Néha remélni igyekeztek; arra törekedtek, hogy újra felélesszék az egykori égő ábrándokat, s nagyon csodálkoztak, mikor azt látták, hogy a képzeletükben ezeket nem találják. Ilyenkor görcsösen belekapaszkodtak közeli házasságuk gondolatába; arra gondoltak, hogy céljukat elérve, amikor nem félnek már semmitől, s egyikük odaadja magát a másiknak, újra feléled majd a szenvedélyük s újra élvezik azokat a gyönyöröket, amelyekről ábrándoztak. Ez a reménység megnyugtatta őket s megakadályozta őket abban, hogy lemerüljenek annak az űrnek a mélyébe, amely közöttük tátongott. Igyekeztek rábeszélni önmagukat, hogy most is

úgy szeretik egymást, mint a multban, s várták azt az órát, amely teljesen boldoggá teszi s örökre egyesíti őket egymással.

Therese lelke sohasem volt ilyen nyugodt. Bizonyára jobb nő lett. Lényének minden fékezhetetlen akarata elernyedte.

Éjszaka, egyedül fekve ágyában, boldognak érezte magát; már nem érezte maga mellett Camille sovány arcát és nyomoruságos testét, mely elkeserítette őt és olthatatlan vágyakat ébresztett benne; azt képzelte, hogy megint kis leány; egy érintetlen kis leány a fehér takaró alatt, szelid leányka a csendben és homályban. Nagy, kissé hideg szobája tetszett neki magas mennyezetével, homályos sarkaival, kolostor-szagával. Végül még azt a nagy sötét falat is megszerette, amely az ablaka előtt emelkedett fel; egy egész nyáron át minden este órákig bámulta e falnak a sűrű kőkockáit s azt a darab csillagos eget, amelyet a kémények és háztetők határoltak. Nem gondolt Lauretra, csak olyankor, amikor valami rossz álomból hirtelen felriadt; ilyenkor az ágyában ülve remegett, tágra nyíltak a szemei, szorongott az ingében s arra gondolt, hogy nem érezne ilyen kínos félelmet, ha egy férfi aludnék itt mellette. Úgy gondolt a szeretőjére, mint egy kutyára, amely őt őrizné és védené; friss és nyugodt bőrét nem csiklandozta semmi vágó.

Nappal a boltban érdeklődött a külső dolgok iránt; szinte kikelt önmagából, már nem volt a régi, némán lázadózó nő, aki egészen el volt merülve a gyűlölet és a bosszú gondolatába. Az ábrándozás untatta; szükségét érezte annak, hogy cselekedjék és lásson. Reggeltől estig nézte az embereket, akik a sikátorban jártak; ez a zaj, ez a járás-kelés mulattatta. Kíváncsi és fecsegő lett, egy szóval: asszony, mert eddig úgy cselekedett és úgy gondolkodott, mint - egy férfi.

Kémkedése közben, melyet egészen megszokott, észrevett egy fiatal embert, egy diákot, aki a szomszédban lakott egy kis szállóban s naponként többször elment a bolt előtt. Ez a fickó sápadt szépség volt, nagy költői hajjal és tisztai bajusszal. Therese előkelőnek tartotta. Egy hétig szerelmes volt bele, olyan szerelmes, mint egy intézeti leány. Regényeket olvasott, összehasonlította a fiatal embert Laurenttal s úgy látta, hogy az utóbbi nagyon tömzsi, nagyon nehézkes. Olvasmányai olyan regényes szempontokat tártak eléje, amelyeket eddig nem ismert; eddig csak a vérevel és az idegeivel szeretett, most pedig elkezdett a fejével szeretni. Aztán egy napon eltűnt a diák; bizonyosan máshová költözött. Therese néhány óra alatt elfelejtette.

Beiratkozott egy kölcsönkönyvtárba és beleszeretett mindazokba a hősökbe, akik szemei előtt elvonultak. Az olvasásnak ez a gyors megszeretése nagy befolyással volt a lelkiállapotára. Oly idegesen érzékeny lett, hogy minden ok nélkül sírt vagy nevetett. Az az egyensúly, amely már-már helyreállott a lelkében, ismét megbomlott. Valami határozatlan ábrándozásba esett. Néha Camille jutott az eszébe, ez megdöbbenetete és ismét Lauretra gondolt, új vágyakkal, melyek telve voltak félelemmel és bizalmatlansággal. Így egészen átadta magát aggodalmainak; néha kereste a módját annak, hogy rögtön férjhez mehessen a szeretőjéhez, máskor meg arra gondolt, hogy meg kell mentenie önmagát és hogy többé soha sem akarja őt látni. A regények, melyek tisztaságról és becsületről beszéltek neki, akadályokat gördítettek az ösztönei és az akarata közé. Az a szelidíthetetlen vadállat maradt, aki meg akart mérkőzni a Szajnával s aki nagy szenvedéllyel ugrott bele a házasságtörésbe; de tudta azt is, hogy mi a jószág és szelidség, megértette Olivier feleségének néma arcát és holt magatartását, tudta, hogy ha megölték a férjét, nem lehetnek boldogok. Nem élte tehát a saját életét sem, hanem valami kegyetlen határozatlanságban tengődött.

Laurent a maga részéről a nyugalom és a láz különböző szakaszain ment keresztül. Előbb mélységes nyugalmat élvezett, úgy érezte magát, mintha roppant tehertől szabadult volna meg. Néha szinte csodálkozva vizsgálta önmagát, azt hitte, hogy csak rossz álom volt az egész, kérdezte önmagától, vajjon igaz-e, hogy a vízbe dobta Camillet és hogy valóban látta a

holttestét a morgue egyik márványlapján. Büntettének az emléke különös meglepetés volt rá nézve; soha sem hitte volna, hogy gyilkolni képes; egész okossága, egész gyávasága borzadályt keltett benne; jéghideg veríték ütött ki a homlokán, ha arra gondolt, hogy felfedezhetik a bűnét s lefejezhetik érte. Ilyenkor már érezte a nyakán a hideg kést. Addig, amíg cselekednie kellett, ment egyenesen a kitűzött cél felé, az ostoba ember makacsságával és elfogultságával. De most már hátrafordult s látva azt a mélységet, amely fölött átjutott, az ijedelem gyengesége vett rajta erőt.

- Bizonyos, hogy részeg voltam, gondolta; ez az asszony megrészegített a kedveskedéseivel. Istenem, ostoba és bolond voltam? Kockára tettem az életemet és vérpadra juthattam volna, egy ilyen históriáért... De végre is minden jól sikerült. Ha még egyszer meg kellene tennem, nem vállalkoznám rá.

Laurent magába zárkózott, keveset beszélt a gyávább és okosabb lett, mint valaha volt. Meghízott és nehézkesé lett. Ha valaki tanulmányozta volna ezt a nagy testet, mely szinte fel volt halmazva, s amely olyannak látszott, mintha nem volna benne se csont, se idegek, soha sem gondolt volna arra, hogy ezt az embert erőszakossággal és kegyetlenséggel vádolja.

Újra visszatért régi szokásaihoz. Hónapokig mintahivatalnok volt, aki példás elbutulással végzi hivatalos teendőit. Este a Saint-Victor utcában egy tejszarnokban vacsorált, apróra vágta a kenyerét, lassan rágcsált és a lehető legtovább nyújtotta a vacsoráját; aztán hátradőlt a széken, a falhoz támaszkodott és elszívott egy pipa dohányt. Olyan volt, mint egy jó öreg családapa. Nappal nem gondolt semmire, éjjel mélyen aludt, álmok nélkül. Az arca rózsás volt és kövér, a hasa tele, az agya üres, - boldog volt.

A teste halottnak látszott; Therese egyáltalán nem is jutott az eszébe. Néha gondolt rá, mint ahogy egy olyan nőre gondol az ember, akit majd el kell vennie később, a meg nem határozott jövőben. Türelemmel várta a házassága óráját, elfeledkezett az asszonyról s csak arról az új helyzetről ábrándozott, amely reá várt. Lemond a hivataláról, festegetni fog kedvtelésből és csavaroghat. Ezek a szép remények rávették arra, hogy minden este elmenjen a sikátorbeli boltba, bár valami bizonytalan kellemetlen érzés fogta el, mikor belépett az ajtón.

Egy vasárnap unatkozott, nem tudta, mit csináljon; elment egykori iskolatársához, ahhoz a fiatal festőhöz, akivel sokáig együtt lakott. A művész egy képen dolgozott, melyet a Salonba akart küldeni, s amely egy pamlagterítőn heverő meztelen bacchánsnőt ábrázolt. A műterem mélyében ott feküdt a modell, egy nő, a fejét hátrahajtva s a derekát elfordítva, úgy, hogy a csipője kiemelkedett. Ez a nő néha nevetett és kifeszítette a mellét, kinyújtva a karját, s nyújtózkodott, hogy egy kissé kipihenje magát. Laurent, aki szemközt ült vele, bámult rá, pipázva és a barátjával beszélgetve. A vére pezsgett s az idegeit izgalomba hozta ez a látvány. Ott maradt estig s a nőt haza vitte. Csaknem egy évig megtartotta kedvesének. A szegény leány hamar megszerette, mert szép embernek tartotta. Reggel elment, egész nap modellt állott és minden este rendszeren, ugyanabban az órában tért haza; étkezett, ruházkodott és fenntartotta magát abból a pénzből, amit keresett, nem került egy fillérjébe se Laurentnak, aki egyáltalán nem törődött vele, hogy honnan jön és hogy vajjon mit csinálhat. Ez a nő csak még jobban helyreállította az élete egyensúlyát; elfogadta mint valami hasznos és szükséges tárgyat, amely a teste békességéhez és egészségéhez hozzájárult; sohase tudta, hogy szereti e és soha sem támadt olyan gondolata, hogy hűtlen lett Theresehez. Kövérebbnek és boldogabbnak érezte magát. Ennyi volt az egész.

Ezalatt Therese gyásza véget ért. A fiatal asszony világos ruhákat vett magára és megtörtént, hogy Laurent egy este azt vette észre, hogy megfiatalodott és megszépült. De egy kissé mindig kellemetlenül érezte magát vele szemben; úgy látta, hogy ez a nő bizonyos idő óta lázas, csupa furcsa szeszély, ok nélkül elneveti magát és elszomorodik. Ez a határozatlanság, amelyet nála tapasztalt, megijesztette őt, mert részben rájött, hogy a nő zavarban van és nagy

küzdelmeket vív önmagával. Laurent habozni kezdett, mert kegyetlenül félt attól, hogy eljátssza a nyugalját; ő a maga részéről szelíden élt, étvágyainak okos kielégítésével, s félt, hogy kockára teszi életének az egyensúlyát azzal, hogy odaköti magát egy ideges nőhöz, akinek a szenvedélye őt egyszer már megbolondította. Különben nem sokat töprengett a dolgokon, inkább ösztönszerűen érezte azokat az aggodalmakat, amelyeket benne Therese bírásának fel kellett ébresztenie.

Az első lökés, amelyet kapott s amely megzavarta mélységes nyugalját, az a gondolat volt, hogy végre a házasságuknak is eszébe kellett jutnia. Már csaknem tizenöt hónap múlt el azóta, hogy Camille meghalt. Laurent egy pillanatra arra gondolt, hogy egyáltalán nem házasodik meg, hogy Therestet cserbenhagyja és megtartja a modellt, akinek odaadó és olcsó szerelme kielégítette őt. De azután azt gondolta magában, hogy nem ölhetett meg egy embert semmiért; visszaemlékezve a büntetetre, a borzasztó erőfeszítésre, amelyet véghez vitt, hogy egyedül csak az övé legyen ez a nő, aki most csak zavarja őt, - úgy érezte, hogy a gyilkosság hiábavaló és kegyetlen dolog volt, ha most a nőt nem veszi nőül. A vízbe dobni egy embert, hogy elloppja az özvegyét, várni tizenöt hónapig, s azután arra határozni el magát, hogy egy kis leánnyal fog élni, aki végigcipeli a testét az összes műtermeken, - nevetséges gondolatnak látszott és mosolygott is rajta. Különben nem fűzte-e őt Theresehez a vér és a borzalom köteléke? Valami olyasfélét érzett, hogy ez a nő öbenné kiált és öbenné vonaglik, - ezé a nőé volt egészen. Félt a büntetésétől; ha nem venné feleségül, akkor talán elmenne a bírósághoz és mindent elmondana, bosszúból és féltékenységből. Ilyen gondolatok kergették egymást a fejében. A láz újból úrrá lett felette.

Eközben a modell hirtelen elhagyta. A leány egy vasárnap nem tért vissza; kétségtelen, hogy melegebb és kényelmesebb éjjeli szállást talált. Laurent csak mérsékelten volt lesújtva, - csupán azért, mert már hozzászokott, hogy éjjel egy nő fekszik mellette s úgy érezte, hogy most hirtelen úr támadt az életében. Nyolc nap múlva fellázadtak az idegei. Egész estékre betelepedett a sikátorbeli boltba s fel-felvillanó szemével bámulta az új Therestet. A fiatal nő, aki még reszketett a sok olvasmánytól, melyet most fejezett be, Laurent pillantásainak a hatása alatt erejét veszítette s egészen elhagyta magát.

Egy esztendei únott és közönyös várakozás után mind a ketten visszatértek tehát aggodalmukhoz és vágyukhoz. Laurent egy este, a bolt bezárásakor, egy pillanatra visszatartotta Therestet a sikátorban és tüzes hangon így szólt hozzá:

- Akarod, hogy ma este feljöjjenek a szobádba?

A nő ijedt mozdulattal válaszolt:

- Nem, nem, várjunk... legyünk okosak.

- Elég régóta várok, azt hiszem, - felelt Laurent - már belefáradtam; akarlak!

Therese bolondul ránézett, a forróságtól égett a keze és az arca. Úgy látszott, hogy habozik; aztán hirtelen így szólt:

- Végy feleségül, s a tied leszek.

XVII.

Feszült aggyal, nyugtalan vérrel ment el Laurent a sikátorból. Therese meleg lehelete és beleegyezése felébresztette benne a régi vágyakat. A rakpartra ment és sétált, kezében tartva a kalapját, hogy az éj levegője felfrissítse az arcát.

Mikor a Saint-Victor utcába ért, a szállója kapujába, félt fölmenni, nem mert egyedül lenni. Valami megmagyarázhatatlan, előre nem látott, gyermekes ijedséget érzett, attól félt, hogy padlásszobájában egy elrejtőzött embert talál. Ilyen gyáva félelem még soha sem fogta el. Meg se próbálta, hogy okoskodásával megszüntesse azt a különös borzongást, mely erőt vett rajta; bement egy bormérésbe és ott maradt egy óra hosszáig, éjfélig, mozdulatlanul és szótlannul egy asztalnál s gépiesen itta tele poharankint a bort. Theresere gondolt, haragudott a nőre, aki ma este nem akarta őt a szobájában fogadni s az járt az eszében, hogy ha most vele volna, akkor nem félné.

Becsukták az üzletet s Laurent az utcára került. Hazament, hogy gyufát kérjen. A szállójának irodája az első emeleten volt. Laurentnak egy hosszú folyosón kellett végighaladnia és néhány lépcsőn felmennie, hogy gyertyához juthasson. Ez a folyosó és ez a lépcsőház rettenetesen sötét volt és megijesztette őt. Máskor vidáman szokott átmenni ezen a sötétségen. Ezen az éjszakán nem mert csöngetni se, arra gondolt, hogy talán a pincelejárat valamelyik zugában gyilkosok vannak, akik hirtelen nekiugranak a torkának, mikor elmegy előttük. Végre mégis csöngetett, meggyújtott egy gyufát s rászánta magát, hogy elindul a folyosón. A gyufa elaludt. Mozdulatlanul megállott, lihegett, nem mert elszaladni s oly aggódva dörzsölte a gyufaszálakat a nedves falhoz, hogy reszketett a keze. Úgy rémlett neki, mintha hangokat hallott volna, mintha valaki járkálna előtte. A gyufaszálak összetörtek az ujjai között. Végre sikerült egyet meggyújtania. A gyufa fején a kén elkezdett forni s oly lassan gyújtotta meg a fáját, hogy ezalatt Laurent félelme megkétszereződött; a kén sápadt és kékes világításában és imbolgó fényében rémes alakokat látott. Aztán a gyufa lángra lobbant s fehér és világos lett a fénye. Laurent megkönnyebbülten és óvatosan előre indult, vigyázva, hogy a gyufa el ne aludjék. Mikor a pincelejárat előtt kellett elmennie, a szemközti levő falhoz lapult; itt valami sötét tömeg volt, amelytől megborzadt. Gyorsan megtette azt a néhány lépést, amely még elválasztotta a szálló irodájától és mikor megkapta a gyertyáját, azt hitte, hogy már meg van mentve. Az emeleteken már könnyebben ment fel, magasra tartva a gyertyáját, hogy megvilágítson minden zugot, amely előtt el kell mennie. A nagy, furcsa árnyak, amelyek jönnek-mennek, ha egy lépcsőházban járunk gyertyával, kényelmetlen érzéseket keltettek benne, amint hirtelen felemelkedtek és szemben álltak vele.

Mikor felért, kinyitotta a szobája ajtaját és gyorsan bezárta. Első gondja az volt, hogy az ágy alá nézzen, s gondosan bejárta a szoba minden zugát, hogy lássa, nem rejtőzött-e el valaki. Becsukta a tetőablakot is, arra gondolva, hogy a tető felől is bejöhet valaki. Mikor mindezzel végzett, nyugodtabbnak érezte magát, levetkőzött, csodálkozva a gyávaságán. Végül is mosolygott rajta, hogy úgy viselkedett, mint egy gyermek. Sohasem volt félős és nem tudta megmagyarázni ezt a hirtelen ijedségi rohamot.

Lefeküdt. Mikor elmerült a meleg ágyneműbe, megint Theresere gondolt, akit az ijedsége az imént kivert a fejéből. Makacsul lehunyta szemeit, hogy könnyebben elaludjék, de érezte, hogy a gondolatai akarata ellenére is dolgoznak, egymást érik, egyik a másikba kapcsolódik, s minden gondolata annak az előnyeit tárja elé, ha minél előbb nőül veszi Thereset. Időnként megfordult és így szólt magában: »Ne gondolkozzunk már, hanem aludjunk; holnap reggel föl kell kelnem, hogy a hivatalba menjek.« És megfeszítette az erejét, hogy álomba merüljön. De a gondolatai megint csak visszatértek, egyik a másik után; az okoskodás siket munkája újra

kezdődött; csakhamar megint tovább szötte az ábrándjait, bár ez kellemetlen volt rá nézve, s az agya mélyén kifejtette azokat az okokat, melyek a házasságának szükségessége mellett szólottak s azokat az érveket, melyeket a vágya és az okossága Therese bírása mellett és ellene felsorakoztatott.

Majd látva, hogy nem bír elaludni, hogy az álmatlanság miatt izgatott a teste, hanyatt feküdt, tágra nyitotta a szemeit, s engedte, hogy az agya megteljen a szép asszony emlékezetével. Egyensúlya megbillent, a multnak forró láza újból felizgatta. Arra gondolt, hogy felkel és visszamegy a Pont-Neuf sikátorba. Kinyitja a rácsos kaput, azután felmegy és kopog a lépcsőre nyíló kis ajtón és Therese fogadja őt. Erre a gondolatra fejébe szállt a vér.

Ábrándképei csodálatosan világosak voltak. Látta magát az utcákon, amint gyorsan megy a házak előtt és így szól magában: »Most ezen a sugárúton megyek, s aztán átmegek azon a téren, hogy hamarabb megérkezzem.« Aztán hallotta, hogy a sikátorban már csikorog a rácsos kapu, aztán végigmegy a szűk, sötét és elhagyatott folyosón és gratulált magának, hogy felmehetett Theresehez anélkül, hogy meglátta volna a hamis ékszerekkel kereskedő nő; aztán azt képzelte, hogy felmegy a keskeny lépcsőn, amelyen már oly sokszor járt. Itt újra érezte a multnak forró örömeit s eszébe jutottak a házasságtörés kéjes borzalmi és szívetszűrő örömei. Az emlékezései valóságokká váltak és befolyásolták minden érzékét: érezte a folyosó kellemetlen szagát és mintha hozzáért volna a nyirkos falhoz s látta a sötét árnyékot, melyet a falra vetett. Lihegve és hallgatózva lépegetett föl a lépcsőfokokon, vágyait az óhajtott nőnek már ily félénk megközelítésével is kielégítve. Végül kopogott az ajtón, az ajtó kinyílt és ott volt Therese, aki már várt reá, alsószoknyában, egész fehéren.

Gondolatai valóságos látományokká fejlődtek. Szemeit a sötétbe meresztve, látott. Mikor már végigfutott az utcákon, miután lement a sikátorba és felment a kis lépcsőn s azt hitte, hogy már látja Therestet, aki sápadt és lázas, hirtelen felugrott az ágyból, halkán így szólva: »Oda kell mennem, vár reám.« Hirtelen mozdulata azonban elűzte a látományt: érezte, hogy a lába alatt hideg a padló és megint félt. Egy pillanatig mozdulatlanul állott, mezítláb, hallgatózva. Úgy rémlett neki, mintha zajt hallott volna a lépcsőházból. Ha elmenne Theresehez, megint el kellene mennie a pince lejárata előtt, ott lenni; erre a gondolatra hideg borzongás futott végig a hátán. Újból elfogta az ijedtség, valami ostoba és fojtogató ijedtség. Gyanakodva nézett körül a szobában, fehéres fényfoszlányokat látott végigoszonni, aztán csendesen, óvatosan és aggódó sietséggel megint visszafeküdt az ágyba; betakaródzott s elbújt a takarója alá, mintha menekülni akart volna a fegyver, a kés elől, amellyel fenyegették.

A vér hevesen a nyakába tolult s a nyaka égett. Odanyúlt s érezte az ujjai alatt Camille harapásának beforrt sebhelyét. Már csaknem elfelejtette ezt a sebhelyet. Megijedt, hogy most megint rátalált a bőrén, s azt hitte, hogy ez a harapás eszi a húsát. Gyorsan visszahúzta a kezét, hogy többé ne érezze, és mégis mindig érezte, amint falja és fúrja a nyakát. Majd gyengéden meg akarta vakarni a körme hegyével; de erre csak megkétszereződött a borzasztóan égő fájdalom. Hogy le ne tépje a bőrét, két kezét felhúzott térdei közé szorította. Majdnem megmeredve és felizgulva így maradt; a nyakát rágta a fájdalom, s a fogai vacogtak félelmében.

A gondolatai most már Camillehoz tapadtak, ijesztő határozottsággal. A vízbefúlt ember eddig nem zavarta Laurent éjszakáit. És íme, most, hogy Therese gondolt, ezzel felidézte a férje kísértetét. A gyilkos nem merte már kinyitni a szemeit, félt, hogy az áldozatát látja a szoba valamelyik sarkában. Egyszer úgy rémlett neki, mintha az ágyát különös módon meglökték volna; azt képzelte, hogy Camille elbújt az ágya alá és hogy ő lökte meg az ágyat, hogy leessék róla s aztán megharaphassa. Ijedten, hogy szinte égnek meredt a haja, belekapaszkodott a szalmazsákjába, - azt hitte, hogy a lökések egyre hevesebbek lesznek.

Aztán észrevette, hogy az ágy mégse mozdul. Erre egy kissé felbátorodott. Felült az ágyban, gyertyát gyújtott és gyávának mondotta magát. Hogy csillapítsa a lázát, megivott egy nagy pohár vizet.

- Nem jól tettem, hogy ittam annál a borkereskedőnél - gondolta magában. - Nem tudom, hogy mi lelt ma éjszaka. Ez ostoba dolog. Halálosan fáradt leszek ma a hivatalban. Mindjárt el kellett volna aludnom, amikor lefeküdtem, és nem kellett volna annyi mindenféle gondolnom: ez az oka annak, hogy álmatlan, vagyok... Aludjunk!

Újból eloltotta a gyertyát, s a fejét belenyomta a vánkosba; egy kissé felüdült s nagyon elhatározta magát, hogy nem gondolkozik és nem fél tovább. A fáradtság kezdte elernyeszteni az idegeit.

De nem merült a szokott, nehéz és mély álomba, hanem lassan-lassan valami határozatlan szendergés vett rajta erőt. Mintha egyszerűen elszibbadt volna, mintha valami édes és kellemes elbutulásba esett volna. Bár szendergett, azért érezte a testét; az értelme ébren maradt az alvó testben. Elűzte gondolatait, melyek a fejébe tolakodtak és védekezett az ébrenlét ellen. Aztán mikor elszendergett, amikor már nem volt ereje s az akaratának sem volt ura, lassankint visszaosontak a gondolatai egyenkint s hatalmukba kerítették egész tehetetlen lényét. Újra kezdődtek az ábrándjai. Újra megtette azt az utat, amely elválasztotta Theresetől, lement a szobájából, futva elment a pince előtt és kijutott az utcára; átment mindazokon az utcákon, amelyekén már előbb járt, amikor még nyitott szemmel ábrándozott; bement a Pont-Neuf sikátorba, felment a kis lépcsőn és kopogtatott az ajtón. De Therese helyett, az alsószoknyás, meztelen mellű fiatal nő helyett Camille nyitott neki ajtót; Camille, aki olyan volt, mint aminőnek a morgueban látta, zöldes, kegyetlenül eltorzult arccal. A hulla felé nyújtotta karjait, rút nevetéssel, fehér fogai között elfeketedett nyelvének a hegyét mutatva.

Laurent felsikoltott és hirtelen felriadt. Fagyos verítékben úszott. A takarót szemeire húzta, káromkodva és önmaga ellen dühöngve. Újból el akart aludni.

El is aludt, oly lassan, mint az imént, ugyanolyan levertség vett rajta erőt, s amint a félálom bágyadságában újból megszűnt az akarata, megint csak megindult, s visszatért oda, ahova a rögeszméje vezette, futott, hogy láthassa Thereset, és megint csak a vízbefúlt nyitott neki ajtót.

A nyomorult ember megrémülve felült az ágyában. A világért nem adta volna, ha el tudja üzni ezt a kegyetlen álmot. Ólomnehéz álmot kívánt, amely agyonnyomta volna a gondolatait. Amíg ébren volt, addig elég ereje volt, hogy elűzze áldozatának árnyalakját; de amint nem volt ura az eszének, az esze attól kezdve a kék felé irányítva, a borzalomhoz vezette őt.

Megint megpróbálta, hogy elaludjék. Kéjes álombamerülése és hirtelen, fájdalmas felébredései egymást érték. Dühös makacosságában mindig Therese felé indult és mindig Camille holttestébe ütközött. Több mint tízszer megtette ugyanazt az utat, égő testtel elindult, ugyanazon az útvonalon járt, ugyanazokon az izgalmakon ment keresztül, ugyanazokat a dolgokat cselekedte, aprólékos pontossággal és több mint tízszer látta, hogy a vízbefúlt ember meg akarja ölelni, mikor ő nyújtotta ki a kezeit, hogy megfogja és magához szorítsa a kedvesét. Ez a szomorú vég azonban, mely lihegve és megriadva mindig felébresztette, nem kedvetlenítette el a vágyakozását; néhány perc múlva, amint megint elaludt, vágya elfeledtette vele a rút hullát, amely reá várt és újból futott a nő meleg és finom teste után. Laurent egy óra hosszáig a rémes álmok e sorozatában élt, e szünetlenül ismétlődő és szünetlenül meglepő rossz álomban, mely minden felébredésnél egyre fájdalmasabb ijedséggel gyötörte.

E megrázkódtatások egyike, az utolsó, oly heves volt, hogy elhatározta, hogy felkel és nem küzködik tovább. Már hajnalodott, szürke és gyászos fény szűrődött be a tetőablakon, mely egy négyszögletes, fehérülő darabot mutatott az ég hamuszürkéségéből.

Laurent lassan felöltözött, valami tompa izgalomban. Nagyon boszankodott, hogy nem aludt, boszankodott, hogy olyan félelem vett rajta erőt, amelyet most gyerekségnek tartott. Mikor felhúzta a nadrágját, nyújtózkodott, megdörzsölte a karjait s a tenyerét az arcára tette, mely gyűrött és forró volt az éjszakai láztól. És egyre ismételte:

- Nem kellett volna mindezekre gondolnom, akkor aludtam volna s most friss volnék és jókedvű... Ah, ha Therese is akarta volna tegnap este, ha Therese velem aludt volna...

Ez a gondolat, hogy Therese jelenléte megakadályozta volna azt, hogy féljen, egy kissé megnyugtatta. Mert a lelke mélyén attól félt, hogy még máskor is lesznek ilyen éjszakái, mint aminőt most kiállt.

Megmosakodott s azután gyorsan megfésülködött. Öltözködésének ez a befejezése felüdítette a fejét s az utolsó félelmét is eloszlatta. Egész szabadon okoskodott s nem érzett egyebet, mint nagy fáradtságot minden tagjában.

- Pedig nem is vagyok gyáva fickó - mondotta magában, amikor már egészen felöltözött; - Camille-al nem sokat törődöm... Képtelenség volt azt hinni, hogy ez a szegény ördög az ágyam alatt van... Különbén lehetséges, hogy most már minden éjszaka ezt fogom hinni... Határozottan szükséges, hogy minél előbb megnősüljek. Majd ha Therese karjaiban leszek, egyáltalán nem gondolok Camillera. Megcsókolja majd a nyakamat s akkor nem érzem többé azt az égő fájdalmat, amit most tapasztaltam... Lássuk csak ezt a harapást.

A tükörhöz ment, kinyújtotta a nyakát és oda nézett. A forradás halvány rózsaszínű volt. Laurent mikor látta az áldozata fogainak helyét, bizonyos megindulást érzett, a vér a fejébe szállt s ez alkalommal különös jelenséget vett észre. A var a rajta átfutó erek révén elvörösödött, felélénkült és vérpiros lett, s élénk vörös színe elütött a kövér nyak fehér színétől. Ugyanekkor Laurent szűrő bizsergést érzett, mintha tüket szúrtak volna a sebhelyébe. Sietett gyorsan felhajtani az inge nyakát.

- Eh, - mondotta magában - Therese majd begyógyítja ezt... Elég lesz néhány csók... Milyen ostoba vagyok, hogy ilyenekre gondolok!

Feltette a kalapját és lement. Szüksége volt a friss levegőre és hogy sétáljon. Mikor elment a pinceajtó előtt, mosolygott; de azért mégis meggyőződött az ajtó zárjának erősségéről. Mikor kiért az utcára, lassan lépdelt a friss reggeli levegőn, a néptelen utcákon. Körülbelül öt óra volt.

Laurentnak kegyetlen napja volt. Nagyon kellett küzdenie az álom ellen, mely délután már el akarta nyomni a hivatalában. Fájt és nehéz volt a feje, amely akarata ellenére is lehajolt, s hirtelen felkapta a fejét, amint valamelyik főnökének lépteit hallotta. Ez a küzdelem s ez a sok izgalom végül teljesen összetörte a tagjait és túrhetetlen aggodalomba ejtette.

Este, bár nagyon fáradt volt, mégis látni akarta Thereset. Therese is lázas és bágyadt volt, mint ő.

- Szegény Thereseünknek rossz éjszakája volt, mondotta Raquinné, - mikor Laurent leült. - Úgy látszik, hogy valami rosszat álmódott, mert aztán borzasztó álmatlanság gyötörte. Többször hallottam, hogy felsikoltott. Ma reggel egész beteg volt.

Míg a nagynénje beszélt, Therese merően ránézett Laurentra. Kétségtelen, hogy kitalálták közös félelmüket, mert ugyanoly ideges borzongás futott végig az arcukon. Egymással szemben ültek este tíz óráig, hétköznapi dolgokról beszélgettek, de a tekintetükből is megértették egymásnak azt a gondolatát és megfogadták, hogy siettetik azt a percet, amikor egyesülhetnek a vízbefűlt ellen.

XVIII.

Azon a lázas éjszakán Therestet is meglátogatta Camille hazajáró lelke.

Laurentnak az a tüzes ajánlata, hogy több mint egy évi közöny után találkat kért tőle, felkorbácsolta az idegeit. Égni kezdett a teste, mikor egyedül maradt, lefeküdt és arra gondolt, hogy a házasságuknak nemsokára végbe kell mennie. Ekkor, az álmatlanság izgalmainak közepette, őelőtte is megjelent a vízbefult ember; mint Laurent, úgy ő is vonaglott a vágyban és a félelemben, és mint Laurent, úgy ő is arra gondolt, hogy nem félne többé és nem érezne többé ilyen szenvedést, ha karjai között tartaná a kedvesét.

Ezt a lihegő és megijedt nőt és férfit az idegek valami zavara ugyanabban az órában adta vissza rettenetes szerelmének. Valami vér- és kéj-rokonság támadt közöttük. Ugyanaz a borzadály borzongatta meg őket; sziveiket, mintha valami fájdalmas testvériség lett volna közöttük, ugyanazok az aggodalmak szorították össze. Ettől kezdve egy test és egy lélek voltak örömeikben és szenvedéseikben. Ez a közösség, ez a kölcsönös egymásbaolvadás lélektani és élettani tény, mely gyakran tapasztalható oly lényeknél, akiket a nagy idegizgalmak erőszakosan egymáshoz löknek.

Therese és Laurent egy évnél tovább könnyen viselte a tagjaira vert láncot, amely egyesítette őket; abban az eltompulásban, amely a gyilkosság éles válsága után beállott, abban az undorban és a nyugalomnak és feledésnek abban a szükségében, melyet éreztek, ez a két gályarab azt hihette, hogy szabad, hogy nem kapcsolja őket össze a vas kötelék; a hosszúra eresztett lánc a földön húzódott; ők meg pihentek, valami boldog kábulás vett rajtuk erőt s másként akartak szeretni, a lélek bölcs egyensúlyában akartak élni. De azon a napon, amikor a tények által hajtván eljutottak oda, hogy újból tüzes szavakat váltsanak egymással, a lánc erőszakosan megfeszült, s oly lökést kaptak, hogy érezniök kellett, hogy örökre egymáshoz vannak kötve.

Therese már másnap munkához látott s egész csöndben dolgozott, hogy előkészítse a házasságát Laurent-al. Ez nehéz, veszélyekkel teljes feladat volt. A szerelmesek reszkettek, hogy valami oktalanságot követnek el, hogy gyanút keltenek, hogy nagyon hamar feltárják, hogy nekik érdekük volt Camille halála. Jól tudták, hogy házasságról nem beszélhetnek; nagyon okos tervet szöttek, amely abban állott, hogy maga Raquinné és csütörtöki vendégei maguk kínálják fel nekik azt, amit ők nem mertek kérni. Most már csak arról volt szó, hogy ezeket a derék embereket rávezessék arra az ötletre, hogy Therestet újból adják férjhez, s főként arról, hogy elhitessék velük, hogy ez az ötlet ötlőlük maguktól származik és hogy az ő sajátjuk volt.

A komédia hosszú volt s nehéz volt végigjátszani. Ugy Therese, mint Laurent olyan szerepet vállalt, amely neki megfelelt; végtelen okossággal haladtak előre, kiszámítva a legkisebb mozdulatot, a legcsekélyebb szót. Pedig majd megette őket a türelmetlenségük, amely miatt megfeszültek az idegeik. Folytonos izgalomban éltek s egész gyávaságukra szükségük volt, hogy mosolygó és szelid ábrázatot ölthessenek.

Hogy siettek befejezni a komédiát, ez azért volt, mert most már nem tudtak egymástól külön és egyedül élni. A vízbefult ember minden éjjel meglátogatta őket, az álmatlanságuk égő szénrel tele ágyba fektette és nyárson forgatta őket. Az idegek megfeszülésének az az állapota, amelyben éltek, nem mult el, minden este lázban volt a vérük s kegyetlen látományokat tárt eléjük. Ha az alkony beállott, Therese nem mert többé felmenni a szobájába; nagy aggodalmakat érzett, mikor egész reggelig be kellett zárkóznia nagy szobájába, melyben különös fény imbolygott, s amely árnyalakokkal népesedett be, amint a gyertyát eloltotta. Végül égve hagyta a gyertyáját s nem akart elaludni, hogy mindig nyitva tarthassa a szemeit. És mikor a fáradság lenyomta szemhéjait, Camillet látta a sötétben, s hirtelen ismét kinyitotta a szemeit.

Reggel fáradtan, összetörve kelt föl, mert csak nappal szendergett néhány órát. Laurent pedig a maga részéről határozottan gyáva fickó lett attól az estétől kezdve, amikor félve ment el a pinceajtó elé; azelőtt az ostoba ember bizakodásában élt, most a legkisebb zajra is reszketett és elsápadt, mint egy kis fiú. Az ijedség remegése futott végig hirtelen a tagjaiban s nem tudott többé szabadulni tőle. Éjjel még jobban szenvedett, mint Therese; ebbe a nagy, tunya és gyáva testbe a félelem mélyen belevágott. Kegyetlen boszankodással látta mindennap az est elérézését. Többször megesett vele, hogy nem akart hazamenni, egész éjszakákat a néptelen utcákon járkálva töltött el. Egyszer egész reggelig egy híd alatt volt, zuhogó esőben; ott kuporgott, fagyoskodva, nem mert felkelni, hogy felmenjen a partra; csaknem hat órán át nézte, hogy folyik a piszkos víz a fehéres homályban; a félelem néha odaszögezte a nedves földhöz; úgy rémlett neki, mintha látná a híd ívei alatt elvonulni a vízbefúltak hosszú sorát, amint mennek tovább a vízfolyás irányában. Mikor a fáradság hazakergette, kétszer is megfordította a kulcsot az ajtó zárjában; itt is küzködött hajnalig, a láz borzasztó rohamaiban. Ugyanaz a rossz álma ismétlődött makacs kitarással: azt hitte, hogy Therese forró és szenvedélyes karjaiból Camille hideg és nedves karjaiba esik s azután azt álmodta, hogy a vízbefúlt ember fagyos ölelésével rothadó melléhez szorítja; a kéj és az utálat e hirtelen és váltakozó izgalmai, a szerelemtől égő testtel és az iszaptól elpuhult hideg testtel való váltakozó érintkezés oly hatással volt rá, hogy lihegett, reszketett és hörgött.

És napról-napra növekedett a szerelmesek félelme, mindennap kínozták őket rémes álmaik és még jobban megbolondították őket. Most már semmi egyéb nem számítottak, mint arra, hogy majd a csókjaik megszüntetik az álmatlanságukat. Voltak olyan okosak, hogy nem adtak egymásnak találkát, úgy várták a házasságukat, mint a megváltás napját, amely után boldog éjszaka következik.

Így tehát a vágyal várták az egyesülésüket, hogy akkor majd nyugodtan fognak aludni. A közönynek óráiban még haboztak, elfeledve azokat az önző és szenvedélyes okokat, amelyek mintha eltűntek volna, amikor már mindkettőjüket belehajszolták a gyilkosságba. A láz újból tüzelt bennük s a szenvedélyük és az önzésük mélyén újra rátaláltak azokra a régi okokra, amelyek arra bírták őket, hogy öljék meg Camillet, hogy azután élvezhessék azokat az örömeket, amelyeket szerintük, a törvényes házasság biztosítana részükre. Különben valami határozatlan kétségbeesés bírta rá őket arra a végső elhatározásra, hogy nyíltan egyesüljenek. A lelkük mélyén mind a ketten félték. Reszkettek a vágyaiktól. Valahogyan úgy hajolt az egyik a másik fölé, mint valami mély szakadék fölé, amelynek borzalma vonzotta őket; kölcsönösen előre hajoltak, a lényük fölé, egymásba kapaszkodva, némán, míg az égő vágy okozta szédülésük el nem zibbasztotta tagjaikat s a zuhanás örült érzését fel nem ébresztette bennük. De a jelen pillanattal szemben, aggódó várakozásukban parancsoló szükségességét érezték annak, hogy elvakuljanak, hogy a szerelmi boldogsággal és szelid örömmel teli jövőről ábrándozzanak. Minél inkább reszketett egyikük a másik előtt, annál jobban érezték annak az örvénynek a borzalmát, amelynek a mélyébe akartak ugrani, s annál jobban törekedtek önmaguknak boldogságot ígérni s annál inkább igyekeztek maguk előtt kifejtetni azokat a leküzdhetetlen tényeket, amelyek végzetszerűen a házasság felé sodorták őket.

Therese csupán azért akart férjhez menni, mert félt s a szervezete követelte Laurent heves szerelmét. Roppant nagy idegizgalom vett rajta erőt, amelytől majd megbolondult. Valójában egyáltalán nem okoskodott, beledobta magát a szenvedélyébe, miután a gondolkodását megrontották a regények, melyeket legutóbb olvasott s a testét felizgatta az a kegyetlen álmatlanság, amely már hetek óta nem hagyta nyugodni.

Laurent, akinek szelidebb volt a vérmérséklete, bár rajta is erőt vett a félelem és a vágy, jól meg akarta fontolni az elhatározását. Hogy megbizonyosodjék róla, hogy a házassága szüksé-

ges, hogy végre tökéletesen boldog lesz és hogy eloszlassa azt a bizonytalan félelmet, amely egészen elfogta, újra átvizsgálta régibb számíthatóságait. Atyja, a jeufossei paraszt, makacsul vonakodott meghalni; Laurent látta, hogy az öröksége még sokáig várat magára; attól is félt, hogy ez az örökség kisiklik a kezei közül s egyik unokatestvérének a zsebébe vándorol, aki az öreg Laurent nagy meglepetésére túrta otthon a földet. Ő pedig örökké szegény marad, asszony nélkül, egy padlásszobában, rosszul alszik és még rosszabbul étkezik. Különben egyáltalán nem az volt a szándéka, hogy egész életében dolgozni fog; a hivatalában már különösen unatkozni kezdett; az a kevés munka, amit rábíztak, nyomasztóan sok volt a lustasághoz képest. Töprengéseinek az eredménye mindig az volt, hogy az a legnagyobb boldogság, ha semmit se tesz az ember. Ilyenkor eszébe jutott, hogy azért ölte a vízbe Camillet, hogy elvehesse Therestet és azután ne csináljon semmit. Bizonyos, hogy az a vágy, hogy a kedvese egyedül az övé legyen, sokban hozzájárult ahhoz, hogy megérleljék benne a büntett gondolata; de a gyilkosságra talán még inkább ösztönözte az a remény, hogy Camille helyébe jut, hogy eltartatja magát úgy mint ő, hogy minden órának a boldogságát élvezheti. Ha csupán szenvedély készítette volna a gyilkosságra, nem tanusított volna annyi gyávaságot és annyi okosságot; a valóság az volt, hogy a gyilkosság útján életének nyugalma és tétlenségét, étvágyainak tartós kielégítését akarta biztosítani. Mindezek a gondolatok, akár ismerte őket, akár öntudatlanok voltak, újból eszébe jutottak. Azt ismételte magában, önmagának a bátorítására, hogy már ideje, hogy Camille halálából levonja a várt hasznot. S elképzelte és lefestette maga előtt jövőendő létének előnyeit és boldogságát: lemond a hivataláról, kéjes semmittevésben él, eszik, iszik, elaltatja a lelkiismeretét, szünetlenül egy tüzes asszony karjai között lesz, aki helyre fogja állítani vérenek és idegeinek egyensúlyát; nemsokára örökölni fogja Raquinné negyven néhány ezer frankját, mert a szegény öregasszony mindennap halódik egy kissé; végre ostobául boldog életet teremt magának s el fog felejteni mindent. Amióta elhatározták ők ketten a házasságukat, azóta Laurentnak folyton ezek jártak az eszében; valósággal kutatott még egyéb előnyök után is, és egészen boldog volt, amikor önzéséből merítve még egy új érvet talált amellet, hogy el kell vennie a vízbefullasztott ember özvegyét. De hiába kényszerítette magára ezeket a reményeket, hiába ábrándozott a lustasággal és kéjjel tele jövőendőről, mindig érezte, hogy hideg borzongás fut végig a bőrén, s minduntalan voltak olyan pillanatai, amikor az aggodás a torkába fojtotta az örömet.

XIX.

Therese és Laurent csöndes munkája különben sikerrel járt. Therese szomorúnak és kétségbeesettnek mutatkozott, annyira, hogy Raquinné néhány nap múlva már nyugtalankodott. Az öreg asszony tudni akarta, hogy mi szomorítja el ennyire az unokahugát. A fiatal asszony pompás ügyességgel játszotta a vigasztalhatatlan özvegy szerepét; arról beszélt, hogy unatkozik, hogy elfásult, hogy ideges fájdalmakat érez, de minderről csak határozatlanul nyilatkozott anélkül, hogy bármit is szabatosan megmondott volna. Mikor a nagynénje kérdéseivel faggatta, azt felelte, hogy jól érzi magát, hogy nem tudja, mi a baja, és hogy nem tudja azt se, hogy miért kell sirnia. Folytonos szívszorogás látszott rajta, sápadtan és szivettépően mosolygott s a gondolatnélküliség és a kétségbeesés nyomasztó csöndje vette körül. Ezt a magárahagyott nőt látva, akit valami ismeretlen betegség lassú halállal fenyegetett, Raquinné végül komolyan nyugtalankodott; nem volt már senkije a világon, csak az unokahuga; minden este kérte az Istent, hogy tartsa meg neki ezt a gyermeket, hogy legyen majd, aki lefogja a szemeit. Öregségének ebbe az utolsó szeretetébe egy kis önzés is vegyült. Úgy érezte, hogy még ezt a gyenge vigaszt is, mely hozzájárult ahhoz, hogy még életben maradjon, veszedelem fenyegette, amikor eszébe jutott, hogy elveszítheti Therestet és egyedül halhat meg a sikátorbeli nyirkos boltban. Ettől fogva, folyton szemmel tartotta az unokahugát, ijedten tanulmányozta a fiatal nő szomorúságát s azon töprengett, hogy mit kellene tennie, hogy kigyógyíthassa néma kétségbeeséséből.

Azt hitte, hogy ily súlyos körülmények között tanácsot kell kérnie öreg barátjától, Michaudtól. Egy csütörtökön este visszatartotta a boltban és elmondta neki az aggodalmait.

- Szavamra mondom, - felelt az öreg a régi foglalkozásához illő nyerseséggel - már régóta észrevettem én is, hogy Therese el van keseredve, és jól tudom azt is, hogy miért olyan sárga és miért olyan fanyar az arca.

- Tudja? - szólt az öregasszony. - Mondja el gyorsan. Hátha meg tudnók gyógyítani!

- Ó, a kezelés nagyon egyszerű, - felelt Michaud nevetve. - Az unokahuga unatkozik, mert egyedül van este a szobájában, most már nem sokára két év óta. Férjre van szüksége, látszik a szemeiből.

Az egykori rendőrbiztos durva őszintesége fájdalmasan hatott Raquinnéra. Azt hitte, hogy az a seb, mely a saint-oueni borzasztó szerencsétlenség óta őbenne még mindig vérzett, éppen olyan friss és kegyetlenül fáj a fiatal özvegy szívének mélyén is. Úgy képzelte, hogy a fia halála után férjre nem is gondol többé a huga. És most Michaud nagyot nevetve azt mondta, hogy Therese azért beteg, mert férjre van szüksége.

- Adja férjhez minél előbb, - mondotta Michaud, mikor elbúcsuzott - ha nem akarja, hogy egészen elfonnyadjon. Ez az én tanácsom, kedves asszonyom, és higgye el nekem, hogy jó tanács.

Raquinné nem tudott mindjárt hozzászokni ahhoz a gondolathoz, hogy a fiát már elfelejtették. Az öreg Michaud már ki sem ejtette Camille nevét és tréfálkozva beszélt Therese állítólagos betegségéről. A szegény anya rájött, hogy lényének mélyén már egyedül csak ő őrzi kedves fiának élő emlékét. Sírt, úgy érezte, hogy Camille most másodszor halt meg. S aztán, mikor már jól kisírta magát, annyira, hogy már belefáradt a kesergésbe, akaratlanul is Michaud szavaira gondolt és megbarátkozott azzal a gondolattal, hogy egy kis boldogságot vásárol annak a házasságnak az árán, mely az ő kényes érzékenysége szerint újból megöli a fiát. Gyávának érezte magát, mikor egyedül volt, a komor és elfogódott Therese-zel szemben, a bolt fagyos csöndjében. Nem tartozott azok közé a hideg lelkek közé, akik valami fanyar

örömet éreznek az örökös kesergésben; finom, odaadó és ömlengő nő volt, jó, kövér és barátságos hölgy, ki a természeténél fogva arra vágyódott, hogy csupa gyengédség vegye körül. Amióta a huga nem beszélgetett vele és sápadtan és elgyengülten ült mellette, azóta türehtelennek tartotta ezt az életet s az üzletet sírboltnak látta; azt akarta volna, hogy egy kis meleg érzés, élet legyen körülötte, hogy a kedvében járjanak, egy kis kedvességet és vidámságot óhajtott, hogy nyugodtabban várhassa a halálát. Ezek miatt az öntudatlan vágyak miatt járult hozzá ahhoz a tervhez, hogy újra férjhez adja Therestet; még egy kissé el is felejtette a fiát; abban a holt életben, amelyet élt, úgy érezte, mintha minden csak álom volna, még az akarata is, minden, ami újból meg újból foglalkoztatta az elméjét. Férjet keresett a hugának és ezzel tele volt a feje. A férj kiválasztása nagy dolog volt, a szegény öreg még többet gondolt rá, mint Therese; úgy akarta férjhez adni, hogy ő maga, az öregasszony, boldog legyen; mert nagyon félt attól, hogy a fiatal asszony új férje meg fogja zavarni öregsége utolsó óráit. Az a gondolat, hogy egy idegen embert fog bevezetni mindennapi életébe, megijesztette őt és megakadályozta abban, hogy nyíltan beszéljen a házasságról a hugával.

Míg Therese azzal a tökéletes álszenteskedéssel, melyet a nevelése oltott bele, az unatkozás és a levertség komédiáját játszotta, addig Laurent a finoman érző és szolgálatkész ember szerepében igyekezett feltűnni. Minden apró-cseprő dologban szolgálatára állott a két nőnek, különösen Raquinnénak, akit elhalmozott kiváló figyelmességével. Lassankint nélkülözhetetlenné vált a boltban; egyedül csak ő vitt egy kis vidámságot e sötét lyukba. Este, ha Laurent nem volt ott, az öreg asszony nyugtalanul nézegetett körül, mintha hiányozna neki valami, és csaknem félt attól, hogy egyedül marad Therese kesergésével szemben. Különben Laurent egy-egy este csak azért maradt el, hogy jobban megalapozhassa a hatalmát; a hivatalból jövet mindennap elment a boltba és ott maradt a sikátor elzárásáig. Megbízásokat végzett Raquinnénak, aki csak nehezen tudott már járni, kezébe adta azokat az apróságokat, amire szüksége volt. Aztán leült és beszélgetett. Édes és átható színészhangon beszélt, hogy hízelegjen a jó öreg füleinek és szívének. Főként pedig úgy tett, mintha nagyon nyugtalanodnék Therese egészségi állapota miatt, csupa barátságból, mert gyöngéd embernek mutatkozott, mint akinek fáj a szíve másnak a szenvedése miatt. Raquinnét többször félrehívta és ráijesztett azzal, hogy úgy tett, mintha ő maga is nagyon megijedt volna azoktól a változásoktól és attól a hervadástól, melyet, mint mondotta, Theresének az arcán látott.

- Hamarosan el fogjuk veszíteni - sóhajtotta siránkozó hangon. - Nem titkolhatjuk el magunk előtt, hogy nagyon beteg. Ah, a mi szegényes boldogságunk, s jó és nyugodt estéink odavannak!

Raquinné ezt aggódva hallotta. Laurent annyira ment vakmerőségében, hogy még Camilleról is beszélt.

- Látja, - mondotta még az öreg asszonynak - az én szegény barátom halála rettenetes csapás volt reá. Már két év óta halódik, azóta a gyászos nap óta, amikor elveszítette Camillet. Semmi se fogja megvigasztalni, semmi se fogja meggyógyítani. Le kell róla mondanunk.

E szemtelen hazugságok megríkátták az öreg hölgyet, akinek szemeiből forró könnyek hullottak. Fiának emléke megzavarta és elvakította. Valahányszor kiejtették Camille nevét, zokogni kezdett, elhagyta magát és képes lett volna megölelni azt, aki az ő szegény fiát emlegette. Laurent észrevette, hogy ez a név mennyire megzavarja és elgyengíti. Szándékosan meg akarta ríkatni, olyan megindulásra akarta bírni, amely megakadályozza őt abban, hogy tisztán lássa a dolgokat s visszaélt ezzel a hatalmával, hogy ezt a hajlítható és kesergő öreg asszonyt mindig a kezében tarthassa. Bár bensejében mindig remegve fogott hozzá, minden este Camille ritka tulajdonságaira s gyengéd szívére és lelkére terelte a beszédet; tökéletes szemtelenséggel magasztalta az áldozatát. Néha, amikor a tekintete találkozott Theresének különös módon reászegzett tekintetével, összerezzen s végül maga is elhitte mindazt a jót, amit el-

mondott a vízbefúltról; ilyenkor elhallgatott, hirtelen kegyetlen féltékenység vett rajta erőt, attól félt, hogy az özvegy szereti azt az embert, akit ő a vízbe dobott s akit most magára erőszakolt meggyőződéssel magasztalt. Amikor beszélgettek, Raquinné szeme könnyben úszott s nem látott maga körül semmit. De sírás közben is arra gondolt, hogy Laurentnak nemes, szerető szíve van; egyedül ő emlékezett még a fiára, és csak ő beszélt már róla remegő és megindult hangon. Letörölte könnyeit, végtelen gyöngédséggel ránézett a fiatal emberre s úgy szerette, mint a saját fiát.

Egy csütörtök este Michaud és Grivet már az ebédlőben volt, amikor Laurent belépett. Theresehez közeledett és kedves nyugtalansággal az egészsége felől tudakozódott. Egy percre mellé ült s azok számára, akik ott voltak, az érzékeny szívű és aggódó jó barát szerepét játszotta. Amikor a két fiatal ily közel volt egymáshoz és néhány szót váltott, Michaud, aki rájuk nézett, az öreg asszonyhoz hajolt és Laurentra mutatva, egész halkán így szólt:

- Nézze, ilyen férj kell az ön húgának. Hozza létre gyorsan ezt a házasságot. Mi segítségére leszünk önnek, ha szükséges lesz.

Michaud hamiskásan mosolygott; arra gondolt, hogy Theresenek erőteljes férjre van szüksége. Raquinné úgy érezte, mintha a szemei csak most nyitak volna ki; egy pillanat alatt tisztában volt mindazokkal az előnyökkel, amelyek Therese és Laurent házassága révén reá vártak. Ez a házasság csak megerősítené azokat a kötelékeket, amelyek máris összefűzik őket s őt és a hugát a fia barátjához, a kitűnő szívű emberhez kötik, aki minden este eljön őket szórakoztatni. Ily módon nem kellene idegen embert beengedni a házba s nem fenyegetne az a veszedelem, hogy szerencsétlen asszony lesz; sőt ellenkezőleg, azzal, hogy támaszt nyújt Theresenek, csak még több örömet biztosít a maga részére öreg napjaira és második fia lesz ez a fiatal ember, aki három hónap óta annyi fiúi szeretetet tanúsított iránta. S aztán úgy tetszett neki, hogy Therese kevésbé lesz hűtelen Camille emlékéhez, ha Laurenthez megy nőül. A szívnek hite különös módon kényes. Raquinné, aki sírt volna, ha azt látja, hogy egy ismeretlen ember megcsókolja a fiatal özvegyet, egyáltalán nem ütközött meg azon a gondolaton, hogy kiszolgáltatja őt a fia régi barátja csókjainak. Arra gondolt, hogy, amint mondani szokás, a családban marad a dolog.

Míg a vendégek dominót játszottak, az öreg asszony egész este a fiatal párt nézte oly elérzékenyüléssel, hogy a fiatal ember és az özvegy láthatta belőle, hogy komédiájuk sikerült és hogy a dráma kibonyolódása közeleg. Michaud, mielőtt elment, egy kis ideig halkán beszélgetett Raquinnéval; aztán nagy barátságot mutatva, karonfogta Laurent-t és kijelentette, hogy egy darabig el fogja kíséreni. Távozásakor Laurent és Therese lopva egymásra tekintett s a tekintetük csupa kérés és sürgetés volt.

Michaud vállalkozott rá, hogy majd kitapogatja a terepet. Azt tapasztalta, hogy a fiatal ember nagyon szolgálatkész a hölgyekkel szemben, de nagyon meg volt lepve, mikor közölte vele azt a tervet, hogy vegye nőül Thereset. Laurent megindult hangon azt mondta, hogy szegény barátjának az özvegyét úgy szereti, mint a testvérét s azt hiszi, hogy valóságos szentségtörést követne el, ha feleségül venné. A volt rendőrbiztos azonban kitarthatott a terve mellett; száz nyomós okot is előhozott, hogy Laurent beleegyezését megnyerhesse s annyira ment, hogy még azt is mondta a fiatal embernek, hogy a köteleltségérzete parancsolja neki, hogy legyen a fia Raquinnének és a férje Theresenek. Laurent lassan-lassan engedte, hogy meggyőzze; úgy tett, mintha csak a saját érzelmeinek engedne; a házasság gondolatát úgy fogadta el, mintha az égből hullott volna alá ez az ötlet, és mintha a barátság és a köteleltség kényszerítené reá, úgy, mint ahogy az öreg Michaud mondta. Mikor Michaud hallotta, hogy Laurent határozottan igent mond, elvált a kísérenőtől, a kezeit dörzsölgetve; azt hitte, hogy nagy győzelmet aratott s szerette volna megveregetni a saját vállát, hogy legelőször neki jutott az eszébe ez a házasság, mely a csütörtöki estéket ismét fel fogja vidítani.

Míg Michaud ezekről beszélgetett Laurenttal a rakodóparton sétálgatva, Raquinné is csaknem ugyanezekről a dolgokról beszélt Therese-zel. Mikor a huga sápadtan és támo­lyogva - mint mindig - be akart menni a szobájába, az öreg asszony egy percre visszatartotta. Gyengéd hangon kérdezgette, kérte, hogy legyen őszinte, hogy vallja meg neki, mi bántja, mi veri le ennyire. Aztán, mikor csak igen határozatlan válaszokat kapott, elkezdett beszélni az özvegy­ség unalmáról s lassankint rátért az újabb házasság ajánlására s végül nyíltan megkérdezte Thereset, hogy nem az-e a titkos vágya, hogy szeretne-e újból férjhez menni? Therese ez ellen élénken tiltakozott, azt mondta, hogy ő erre nem is gondolt és hogy hű marad Camillehoz, Raquinné elkezdett sírni. A szíve ellenére beszélt, meg akarta vele értetni, hogy a kesergése örökké nem tarthat; végre, mikor a fiatal nő kijelentette, hogy Camille helyett soha nem akar más férjet, az öreg asszony hirtelen Laurent nevét említette. Roppant szó­bőséggel beszélt arról, hogy ez a házasság mennyire megfelelő és mily előnyös; kitérte a lelkét és hangosan ismételte, amit az est folyamán csak magában gondolt; naiv önzéssel színes képet festett arról, hogy az élete végén mennyi boldogságban lesz része két kedves gyermeke között. Therese fejét lehajtva, lemondással, szófogadóan hallgatta, készen arra, hogy a nénje legcsekélyebb kívánságát is teljesítse.

- Úgy szeretem Laurent-t, mintha testvérem volna - válaszolt fájdalmas hangon, mikor a nénye elhallgatott. - Miután ön úgy kívánja, megpróbálom, hogy szeressem, mint a férjemet. Boldoggá akarom tenni magát, kedves néni... Szerettem volna, ha megengedte volna, hogy békében sírhassak, de letörölöm könnyeimet, mert a maga boldogságáról van szó.

Megcsókolta az öreg hölgyet, aki meg volt lepelve és megborzadt tőle, hogy ő volt az első, aki elfelejtette a fiát. Raquinné mikor lefeküdt, keservesen zokogott és vádolta magát, hogy nem volt oly erős, mint Therese és hogy csupa önzésből akarja ezt a házasságot, melybe a fiatal özvegy csak önmegtagadással egyezett bele.

Másnap reggel Raquinné és az öreg Michaud pár percig beszélgetett a sikátorban, az üzlet ajtajában. Közölték egymással eljárásuk eredményét és abban egyeztek meg, hogy gyorsan végére járnak a dolognak és még aznap este ráveszik a fiatalokat, hogy jegyezzék el egymást.

Este öt órakor, amikor Laurent megjött, Michaud már az üzletben volt. Alig hogy leült a fiatalember, az egykori rendőrbiztos a fülébe súgta:

- Beleegyezik.

Ez a brutális szó Theresere vonatkozott, aki sápadtan állott velük szemben, a szeméit szemte­lenül Laurentra szegezve. A két szerelmes néhány percig egymásra nézett, mintha tanács­koznának. Mindketten megértették, hogy habozás nélkül el kell fogadniok ezt a helyzetet és egyszerre véget kell vetniük a dolognak. Laurent felállott és megfogta Raquinné kezét; az öreg asszony minden erejét összeszedte, hogy sírásba ne törjön ki.

- Kedves anyám, - mondotta mosolyogva - tegnap este beszélgettem Michaud úrral a maga boldogságáról. A gyermekei magát boldoggá akarják tenni.

A szegény öregnek, mikor azt hallotta, hogy »kedves anyám«-nak szólítják, megeredtek a könnyei. Hevesen megfogta Therese kezét és Laurent kezébe tette, de szólni már nem bírt.

A két szerelmes borzongást érzett, mikor a kezük bőre érintkezett. Valami ideges szorongás­sal szorították meg egymásnak az égő ujjait. A fiatal ember kissé habozó hangon így szólt:

- Therese, akarja, hogy a nénye életét nyugalmassá tegyük?

- Igen, - válaszolt a fiatal asszony halkán - kötelességet kell teljesítenünk.

Laurent most Raquinnéhez fordult és egészen belesápadva így szólt:

- Mikor Camille a vízbe esett, ezt kiáltotta nekem: »Mentsd meg a feleségemet, reád bízom.« Azt hiszem, ezt az utolsó kívánságát teljesítem, amikor Thereset nőül veszem.

Therese eleresztette Laurent kezét, mikor ezeket a szavakat hallotta. Úgy érezte, mintha mell-bevágták volna. A szeretője szemtelensége megrettentette. Bámulva nézett rá, míg Raquinné, aki szinte elfulladt a sirástól, ezt hebegte:

- Igen, igen, barátom, vegye el, tegye boldoggá, a fiam meg fogja ezt köszönni a sírja mélyén.

Laurent érezte, hogy ellágyul, egy székhöz támaszkodott. Michaud, aki szintén könnyekig meg volt indulva, Theresehez tolt és így szólt:

- Csókolják meg egymást, ez lesz az eljegyzésük.

A fiatal ember egy kissé kényelmetlenül érezte magát, mikor ajkával a fiatal özvegy arcát érintette s a nő hirtelen elkapta a fejét, mintha égetné a szeretője két csókja. Ez volt az első enyelgés, melyet ettől az embertől tanuk előtt tapasztalt; a vére mind az arcába szökött s ő, aki nem tudta, hogy mi a szemérem és aki szerelmének szégyenében soha nem pirult el, most érezte, hogy elpirul és ég az arca.

E kritikus percek után a két gyilkos fellélegzett. A házasságuk el volt határozva, végre elértek a célhoz, ahova oly régóta törekedtek. A következő csütörtökön bejelentették a házasságukat Grivetnek, Oliviernek és a feleségének. Michaud mikor elmondta ezt az újságot, el volt ragadtatva; a kezeit dörzsölte és ezt mondogatta:

- Az én ötletem volt az egész, én hoztam össze őket... Majd meglátják, milyen csinos pár lesz!

Susanne csendesen megcsókolta Thereset. Ez a szegény teremtes, aki alig élt és oly fehér volt, megszerette ezt a szomorú és rideg fiatal nőt. Gyermekek módjára szerette, valami tiszteletteljes félelemmel. Olivier szerencsét kívánt a néinek és hugának, Grivet pedig megkockáztatott egy pár csípős tréfát, amivel mérsékelt sikert aratott. Mindent egybevetve az egész társaság fellelkesült, el volt ragadtatva és kijelentette, hogy minden így lesz legjobb; az igazat megvallva, az egész társaság már arra gondolt, hogy jelen lesz a lakodalmon.

Therese és Laurent mindvégig komolyan és okosan viselkedett. Egyszerűen csak gyengéd és előzékeny barátságot mutattak egymás iránt. Úgy tettek, mintha olyasmit cselekednének, ami a legnagyobb önfeláldozást követeli tőlük. Semmi sem látszott az arcukon, amiből gyanítani lehetett volna azokat a félelmeket és vágyakat, melyek izgatták őket. Raquinné sápadtan mosolyogva, szelid és hálás jóakarattal tekintett rájuk.

Néhány formai dolgot el kellett még intézniök. Laurentnak írnia kellett az atyjának, hogy a beleegyezését kérje. A jeufossei öreg paraszt, aki már majdnem elfelejtette, hogy neki fia is van Párisban, azt felelte neki négy sorban, hogy megházasodhatik és fel is akaszthatja magát, ha úgy tetszik; közölte vele azt is, hogy soha nem ad neki egy fillért se, szabadon rendelkezhetik önmagával és megengedi neki, hogy a világon bármi ostobaságot elkövethessen. A felhatalmazás ebben a formában különösen nyugtalanította Laurent-t.

Raquinnét, mikor elolvasta ennek az elfajult apának a levelét, a jó szíve annyira megindította, hogy emiatt ostobaságot követett el. Átadta a hugának azt a negyven és néhány ezer frankot, amije volt, teljesen kifosztotta magát mindenből az új párért, s teljesen az ő jó szívükre bízta magát s minden boldogságát már csak tőlük remélte. Laurent semmit sem hozott a házhoz; sőt azt is kijelentette, hogy nem marad meg örökké a hivatalában, hanem talán ismét a festészetre adja magát. A kis család jövője különben biztosítva volt; a negyven és néhány ezer frank kamatjából, ha ehhez hozzászámították az üzlet jövedelmét is, három ember szépen megélhetett. Éppen elég jövedelmük volt ahhoz, hogy boldogan éljenek.

A házasság előkészületeit siettették; a formai dolgokat annyira megrövidítették, amennyire csak lehetett. Azt mondhatta volna az ember, hogy mindenki sietett Laurent-t Therese szobájába lökni. A várvavárt nap végre elérkezett.

XX.

Ezen a reggelen Laurent és Therese, kiki a maga szobájában, a mélységes örömmel ugyanazzal a gondolatával ébredt fel: mind a kettőjüknek az járt az eszébe, hogy az utolsó félelmes éjszakájuk véget ért. Többé nem fognak egyedül hálni és kölcsönösen védeni fogják egymást a vízbefúlt emberrel szemben.

Therese körülnézett és furcsán mosolygott, mikor nagy ágyára tekintett. Fölkelt, aztán lassan öltözködött, Susannera várva, akinek be kellett jönnie, hogy segítsen neki felvenni a menyasszonyi ruhát.

Laurent felült az ágyban. Így maradt néhány percig, búcsúzott a padlásszobától, melyet csunyának látott. Végre elmehet ebből a kutyaólból és neki magának lesz majd asszonya. December volt. Reszketett. Leugrott a padlóra, arra gondolva, hogy estére majd meleg lesz.

Raquinné, aki tudta, hogy milyen pénzzavarban van, nyolc nappal azelőtt egy pénztárcát csusztatott a kezébe, amelyben ötszáz frank volt, az öreg asszony egész megtakarított pénze. A fiatal ember habozás nélkül elfogadta és kiruházkodott belőle. Ezenkívül még azt is lehetővé tette az öreg divatárusnő pénze, hogy Theresenek szokás szerint ajándékokat vásárolhasson.

A fekete nadrág és frakk, meg a fehér mellény, az ing és a finom nyakkendő ki volt terítve két székre.

Laurent szappannal megmosakodott, egy üveg kölni vízből beillatosította magát s azután nagy gonddal hozzálátott az öltözködéshez. Szép akart lenni. Mikor fel akarta gombolni az inggallérját, a magas és kemény gallért, heves fájdalmat érzett a nyakán. A gallérgomb kicsúszott az ujjai közül; türelmetlenkedett s úgy érezte, hogy a keményített vászon vágja a húsát. Látni akarta, hol fáj, és felemelte az állát; ekkor észrevette, hogy Camille harapása egészen vörös; a gallér egy kissé felkarcolta a sebhelyet. Laurent összeszorította az ajkait és elsápadt; amint meglátta ezt a foltot, mely a nyakát tarkította, megborzadt és izgatottá vált, különösen ebben az órában. Összegyűrte a gallért, másikat választott és roppant gonddal azt tette föl. Aztán befejezte az öltözködést. Mikor leért az utcára, egész mereven járt az új ruhában; a nyaka úgy be volt zárva a kemény gallérba, mint valami börtönbe, s a fejét nem merte félrefordítani. Minden mozdulatnál úgy érezte, hogy az ingnek valamelyik ránca szúrja azt a sebet, ahol a vízbefúlt ember fogai a húsába mélyedtek. Még akkor is éles szúrásokat érzett, amikor kocsiba szállt és Theresehez ment, hogy az anyakönyvvezetőhöz és a templomba vigye.

Útközben betért az orléansi vasút egyik hivatalnokához és az öreg Michaudhoz, akiket az esküvőjéhez tanukul kért föl. Mikor megérkeztek a boltba, már mindenki készen volt: ott volt Grivet és Olivier, Therese tanui és Susanne, aki úgy nézegette a menyasszonyt, mint ahogy a kis leányok nézegetik a babát, amelyet éppen most öltöztettek fel. Raquinné, bár nem bírták már a lábai, mindenüvé el akarta kíséni a gyermekeit. Felsegítették egy kocsira és elmentek.

Az anyakönyvvezetőnél és a templomban minden szokás szerint ment végbe. Az új házasok nyugodt és szerény viselkedését mindenki észrevette és helyeselte. A szentséges »igen«-t oly megindulással mondták ki, hogy még Grivet is elérzékenyedett tőle. Mintha mindezt csak álmodták volna. Míg egész nyugodtan ültek vagy térdeltek egymás mellett, akaratuk ellenére is örült gondolatok járták át az agyukat és mardosták őket. Kerülték egymás tekintetét. Mikor visszaültek a kocsiba, úgy tűnt fel nekik, mintha idegenebbek lennének egymásra nézve, mint valaha.

Elhatározták, hogy együtt költik el az esküvői lakomát, a bellevillei magaslatokon egy kis vendéglőben. Csak Michaudék és Griveték voltak meghíva. Hogy elteljék az idő hat óráig, a násznép kocsikázott a sugárutakon; azután elmentek a kis vendéglőbe, ahol egy sárgára festett, dohos és borszagú szobában hét személyre volt terítve.

Az ebédet mérsékelt vidámsággal költötték el. Az új házastársak komolyak voltak és sokat gondolkodtak. Reggel óta különös érzések vettek rajtuk erőt, amelyekkel ők maguk sem igyekeztek tisztába jönni. Már az első órától kezdve elkábította őket azoknak az alakiságoknak és szertartásoknak a gyorsasága, amelyek örökre összekötötték őket. Aztán a hosszú sétakocsizás a sugárutakon elringatta és szinte elaltatta őket; úgy rémlett nekik, mintha ez a séta egész hónapokig tartott volna; különben türelmetlenség nélkül vitették magukat az utcák egyhangú zajában, holt szemekkel nézték az üzleteket és a járókelőket s valami fásultság nyomta el őket, amelyet azzal akartak megtörni, hogy kacagni próbáltak. Mikor bementek a vendéglőbe, nyomasztó fáradtság nehezedett a vállukra s egyre nagyobb kábultság fogta el őket.

Egymással szembe ültették őket; vidámságot erőltetve magukra, egymásra mosolyogtak, de minduntalan visszaestek a mélységes ábrándozásba; úgy ettek, úgy feleltek és olyan mozdulataik voltak, mintha gépek lettek volna. A szellemük renyhe kifáradásának közepette minduntalan ugyanazok a röpké gondolatok tértek vissza az elméjükbe. Házasságot kötöttek, de nem voltak tudatában annak, hogy valami új állapotba jutottak s ezen mélységesen csodálkoztak. Azt képzelték, hogy még most is mély szakadék választja el őket egymástól; néha azt kérdezték maguktól, hogy hogyan tudnának átjutni ezen a mély szakadékon. Azt hitték, hogy még a gyilkosság előtt vannak, amikor anyagi akadály volt még közöttük. Azután hirtelen eszükbe jutott, hogy együtt fognak lefeküdni estére, néhány óra múlva; ilyenkor egymásra néztek, csodálkozva és nem értették, hogy miért fogják ezt nekik megengedni. Nem érezték át az egyesülésüket, sőt ellenkezőleg, azt képzelték, hogy erőszakosan el akarják őket választani és messze akarják egymástól száműzni.

A vendégek ostobán vigyorogtak körülöttük, hallani akarták, hogy tegeznek egymást, hogy ne legyenek többé zavarban; de ők csak hebegtek, pirultak és sehogysem tudták rászánni magukat arra, hogy szerelmesek módjára bánjanak egymással a világ előtt.

A várakozásban enyhültek a vágyaik s eltűnt az egész mult. Elmultak a kéjnek heves vágyai, még a ma reggeli örömeiket is elfelejtették, azt a mélységes örömet, amelyet az a gondolat keltett bennük, hogy többé nem fognak félni. Egyszerűen kifárasztotta és leverte őket mindaz, ami most történt; a nap eseményei, amelyek érthetetlenek és szörnyűek voltak, folyton a fejükben jártak. Így ültek ott némán, mosolyogva, semmit sem várva, semmit sem remélve. Levertségüknek a mélyén valami határozatlan, fájdalmas aggodás lázongott.

Laurent a nyaka minden mozdulatánál valami forró égést érzett, mely marta a húsát; a kemény gallér vágta és szúrta Camille harapását. Míg az anyakönyvvezető felolvasta a törvénykönyv szakaszait, míg a pap az Istenről beszélt neki, e hosszú napnak minden percében érezte a vízbefúlt ember fogait, melyek a bőrébe meredtek. Néha azt is képzelte, hogy vér szivárog le a mellére s mellénye fehérségét vörösre festi.

Raquinné a lelke mélyén hálás volt az új házásoknak komolyságukért; a zajos örvendezés bántotta volna a szegény anyát, rá nézve a fia itt volt, láthatatlanul is és ő adta Thereset Laurent karjaiba. Grivetnek nem ez volt a véleménye; ő ezt a lakodalmat szomorúnak tartotta és hiába igyekezett felvidítani, Michaud és Olivier ellenére is, akik a tekintetükkel szinte odaszegezték a székére, valahányszor fel akart állni, hogy valami ostobaságot mondjon. Egyszer végre mégis sikerült neki felkelni. Pohárköszöntőt mondott.

- Az új házaspár leendő gyermekeinek egészségére ürítem poharamat - mondotta hamiskás hangon.

Koccintani kellett. Therese és Laurent végtelenül elsápadt, amikor Grivet szavait hallotta. Sohasem gondoltak arra, hogy talán gyermekeik lesznek. Ez a gondolat fagyos borzongásként futott át rajtuk. Ideges mozdulattal összekoccintották a poharaikat s egymásra néztek, meglepetve és megborzadva attól, hogy itt vannak egymással szemben.

Jókor felkeltek az asztaltól. A vendégek egész a nászszobáig el akarták kísélni az új házásokat. Még nem volt több fél tíznél, mikor a násznép hazaérkezett a sikátorbeli boltba. A hamis ékszerekkel kereskedő nő még ott volt a boltjában, a kék bársonyhuzatos kirakat mögött. Kíváncsian emelte fel a fejét és mosolyogva nézett az új házásokra. Ezeket meglepte a tekintete és megijedtek tőle. Ez az öreg nő talán tud találkáikról, valaha talán látta, hogy Laurent beoson a kis folyosón.

Therese csaknem azonnal visszavonult Raquinnéval és Susanne-al. A férfiak az ebédlőben maradtak, míg az új asszony felveszi a hálótoilettejét. Laurent, aki hallgatott és elmerült a gondolataiba, a legkisebb türelmetlenséget sem tanusította; csendesen hallgatta az öreg Michaud és Grivet durva tréfáit, melyekhez most már kedvükre hozzáláthattak, miután a hölgyek már nem voltak jelen. Mikor Susanne és Raquinné kijött a nászszobából és az öreg divatárusnő megindultan mondotta a fiatal embernek, hogy a felesége várja, - a fiatal ember összerezsent s egy pillanatig nem is tudott magáról; aztán lázasan kezét fogott a búcsúzkodókkal és bement Theresehez, az ajtónál megállva, mintha részeg volna.

XXI.

Laurent gondosan bezárta maga után az ajtót, az ajtóhoz támaszkodva egy pillanatra megállott s nyugtalan arccal, zavartan körülnézett a szobában.

Lobogó tűz lángolt a kandallóban, nagy sárga fénysávokat vetve, melyek a mennyezeten és a falakon táncoltak. A szobát ez az élénk és imbolygó fény világította meg, az asztalra tett lámpa világa egészen sápadtnak tűnt fel ebben a fényben. Raquinné kacéran akarta berendezni a szobát, mely egészen fehér volt és csupa illat, hogy fiatal, üde szerelmek fészke lehessen; öröme telt abban, hogy az ágyat csipkéekkel díszítette s a kandallón levő vázába nagy rózsacsokrokat tett. Édes meleg és langyos illatok áradtak szét a szobában. A szoba levegője telítve volt és le volt csendesítve, mintha valami kéjes dermedés vett volna erőt rajta. A hátborzongató csendben a tűz pattogása vert csak egy-egy kis száraz zajt. Olyan volt ez a szoba, mint valami boldog, elhagyatott hely, valami ismeretlen zug, amely meleg és jószagú, el van zárva a külvilág minden zajától, - egyike azoknak a zugoknak, amelyeket a szenvedély érzékiségeinek és titokzatossági szükségleteinek kielégítésére teremtettek és rendeztek be.

Therese egy alacsony széken ült, a kandallótól jobbra. Állát a tenyerére támasztva, mereven a mozgékony lángokat bámulta. Mikor Laurent belépett, nem fordult feléje. Alsószoknya és csipkével szegélyezett hálóing volt rajta, - csupa fehér volt a tűz forró világosságában. A hálóinge kissé lecsúszott a válláról, melynek egy kis része rózsásan kilátszott, de félig azt is eltakarta egy fekete hajfürt.

Laurent néhányat lépett előre, de nem szólt semmit. Levetette a frakkját és a mellényét. Mikor ingujjban volt, újból Theresere nézett, aki még mindig nem fordult feléje. Laurent habozni látszott. Aztán észrevette Therese vállának a csücskét s remegve lehajolt, hogy a meztelen bőr e darabkájára nyomhassa az ajkát. A fiatal asszony hirtelen megfordulva, elrántotta a vállát. Az ellenkezés és az ijedség oly különös tekintetével bámult rá, hogy Laurent hátralépett; zavarba jött és oly kellemetlenül érezte magát, mintha őrajta is az ijedség és az undor vett volna erőt.

Laurent leült Therese-zel szemben, a kandalló másik oldalához. Így maradtak némán, mozdulatlanul öt hosszú percig. Néha vörös lángnyelvek csaptak ki az égő fából és ilyenkor véres visszfények futottak végig a gyilkosok arcán.

Már csaknem két esztendő óta nem voltak a szerelmesek bezárkózva ugyanabba a szobába, tanuk nélkül, úgy hogy odaadhatták magukat egymásnak. Nem voltak szerelmi találkák attól a naptól fogva, hogy Therese elment a Saint-Victor-utcába, ahol megadta Laurentnak azt az ötletet, hogy vele együtt gyilkosságot kövessen el. Okos gondolat volt tőlük, hogy elszoktatták egymástól a testüket. Alig engedtek meg maguknak nagynéha egy kézszorítást vagy lopva egy csókot. Camille meggyilkolása után, mikor új vágyaktól égtek, tartóztatták magukat, várva az egybekelésük estéjét s örült kéjeket ígértek maguknak akkorra, amikor a bűnhődéstől már nem kell tartaniok. És az egybekelésük estéje végre elérkezett s egyedül maradtak, egymással szemben, aggódva s egyszerre kellemetlenül érezték magukat. Csak ki kellett nyújtani a kezüket, hogy szenvedélyes öleléssel egymáshoz simuljanak s a karjuk gyengének látszott, mintha már fáradtak volnának és jóllaktak volna a szerelemmel. Az a sok dolog, ami e napon történt velük, még jobban leverte őket. Vágyakozás nélkül néztek egymásra, valami félénk zavarral s fájt nekik, hogy ily csöndesek maradtak és ily hidegek. Tüzes ábrándjaik ily különös valósággal végződtek, sikerült megölniök Camillet és sikerült házasságot kötniük s ezek után most, amikor Laurent az ajkával megérintette Therese vállát, már ez elég volt kéjvágyuk olyan kielégítésére, hogy megundorodtak és megijedtek tőle.

Kétségbeesetten kerestek magukban legalább egy kis részecskét abból a szenvedélyből, mely azelőtt perzselte őket. Úgy látszott, hogy a bőrük alatt nem volt már izom, nem volt már ideg. Zavaruk és nyugtalanságuk nőttön-nőtt; nagyon szégyelték, hogy ily némán és ily komoran ülnek egymással szemben. Szerették volna, ha annyi erejük van, hogy egymást a karjaikba zárják és összezúzzák, hogy ne tűnjenek fel ily hitványaknak a saját szemükben is. Eh mit! egymáséi voltak, megöltek egy embert és végigjátszottak egy kegyetlen komédiát, hogy minden órában szemérmetlenül fetrengessenek vágyaik kielégítésében és most íme itt vannak, a kandalló két végénél, dermedten, kimerülten, zavaros fejjel és holt testtel. A dolognak ilyen befejezése borzasztóan nevetségesnek és kegyetlennek tűnt fel nekik. Laurent tehát megkísérelte, hogy szerelemről beszéljen, hogy felújítsa a régi emlékeket s a képzelőtehetségéhez folyamodott, hogy valami gyengédséget ébreszthessen fel önmagában.

- Therese, - szólt az asszonyhoz hajolva - emlékszel még délutánjainkra ebben a szobában?... Ezen az ajtón jártam be... Ma pedig emezen jöttem be... Szabadok vagyunk, békén szerethetjük egymást.

Habozó hangon, lágyan beszélt. Az asszony az alacsony széken kuporogva, még mindig a lángba bámult, elgondolkozva és nem hallgatott rá. Laurent folytatta:

- Emlékszel rá? Az volt az ábrándom, hogy egy egész éjszakát veled tölthessek, hogy a karjaidban aludjam és másnap a te csókjaidra ébredjek fel. Most megvalósul ez az ábrándom.

Therese oly mozdulatot tett, mintha meglepetéssel hallaná, hogy valaki a fülébe suttog; Laurent felé fordult, akinek az arcára a tűz e pillanatban széles vörösös fényt vetett; ránézett erre a véres arcra s összeresztette.

A fiatal ember újra megszólalt, még nagyobb zavarban és még nyugtalanabban:

- Sikerült, amit akartunk, Therese, minden akadályt leküzdöttünk és egymáséi vagyunk... A jövő a mienk, úgy-e, a nyugodt boldogság, a kielégített szerelem jövője... Camille nincs már itt...

Laurent elhallgatott, száraz volt a torka, valami fojtogatta s nem bírta folytatni. Camille nevének hallatára Therese valami ütést érzett a bensejében. A két gyilkos egymásra nézett, elkábulva, sápadtan és remegve. A tűz sárga fénye még mindig táncolt a mennyezeten és a falakon, a rózsák langyos illata terjengett a szobában s az égő fa pattogása vert csak egy kis zajt a nagy csöndességben.

Az emlékeik elszabadultak. Camille szelleme hazajött és odaült az új házások közé, a lángoló tűzzel szemben. Therese és Laurent megérezte a vízbefult ember hideg és nyirkos szagát a meleg levegőben, amelyet beszívott; érezték, egy hulla van itt a közelükben és egymást vizsgálgatták, anélkül, hogy mozdulni mertek volna. Emlékezetüknek a mélyén egyszerre lejátszódott a bűnüknek egész rettenetes története. Elég volt az áldozatuk nevének említése, hogy elteljenek a multtal s kénytelenek legyenek újból átélni a gyilkosságnak aggodalmait. Nem nyitották ki a szájukat, csak egymásra néztek s mind a kettőjüket ugyanaz a rémes látomány gyötörte s mind a kettőjüknek a tekintete ugyanarra a kegyetlen históriára tapadt. Ahogy rémulten egymásra tekintettek s ahogy némán felidéztek egymásnak a gyilkosságuk emlékezetét, türethetlenül fájó érzés keletkezett bennük. Idegeik a szakadásig feszültek, kiáltani tudtak volna, talán verekedni is. Laurent, hogy elűzze az emlékeit, erőszakkal kiragadta magát a félelemnek e végletéből, mely Therese tekintetének a hatása alatt fogva tartotta; föl s alá járt a szobában; levetette a cipőjét és papucsba dugta a lábát; azután megint leült a kandalló egyik sarkához és közömbös dolgokról próbált beszélni.

Therese megértette, hogy mit kíván. Erőlködött ő is, hogy felelhessen a kérdéseire. Az esőről és a szép időről beszélgettek. Valami hétköznapi beszélgetésre akarták magukat kényszeríteni.

Laurent kijelentette, hogy meleg van a szobában; Therese pedig azt mondta, hogy léghuzam van a lépcsőre nyíló kis ajtó felől. És hirtelen remegve tekintettek a kis ajtó felé. A fiatal ember gyorsan a rózsákra terelte a beszédet, a tűzre, s mindenre, amit látott; a fiatal nő is erőlködött, s rövid szavakban válaszolt, hogy félbe ne szakadjon a beszélgetésük. Eltávolodtak egymástól; úgy látszott, hogy semmi közük egymáshoz; igyekeztek elfelejteni, hogy kicsodák, s úgy bántak egymással, mintha idegenek volnának, akiket csak valami véletlen hozott most össze.

De valami különös, érthetetlen módon, míg jelentőség nélküli szavakat mondtak, akaratuk ellenére is kölcsönösen kitalálták azokat a gondolatokat, amelyeket az üres szavak hétköznapisága mögé elrejtettek. Kérlelhetetlenül Camillera gondoltak. A szemeik előtt még most is a mult játszódott le; mindig szemmel tartották azt a folytonos, néma beszélgetést, mely találmokra folytatott hangos beszélgetésük alatt rejtőzött. Azok a szavak, melyeket itt-ott kiejtettek, nem jelentettek semmit, nem kapcsolódtak egymásba előttük és meghazudtolták egymást; egész lényük azzal foglalatloskodott, hogy csendben cserélgették az emlékeiket, amelyek ijesztették őket. Mikor Laurent a rózsákról vagy a tűzről beszélt, s egy vagy más dologról, Therese tisztán hallotta, hogy őt a csónakban lefolyt küzdelemre, Camille tompa zuhanására emlékeztette, és mikor Therese igent vagy nemet felelt valami jelentéktelen kérdésre, Laurent megértette, hogy azt mondja, hogy emlékszik vagy nem emlékszik büntettségük valamely részletére. Így társalogtak egymással, a szívükből, anélkül hogy szükségük lett volna szavakra, s más dologról beszélgetve. Mivel különben nem is volt tudomásuk a szavakról, amelyeket kiejtettek, mondatról-mondatra követhették titkos gondolataikat; hirtelen fennhangon is folytathatták volna ezt a bizalmas beszélgetésüket, anélkül hogy félreértették volna egymást. Egymás gondolatainak ez a kitalálása, emlékezetüknek ez a makacssága, hogy folyton Camille alakját tárta eléjük, lassanként csaknem megőrjítette őket; jól látták, hogy eltalálják egymás gondolatait és hogy ha nem hallgatnának, az ajkukra jönnének a szavak, megneveznék a vízbefultat és elbeszelnék a gyilkosságot. Erősen összeszorították tehát az ajkukat és abbahagyták a beszélgetést.

És abban a nyomasztó csöndben, amely erre következett, a két gyilkos még mindig az áldozatáról beszélgetett. Néha úgy tünt fel nekik, mintha a tekintetük egymásnak a testébe hatolt volna s ott tisztá, éles mondatokat kutatott volna fel. Máskor meg azt képzelték, mintha hallották volna, hogy hangosan beszélnek egymáshoz; az érzékeik csalódtak, a látásuk valami különös, finom hallásra változott; oly tisztán leolvasták a gondolataikat egymásnak az arcáról, hogy a gondolataik valami különös, erős hangot öltöttek, mely egész lényükben megrendítette őket. Akkor sem értették volna meg jobban egymást, ha szivettépő hangon kiáltották volna, hogy »megöltük Camillet, a holtteste itt van, ki van terítve közöttünk és megfagyasztja tagjainkat.« És ez a rettenetes beszélgetés egyre láthatóbban, egyre dörgőbb hangon folyt a szoba nyugodt és kissé párás levegőjében.

Laurent és Therese azon kezdte ezt a néma beszélgetést, mikor először találkoztak a boltban; s aztán egyenként támadtak fel az emlékeik, sorban; elmondták egymásnak a kéjnek óráit, a habozás és a harag perceit s a gyilkosság rettenetes pillanatát. Ekkor szorították össze az ajkaikat s abbahagyták a beszélgetésüket erről meg arról, mert féltek, hogy egyszerre csak kiejtik Camille nevét akaratlanul is. A gondolataik azután, amelyek nem álltak meg, rávitték őket arra az aggódásra s arra a félnék várakozásra, mely a gyilkosság után következett. Így jutottak el odáig, hogy a vízhefultnak a holttestére gondoltak, amint ki volt terítve a morgue kőágyán. Laurent egy pillantásában elmondta egész ijedtségét Theresének és Therese, akit a végletekig vitt ez a dolog, mintha vaskéz kényszerítette volna, hogy megnyissa az ajkait, hirtelen fennhangon folytatta a beszélgetést:

- Láttad a morgueban? - kérdezte Laurent-t, anélkül hogy Camillet megnevezte volna.

Úgy látszott, mintha Laurent várta volna ezt a kérdést. Egy perc óta már olvasta az asszony fehér arcán.

- Igen - válaszolt elfojtott hangon.

A gyilkosok összerezzentek. Közelebb ültek a tűzhöz; kinyújtották a kezüket a láng felé, mintha hirtelen fagyos szellő vonult volna át a meleg szobán. Egy pillanatig csendben maradtak, előrehajolva és összekuporogva. Aztán Therese megint így szólt tompa hangon:

- Meglátszott rajta, hogy sokat szenvedett?

Laurent nem bírta felelni. Ijedt mozdulatot tett, mintha valami csúf látványt akart volna elűzni. Felkelt, az ágy felé ment, s aztán hevesen visszajött s karjait kitárva, Therese felé ment.

- Csókolj meg - mondotta, feléje tartva a nyakát.

Therese felállt, egész sápadtan, az éjjeli ruhájában; félig megfordult, a kandalló márványlapjára könyökölve. Laurent nyakára nézett. A bőr fehérségén egy rózsaszínű foltot vett észre. A vérhullám, mely Laurent fejébe szállt, megnagyította ezt a foltot, amely most tűzvörösnek látszott.

- Csókolj meg, csókolj meg - ismételte Laurent, akinek csupa tűz volt az arca és a nyaka.

Az asszony még jobban elfordította a fejét, hogy kikerülje a csókot és az ujj hegyét Camille harapása helyére téve, megkérdezte a férjét:

- Mi ez itt? Nem láttam még rajtad ezt a sebhelyet.

Laurent úgy érezte, mintha Therese ujjá lyukat fúrna a torkába. Mikor az ujj hozzáért, hirtelen mozdulattal hátradőlt és fájdalmában kissé felkiáltott:

- Ez itt, - hebegte - ez itt...

Habozott, de nem tudott hazudni, akarata ellenére is megmondta az igazat.

- Camille harapott meg itt, tudod, a csónakban. Ez semmi, már meggyógyult... Csókolj meg, csókolj meg.

És a nyomorult odatartotta neki az égő nyakát. Azt kívánta, hogy Therese csókolja meg a forradást, arra számított, hogy ennek az asszonynak a csókja enyhíteni fogja azt az ezernyi szúrást, mely a húsát marta. Az állát felemelve és a nyakát előrenyujtva kínálkozott. Therese, aki csaknem ráfeküdt a kandalló márványlapjára, végtelen utálattal fordult el és könnyörgő hangon mondta:

- Ó, ne, ne itt... itt véres...

Lehanyatlott az alacsony székre, homlokát a két tenyerébe rejtve. Laurent nem értett ebből semmit. Lehajtotta az állát s tétován Theresere nézett. Aztán egyszerre vadállati erővel megfogta a fejét két nagy kezével s az ajkait a nyakához szorította, Camille harapására. Ott tartotta, oda szorította a nő fejét egy pillanatig a bőréhez. Therese tehetetlen volt, halkan panaszkodott, majd megfulladt Laurent nyakán. Mikor kiszabadult az ujjai közül, hevesen megtörülte a száját és a tűzbe köpött. Nem szólt egy szót sem.

Laurent, aki szégyelte erőszakosságát, lassan elindult, az ágytól az ablakhoz ment. Csak a szenvedése, a borzasztóan égő fájdalom miatt csikart ki egy csókot Theresetől és mikor Therese hideg ajkai ott voltak az égő sebhelyen, még jobban szenvedett. Ez az erőszakkal kicsikart csók megtörte őt. A világon semmiért sem akart volna még egy csókot kapni, a meg-rázkódtatás oly fájdalmas volt rá nézve. És ránézett az asszonyra, akivel együtt kell élnie és aki remegett, a tűz előtt kuporogva és neki hátat fordítva; azt hajtogatta magában, hogy már nem szereti ezt a nőt s ez a nő sem szereti már őt.

Therese csaknem egy óráig merült el a gondolataiba; Laurent csöndben föl s alá járt. Mind a ketten rémülten vallották be maguknak, hogy szenvedélyük elhalt és hogy megölték a vágyait is, amikor megölték Camillet. A tűz lassan kialudt; egy nagy rózsaszínű parázs fénylett még a hamu között. A meleg lassankint fojtóvá vált a szobában; a virágok elhervadtak, a sűrű levegőt elernyesztve nehéz illatukkal.

Laurent egyszerre azt képzelte, hogy rémképet lát. Amint megfordult az ablaktól az ágy felé, Camillet látta egyik sötét szögletben a kandalló és a tükörajtós szekrény között. Áldozatának az arca zöldes volt és görcsösen eltorzult, olyan, mint aminőnek a morgue márványpadján látta. Megállott, mintha földhöz szegezték volna, s elgyengülve egy székhez támaszkodott. Amint tompán felhördült, Therese felemelte a fejét.

- Ott, ott - mondta Laurent rémült hangon.

Karját kinyújtva, a sötét szöglet felé mutatott, ahol Camille gyászos arcát látta. Therese, akit szintén elfogott az ijedtség, hozzá simult.

- Ez az arcképe - mormogta halkán, mintha szavait hallotta volna előbbi férjének a festett alakja.

- Az arcképe - ismételte Laurent, kinek a haja égnek meredt.

- Igen, tudod, az a kép, amelyet te festettél. A néninél kellene lennie mától fogva. Úgy látszik, elfelejtették lekasztani innen.

- Bizonyos, hogy az arcképe...

A gyilkos nem akarta felismerni a képet. Zavarában elfelejtette, hogy ő maga vázolta ezeket a visszataszító vonásokat és ő festette le ezt a piszkos arcszínt, amely most megijesztette. Az ijedség következtében olyannak látta a képet, mint amilyen volt, látta, hogy csunya, rosszul van megszerkesztve, piszkos, sötét alapon vigyorgó hullarcot mutatott a kép. Csodálkozott a munkáján s kegyetlen rútsága leverte őt, főként a két fehér szem, mely a kerek és sárgás szemgödrökben úszott, és amely pontosan emlékeztette őt a morgue-beli vízbefúlt ember rothadó szemeire. Egy percig lihegett még, azt hitte, hogy Therese hazudott neki, csak hogy megnyugtassa. Aztán meglátta a kép keretét is és lassankint lecsendesedett.

- Akaszd le onnan - mondotta egész halkán az asszonynak.

- Ó, nem, én félek - felelt Therese összeborzadva.

Laurent újból reszketni kezdett. Néha egy-egy pillanatra eltűnt a kép kerete, nem látott egyebet, csak a két fehér szemet, amely hosszasan reámeredt.

- Kérlek, - fordult ismét könnyörögve az asszonyhoz - eredj, akaszd le.

- Nem, nem.

- A fal felé fordítjuk, akkor majd nem félünk.

- Nem, én nem tehetem.

A gyilkos gyáván és megalázva tolt maga előtt a fiatal nőt a kép felé, elbujt mögéje, hogy menekülhessen a vízbefúlt ember tekintete elől. Az asszony kitért előle s Laurent bátornak akart mutatkozni; odament a képhez, felemelte a kezét, kereste a szöveget. De az arcképnek oly megsemmisítő, oly csúf és oly hosszasan volt a nézése, hogy Laurent, aki bátorság dolgában meg akart mérkőzni vele, le volt verve, visszafordult és kimerülten így hebegett:

- Igazad van, Therese, mi nem bírjuk levenni... Majd holnap lekasztja a nagynénéd.

Újból föl s alá járkált, a fejét lehajtva; érezte, hogy az arckép reánéz és mindenüvé kíséri szemeivel. Nem bírta megállni, hogy néha lopva egy-egy szempillantást ne vessen a kép felé; ilyenkor a homály mélyében mindenkor a vízbefúlt ember fénytelen, holt szemeit látta. Az a gondolat, hogy Camille itt van egy sarokban, itt kuporog, jelen van nászéjszakájukon és nézi Thereset és őt, oly ijesztő és kétségbeejtő volt, hogy Laurent csaknem megbolondult tőle.

Egy dolog miatt, amelyen más mindenki mosolygott volna, egészen a fejét vesztette. Amint a kandalló előtt állott, valami kaparást hallott. Elsápadt, azt képzelte, hogy ez a zaj a képtől ered, hogy Camille kiszállt a keretéből. Aztán észrevette, hogy ez a zaj a kis ajtótól jött, amely a lépcsőre nyílik. Theresere nézett, aki szintén megijedt.

- Valaki jár a lépcsőn - mormogta. - Ki jöhet ide?

Az asszony nem felelt. Mindketten a vízbefúltra gondoltak s fagyos veríték gyöngyözött a halántékukon. A szoba másik végére menekültek, várták, hogy hirtelen megnyíljon az ajtó és bezuhan majd rajta a szoba padlójára Camille hullája. Mikor a zaj szárazabban és szabálytalanabban ismétlődött, arra gondoltak, hogy az áldozatuk a körmével fejti le a deszkákat, hogy bejöhessen. Csaknem öt percig mozdulni se mertek. Végre nyávogást hallottak. Laurent közelebb lépve, megismerte a Raquinné cirmos macskáját, amelyet gondatlanságból bezártak a szobába és amely most ki akart menni és azért kaparta a kis ajtót. François félt Laurenttól; egy ugrással az egyik széken termett; a szőrét felborzolva, lábait mereven kinyújtva, kemény és kegyetlen tekintettel szembenézett az új gazdájával. A fiatal ember nem szerette a macskákat; François-tól pedig csaknem irtózott. A láz és a félelem ez órájában azt hitte, hogy a macska az arcába ugrik, hogy megbosszulja Camillet. Ennek az állatnak mindent tudnia kellett; kerek, különösen kitágult szemeiben gondolatok voltak. Laurent az állat erős tekintetének hatása alatt lesütötte a szemeit. Amint François felé akart rúgni, Therese rákiáltott:

- Ne bánts!

Ez a kiáltás furcsa hatással volt rá. Egy képtelen gondolat támadt a fejében.

- Camille ebbe a macskába bujt - gondolta magában. - Meg kell ölnöm ezt az állatot... Olyan a nézése, mint egy emberé.

Nem rúgta meg a macskát, attól félve, hogy François majd Camille hangján válaszol neki. Aztán eszébe jutottak az enyeltései Therese-zel, az örömeik idejében, mikor a macska tanúja volt a csókjaiknak. Azt gondolta magában, hogy ez az állat túlságosan sokat tud és hogy ki kell dobni az ablakon. De nem volt hozzá bátorsága, hogy ezt a szándékát végrehajtsa. François harcias állásba helyezkedett; a karmait kinyújtotta, néma izgatottságában a háta feldomborodott, s az ellensége legkisebb mozdulatát is felséges nyugalommal figyelte. Laurent-t bántotta szemeinek az ércfénye; sietve kinyitotta neki az ebédlőbe nyíló ajtót s a macska élesen nyávogva kimenekült.

Therese megint a kialudt tűz elé ült s Laurent újból járkálni kezdett az ágy és az ablak között. Így várták a reggelt. Nem is gondoltak rá, hogy lefeküdjenek; a testük és a szívük egészen meghalt. Csak egy kívánságuk volt, hogy kimehessenek ebből a szobából, ahol majd megfulladtak. Valósággal rosszul érezték magukat, hogy együvé voltak zárva, hogy ugyanazt a levegőt kellett szívniuk; szerették volna, hogy legyen ott valaki, aki megzavarja az együttlétüket, aki kiszabadítja őket abból a kegyetlen zavarból, amelyben voltak, hogy ott állt egyikük a másik előtt anélkül, hogy beszélhetett volna s anélkül, hogy feléledhetett volna a szenvedélyük. Hosszas hallgatásuk kínozza őket; ez a csend keserű és kétségbeesett panaszokkal és néma szemrehányásokkal volt telve, amelyeket tisztán hallottak e nyugodt légkörben.

Végre felkelt a nap, mocskosan, fehéresen, nagy hideget hozva magával.

Mikor sápadt világosság töltötte meg a szobát, Laurent, akinek vacogott a foga, nyugodtabbnak érezte magát. Szembenézett Camille arcképével és olyannak látta, amilyen volt, közönségesnek és gyerekesnek; leakasztotta a szegről, vállat vonva, s arra gondolt, hogy milyen ostoba volt. Therese felkelt a székről és szétzilálta az ágyat, hogy megcsalja a nagynénjét, hogy elhitesse vele, hogy boldog éjszakája volt.

- Ah, remélem, - szólt hirtelen Laurent - hogy ma este jól alszunk?... Ezek a gyerekességek nem tarthatnak sokáig.

Therese komolyan és mélyen ránézett.

- Tudod, - folytatta Laurent - nem azért nősültem meg, hogy fehér éjszakáim legyenek... Gyerekek vagyunk. Te zavartál meg, a másvilági ábrázattal. Ma estére igyekezni fogsz, hogy víg légy és meg ne ijessz.

Erőlködött, hogy nevéssen, anélkül, hogy tudná, hogy minek nevet.

- Igyekezni fogok - válaszolt halkán a fiatal asszony.

Ilyen volt Therese és Laurent nászéjszakája.

XXII.

A következő éjszakák még kegyetlenebbek voltak. A gyilkosok kettesben akartak lenni éjszákára, hogy védekezhessenek a vízbefúlttal szemben és különös, hogy amióta együtt voltak, azóta még jobban remegtek. Amint csak egy szót váltottak, vagy csak egymásra néztek, már felindultak, felizgatták az idegeiket s a szenvedés és a félelem kegyetlen rohamait állották ki. Ha csak a legkisebb beszélgetésbe kezdtek, vagy ha csak kis időre is egyedül maradtak, már izgalomba estek és őzjögtek.

Therese száraz és ideges természete furcsa hatással volt Laurent sűrűvérű temperamentumára. Valamikor, a szenvedélyük napjaiban, vérmérsékletük különbözősége hatalmasan összefűzte egy párrá ezt a férfit és ezt a nőt; bizonyos egyensúly jött létre köztük, szervezetük úgyszólván kiegyensúlyozta egymást. A férfi adott valamit a véreből, a nő pedig az idegeiből s egyik a másikban élt; szükségük volt a másiknak a csókjára, mint létük gépezetének szabályozójára. De megbomlott ez az egyensúly; Therese túlságosan felizgatott idegei felülkerekedtek. Laurent egyszerre csak valami betegesen izgatott állapotba jutott; a fiatal asszony tüzes befolyása alatt lassankint olyan lett a temperamentuma, mint egy akut idegességben szenvedő leányé. Érdekes volna tanulmányozni azokat a változásokat, melyek a meghatározott körülmények következtében néha bizonyos szervezetekben végbemennek. Ezek a változások, melyek a testből indulnak ki, nemsokára kiterjednek az agyra, az egész egyéniségre.

Laurent mielőtt megismerte Therestet, olyan nehézkes, olyan okosan nyugodt s olyan vérmes volt, mint egy parasztfiú. Aludt, evett, ivott, mint egy állat. Minden órában, a mindennapi élet összes körülményei között nagy lélegzettel szívta a levegőt, meg volt elégedve magával s a kövérsége egy kissé elbutította. Elnehezült testében alig érzett néha valami csiklandozást. Ezeket a csiklandozásokat Therese hatalmas rohamokká fejlesztette. Ebben a nagy, kövér, tunya testben csodálatos érzékenységgű idegrendszer hozott mozgásba. Laurentnak, aki azelőtt inkább a vérével élvezte az életet, mint az idegeivel, most kevésbé durvák voltak az érzékei. Egyszerre egy ideges, szívetszűrő új lét tárult fel előtte, a szeretője első csókjaitól. Ez a lét megtízszerezte vágyait s oly éles jelleget adott az örömeinek, hogy eleinte majd belebolondult; heves szerelmében teljesen belemerült ezekbe a részeg rohamokba, amelyekben csupán a vére révén soha sem volt része. Ekkor különös folyamat ment végbe benne; az idegei kifejlődtek, szervezetének vérmes elemei fölé kerekedtek és már maga ez a tény megváltoztatta a természetét. Elvesztette a nyugalmát, elmúlt a nehézkesége és most már csak valami áloméletet élt. Elérkezett az a perc, amikor az idegei és a vére között helyreállott az egyensúly; ez a mélységes élvezetnek, a tökéletes létnek a perce volt. Azután már az idegek jutottak uralomra s azokba a félelmekbe esett, amelyek testét és megzavart lelkét zaklatták.

Ez volt az oka annak, hogy Laurent egy sötét zug előtt úgy elkezdett reszketni, mint egy gyáva gyermek. Az a remegő és félnék lény, az az új egyéniség, amely benne a nehézkes és elbutult parasztból kialakult, az ideges temperamentumok minden félelmét és aggodalmát érezte. Mindezek a körülmények, Therese vad szenvedélye, a gyilkosság láza, a kéjnek ijedt várása kimerítették az érzékeit s idegeinek meglepő és gyakran ismétlődő zaklatásával csaknem megőrjítették. Mindezekhez vesztére még az álmatlanság is hozzájárult s ez magával hozta a rémlátásokat. Laurentnak ettől kezdve tűrhetetlen lett az élete, belezuhant abba az örök ijedtségbe, amelyben vergődött.

Lelkiismeretfurdalásai tisztán csak fizikaiak voltak. Csak a teste, izgatott idegzete és remegő húsa félt a vízbefúlt embertől. Maga a lelke nem szólalt meg a félelmében, a legkevésbé sem bánta, hogy megölte Camillet; mikor nyugodt volt, mikor nem volt ott a kísértet, képes lett volna újból elkövetni a gyilkosságot, ha úgy gondolta volna, hogy az érdeke megköveteli.

Napközben mulatott az ijedelmeim, ígérgette magának, hogy erős lesz, szidta Therestet, őt okolta hogy ő zavarja meg; szerinte Therese volt az, aki remegett s egyedül Therese idézte elő esténként fenn a szobában azokat a rémítő jeleneteket. De amint az éj leszállt, attól kezdve, hogy bezárkózott a feleségével, jéghideg verejték jelentkezett a bőrén s gyerekes ijedtség lepte meg. Ily módon időszaki kríziseket állt ki, idegrohamokat, amelyek minden este megismétlődtek és megrontották az érzékeit, áldozatának zöld és csúf arcát tárva eléje. Azt lehetett volna mondani róla, hogy valami borzasztó betegségnek, talán a gyilkolás hisztériájának rohamai törtek ki rajta. Laurent ijedelmét valóban nem lehet másnak, mint betegségnek, ideges bántalomnak nevezni. Az arca görcsösen eltorzult, a tagjai megmerevedtek; látszott rajta, hogy az idegek vonaglanak benne. A teste borzasztóan szenvedett, de a lelke nem vett részt e szenvedésben. A nyomorult nem érzett semmi megbánást; Therese szenvedélye valami borzasztó bajt oltott beléje és ennyi volt az egész.

Therese maga is nagy megrázkódtatásokon ment keresztül. De őbenne csak eredeti természete fejlődött ki a rendes mértéken túl. Ennek a nőnek tíz éves kora óta zavarok voltak az idegzetében, amelyeket részben az a mód okozott, ahogyan felnőtt annak a szobának a langyos és csömörteltő levegőjében, ahol a kis Camille hörgött. Felgyülemlettek benne a viharok, azok a hatalmas áramok, amelyeknek később valóságos fürgetegben kellett kitörnie. Laurent az volt reá nézve, ami ő volt Laurenta nézve, valami brutális megrázkódtatás. Az első szerelmes öleléstől kezdve vad energiával fejlődött száraz és kéjvágyó temperamentuma; most már csak a szenvedélyének élt. Egyre jobban átengedte magát azoknak a lázoknak, amelyek emésztették, míg végre eljutott valami beteges kábultság állapotába. Az események nyomasztóan hatottak rá, minden az örületbe hajszolta. Ijedelmeiben még nőiesebbnek bizonyult, mint az új férje; valami határozatlan lelkiismeretfurdalást érzett, valami bánatot, amit nem vallott be; szerette volna térdre borulva kérlelni Camille szellemét, hogy könyörüljön rajta, szeretett volna megesküdni neki, hogy bánatával meg fogja engesztelni. Lehet, hogy Laurent talán észrevette Theresének ezt a gyávaságát. Mikor a közös félelem zaklatta őket, belekapaszkodott Theresebe és durván bánt vele.

Az első éjszakákon nem bírtak aludni. Várták a reggelt, a tűz előtt ülve s fel s alá sétálva, mint az esküvőjük napján. Az a gondolat, hogy egymás mellett feküdjenek az ágyban, valami borzasztó idegenkedést keltett benne. Hallgatag megegyezéssel kerülték a csókolózást, rá se néztek az ágyra, amelyet Therese reggel összekuszált. Ha a fáradtság elnyomta őket, egy vagy két órát aludtak a karszékben s hirtelen felriadtak, ha valami rossz álmukban szomorú fordulat következett be. Mikor felébredtek, meredt és kimerült tagokkal, az arcuk tarka volt a fakó foltoktól s vacogott a foguk a félelemtől és a hidegtől, csodálkozva és elbámulva néztek egymásra, mert valami furcsa szégyenkezést láttak egymásnak az arcán, azt a szégyent, hogy elárulták utálatukat és megrettenésüket.

Különben küzdöttek az álom ellen, amennyire csak bírtak. A kandalló két sarkához ültek s ezerféle semmiségről beszélgettek, nagyon vigyázva arra, hogy félbe ne szakadjon a beszélgetésük. Tágas térség volt közöttük, a tűzhellyel szemben. Ha elfordították a fejüket, azt képzeltek, hogy Camille odamegy a székhez és hogy elfoglalja ezt a szabad helyet és valami gyászosan tréfás módon melegíti a lábait. A nászéjszakának ez a látománya minden éjjel visszatért. Ez a hulla, mely némán és gúnyolódva ott volt a beszélgetéseiknél, ez a borzasztóan eltorzult holttest, amely mindig jelen volt, folytonos aggódással töltötte el őket. Nem mertek félrefordulni, az égő lángokba bámulva majdnem megvakultak és mikor valami leküzdhetetlen erő arra bírta őket, hogy egy félénk pillantást vessenek oldalt, szemeik, amelyeket az égő szén felizgatott, létrehozták a látományt, amelyre a tűz vörös fényt vetett.

Laurent végül már nem is akart odaülni, de ennek a szeszélynek az okát nem mondta meg Theresének. Therese megértette, hogy Laurentnak is éppen úgy kell látnia Camillet, mint

ahogy ő látja; ő a maga részéről azt mondta, hogy rosszul van a melegtől és hogy jobb volna néhány lépéssel odább ülni a kandallótól. Az ágy végéig tolt a karosszékét és belemerült, míg a férje újra kezdte a sétát a szobában. Laurent néha kinyitotta az ablakot s engedte, hogy a hideg januári éjszaka megtöltse a szobát fagyos leheletével. Ez lecsillapította a lázát.

Az új házások egy hétig az egész éjszakát így töltötték. Ha elálmosodtak, napközben pihentek egy kissé, Therese benn a bolt irodahelyiségében, Laurent a hivatalában. Éjjel a fájdalom és a félelem rabjai voltak mind a ketten. És még különösebb volt az a magatartás, amelyet egymás iránt tanúsítottak. Egyetlen szerelmes szót sem ejtettek ki, úgy tettek, mintha elfelejtették volna a multat; úgy látszott, hogy elfogadják és megtűrrik egymást, mint ahogy a betegek valami titkos szájalmat éreznek egymás iránt a közös szenvedéseik miatt. Mind a ketten remélték, hogy eltitkolhatják ellenszenvüket és félelmüket s úgy látszik, egyikük sem gondolt arra, hogy milyen különösek az éjszakáik, amelyeknek kölcsönösen fel kellett volna őket világosítani létük valódi állapotáról. Mikor reggelig fennmaradtak s alig beszéltek egymással, ellenben a legkisebb zajra is elsápadtak, úgy látszott, azt hiszik, hogy minden új házaspár így viselkedik a házasságának első napjaiban. Két bolond ügyetlen álszenteskedése volt ez.

A fáradtság csakhamar annyira kimerítette őket, hogy egy este elhatározták, hogy az ágyba fekszenek. Nem vetkőztek le, csak felöltözve dőltek rá a paplanra, félve, hogy a bőrük érintkezni talál. Úgy rémlett nekik, hogy a legkisebb érintkezésnél is valami fájdalmas ütést éreznének.

Aztán, miután már két éjszakán át így szenderegtek, nyugtalan álmokban, megkockáztatták azt is, hogy levetkőztek és a takaró alá bújtak. De távol maradtak egymástól és vigyáztak rá, hogy egymást ne érintsék. Előbb Therese ment föl az ágyra s a túlsó szélére feküdt, a fal mellé. Laurent megvárta, míg jól elhelyezkedett s aztán ő is le mert feküdni, az ágy elején, egészen a szélénél. Tágas hely maradt közöttük. Ott hált Camille hullája.

Mikor a két gyilkos kinyújtózkodott ugyanazon paplan alatt és lehunyta szemeit, azt képzelték, hogy érzik az áldozatuk nedves testét, mely az ágy közepén fekszik és jéghideggé hűti a húsukat. Ez mint valami csúf akadály, elválasztotta őket egymástól. A láz, az örület szállta meg őket s rájuk nézve valósággá vált ez az akadály; érintették a holttestet, látták, amint ki van terítve, mint valami zöldes, oszladozó cafat, belélegzették e rothadó ember-darab fertőző szagát; minden érzékük megbomlott s a túrheterlen élességig fokozta az érzeteiket. E tisztátalan hálótársnak a jelenléte mozdulatlanlanságra és csendre készítette őket s belevesztek az aggodásba. Laurent néha arra gondolt, hogy Therestet hevesen a karjaiba zárja, de nem mert mozdulni; az járt az eszében, hogy nem nyújthatja ki a kezét anélkül, hogy meg ne fogna egy maroknyit Camille puha húsából. Ilyenkor arra gondolt, hogy a vízbefúlt ember azért feküdt ide közéjük, hogy megakadályozza az ölekezésüket. Végül megértette, hogy a vízbefúlt ember féltékeny.

Néha mégis megpróbálta és egy félénk csókot váltott Therese-zel, hogy lássa, mi fog történni. A fiatal ember tréfálkozott a feleségével és megparancsolta neki, hogy csókolja meg. De az ajkaik oly hidegek voltak, mintha a halál állott volna a szájaik közé. Émelygő érzés fogta el őket, Therese ijedten összeborzadt és Laurent, aki hallotta, hogy a fogai vacognak, megharagudott rá.

- Miért reszketsz? - kiáltott rá. - Talán félsz Camilletől?... Ugyan eredj, az a szegény ember ma már mozdulni se tud a sírjában.

Mind a ketten kerülték azt, hogy megmondják egymásnak borzongásuknak az okát. Ha valamelyikük előtt rémlátásban megjelent a vízbefúlt ember fakó arca, lehunyták a szemüket, egészen beletemetkeztek a félelmükbe és nem mertek egymásnak beszélni a látomásokról, mert attól féltek, hogy ezzel még rettenetesebb rohamot idéznek fel. Mikor Laurent a vég-

letekig felcsigázva, kétségbeesésének dühében azzal vádolta Therestet, hogy fél Camilletól, ez a név, amelyet hangosan ejtett ki, megkétszerezte a félelmüket. A gyilkos magánkívül volt.

- Igen, igen - hebegett az asszonyhoz fordulva - te félsz Camilletól... Végre is jól látom... Ostoba vagy, nincs egy fillér ára bátorságod. Eh, aludjál nyugodtan. Azt hiszed, hogy az első férjed ide jön és a lábodnál fogva lehúzza innen, mert veled hálok...

Erre a gondolatra, erre a feltevésre, hogy a vízbefúlt idejöhet és meghúzza a lábukat, Laurent haja az égnek meredt. Még hevesebb hangon, önmagát marcangolva folytatta:

- El kell vinnem téged egy éjjel a temetőbe... Kinyitjuk Camille koporsóját és látni fogod, milyen rothadó hústömeg van benne. Azután majd nem félsz talán... Azt hiszem, nem is tudja, hogy mi dobtuk a vízbe.

Therese fejét a ványkosba nyomva elfojtottan kesergett.

- A vízbe dobtuk, mert útunkban volt - folytatta a férje... - Megint csak bele dobnók, úgy-e?... Ugyan ne légy ilyen gyerek. Légy erős. Ostobaság, hogy megzavarod a boldogságunkat... Látod, kedvesem, ha majd meghalunk, nem leszünk se boldogabbak, se boldogtalanabbak a földben csak azért, mert egy nyomorult embert a Szajnába dobtunk és szabadon élvezzük a szerelmünket, ami csupa haszon... Jer csak, csókolj meg.

A fiatal nő megcsókolta, fagyosan, örülten; és a férje is éppenúgy remegett, mint ő.

Laurent több mint tizenöt napig azon tanakodott, hogy hogyan ölhetné meg újból Camillet. A vízbe dobta és íme, nem eléggé halt meg, mert minden éjjel hazajön, hogy Therese ágyába feküdjék. Mikor a gyilkosok azt hitték, hogy befejezték a gyilkosságot és békén élvezhetik enyelgésüknek az édességeit, az áldozatuk feltámadt, hogy jéghideggé hűtse az ágyukat. Therese nem volt özvegy, Laurent egy olyan asszonynak a házastársa lett, akinek már egy vízbefúlt ember volt a férje.

XXIII.

Laurent lassankint odajutott, hogy közel járt a dühöngő örülethez. Elhatározta, hogy Camillet elűzi az ágyából. Előbb egészen felöltözve feküdt le, azután került Therese bőrének az érintését. Végül dühében és kétségbeesésében a mellére akarta szorítani a feleségét és inkább agyon akarta szorítani, mintsem hogy átengedje az áldozata hazajáró szellemének. A vadság hatalmas lázadása volt ez benne.

Mindent összevéve, azért került az asszony szobájába, mert azt remélte, hogy Therese csókjai majd kigyógyítják álmatlanságából. Mikor ebben a szobában már otthon volt s a maga karosszékében ült, még kegyetlenebb rohamok kínozták s még nem is gondolt rá, hogy megkísérelje az orvoslást. És így volt ez három hétig, mintha el lett volna tiporva, nem jutott az eszébe se, hogy mindent megtett, hogy Therese az övé legyen, és hogy most, amikor már az övé, hozzá se nyúlhat anélkül, hogy ne növekednék a szenvedése.

Ebből az elbutulásból aggodalmainak a túlcsigázása ragadta ki. Az elkábulás első pillanatában, a nászéjszaka különös zavarában megfélemedezett azokról az okokról, amelyek erre a házasságra készítették. De gonosz álmainak megismétlődő kínjai után valami bizonytalan izgalom fogta el, amely diadalmaskodott a gyávaságán s visszaszerezte neki az emlékező képességét. Eszébe jutott, hogy azért nősült meg, hogy a feleségét erősen magához szorítva elűzze ezeket a rémes álmokat. Egy éjszaka azután hirtelen a karjaiba ragadta Thereset, ha keresztül kellett is mennie a vízbefúlt ember hulláján és nagy erővel magához húzta.

A fiatal asszony maga is a végletekig ki volt merülve; a tűzbe ugrott volna, ha azt hiheti, hogy a lángok megtisztítják a testét és megszabadítják a bűneitől. Ő is magához szorította Laurent-t, s el volt rá szánva, hogy vagy el fog égni ennek az embernek a szerelmében, vagy másként keres valami megkönnyebbülést.

S egy borzasztó öleléssel egymáshoz tapadtak. De a vágyak helyett a fájdalom és a félelem fogta el őket. Mikor egymást érintették, a tagjaik, úgy érezték, mintha egy halom parázsra zuhantak volna. Felsikoltottak és még jobban szorították egymást, hogy a testeik között semmi hely ne maradjon a vízbefúlt embernek. És mégis, még mindig érezték Camille húscafatait, amint gyalázatos módon oda nyomult közéjük és néhol jéghidegre hűtötte le a bőrüket, míg a testük többi része forró volt, mint a tűz.

A csókjaik rettentően kegyetlenek voltak. Therese kereste ajkaival Camille harapásának helyét Laurent feldagadt merev nyakán, s vadul odanyomta a száját. Ez volt a friss seb; ha ezt a sebet meggyógyítanák, a gyilkosok békén alhatnának. Az asszony megértette ezt s a sebet ki akarta égetni szenvedélyének tűzével. De megégette vele az ajkait és Laurent tompán feljajdulva hevesen ellökte magától; úgy érezte, mintha tüzes vasat nyomtak volna a nyakára.

Therese nekivadulva újra kezdte, ismét meg akarta csókolni a sebhelyet; valami kéjes élvezet volt rá nézve, hogy odanyomhatta az ajkát arra a bőrdarabra, amelybe Camille fogai bele-mélyedtek. Egy pillanatig az járt az eszében, hogy ezen a helyen beleharap a férjébe, kitép belőle egy nagy darab húst s újabb sebet üt rajta, még mélyebbet, s ezzel eltünteti a régi sebnak a helyét. Azt gondolta magában, hogy akkor majd nem fog elsápadni, ha a saját fogainak a nyomát látja. De Laurent nem engedte a nyakát megcsókolni; nagyon heves égést érzett a nyakán, s ahányszor Therese felé nyújtotta az ajkát, mindig eltaszította. Így birkóztak egymással, hörögve, szerelmük borzalmaiban küzködve.

Érezték, hogy ezzel csak növelik szenvedéseiket. Hiába kínozták magukat e rettenetes ölelésekben, felsikoltottak fájdalmukban, égett a vérük és marcangolták önmagukat, de nem bírták lecsillapítani felizgatott idegeiket. Minden ölelésük csak élesebbé tette ellenszenvüket.

E borzalmas csókjaik közben ijesztő látományaik voltak; azt képzelték, hogy a vízbefúlt ember a lábaiknál húzza és heves lökésekkel az ágyba nyomja őket.

Egy percre meghunyászkodtak. Meghökkenetek, az idegeik lázadása leküzdhetetlen volt. De nem akarták, hogy le legyenek győzve; újból összeölelkeztek, de a gyávaság megint erőt vett rajtuk, mintha tüzes tűszúrás hatolt volna tagjaikba. Többször is megpróbálták, hogy diadal-maskodjanak az ellenszenvükön s hogy idegeiket kifárasztva és megtörve mindent elfelejtse-
nek. De az idegeik mindannyiszor annyira felizgultak és megfeszültek s oly nagy izgalmakat keltettek bennük, hogy idegeik kimerülésébe talán behaltak volna, ha egymás karjaiban maradnak. Ez a saját testük ellen való küzdelem egész a feldühödésükig fokozódott; de makacskodtak, győzni akartak. Végre egy élesebb roham megtörte őket; hallatlan erejű meg-rázkódtatáson estek át és úgy érezték, mintha a nehézkor ütött volna ki rajtuk.

Lázban égve és elcsigázva az ágy két szélére vetődtek s elkezdtek zokogni.

És zokogás közben úgy rémlett nekik, mintha hallanák a vízbefúlt ember diadalkacáját, aki vigyorogva újból a paplanuk alá csúszott. Nem bírták elkergetni az ágyból, le voltak győzve. Camille édesen kinyújtózkodott közöttük, míg Laurent sírt a tehetetlensége miatt, Therese pedig reszketett, hogy a hullának valahogy az az ötlete ne támadjon, hogy a győzelmével élve törvényes tulajdonosaként, rothadó karjai közé szorítsa őt. Megkísérelték a végső eszközt is; s a vereségük után megértették, hogy ezután nem merik majd egymást megcsókolni. Az örült szerelem izgalma, amelyet megkíséreltek, hogy kiöljék vele a félelmüket, még mélyebben belemerítette őket a rémületbe. Mikor érezték a hulla hidegségét, mely most már örökké elválasztotta őket egymástól, vérkönnyeket sírtak és aggódva töprengtek rajta, hogy mi lesz most már velük.

XXIV.

Amint az öreg Michaud remélte, mikor Therese és Laurent házasságán fáradozott, - a csütörtök esték már az esküvő utáni naptól fogva megint olyan vidámak lettek, mint azelőtt voltak. Ezek az esték Camille halála óta nagy veszélyben forogtak. A vendégek csak félve mutatkoztak e gyászos házban; minden héten féltek, hogy végleg elbúcsúznak tőlük. Az a gondolat, hogy a bolt végre is kétségtelenül bezárul előttük, megrémítette Michaud-t és Grivet-t, mert mind a ketten az ostoba ember ösztönével és makacsságával ragaszkodtak szokásaikhoz. Arra gondoltak, hogy az öreg asszony és a fiatal özvegy egy szép reggelen elmegy Vernonba vagy máshova, hogy ott sirassa halottját, és hogy akkor ők az utcára kerülnek csütörtök estéenként, és nem tudnak majd mit csinálni; már látták is magukat a sikátorban, amint szánalmasan bolyongnak s óriási dominó-játszmákról ábrándoznak. Addig is, amíg e szomorú napokat várták, félénken élvezték az utolsó boldog együttlétet; nyugtalan és édeskés arccal léptek be a boltba, s minden alkalommal arra gondoltak, hogy talán többé sohase kerülnek ide vissza. Több mint egy évig voltak ily félelemben, nem mertek Raquinné könnyeinek és Therese szótlanságának láttára fesztelenséget mutatni és kacagni. Már nem érezték magukat oly otthonosan, mint Camille idejében; úgyszólván lopniok kellett minden estét, amelyet az ebédlő asztala körül kellett töltenie. Ily kétségbeesett körülmények között készítette az öreg Michaud-t az önzése arra a mestervágásra, hogy férjhez adja a vízbefúlt ember özvegyét.

Az esküvő után következő csütörtökön Grivet és Michaud diadalmasan vonult be Raquiné-hoz. Győztek. Az ebédlő megint az övék volt, nem féltek már tőle, hogy elbocsátják őket. Boldogan léptek be az ebédlőbe, nagy önbizalommal léptek fel és sorra elmondták a régi tréfáikat. Boldog és bizakodó magatartásukon meglátszott, hogy reájuk nézve egész forradalom játszódott le. Camille emléke már eltűnt, a holt férjet, ezt a kísértetet, mely megfagyasztotta őket, elűzte az élő férj. Újra feltámadt örömeivel a mult. Laurent helyettesítette Camillet, megszűnt minden ok, mely eddig szomorúságra készítette őket; a vendégek most már nevetettek, anélkül, hogy ezzel bárkit megbántottak volna, sőt kellett is nevetniük, hogy felvidítsák ezt a kitűnő családot, amely szíves volt őket vendégül látni. Ettől kezdve Grivet és Michaud, aki több mint tíz hónap óta azzal az ürüggyel jött, hogy vigasztalja Raquinnét, félretehette eddigi kis álszenteskedését és most már nyíltan azért jöhetett, hogy elszenderegessenek egymással szemben, a dominó-kövek száraz zaja közben.

És minden héten elkövetkezett egy-egy csütörtök este, minden héten egyszer összegyűltek az asztal körül e holt és furcsa fejek, amelyek egykor annyira bosszantották Thereset. A fiatal asszony már arról beszélt, hogy ezeket az embereket kidobja; felizgatták őt ostoba nevetésükkel és buta megjegyzéseikkel. De Laurent megértette vele, hogy hiba volna, ha így megválnának tőlük; mindent meg kellett tenni, hogy a jelen annyira hasonlítson a multhoz, amennyire csak lehet; főként meg kellett tartani a rendőrségnek s ezeknek az ostoba embereknek a barátságát, akik védték őket minden gyanuval szemben. Therese meghajolt ez előtt, s szívesen fogadták a vendégeket, akik boldogan látták, hogy a barátságos, meleg esték egész hosszú sorozata táruul eléjük.

Körülbelül ekkor történt, hogy a házaspár élete valamiképpen kétféle lett.

Reggel, mikor a napfény elűzte az éj borzalmait, Laurent nagy gyorsasággal felöltözött. Nem igen jól érezte magát s önző nyugalma csak az ebédlőben tért vissza, mikor leült egy óriási pohár tejeskávé elé, amelyet Therese készített oda neki. Raquinné, aki oly tehetetlen volt, hogy alig tudott bemenni a boltba, anyai mosolygással nézte, hogy eszik. Csak úgy falta a pirított kenyeret, megtömte a gyomrát s lassankint megnyugodott. A kávé után megivott egy

kis pohár konyakot. Ez teljesen rendbehozta. Köszönt Raquinnénak és Theresének. »Viszontlátásra, estére«, anélkül, hogy valaha megcsókolta volna őket, s aztán a hivatalába sétált. A tavasz elérkezett; a rakparton a fák levelei már kinyíltak, mintha könnyű, sápadt-zöld csipke díszítené őket. Lenn a folyó vize altató morajjal folydogált; fenn az első tavaszi nap sugarai édes langymelegséget árasztottak. Laurent úgy érezte, hogy újjászületik a friss levegőn; az áprilisi és májusi égből leszálló, megújuló életnek levegőjéből nagyokat szivott; kereste a napot, megállott, hogy bámulja azt az ezüstösen visszaverődő fényt, mely a Szajrán fodrozódott, hallgatta a rakodópart zaját, átjáratta magát a reggel nyers illataival, s minden érzésével élvezte a derült és boldog reggelt. Bizonyos, hogy egyáltalán nem is gondolt Camillera; néha megtörtént, hogy gépiesen áttekintett a morguera, a folyó túlsó partjára; ilyenkor úgy gondolt a vízbefúltra, mint ahogy egy bátor ember gondolna valami ostoba félelemre, amely egykor elfogta. A gyomra tele volt, az arca felüdült, visszatért a régi nagy nyugalma; beért a hivatalába, s az egész napot ásítózással töltötte el, várva a hivatali idő végét. Most már ő is csak olyan hivatalnok volt, mint a többi, elbutult, únt mindent és üres volt a feje. Ilyenkor csak egy dologra gondolt, arra, hogy lemond a hivataláról és műtermet bérel; valami új életről ábrándozott, amikor majd nem dolgozik semmit, s ez az ábránd elég volt arra, hogy estig foglalkoztassa őt. A sikátori bolt emléke soha sem zavarta. Bár reggel óta vágyva várta a hivatali idő végét, este mégis sajnálkozva ment el a hivatalából, s a rakodópart felé ment, kissé megzavarodva és nyugtalanzkodva. Hiába ment lassan, végre mégis haza kellett érnie a boltba. Ott a rettegés várt rá.

Therese ugyanily izgalmakat érzett. Addig, míg Laurent nem volt mellette, jól érezte magát. Elbocsájtotta a cselédet, arra hivatkozva, hogy minden szanaszét van, s minden piszkos a boltban és a lakásban. A rendszeret nagyon erőt vett rajta. Az igazság az volt, hogy szükségét érezte annak, hogy járjon-keljen, hogy csináljon valamit s hogy mozgassa merev tagjait. Egész délelőtt foglalatostkodott, söpört, porolt, takarította a szobákat, elmosta az edényeket, s elvégezte mindazt a munkát, amitől valamikor annyira undorodott. Délig e háztartási gondok foglalkoztatták, némán sürgött-forgott és nem maradt ideje arra, hogy másra is gondoljon, mint a mennyezetről lelógó pókhálóra s a tányérokat bemocskoló zsiradékra. Azután a konyhába ment, elkészítette a reggelit. Az asztalnál Raquinné vigasztalhatatlan volt, mikor mindennap látta, hogy ő kel föl, hogy behozza a tálakat és a tányérokat; meg volt hatva, de boszankodott is amiatt a nagy buzgóság miatt, melyet a huga tanusított: meg is fedtte érte, de Therese azt felelte, hogy takarékoskodni kell. Étkezés után a fiatal asszony felöltözött és végre rászánta magát, hogy lemegy a nénjéhez a bolt irodájába. Ott azután elálmosodott; néha-néha felrezenve szendergett; engedett annak a kéjes zsibbadásnak, mely rögtön erőt vett rajta, amint leült. Csak könnyed szunyókálások voltak ezek, valami határozatlan, de édes érzéssel tele, úgy, hogy lecsillapították az idegeit. Camille emléke eltűnt előle; a betegeknek azt a mélységes nyugalomát élvezte, amelyben akkor van részük, amikor a fájdalmuk hirtelen megszűnik. Úgy érezte, hogy a teste hajlékonyabbá, a gondolkodása szabadabbá vált; a mindent helyrehozó, meleg semmiségbe merült. A nyugalom e percei nélkül, idegrendszerének a megfeszülése következtében megbomlott volna a szervezete; e nyugalomból merítette az erőt ahhoz, hogy tovább bírjon szenvedni és rémülni a következő éjszakán. Különben nem is aludt el; éppen csak lehunyta a szemét és valami békességes ábrándba merült; ha vevő jött a boltba, kinyitotta a szemét, kiszolgálta a vevőt, aki néhány souért vásárolt valamit, s aztán megint visszaesett repdeső ábrándjaiba. Három-négy órát töltött el így, teljes boldogságban; a nénye kérdéseire a legrövidebben válaszolt; valóságos élvezettel engedte át magát az aléltságnak, mely reánehezdedett s megszabadította a gondolataitól. Alig vetett néha-néha egy pillantást a sikátorra; egészen megfelelt neki a borongós idő, mikor besötétedett, s a fáradtságát a homályba rejthette. A nedves, csúf sikátor, amelyben szegény, átázott ördögök jártak-keltek, akiknek esernyőjéről a kövezetre csurgott a víz, valami elátkozott helynek, valami piszkos, komor folyosónak tünt fel előtte, ahova senki se jön be, hogy őt felkeresse és zavarja. Néha a

körülötte terjengő ijesztő fénysávokat látva s a nyirkosság nyers szagát érezve azt képzelte, hogy elevenen eltemették; azt hitte, hogy a föld mélyében van, egy nagy közös sír fenekén, ahol hemzsegnek a halottak. Ez a gondolat megvigasztalta, lecsillapította; arra gondolt, hogy most már legalább biztos helyen van hogy most meghal és nem fog többé szenvedni. Máskor még nyitva kellett tartania a szemeit, amikor Susanne meglátogatta és egész délután ott himezett a boltban. Olivier felesége puha arcával és lassú mozdulataival most már tetszett Theresének, aki különös vigaszt talált abban ha ezt a szegény, egészen elcsigázott teremtet láthatta; barátnőjévé választotta, örült neki, ha maga mellett láthatta, amint sápadtan mosolyog, szinte csak félig él és izetlen temetőszagot hoz a boltba. Mikor Susanne üvegszerűen átlátszó kék szemeibe nézett, csontjainak a bensejében jóleső hideget érzett. Therese így várakozott négy óráig. Ekkor a konyhába ment, újból kereste a fáradságot s lázas gyorsasággal elkészítette Laurent ebédjét. És mikor a férje belépett az ajtó küszöbén, összeszorult a torka, s egész lényét újból gyötörte az aggodás.

A házastársak izgalmai mindennap csaknem azonosak voltak. Napközben, mikor nem álltak egymással szemben, a nyugalom pompás óráit élvezték; este amint együtt voltak, szivetszűrő fájdalom fogta el őket.

Voltak különben nyugodt estéik is. Therese és Laurent remegett még a gondolatától is annak, hogy a szobájukba kell menniök, s emiatt oly későig maradtak fenn, amennyire csak lehetett. Raquinné, aki félig feküdt egy nagy karosszékből, közöttük volt és csendes hangján beszélgetett velük. Vernonról beszélt, s mindig a fiára gondolt, de kerülte a neve említését, mintha ezt valahogyan szégyelte volna; mosolygott kedves gyermekeire s terveket szőtt a jövőjükre nézve. Fehér arcára sápadt fényt vetett a lámpás; e holt és néma légkörben volt valami rendkívüli édesség a hangjában. És mellette kétoldalt a gyilkosok némán és mozdulatlanul ültek; úgy látszott, mintha áhitattal hallgatnának reá; a valóságban pedig még csak oda se figyeltek a jó öreg asszony fecsegéseinek értelmére, egyszerűen boldogok voltak, hogy hallgathatják ez édes szavak zaját, mert ez megakadályozta, hogy a saját gondolataiknak a kitörését kelljen hallgatniok. Nem mertek egymásra nézni, Raquinnéra tekintettek, hogy legyen valami támaszuk. Sohase beszéltek arról, hogy aludni mennek; reggelig is fenn maradtak volna, az öreg boltosné kedveskedő fecsegéseit hallgatva, s azt a nyugalmat élvezve, melyet maga körül terjesztett, ha ő maga nem fejezte volna ki azt a kívánságát, hogy lefeküdjék. Csak ekkor mentek ki az ebédlőből és mentek be a saját szobájukba, oly kétségbeeséssel, mintha egy örvény fenekére ugorának.

Ezeknél a családi estéknél sokkal jobban szerették a csütörtök estéket. Mikor egyedül voltak Raquinnéval, nem bírták a gondolataikat elnyomni; a nényük vékony hangja és ellágyult vidámsága nem fojtotta el azokat a jajkiáltásokat, amelyek kínozták őket. Érezték, hogy közeledik a lefekvés órája és összerendeztek, ha véletlenül a szobájuk ajtajára tekintettek; annak a pillanatnak a várása, amikor egyedül lesznek, egyre kegyetlenebbé vált, amint az idő későre járt. Csütörtökön ellenben belekábultak az ostobaságokba, kölcsönösen elfelejtették a jelenüket és kevésbé szenvedtek. Therese a maga részéről végezetül lázasan várta a fogadónapjukat. Ha Michaud és Grivet nem jött volna el, úgy elment volna ő, hogy megkeresse őket. Amikor idegenek voltak az ebédlőben, közte és Laurent között, nyugodtabbnak érezte magát; szerette volna, ha mindig lettek volna vendégei, ha mindig lett volna körülötte valami zaj, valami, ami elkábítja és elszigeteli. A világ előtt bizonyos ideges vidámságot tetetett. Laurent is megint olyan lett, mint amilyen volt, durva paraszt ötleteivel, zsíros kacagásával és az egykori mázoló tréfáival. A csütörtök esték azelőtt sohase voltak náluk ily vidámak és zajosak.

Így történt, hogy Laurent és Therese hetenként egyszer borzongás nélkül nézhetett egymás szemébe.

De csakhamar újabb okuk volt a félelemre. Raquinné bénulása előrehaladt és tudhatták, hogy a tehetetlen és eltompult elméjű öreg asszony egy napon nem tud többé felkelni a karosszékéből. A szegény öreg már csak mondatfoszlányokban beszélt, amelyek csak ügyyel-bajjal fűződtek egybe; a hangja elgyengült s a tagjai egymásután elhaltak. Már szinte nem is volt lelkes ember. Therese és Laurent ijedve látta, hogy távozik körükből ez a lény, aki még elválasztotta őket s akinek a hangja eloszlatta gonosz álmaikat. Ha majd értelme is egészen megbénul az öreg boltosnének s némán és egészen megbénultan fog itt ülni a karosszékében, - egyedül maradnak; esténként nem menekülhetnek majd a sajnálatos együttlét elől. Akkor majd este hat órakor kezdődik a borzalmuk, és nem éjfélkor, mint most; bele fognak örülni.

Minden erőfeszítésük arra irányult, hogy Raquinnét jó egészségben tartsák, mert az egészsége nekik oly drága volt. Orvosokat hívtak, nagyon gondját viselték, s ebben a betegápoló munkában is feledést és nyugalmat találtak, ami arra bírta őket, hogy megkettőzzék a buzgal-mukat. Nem akarták elveszíteni azt a harmadik személyt, aki tűrhetőkké tette az estéiket; nem akarták, hogy az ebédlő, az egész ház oly kegyetlen és oly komor hely legyen rájuk nézve, mint aminő a szobájuk. Raquinnét nagyon meghatotta az a szorgos gondoskodás, melyet őreá pazaroltak; könnyekig megindulva helyeselte magában, hogy összeadta őket és hogy át-engedte nekik a negyven néhány ezer frankját. A fia halála után soha sem számított rá, hogy utolsó óráiban ennyi szeretetet fognak tanúsítani iránta; az öregségét egészen kellemessé tette kedves gyermekeinek a gyöngédsége. Nem is érezte a kérlelhetetlen bénulást, amely azonban mindezeknek ellenére is napról-napra jobban megdermesztette.

Therese és Laurent ezalatt tovább folytatta kettős életét. Mintha mindkettőjükben két külön-böző lény lakozott volna: egy ideges és megfélemlített lény, amely remegett, amint bealko-nyodott, s egy nehézkes és feledékeny lény, amely attól kezdve, hogy felkelt a nap, egyszerre fellélegzett. Két életet éltek: sírtak félelmükben, ha egyedül voltak és szeliden mosolyogtak, ha volt valaki a társaságukban. A világ soha ki nem találta volna az arcukról azokat a szenvedéseket, amelyek olyankor marcangolták őket, amikor egyedül voltak; nyugodtaknak és boldogoknak látszottak, ösztönszerűen rejtegették a bajukat.

Aki nappal ily nyugodtaknak látta őket, senki sem gyanította volna, hogy minden éjjel rémlátások gyötrik őket. Az ember azt hitte volna, hogy ez csupa boldogságban élő, Isten áldotta házaspár. Grivet udvariaskodva »gerlicéknek« nevezte őket. Mikor a hosszas virrasztástól karikásak lettek a szemek, Grivet tréfálkozott velük és azt kérdezte tőlük, hogy mikor lesz a keresztelő. És az egész társaság nevetett. Laurent és Therese alighogy elsápadt, sőt mosolyogniok kellett; már hozzá voltak szokva az öreg hivatalnok kétes tréfáihoz. Amíg az ebédlőben voltak, addig tudtak uralkodni a félelmükön. Az emberi elme nem bírná felfogni azt a borzasztó változást, amely végbement bennük, mikor a hálósobájukba zárkóztak. Különösen csütörtök este oly vad hevességű volt ez a változás, mintha a természetfölötti világban ment volna végbe. Éjszakáiknak a drámája különösségénél és vad rohamainál fogva minden fogalmat meghaladott és teljesen rejtve maradt fájdalmas lényüknek a mélyén. Ha beszéltek volna erről, bolondoknak tartották volna őket.

- Milyen boldogok ezek a szerelmesek! - mondogatta gyakran az öreg Michaud. - Nem beszélnek, de annál többet gondolkoznak. Fogadni mernék, hogy felfalják egymást az enyel-gésükkel, mikor mi nem vagyunk ott.

Ez volt az egész társaság véleménye. Így történt, hogy Thereset és Laurent-t mintaszerű házaspárnak tartották. Az egész Pont-Neuf sikátor ünnepelte a házaspár szerelmét, csendes boldogságát, örökös mézesheteit. Csak egyedül ők tudták, hogy Camille holtteste közöttük fekszik; egyedül ők érezték az arcuk nyugodt izmai alatt azokat az ideges vonaglásokat, amelyek éjszakánként rettenetesen eltorzították a vonásaikat s arcuk szelid kifejezését csúf és fájdalmas álarccá változtatták.

XXV.

Négy hónap mulva Laurent arra gondolt, hogy kiélvezi azokat az előnyöket, melyeket a házasságától várt. Elhagyta volna a feleségét és elmenekült volna Camille hazajáró lelke elől már a házasságnak harmadik napján, ha az érdeke oda nem fűzte volna a sikátorbeli bolthoz. Belenyugodott az éjszakai borzalmakba és az aggodalmaiban, amelyek fojtogatták, benne maradt, csak hogy el ne veszítse büntettének a hasznát. Ha elhagyná Thereset, megint visszajutna a nyomorúságba, kénytelen volna megtartani a hivatalát; ha pedig mellette marad, akkor éppen ellenkezőleg, kedvére lustálkodhatik és anélkül, hogy bármit is dolgoznék, bőségben élhet abból a járadékból, amelyet a feleségének Raquinné biztosított. Hihető, hogy megugrott volna a negyvenezer frankkal, ha felvehette volna; de az öreg boltosné, Michaud tanácsára, oly okos volt, hogy a házassági szerződésben csak a kamatokat biztosította a hugának. Laurent-t ily módon hatalmas kötelék fűzte Theresehez. A kegyetlen éjszakákért való kárpótlás gyanánt legalább boldog tétlenségben akart élni, jó ételmezést, meleg ruhát és annyi zsebpénzt akart, hogy kielégíthesse szeszélyeit. Csak ezen az áron volt hajlandó a vízbefűlt ember hullájával hálni.

Egy este bejelentette Raquinnénak és a feleségének, hogy lemondott a hivataláról és hogy tizennégy nap mulva ki fog lépni a szolgálatból. Therese erre egy nyugtalan mozdulattal válaszolt. Laurent sietett hozzátenni, hogy egy kis műtermet bérel, ahol megint hozzálát a festészethez. Hosszasan beszélt a hivatala kellemetlenségeiről s arról a nagy jövőről, amelyet a művészet megnyit előtte; most, amikor van egy kis pénze és szerencsét próbálhat, látni szeretné, hogy nem képes-e nagy dolgokra is? A nagy ékesszólás mögött, amellyel ezeket elszavalta, egyszerűen az a dühös vágy rejtőzött, hogy újra kezdhesse a műterem-életet. Therese összeszorította az ajkait és nem felelt; nem is gondolt rá, hogy Laurent elkölti azt a kis vagyont, mely a szabadságát biztosította. Mikor a férje kérdéseivel zaklatta, hogy a beleegyezését megnyerje, csak néhány szóval, egész szárazon válaszolt neki; a felesége megértette vele, hogy ha kilép a hivatalából, többé nem keres semmit és teljesen a család terhére fog élni. Amíg Therese beszélt, Laurent oly élesen nézett rá, hogy ezzel megzavarta és a torkára forrasztotta azt a visszautasítást, amelyet már-már kimondott; Therese azt hitte, hogy büntársának a szeméből ezt a fenyegető gondolatot olvashatja: »Mindent elmondok, ha nem egyezel bele.« Hebegni kezdett. Raquinné közbeszólt, hogy kedves fiának a kívánsága teljesen jogos és hogy meg kell adni neki az eszközöket ahhoz, hogy tehetséges ember legyen belőle. A jó öreg úgy kényeztette Laurent-t, mint ahogy Camillet kényeztette volna; egészen meglágyította őt az a figyelmesség, melyet a fiatal ember reáparazolt, egészen az övé volt és mindig a kedve szerint igazodott.

Elhatározták tehát, hogy a művész műtermet bérel és hogy különböző kiadásaira havonként száz frankot kap. A család háztartását így szabályozták: az üzlet jövedelme elég lesz a bolt és a lakás bérére és csaknem az összes háztartási napi kiadásokat fedezni lehet belőle; Laurent műtermének a bérét és havi száz frankját a kétezer néhány száz frank évjáradékból fedezik; a járadék többi részét a közös kiadásokra fordítják. Ily módon nem fogják megcsonkítani magát a tőkét. Therese egy kissé megnyugodott. Megfogadtatta a férjével, hogy soha sem fog többet költeni, mint amennyit ígértek neki. Különben is arra gondolt, hogy Laurent úgy se kaparinthatja meg a negyvenezer frankot az ő aláírása nélkül, ő pedig nagyon feltette magában, hogy semmiféle iratot nem fog aláírni.

Laurent már másnap kibérelt a Mazarine-utca alja felé egy kis műtermet, amely után már egy hónap óta nagyon vágyódott. Nem akart addig kilépni a hivatalából, míg nincs valami menedéke, ahol nyugodtan töltheti el a napot, Theresetől távol. Tizennégy nap mulva elbúcsúzott kartársaitól. Grivet elbámult rajta, hogy elmegy a hivatalból. Egy fiatal ember, mondotta,

akinek oly szép jövője van, egy fiatal ember, aki négy év alatt olyan fizetést ért el, amelyre neki, Grivetnek húsz évig kellett várnia! Még jobban elbámult, mikor Laurent azt mondta neki, hogy ezután egészen a festészetre adja magát.

A művész végre berendezkedett a műtermében. Ez a műterem afféle padlásszoba volt, öt-hat méter széles és hosszú; a mennyezete nagyon hirtelen hajolt befelé, ferde hajlással s egy nagy ablak törte át, mely fehér és nyers világosságot bocsájtott a padlóra és a sötét falakra. Az utca zaja nem hallatszott fel ily magasra. Ez a csendes, szürke szoba, mely fölfelé nyílt, az égre, hasonlított valami lyukhoz, egy pincéhez, amelyet szürke agyagba vájtak. Laurent annyira-amennyire bebútorozta ezt az üreget; két kopott szalmafonatú széket vitt oda s egy asztalt, melyet a falhoz támasztott, hogy a földre ne zuhanjon, egy régi konyhaszekrényt, továbbá a festékes ládáját és a régi festőállványát; a szoba egyetlen fényűzési tárgya egy nagy diván volt, amelyet harminc frankért vásárolt egy zsidárustól.

Tizenöt napig várt anélkül, hogy csak eszébe is jutott volna, hogy az ecsethez nyúljon. Reggel nyolc és kilenc óra között ment fel a műterembe, pipára gyújtott, lefeküdt a divánon és várta a delet; boldog volt, hogy még csak reggel van és még hátra vannak a napnak hosszú órái. Délben elment villásreggelizni s aztán sietve visszament a műterembe, hogy egyedül legyen, hogy ne lássa tovább Therese sápadt arcát. Ezután emésztett, aludt, hevert egész estig. Műterme a békesség helye volt, ahol nem remegett. Egyszer a felesége megkérdezte tőle, hogy meglátogathatja-e ezen a kedves menedékhelyen. Megtiltotta neki, és mikor a tilalom ellenére is elment és bekopogtatott hozzá, nem nyitott neki ajtót; este, mikor hazament, azt mondotta neki, hogy az egész napot a Louvre múzeumában töltötte. Félt, hogy Therese Camille kísértetét is magával hozza.

A tétlenség végül is terhére volt. Vásárolt egy darab vásznat, festékeket vett s hozzálátott a munkához. Mivel nem volt elég pénze ahhoz, hogy modellt fogadjon, elhatározta, hogy a fantáziája szerint fog festeni, nem törődve a természettel. Egy férfifejbe kezdett.

Különben most sem zárkózott el jobban a világtól; minden reggel két-három órát dolgozott, délután pedig csavargott itt-ott, Párisban meg a környékén. Egy ilyen hosszabb sétáról visszatérve találkozott az Institut előtt egykori iskolatársával, kinek baráti összeköttetései révén szép sikere volt legutóbb a Salonban.

- Nini, te vagy? - kiáltott rá a festő. - Ó szegény Laurent, sohasem ismertem volna rád. Lesoványodtál.

- Megnősültem - válaszolt Laurent zavartan.

- Megnősültél, te! No most már nem csodálom, hogy ilyen furcsa állapotban látlak. És mit csinálsz most?

- Béreltem egy kis műtermet; festegetek egy kicsit, reggelenkint.

Laurent néhány szóval elbeszélte a házasságát; s aztán lázas hangon elmondta a jövőre vonatkozó terveit. A barátja oly csodálkozó tekintettel nézett rá, hogy ez megzavarta és nyugtalanította. Pedig a valóság csak az volt, hogy a festő Therese férjében nem ismert rá arra a nehézkes és közönséges fickóra, akit azelőtt ismert. Úgy tünt fel neki, hogy Laurent egész megjelenése finomabbá vált; az arca megsoványodott és kellemesen sápadt színűvé vált, egész magatartása méltóságteljesebb s a teste hajlékonyabb lett. A festő meg nem állhatta, hogy fel ne kiáltson:

- De milyen csinos fiú lett belőled! Olyan az egész megjelenésed, mint egy nagyköveté. Ez most a legújabb divat. Melyik művésziskolában tanultál?

Ez a vizsgálat, melyet ki kellett állnia, nagyon terhes volt Laurenta nézve. Nem mert hirtelen elbúcsúzni a barátjától.

- Nem akarsz feljönni egy percre a műtermembe? - kérdezte végre a barátját, aki nem akart tőle tágítani.

- Nagyon szívesen - válaszolt a fiatal ember.

A festő nem igen értette azt a változást, amelyet látott és kíváncsi volt egykori pajtásának a műtermére. Bizonyos, hogy nem azért ment fel az ötödik emeletre, hogy láthassa Laurent újabb műveit, melyek bizonyára csömört keltenek benne, hanem pusztán csak azt akarta, hogy kielégíthesse a kíváncsiságát.

Mikor felértek és egy pillantást vetett a falra akasztott képekre, csodálkozása még egyszer akkora lett. Öt tanulmányfejet látott, két női és három férfifejet; mindegyik valóságos energiával volt megfestve; a festés modora durva és szilárd volt, minden darab hatalmas foltokban emelkedett ki a világosszürke alapból. A művész hirtelen odament a képekhez és anélkül, hogy a meglepetését igyekezett volna eltitkolni, bámulva így szólt Laurenthoz:

- Te csináltad ezeket?

- Igen - válaszolt Laurent. - Ezek vázlatok egy nagy képhez, amelyet meg akarok festeni.

- Ugyan ne tréfálj; igazán tőled valók ezek a csodák?

- Igen. Miért ne volnának tőlem valók?

A festő nem mert őszintén felelni: »Mert ezeket a képeket művész festette, te pedig soha sem voltál egyéb, mint egy aljas mázoló«. Sokáig szótlannul állt a tanulmányfejek előtt. Bizonyos, hogy ezek a fejek ügyetlenül voltak megfestve, de volt bennük valami különös; oly hatalmas jellemvonások voltak bennük, amelyek a legfejlettebb művészi érzékre vallottak. Azt mondhatta volna az ember, hogy a festő átélte ezeket a dolgokat. Laurent barátja még soha sem tapasztalta azt, hogy egy kezdőnek a munkája ily sokat ígért volna. Miután jól megnézte a képeket, a szerző felé fordult és így szólt:

- Őszintén megvallva, soha sem hittem volna, hogy képes vagy így festeni. Hol az ördögbe tanultad, hogy ekkora tehetséged legyen? Hiszen rendesen nem lehet az embernek a tehetséget eltanulnia.

Folyton figyelte Laurent-t, akinek a hangja kellemesebbnek tűnt fel és minden mozdulatában valami előkelőség látszott. Nem tudhatta, hogy mily borzasztó megrázkódtatás változtatta meg ezt az embert, kifejlesztve benne a női idegeket, az éles és kényes lelki izgalmakat. Kétségtelen, hogy különös jelenség ment végbe Camille gyilkosának a szervezetében. Aki a lelkiállapotokat boncolni akarja, annak nehéz ily mélységekbe hatolnia. Laurent talán úgy lett művésszé, mint ahogyan félénkké lett, a nagy rombolás következtében, amely a testében és lelkében végbement. Azelőtt csaknem megfulladt vérének nehéz súlya alatt és nem látott az egészségnek attól a sűrű gőzétől, amely körülvette; most, amikor lesoványodott és remegett, olyan nyugtalan volt a kedélyállapota s oly élénk és kínos izgalmakat élt át, mint általában az ideges temperamentumú emberek. Abban a folytonos borzalomban, amelyben élt, a gondolkodása megbomlott s a lángelme elragadtatásáig fejlődött; némileg erkölcsi jellegűnek tekinthető betegsége, az az idegbaj, amely egész lényét megrázkódtatta, különös világosságú művészi érzékké fejlődött benne; amióta embert ölt, a teste mintha megkönnyebbült volna, égő agya óriásinak tűnt fel előtte s gondolkodásának e furcsa megnövekedésében finom alkotások, költői ábrándok lebegtek előtte. Így történt, hogy a mozdulatai hirtelen finomakká lettek, így történt, hogy a művei szépek voltak s egyszerre egyéniékké és élökké váltak.

A barátja előbb meg se próbálta, hogy megmagyarázza e művészlélek keletkezését. Csodálkozva ment el. Mielőtt eltávozott, még egyszer megnézte a képeket és így szólt Laurenthoz:

- Csak egy kifogásom van a képeiddel szemben, az, hogy e tanulmányfejek mindenikén van valami családi vonás. Ez az öt fej hasonlít egymáshoz. A nőkön is van valami nem tudom micsoda erőszakos vonás, ami úgy tünteti fel őket, mintha női ruhába öltözött férfiak volnának... Tudod, ha képet akarsz csinálni ezekből a vázlatokból, némelyik arcvonást meg kell változtatnod; az alakjaid nem lehetnek mind testvérek, ezen nevetnének.

Kiment a műteremből, de a lépcsőházban még így szólt nevetve:

- Igazán örülök, öregem, hogy láttalak. Most már hiszek a csodákban... Istenem, milyen finom ember lettél!

Lement a lépcsőn. Laurent, aki nagy zavarban volt, visszament a műterembe. Mikor a barátja azt a megjegyzést tette, hogy az összes tanulmányfejein van valami családi vonás, hirtelen elfordult, hogy ne lássa elsápadását a barátja. Már ez a végzetes hasonlatosság is megdöbentette. Lassan oda állott megint a képei elé; amint rájuk nézett s egyikről a másikra tekintett, hideg veríték futott végig a hátán.

- Igaza van - mormogta; - mind hasonlítanak egymáshoz... Camillehoz hasonlítanak.

Hátrátantorodott; leült a divánra s nem bírta levenni szemeit a tanulmányfejekről. Az első egy öregnek az arca volt, hosszú fehér szakállal; e fehér szakáll alatt a művész észrevette Camille sovány állát. A második egy fiatal szőke leányt ábrázolt s ez a fiatal leány áldozatának kék szemeivel tekintett reá. A többi három képen is volt néhány vonás a vízbefúlt ember arcából. Mintha Camille öreg emberré vagy fiatal leánnyá változott volna azzal, hogy magára vette azt a ruhát, amelyet a festő reá adott, de azért mindig megőrizte arculatának általános jellemvonását. Még egy borzasztó hasonlóság volt e fejeken: mind ijedtnek és szenvedőnek látszott, mintha ugyanannak a borzalmas érzésnek a súlya alatt össze akartak volna roskadni. Mindegyiknek volt egy kis ránc az ajka bal szögletében, emiatt kissé félrehúzták az arcukat, mintha el akarták volna firtorítani. Laurentnak eszébe jutott, hogy ezt a ráncot a vízbefúlnak vonagló arcán látta s ez nyomta a rokonság rút bélyegét a képeire.

Laurent megértette, hogy Camillet túlságosan megnézte a morgueban. A hulla képe mélyen belevésődött az elméjébe. És most a keze, anélkül, hogy ennek tudatában lett volna, mindig ennek a kegyetlen arcnak a vonásait rajzolta, amelynek emléke mindenüvé kísérte.

A festő amint megfordult a divánon, lassankint azt kezdte hinni, hogy az alakjai életre kelnek. És öt Camille állott előtte, öt Camille, akit saját ujjainak hatalmas ereje teremtett meg, s ez az öt Camille valami roppant furcsa módon, különböző korú és különböző nemű volt. Felkelt, széttépte a képeket és kidobta. Azt gondolta magában, hogy a borzalom megölné, ha a műtermét maga népesítené be áldozatának az arcképeivel.

Valami félelem fogta el: attól tartott, hogy nem tud többé egy fejet rajzolni anélkül, hogy ne a vízbefúlt ember fejét rajzolná meg. Azonnal tudni akarta, hogy ura-e kezének. Fehér vásznat akasztott a festőállványára s aztán egy darab szentet vett a kezébe és néhány vonással felvázolt egy alakot. Ez az alak hasonlított Camillehoz. Hirtelen letörölte ezt a vázlatot és másikat próbált lerajzolni. Egy óra hosszáig küzdött a végzet ellen, mely az ujjait mozgatta. Minden újabb kísérletből a vízbefúlt ember feje került eléje. Hiába feszítette meg az akaratát, hiába akarta elkerülni a jól ismert vonásokat; akarata ellenére is ugyanazokat a vonalakat húzta, engedett az izmainak, fellázadt idegeinek. Eleinte hirtelen vetette vászonra a vázlatot; azután pedig lassan húzogatta a széndarabot a vásznon. Az eredmény ugyanaz volt: Camille elfirtorodott és fájdalmas arca jelent meg mindannyiszor a vásznon. A művész egymásután a legkülönbözőbb fejeket vázolta: angyalfejeket, dicsskoronás szüzeket, sisakos római harcoso-

kat, rózsásarcú szőke gyermekeket, forradásokkal tele vén banditafejeket rajzolt, s mindig, minduntalan a vízbefúlt ember kelt életre, ő volt egymásután az angyal, a szűz, a harcos, a kis gyermek és a bandita. Ezek után Laurent a torzképekre vetette magát, túlozta a vonásokat, szörnyű arcéleket rajzolt, furcsa fejeket talált ki, de mindezzel csak még borzalmasabbakká tette áldozatának meglepően hasonló arcképeit. Végül állatokat rajzolt, kutyákat és macskákat; és a kutyák és macskák is hasonlítottak valahogyan Camillehoz.

Valami vad düh vett erőt Laurenton. Egy ökölcsapással széttépte a vásznat, s kétségbeeséssel gondolt a tervezett nagy képre. Most már nem kellett többé rá gondolnia; úgy érezte, hogy ezentúl már nem fog egyebet rajzolni mint Camille fejét, mint ahogy a barátja megmondta neki, és az olyan alakokat, amelyek mind hasonlítanak egymáshoz, kinevetné a világ. Elképzelte, hogy milyen lenne a műve; már látta a férfi- és nőalakok vállán a vízbefúlt ember fakó és ijedt arcát; az a különös látvány, amelyet így elképzelt, kegyetlenül nevetségesnek tűnt fel előtte és egészen feldühösítette.

Nem mert tehát többé dolgozni, mindig attól tartott, hogy ecsetének legkisebb mozdulatával is új életre kelti az áldozatát. Ha békén akart élni a műteremben, soha sem volt szabad festenie. Mivel az járt az eszében, hogy az ujjaiban akaratlanul is megvan az a végzetes képesség, hogy szünetlenül Camille arcképét vetik vászonra, borzalommal nézett a kezére. Úgy rémlett neki, mintha ez a kéz már nem is lenne az övé.

XXVI.

Az a válság, amely Raquinnét fenyegette, bekövetkezett. Az idegbénulás, amely már hónapok óta leselkedett a tagjai körül, mindig készen arra, hogy hatalmába kerítse, torkonragadta és békóba verte a testét. Egy este, mikor csendesen beszélgetett Therese-zel és Laurenttal, egy mondat közepén tátva maradt a szája: úgy érezte, mintha fojtogatnák. Mikor segítségért akart kiáltani, csak rekedt hangokat tudott hebegni. Olyan lett a nyelve, mint a kő. Kezei és lábai megmerevedtek. Megnémult és megbénult.

Therese és Laurent felkelt; meg voltak rémülve ettől a villámcsapástól, amely az öreg divatárusnőt öt másodpercnél rövidebb idő alatt összetörte. Az öreg asszony egészen tehetetlen volt s könyörgő tekintetét reájuk szegezte; egyre kérdezték, hogy megtudják, mi baja. De nem tudott felelni, hanem tovább is mélységes aggódással nézett reájuk. Megértették, hogy ez már csak holttest előttük, egy félig élő hulla, aki látja őket és hallja a szavakat, de már nem bír beszélni. Ez a válság kétségbeejtette őket: alapjában véve keveset törődtek az öreg asszony fájdalmaival, hanem önmagukat sajnálták, hogy ezentúl örökké együtt kell lenniök ezzel a szélütött beteggel.

A házastársak élete ettől a naptól kezdve tűrhetetlenné vált. Kegyetlen estéket töltöttek el a tehetetlen öreg asszony társaságában, aki már nem altatta el az ijedelmüket csöndes fecsegésével. Ugy nyugodott egy nagy karosszékbén, mint valami fölösleges lény, mint valami élettelen tárgy; egyedül maradtak az asztal két végénél, zavarban voltak és nyugtalankodtak. Ez a hulla már nem választotta el őket egymástól; néha meg is feledkeztek róla, összetévesztették valamelyik bútordarabbal. Ilyenkor erőt vett rajtuk az éjszakai rémület, és mint a szobájuk, úgy az ebédlő is oly rettenetes hely lett, ahol megjelenik előttük Camille szelleme. Ily módon naponként négy vagy öt órával többet szenvedtek. Amint alkonyodni kezdett, remegtek; leeresztették a lámpa ernyőjét, hogy ne lássák egymást s igyekeztek azt hinni, hogy Raquinné megszólal és ezzel emlékezteti őket arra, hogy ő is jelen van. Hogy mellette maradtak, hogy nem szabadultak meg tőle, ez csak azért volt, mert a szemei még éltek és néha bizonyos vigaszra leltek abban, hogy látták a szemeinek mozgását és ragyogását.

A szélütött öreg asszonyt mindig a lámpa fényébe ültették, hogy jól megvilágítsák az arcát és hogy mindig előttük legyen. Ez a puha és fakó arc tűrhetetlen látvány lett volna másokra nézve, de ők annyira érezték jelenlétének a szükségességét, hogy valóságos örömmel jártatták rajta a tekintetüket. Olyan volt, mint egy feloszlásban levő halotti álarc, amelybe két élő szemet helyeztek; csak ezek a szemek mozogtak, élénken forogva szemeüregben; két arca és a szája mintha kővé vált volna, oly mozdulatlan volt, hogy már megijesztette az embert. Mikor Raquinnét lefektették aludni és lehúnyta a szemeit, az arca, mely ilyenkor egészen fehér volt és még puhább, valóban olyan volt, mint a halotté; Therese és Laurent, aki úgy érezte, hogy már senki sincs velük, olyan zajt ütött, hogy a szélütött öreg kinyitotta szemeit és rájuk nézett. Így kényszerítették, hogy ébren maradjon.

Az öreg asszonyt valami szórakoztatónak tartották, aki megvédi őket rossz álmaiktól. Amióta beteg volt, úgy kellett gondozni, mint egy gyermeket. Az a gondoskodás, amelyet reá pazaroltak, arra kényszerítette őket, hogy elnyomják a gondolataikat. Reggel Laurent felkeltette, a karosszékebe tette és este visszavitte az ágyába; az öreg asszony még nehéz volt, - minden erejét össze kellett szednie, hogy gyengéden vegye a karjaiba és úgy szállítsa. Ugyancsak ő tologatta a karszéket is. A többiről gondoskodni Therese dolga volt, ő öltöztette a magával tehetetlen öreget, ő etette s igyekezett megérteni a legkisebb kívánságát is. Raquinné néhány napig még tudta használni a kezeit, egy palatáblára írt és így kérte, amire szüksége volt; aztán a kezei is elhaltak, nem bírta felemelni és kezében tartani a palavesszőt; ettől kezdve már csak

a tekintetével tudott beszélni s a hugának ki kellett találnia, hogy mit kíván. A fiatal asszony egészen magára vállalta a betegápoló nehéz szerepét; ez olyan dolog volt, hogy a testét és lelkét egyaránt lefoglalta, ami nagyon jót tett neki.

A házastársak, hogy ne legyenek egyedül, már reggel betolták az ebédlőbe a szegény öregnek a karosszékét. Maguk közé állították, mintha az öreg asszony is szükséges lett volna a létükhöz; jelen kellett lennie, az étkezésükénél s minden összejövetelükénél. Úgy tettek, mintha nem értenék, ha a szegény beteg azt a kívánságát fejezte ki, hogy szeretne a szobájába menni. Csak arra volt jó, hogy megzavarja az együttlétüket, de hogy külön éljen, ahhoz már nem volt joga. Nyolc órakor Laurent elment a műtermébe, Therese lement a boltba; a szélütött öreg egyedül maradt az ebédlőben egész délig; aztán, a reggeli után, megint egyedül maradt hat óráig. A huga napközben gyakran fölment és megfordult körülötte, hogy meggyőződjék róla, nincs-e valamire szüksége. A család barátai nem tudtak elég dicséretet kitalálni, hogy magasztalják Therese és Laurent erényeit.

A csütörtöki összejöveleket folytatták; a tehetetlen öreg is jelen volt, mint azelőtt. Odatolták karszékét az asztalhoz, nyolc órától tizenegyig nyitva volt a szeme, melynek átható fénye egyik vendégtől a másikhoz járt. Az öreg Michaud és Grivet az első napokban egy kissé zavarban volt öreg barátnőjének holttestével szemben, nem tudták, hogyan viselkedjenek; csak mérsékelt sajnálkozást éreztek és azon töprengtek, hogy mily mértékben illik elszomrodniok. Kell-e beszélniük e holt archoz, vagy egyáltalán nem kell vele foglalkozniok? Lassankint abban állapodtak meg, hogy úgy bánnak Raquinnéval, mintha semmi sem történt volna. Végül úgy tettek, mintha egyáltalán nem vennének tudomást az állapotáról. Beszélgettek vele, úgy, hogy ők tették fel a kérdéseket és ők is feleltek, nevettek helyette és maguk helyett is, és nem engedték, hogy kihozza őket a sodrúkból arcának a merev kifejezése. Különös látvány volt ez; ezek az emberek úgy tettek, mintha okosan beszélnének egy szoborhoz, mint ahogyan a kisleányok beszélnek a bábujukhoz. A szélütött öreg asszony mozdulatlan és néma volt, s ők fecsegték, annál többet járt a kezük és a fejük, - nagyon élénk társalgást folytattak vele. Michaud és Grivet nagyon büszke volt kitűnő viselkedésére. Azt hitték, hogy azzal, hogy így cselekszenek, udvariasságukat bizonyítják; különben kerülték a szokásos részvétnyilvánításokkal járó kellemetlenséget. Raquinnének bizonyára hízelgett, hogy úgy bánnak vele, mintha jól érezné magát, és ettől kezdve az is meg volt engedve nekik, hogy a legkisebb aggodás nélkül is vigadjanak a jelenlétében.

Grivetnek volt egy rögeszméje. Bizonykodott, hogy ők tökéletesen megértik egymást Raquinnéval, és hogy Raquinné nem tud reátekinteni anélkül, hogy abban a pillanatban ki ne találná, mit kíván. Ez megint gyengéd figyelem volt részéről. Csakhogy Grivet minden alkalommal csalódott. Gyakran félbeszakította a dominójátékot, megvizsgálta a beteget, ki szeliden nézegette a játékot, s kijelentette, hogy Raquinné ezt vagy azt kéri. Amikor erről meg akartak győződni, kiderült, hogy Raquinné vagy egyáltalán nem kért semmit, vagy pedig egészen más dolgot kért. De emiatt nem vesztette el a bátorságát Grivet, hanem diadalmasan felkiáltott: »No, úgy-e hogy mondtam!« s néhány perc múlva újra kezdte ugyanezt a játékot. Egészen más dolog volt, amikor a beteg nyíltan kifejezte valami kívánságát, Therese, Laurent és a vendégek egymásután megnevezték azokat a tárgyakat, amelyeket kívánhatott. Grivet ilyenkor is kitűnt szolgálatkészségének ügyetlenségével. Mindig elősorolt mindent, ami taláalomra az eszébe jutott és mindig éppen az ellenkezőjét kínálta annak, amit Raquinné kívánt. De ez nem akadályozta őt abban, hogy folyton ismételgesse:

- Én úgy olvasok a szemeiből, mint egy könyvből. Nézzék, azt mondja most is, hogy igazam van... Úgy-e, kedves asszonyom... Igen, igen.

Különben nem volt könnyű dolog a szegény öreg kívánságait megérteni. Csak Therese értett ehhez. Elég könnyen értekezett ezzel a befalazott lélekkel, amely még élt, de már el volt

temetve egy halott test mélyébe. Mi ment végbe ebben a nyomorult teremtésben, aki éppen eleget élt, hogy életben legyen, anélkül, hogy részt vehetne benne? Látott, hallott, kétség-telenül tisztán és világosan gondolkozott is, de nem voltak már mozdulatai s nem volt már hangja, hogy ki tudja fejezni azt a gondolatot, amely megszületett benne. Talán fojtogatták a gondolatai. Nem bírta volna felemelni a kezét és nem bírta volna kinyitni a száját még akkor se, ha egy mozdulatával vagy egy szavával el bírta volna dönteni a világ sorsát. Olyan volt az elméje, mint azoké, akiket tévedésből élve eltemetnek s akik felébrednek a föld sötét éjszákájában, két vagy három méternyire a föld felszíne alatt; kiáltanak, vitatkoznak, de az emberek tovább mennek, anélkül, hogy hallanák kegyetlen jajgatásukat. Gyakran megtörtént, hogy Laurent ajkait összeszorítva, kezeit kinyújva a térdein s egész életét élénk és gyors szeméibe téve, ránézett Raquinnéra és így szólt magában:

- Ki tudja, mire gondolhat magában... Valami kegyetlen drámának kell lejátszódnia e halott lelkében.

Laurent tévedett; Raquinné boldog volt, boldoggá tette kedves gyermekeinek gondoskodása és ragaszkodása. Mindig arról ábrándozott, hogy így fejezi be az életét, csendesen, odaadó, becéző környezetben. Bizonyos, hogy szerette volna, ha beszélőképessége megmaradt volna és megköszönhette volna barátainak, hogy hozzásegítették ahhoz, hogy békességben haljon meg. De zúgolódás nélkül beletörődött helyzetébe; mindig csendes és visszavonult életet élt, szelid volt a vérmérséklete is és így nem érezte valami nagyon borzasztóan a némaság és mozdulatlanág szenvedéseit. Ismét gyermek lett, unatkozás nélkül töltötte el a napjait, maga elé tekintett s a multa gondolt. Végül még élvezte is annak a kedvességét, hogy egész okosan a székében ül, mint egy kis leány.

A szemei minden nap szelidebbek, tisztábbak és áthatóbbak lettek. Végül oda jutott, hogy a szemének már annyi hasznát vette, mintha a keze vagy a szája lett volna, tudott vele kérni és köszönetet mondani. Így valami különös és bájos módon pótolta azokat a szerveit, amelyek hiányoztak neki. A tekintete mennyei szépségű volt ebben az arcban, melyről a hús lágyan és elfintorodva csüngött le. Amióta eltorzult és élettelen ajkai nem tudtak mosolyogni, azóta a tekintetével mosolygott, imádni való gyengédséggel; nedves fény, hajnali sugár áradt ki a szemgödreiből. Semmi se volt olyan különös, mint ezek a szemek, amelyek úgy nevettek e holt arcban, mintha ajkak lettek volna; az arc alsó fele komor és fakó maradt, de a felső része istenien ragyogott. Különösen kedves gyermekei iránt fejezte ki ily módon a köszönetét s lelkének egész szeretetét egyetlen szempillantással. Mikor este és reggel Laurent a karjaira vette, hogy be- vagy kivigye, ezt szeretve köszönte meg, gyengéd ömlengéssel teli tekintettel.

Így élt heteken át, várva a halált s azt gondolta, hogy most már semmi újabb baj nem érheti. Azt gondolta, hogy a szenvedésből már kivette a részét. Csalódott. Egy este borzasztó csapás sújtotta le.

Therese és Laurent hiába ültette őt maga közé teljes világításba, - nem volt eléggé eleven ahhoz, hogy elválassza őket egymástól és megvédje őket a félelmüktől. Mikor elfelejtették, hogy ott van, hogy látja és hallja őket, az örület elfogta őket, Camillet látták megint és el akarták kergetni. Hebegtek s akaratuk ellenére is oly vallomást tettek, olyan dolgokat mondtak, amikből Raquinné végül mindent megtudott. Laurentnak valami rohama volt, amely alatt úgy beszélt, mintha magánkívül volna. A szélütött asszony egyszerre megértett mindent.

Borzasztóan megrándult az arca s annyira felindult, hogy Therese azt hitte, hogy felugrik és elkiáltja magát. S aztán visszaesett a merevségébe, mintha vasból lett volna. Ez a nagy megrázkódtatás annál borzasztóbb volt, mert úgy látszott, hogy galvanizálja a holttestet. Egy pillanatra feléledt érzékenysége azonban eltűnt, a tehetetlen öreg még letörtebb, még fakóbb volt, mint azelőtt. Szemei azonban, amelyek máskor oly szelidek voltak, most feketék és kemények lettek, mintha, fémdarabokból volnának.

A kétségbeesés soha kíméletlenebbül nem csapott le egy élőlénybe. A szomorú valóság mint a villámlás, úgy égette a szélütött betegnek a szemeit s oly rettentő hatással volt rá, mint a villámcsapás. Ha fel bírt volna kelni, ha kitörhetett volna belőle az a borzalmas kiáltás, amely a torkát szorongatta, ha megátkozhatta volna fiának gyilkosait, akkor kevésbé szenvedett volna. De miután mindent hallott és mindent megértett, mozdulatlanul, némán kellett maradnia és magába kellett zárnia fájdalmanak kitörését. Úgy rémlett neki, mintha Therese és Laurent a karszékéhez kötözte és szegezte volna, hogy megakadályozza abban, hogy reájuk rohanjon és mintha valami szörnyű élvezetük lenne abban, hogy mindig csak ezt ismételgesék előtte: »Megöltük Camillet«, - miután lakatot tettek az ajkaira, hogy elfojtsák vele a zokogását. A borzalom és a félelem dühösen futkosott a testében, anélkül, hogy utat talált volna, ahol kitörjön. Emberfeletti erőfeszítést tett, hogy felemelje azt a terhet, amely elnyomta, hogy kiszabadítsa a torkát és szabad folyást engedjen kétségbeesésének. De hiába feszítette meg végső energiáját; érezte, hogy a nyelve hideg a szájában és hogy nem tudja magát eltépni a haláltól. A hulla tehetetlensége miatt volt oly merev. Izgalmai hasonlítottak a tetszhalottéhoz, akit eltemettek s aki, miután békóba verték testének a kötelékei, hallja feje fölött a koporsójára dobott homok tompa zaját.

Az a pusztulás, amely a szívében végbement, még borzasztóbb volt. Oly összeomlást érzett magában, amely egészen megtörte. Az egész élete vigasztalan volt, minden gyengédségét, minden jóságát, minden odaadását egyszerre felfordították és lábbal tiporták. Az élete csupa szeretet és kedvesség volt és utolsó óráiban, amikor magával akarta vinni a sírba a lét csendes örömeiben való hitét, egy hang azt kiáltotta neki, hogy minden hazugság és minden büntett. A fátyol, amely elszakadt előtte, azt mutatta neki, hogy a szeretet és barátság mögött, amelyet látni vélt, a vér és a gyalázat rettenetes látványa rejtőzött. Szidta volna az Istent, ha kiáltani bírt volna, hogy káromkodhassék. Az Isten több mint hatvan éven át csalta őt, úgy bánt vele, mint egy szelid és jó kis leánnyal s a csendes örömei hazug képeivel mulattatta a szemeit. És ő gyermek maradt, ostobán hitt ezer bolondságban s nem látta, hogy a valóságos élet a szenvedélyek véres sarában folyik. Az Isten rossz volt, hamarabb meg kellett volna neki mondania az igazat, vagy engednie kellett volna, hogy meghaljon ártatlanságával és vakságával. De most már nem maradt más hátra számára, mint hogy a szeretetet, a barátságot, az odaadást megtagadva haljon meg. Semmi se létezik a világon, csak a gyilkosság és a kéj.

Eh mit! Camille meghalt Therese és Laurent csapásai alatt és ezek a házasságtörés gyaláztaiban szőtték büntették terveit! Raquinnéra nézve ebben a gondolatban oly nagy szakadék volt, hogy nem bírta felfogni és világosan és részletesen megérteni. Csak egy izgalmat érzett, valami borzasztó zuhanást; úgy rémlett neki, mintha egy fekete és hideg üregbe zuhanna. És ezt gondolta magában: »Összetöröm magam lenn az üreg fenekén.«

Az első nagy izgalom után a szörnyű büntett valószínűtlennek tűnt fel előtte. Aztán pedig félt, hogy megőrül, mikor kialakult benne az a meggyőződés, hogy házasságtörést és gyilkosságot követtek el s eszébe jutottak azok az apró körülmények, amelyeket egykor nem bírt megmagyarázni. Bizonyos, hogy Therese és Laurent a gyilkosa Camillénak, Therese, akit fölnevelt és Laurent, akit úgy szeretett, mint odaadó, gyengéd anya. Mint egy óriási kerék, úgy járt ez a fejében, siketítő zajjal. Kitalálta a büntett oly aljas részleteit, beleélte magát oly óriási ál-szenteskedésükbe, gondolataiban végignézte oly kegyetlen iróniájú, kétszínű játékukat s jobb szeretett volna meghalni, mint ezekre gondolni. Egy gondolat örölte folyton az agyát, gépiesen és kérlelhetetlenül, egy malomkő súlyával és kintartásával. Folyton ezt ismételte magában: »A gyermekeim voltak azok, akik megölték a gyermekemet« és nem talált semmi más gondolatot, hogy kifejezhesse a kétségbeesését.

Mikor ez a hirtelen változás történt a szívében, zavartan kereste önmagát és nem ismert már magára; egészen elnyomta a bosszúállás brutális gondolata, mely magával ragadta és tönkre-

tette egész életének a jóságát. Amikor bensőleg átalakult, elsötétedett a lelke; úgy érezte, hogy halódó testében új lény született, egy kérlelhetetlen, kegyetlen lény, amely bele szeretett volna harapni fiának a gyilkosaiba.

Mikor a bénaság nyomasztó terhe alatt összeroskadt, mikor megértette, hogy nem ugorhatik neki Therese és Laurent torkának, akiket szeretett volna megfojtani, megadta magát a csendnek és a mozdulatlanságnak és nagy könnycseppek peregtek le lassan a szemeiből. Semmi sem volt szívettépőbb, mint ez a néma és mozdulatlan kétségbeesés. Ezek a könnyek, amelyek egymásután peregtek le a holt arcon, melynek egyetlen ránca sem mozdult, ez a mozdulatlan fakó arc, mely nem tudott összes vonásaival sírni, hanem amelyen csak a szemek sírtak, rendkívül fájdalmas látvány volt.

Therese ijedten megszánta:

- Le kell fektetni - szólt Laurenthoz a nénjére mutatva.

Laurent gyorsan betolta a szélütött asszony karszékét a szobájába. Azután lehajolt, hogy a karjaiba vegye. E pillanatban Raquinné azt remélte, hogy valami hatalmas rúgó lábra állítja; megfeszítette legvégső erejét. Isten nem engedheti, hogy Laurent őt a melléhez szoríthassa; arra számított, hogy a villám agyon fogja sujtani, ha ily szörnyű szemtelenséget cselekszik. De semmiféle rúgó nem működött benne s az ég magának tartotta villámát. Eltompult, mozdulatlan lény maradt, mintha egy csomó vászon lett volna. Megfogta, felemelte és tovább vitte a gyilkos; borzasztóan félt, amikor érezte, hogy puha és elhagyatott teste Camille gyilkosának a karjai között van. A feje Laurent vállára hajolt, akire a rémülettől tágranyílt szemekkel bámult.

- Jó, jó, csak nézz meg jól, - mormogta Laurent - nem fogsz megenni a szemeiddel...

S durván az ágyra dobta. A tehetetlen öreg eszméletlenül esett az ágyra. Az utolsó gondolata is csupa félelem és utálat volt. Ezentúl minden reggel és minden este el kell szenvednie Laurent karjainak piszkos ölelését.

XXVII.

Csak a rémület rohama vihette rá a házaspárt arra, hogy Raquinné jelenlétében beszéljen és vallomást tegyen. Nem volt kegyetlen egyikük se; csupa emberi érzésből is elkerülték volna titkuknak ezt a feltárását, ha már a saját biztonságuk nem követelte volna is, hogy ne beszéljenek róla.

A következő csütörtökön különösen nyugtalanok voltak. Therese reggel megkérdezte Laurenttól, hogy mit gondol, okos dolog lesz-e, ha az egész este az ebédlőben tartják a szélütött beteget. Mindent tudott s lármát üthetett.

- Eh, - válaszolt Laurent - hiszen a kisujját se tudja mozdítani. Hogyan képzeled, hogy fecsegni fog?

- Talán valami módot talál reá - válaszolt Therese. - A minapi este óta azt látom a szemeiből, hogy valami kérlelhetetlen gondolatot forral.

- Ugyan, az orvos azt mondta nekem, hogy rá nézve már mindennek vége. Ha még egyszer beszél, akkor legfőleg, a haldoklásának a végső hörgésében beszél... És nemsokára bekövetkezik már az is. Ostobaság volna, ha még azzal is terhelnék a lelkiismeretünket, hogy nem engednék meg neki, hogy résztvegyen ezen az estén...

Therese reszketett.

- Te nem értetted meg engem - mondotta. - Ó, igazad van, már elég volt a vérből... Azt akartam mondani, hogy bezárhatnók a szobájába azzal az ürüggyel, hogy most rosszabbul van, hogy alszik.

- Éppen ez az - felelt Laurent; - az a buta Michaud egyenesen bemenne a szobájába, hogy mégis láthassa öreg barátnőjét... Ez kitünő mód volna arra, hogy vesztünkbe rohanjunk.

Habozott; nyugodtnak akart látszani, de aggodalmában csak hebegni tudott.

- Jobb lesz, ha hagyjuk, hogy történjék minden, amint szokott, folytatta. Ezek az emberek olyan buták, mint a libák; bizonyára semmit sem fognak érteni az öreg néma kétségbeeséséből. Sohase fognak gyanakodni, mert nagyon messze járnak a valóságtól. Ha ezen a próbán egyszer átesünk, akkor a minapi oktalanságunk következményeit illetőleg nyugodtak lehetünk... Majd meglátod, minden jól lesz.

Este, mikor a vendégek megérkeztek, Raquinné a szokott helyén ült, a teafőző és az asztal között. Laurent és Therese jókedvet tettetett, eltitkolta a remegését és aggódva várta azt az eseményt, melynek mulhatatlanul be kellett következnie. Nagyon mélyre leeresztették a lámpa ernyőjét, csak a viaszosvászonerítő volt megvilágítva.

A vendégek azonnal belekezdtek abba a közönséges és zajos beszélgetésbe, amely az első játszma dominót mindig meg szokta előzni. Grivet és Michaud nem mulasztotta el, hogy a szélütött asszonyhoz a szokásos kérdéseket intézze az egészségét illetőleg, s a kérdésekre ők maguk megadták a kitünő feleletet, mint ahogy szokták. S ezek után anélkül, hogy tovább foglalkoztak volna a szegény öreggel, az egész társaság belemerült a játék örömeibe.

Raquinné, amióta megtudta a szörnyű titkot, lázasan várta ezt az estét. Végső erejét összeszedte, hogy leleplezze a bűnösöket. Egész az utolsó percig félt, hogy nem vehet részt az összejövetelen; arra gondolt, hogy Laurent majd eltünteti, talán meg is öli, vagy legalább bezárja a szobájába. Mikor látta, hogy benn hagyják, mikor ott volt a vendégek között, forró örömet érzett arra a gondolatra, hogy most megpróbálja megboszulni a fiát. Tudta, hogy a nyelve már halott s új nyelvet keresett gondolatainak kifejezésére. Akaratának csodálatos

hatalmával sikerült neki valahogyan annyira felvillanyozni a jobb kezét, hogy egy kisé fel tudta emelni a térdéről, ahol mindig pihentetni szokta; aztán lassan-lassan tovább csuszta az asztal lábán, amely ott volt előtte és végül fel tudta tenni a viaszosvászonerítőre. Mikor ide jutott, gyengén elkezdte mozgatni az ujjait, mintha ezzel magára akarta volna terelni a figyelmet.

Mikor a játékosok észrevették maguk között ezt a halott, fehér és lány kezét, nagyon meg voltak lepelve. Grivet, aki éppen a dupla-hatost akarta diadalmasan letenni a dominókövek közé, megállt s a keze kinyújtva maradt a levegőben. Az öreg asszony azóta, hogy a szélütés érte, oly tehetetlen volt, hogy nem tudta megmozdítani a kezét.

- Ah, nézze csak, Therese, - kiáltott Michaud - Raquinné hogy mozgatja az ujjait!... Bizonyosan akar valamit.

Therese nem tudott felelni; ő is, mint Laurent, észrevette a megbénult öregnek a nagy erőfeszítését s úgy rémlett neki, mintha a nagynénje halvány keze a lámpa erős fényében valami bosszúálló kéz lenne, amely beszélni akar. A gyilkosok lihegve vártak.

- Isten úgyse, szólt Grivet, kíván valamit!... Oh, mi ketten nagyon jól értjük egymást... Ő is dominót akar játszani... No, úgy-e kitaláltam, kedves asszonyom!

Raquinné erősen tiltakozott ez ellen. Kinyújtotta egyik ujját, a többieket végtelen nagy fáradtsággal összecsuksa és lassan, kínosan elkezdett betüket rajzolni az asztalra. Alig tett egy-két vonást, amikor Grivet újból felkiáltott diadalmaskodva:

- Érttem: azt mondja, hogy most a duplahatost tegyem le.

A béna rettenetes pillantást vetett az öreg hivatalnokra s újra kezdte azt a szót, amelyet le akart írni. De Grivet minden pillanatban félbeszakította, kijelentve, hogy felesleges fáradnia, mert ő már úgy is ért mindent és megint valami ostobaságot mondott. Michaud végül elhallgattatta.

- Az Istenért, - mondotta - hagyja beszélni Raquinnét. Beszéljen, öreg barátném!

S úgy figyelt a viaszosvászonerítőre, mint ahogyan figyelt volna a szavaira. De a szélütött asszony ujjai elfáradtak; tízszer is újra kezdte ugyanazt a szót s ezt a szót is csak úgy jelezte, hogy jobbra és balra járt a keze. Michaud és Olivier előrehajolt, ők nem tudták elolvasni, amit leírt s arra biztatták a béna öreget, hogy minduntalan kezdje újra az első betüket.

- Most már jól van, - kiáltott fel egyszerre Olivier - most már el tudtam olvasni... Az ön nevét írta le, Therese... Lássuk csak: »*Therese és...*« Fejezze be, kedves asszonyom.

Therese csaknem felsikoltott félelmében. Ő is nézte, hogy a nagynénje ujja hogyan csúszik tova a viaszosvásznon s úgy rémlett neki, mintha lángoló betűkkel írta le az ő nevét és a bűnét. Laurent hirtelen felugrott s egy pillanatig arra gondolt, hogy ne rohanjon-e rá a bénára és ne törje-e el a kezét. Úgy érezte, hogy minden elveszett, már érezte, hogy reázuhan a bűnhődés hideg vasa, mikor látta, hogy életre kel a holt kéz, hogy felfedje Camille meggyilkolását.

Raquinné még mindig írt, egyre jobban akadozva.

- Rendben van, nagyon jól olvasom - szólt ismét Olivier egy perc múlva s a házaspárra nézett.

- A néniük az önök nevét írja: »*Therese és Laurent...*«

Az öreg nő helyeslését azzal fejezte ki, hogy a gyilkosokra olyan pillantásokat vetett, amelyekkel szerette volna megsemmisíteni őket. S aztán be akarta fejezni az írását. De az ujjai megmerevedtek, akaratának az a nagy ereje, mely az ujjait felvillanyozta, eltűnt, érezte,

hogy a bénaság lassankint ismét visszahúzódik a karjába és újból hatalmába keríti a csuklóját. Sietett tehát, hogy még egy szót leírjon.

Az öreg Michaud hangosan olvasta: »*Therese és Laurent volt...*«

Olivier megkérdezte:

- Mik voltak a kedves gyermekei?

A gyilkosok, akiken örült félelem vett erőt, már-már ott voltak, hogy fennhangon befejezzék a mondatot. Meredt szemekkel, zavartan nézték a bosszúálló kezét, mikor egyszerre csak egyet rándult a kéz és kinyúlt az asztalon; aztán lecsúszott és lehanyatlott, mint egy darab élettelen hús, a béna asszony térdére. A bénaság visszatért és feltartóztatta a büntetést. Michaud és Olivier csalódottan visszaült a helyére, míg Therese és Laurent oly heves örömet érzett, hogy attól a hirtelen vértolulástól, melyet hevesen dohogó szívük okozott, csaknem elájultak.

Grivet boszankodott, hogy nem hittek a szavának. Azt gondolta, hogy elérkezett az a pillanat, amikor visszaszerezheti csalhatatlanságát azzal, hogy kiegészíti Raquinné befejezetlen mondatát. Mivel azon törték a fejüket, hogy mi lehetett a mondat értelme, Grivet így szólt:

- Nagyon világos, én kitalálom az egész mondatot Raquinné szemeiből. Nekem nincs arra szükségem, hogy nekem irkáljon az asztalra; énnekem elég egyetlen tekintet is... Azt akarta mondani, hogy »Therese és Laurent volt a hűséges gondozóm«.

Grivet gratulálhatott magának az eszéhez, mert az egész társaság egyetértett vele. A vendégek elkezdtek dicsérni a házastársakat, akik olyan jók voltak a szegény nő iránt.

- Bizonyos, - szólt az öreg Michaud komolyan - hogy Raquinné ki akarta fejezni hálóját azért a gyengéd figyelemért, amellyel gyermekei elhalmozták. Ez megtisztelő az egész családra.

És újból kezébe véve a dominó-köveket, így folytatta:

- Nos, folytassuk tehát. Hol hagytuk el?... Azt hiszem, Grivet le akarta tenni a dupla-hatost.

Grivet letette a dupla-hatost. A játék tovább folyt, ostobán és egyhangúan.

A szélütött öreg a kezére nézett s rettentő kétségbeesésbe merült. A keze megcsalta. Érezte, hogy most már olyan nehéz a keze, mint az ólom; többé soha sem bírja felemelni. Az ég nem akarta, hogy Camillet megbosszulja; az anyjától elvette azt az egyetlen eszközt, amellyel közölhette volna az emberekkel a gyilkosságot, amelynek áldozatul esett. S a szerencsétlen nő azt gondolta, hogy ő most már nem való egyébre, mint hogy a fia után menjen a sírba. Le-húnyta a szemét, érezve, hogy ő már felesleges ezen a világon és azt akarta elképzelni, hogy már a sírnak éjszakájában nyugszik.

XXVIII.

Therese és Laurent két hónap óta küzködött magával egyesülésüknek kínjaiban. Egyik a másik miatt szenvedett. Azután lassan felébredt bennük a gyűlölet és végül tompa fenyegetéssel teli, haragos pillantásokat vetettek egymásra.

A gyűlöletnek szükségképpen fel kellett ébrednie bennük. Úgy szerették egymást valaha, mint az állatok, forró szenvedéllyel, egész vérükkel; azután, a büntett idegrontó izgalmaiban, a szerelmük félelemmé változott s valami testi borzalmat éreztek, ha egymást megcsókolták; most pedig annak a szenvedésnek hatása alatt, melyet a házasságuk, az együttélésük okozott nekik, lázongtak és magukon kívül voltak.

Kegyetlen gyűlölet volt ez és rettentőek voltak a kitörései. Érezték, hogy egymásnak terhére vannak; azt gondolták, hogy nyugodt lenne az életük, ha nem lennének folyton egymás mellett. Ha együtt voltak, úgy érezték, mintha valami óriási teher fojtogatná őket; szerették volna lerázni és megsemmisíteni ezt a terhet; az ajkaik remegtek, erőszakos gondolatok csillogtak ragyogó szemekben s legjobban szerették volna egymást felfalni.

A lelkük mélyén egyetlen gondolat marta őket: dühösek voltak a bűnükre, s kétségbe voltak esve, hogy ez a büntett örökre megzavarta az életüket. Innen eredt minden haragjuk és minden gyűlöletük. Érezték, hogy a bajuk gyógyíthatatlan, hogy Camille meggyilkolása miatt a haláluk órájáig fognak szenvedni, s az a gondolat, hogy örökké fognak szenvedni, elkésértette őket. Mivel nem bírtak más ellen fordulni, egymásnak estek és egymás ellen dühöngtek.

Nem merték nyíltan bevallani, hogy a gyilkosságért a házasságuk volt a végzetes bűnhődésük; nem akarták meghallani azt a benső hangot, amely a fülükbe kiáltotta az igazságot, kitérve eléjük az életük történetét. És a heves rohamok idején, amelyek megrázták őket, világosan látták mind a ketten haragjuknak az okát, megértették önző lényüknek az örületét, mely a gyilkosságba hajszolta őket, hogy kielégíthessék a vágyaikat és amely miatt a gyilkosság után vigasztalan és tűrhetetlen az életük. Eszükbe jutott a mult, tudták, hogy csak azért éreznek lelkiismeretfurdalást, mert az élvezetbe és csöndes boldogságba vetett reménységükben csalódtak; ha egymást békén megölelhették volna és örömben élhettek volna, akkor éppen nem siratták volna Camillet s a bűnüktől még meg is híztak volna. De fellázadt a testük, tiltakozott a házaselet ellen s ijedten kérdezték önmaguktól, hogy hova juttatja őket a félelem és az undor. Azt látták, hogy a jövőben csak borzasztó félelem és valami sötét és erőszakos kibontakozás vár rájuk. Úgy érezték magukat, mint két ellenség, akit egymáshoz kötöttek, s aki hiába erőlködik, hogy szabaduljon a reá kényszerített ölekezésből; megfeszítették izmaikat és idegeiket és mereven eltaszították magukat egymástól, anélkül azonban, hogy szabadulni tudtak volna. És amikor belátták, hogy nem szabadulhatnak többé ebből az ölelésből, izgatta őket a kötelék, amely a husukba vágott, s undorodtak egymásnak az érintésétől, érezték, hogy minden órában nagyobb a szenvedésük, elfelejtették, hogy ők maguk kötötték össze az életüket, s mivel mégis úgy érezték, hogy ezt a köteléket egy pillanatig sem bírják tovább tűrni, véres szemrehányásokat tettek egymásnak; s azt remélve, hogy ezzel csökken a szenvedésük és bekötözik a sebeket, amelyeket kaptak, - átkozódtak s egészen belekábultak keserves vádaskodásaikba.

Minden este összevesztek. Azt gondolhatta volna az ember, mintha a gyilkosok keresték volna az alkalmat, hogy haragra gyulladjanak, hogy ezzel lecsöndesítsék megfeszült idegeiket. Leselkedtek egymásra, folyton kémlelték egymást a tekintetükkel, vájkáltak a sebeikben, mindig rátaláltak a legérzékenyebb helyre s nagy élvezetük telt benne, ha fájdalmukban felsikoltottak. Folytonos izgalomban éltek, már önmagukat is utálták s egy szót, egy mozdulatot, egy pillantást nem tudtak elviselni anélkül, hogy ne szenvedtek és ne őrzöngtek volna.

Egész lényük elő volt már készítve az erőszakosságra; a legkisebb türelmetlenség, a legegyszerűbb ellenmondás különös módon nagyra nőtt megbomlott szervezetükben s egyszerre állati vadsággá változott. Akármilyen semmisség olyan vihart keltett közöttük, amely másnapig tartott. Ha nagyon meleg volt a tányér, ha nyitva volt az ablak, egy tagadó szó, valami egyszerű megjegyzés elég volt, hogy valóságos örület rohamába kergesse őket. És amikor a vita bizonyos ponthoz érkezett, mindig a vízbefúlt embert vágják egymásnak a fejéhez. Szót szóba fűzve oda jutottak, hogy egymásnak a szemére vetették a saint-oueni gyilkosságot; ilyenkor elvörösödtek és valósággal dühöngtek. Borzasztó jelenetek voltak ezek; fojtogatták, ütötték egymást, durván kiabáltak és szégyenletes durvaságokat követtek el. Therese és Laurent rendszeresen ebéd után veszekedett; bezárkóztak az ebédlőbe, hogy kétségbeesésüknek a kitörését mások ne hallhassák. Itt kedvükre falhatták egymást, ebben a nedves szobában, mely pincéhez hasonlított, melyet alig világít meg a lámpa sárgás fénye. A hangjuk fültépően száraz volt ebben a csendes és nyugodt környezetben. S csak akkor hagyták abba, mikor a fáradság már megtörte őket; csak ilyenkor volt néhány nyugodt órájuk. A civakodás olyan szükségletüké vált, mint valami gyógyszer, amely idegeiket elszongítja és elaltatja őket.

Raquinné hallotta a civakodásukat. Mindig ott volt velük a karszékében, kezeit a térdein pihentetve, fejét fenntartva, néma arccal. Mindent hallott, s halott teste nem reszketett. Szemei éles határozottsággal meredtek a gyilkosokra. Kín szenvedése kegyetlen lehetett. Most már ő is tudta egész részletesen azokat az eseményeket, amelyek Camille meggyilkolását megelőzték és követték, lassan-lassan behatolt azoknak az aljasságába és bűnébe, akiket kedves gyermekeinek nevezett.

A házaspár civakodásaiból értesült a legapróbb körülményekről is, s megriadt lelke elé tárták egyenként a borzalmas kaland epizódjait. És amint egyre mélyebbre jutott e véres szennybe, kegyelemért kiáltott magában, - azt hitte, hogy már eljutott az aljasság fenekére és még mélyebbre kellett szállnia! Minden este megtudott valami új részletet. A borzasztó történet egyre jobban kibővült előtte; úgy tetszett neki, mintha valami borzasztó álomba merült volna, amelynek nincs vége. Az első vallomás brutális volt és lesújtó, de még jobban fájtak neki az ismételt csapások, azok az apró részletek, amelyeket a gyilkosok eszeveszettségükben elárultak és amelyek gyászos fényt vetettek a büntetetre. Ez a szerencsétlen anya naponkint újra hallotta fia meggyilkolásának történetét és ez az elbeszélés napról-napra rémesebbé és részletesebbé vált s egyre nagyobb kegyetlenséggel és vadsággal kiáltották a fülébe.

Therese néha lelkiismeretfurdalást érzett, mikor látta, hogy ezen a fakó halotti arcon egész csendben nagy könnycseppek gördülnek le. A nényjére mutatott Laurent s tekintetével kérte, hogy hallgasson.

- Ugyan, hagyj! - kiáltott Laurent vadul - hiszen jól tudod, hogy nem jelenthet fel bennünket... Hát én talán boldogabb vagyok, mint ő? A pénzét már megkaptuk, nem kell zavarba jönnöm előtte.

S tovább folytatták az elkeseredett, zajos civódást s újra megölték Camillet. Se Therese, se Laurent nem engedett a szánalom érzetének, mely néha megszállta őket, nem merték a béna beteget a szobájába vinni, mikor veszekedtek, hogy ezzel megkíméljék a büntett elbeszélésnek végighallgatásától. Attól féltek, hogy egyikük a másikat elpusztítja, ha nem lesz közöttük ez a félig még élő hulla. Gyávaságuk erősebb volt, mint a szánakozásuk, s Raquinnének kimondhatatlan fájdalmat okoztak, mert szükségük volt arra, hogy jelenlétével védje meg őket a rémlátásaiktól.

Minden civakodásuk egyforma volt s ugyanazzal a vádaskodással végződött. Amint kiejtették Camille nevét, s amint egyikük azzal vádolta a másikat, hogy megölte ezt az embert, borzasztó megrázkódtatást kellett elszenvadniök.

Laurent egy este, ebéd közben valami ürügyet keresett, hogy dühbe jöjjön, s azt vette észre, hogy a palackban a víz langyos; kijelentette, hogy a langyos víztől undorodik és hogy friss vizet akar.

- Nem szerezhetek neked jeget - válaszolt Therese szárazon.

- Jó, akkor nem iszom - válaszolt Laurent.

- Ez a víz nagyon jó.

- Meleg és iszap-ízű. Olyan, mint a folyó vize.

Therese ismételte:

- Mint a folyó vize...

És elkezdett zokogni. Eszmetársulás ment végbe az agyában.

- Miért sírsz? - kérdezte Laurent, aki előre tudta a választ és elsápadt.

- Azért sírok, - zokogott az asszony - azért sírok, mert... hiszen tudod jól.. Ó, Istenem, Istenem, te ölted meg!

- Hazudsz! - kiáltotta a gyilkos hevesen, - valld meg, hogy hazudsz... Ha bele is dobtam a Szajnába, te voltál, aki erre a gyilkosságra ösztökéltél.

- Én? Én?

- Igen, te!... Ne tessed magad, mintha nem tudnád, ne kényszeríts, hogy kényszerítselek az igazság bevallására. Szükségem van rá, hogy valld be a bűnödöt, hogy vállald el a te részedet a gyilkosságból. Ez megnyugtat és megvigasztal engem.

- De nem én fojtottam a vízbe Camillet.

- Igen, ezerszer is igen, te!... Ó, te csodálkozást tetetsz és úgy teszesz, mintha már elfelejtetted volna. Várj csak, majd felfrissítem az emlékezetedet.

Felkelt az asztaltól, az asszony felé hajolt és kipirultan az arcába kiáltotta:

- Te a víz szélén álltál, emlékszel és egész halkán így szóltam hozzád: »Bele fogom dobni a folyóba.« Te akkor ebbe beleegyeztél, bejöttél a csónakba... Látod úgy-e, hogy velem együtt gyilkoltál.

- Nem igaz... Órült voltam, már nem tudom, mit csináltam, de én sohasem akartam megölni. Te egyedül követtél el a gyilkosságot.

Ez a tagadás kínos volt Laurenta. Mint ahogy mondta, az a gondolat, hogy büntársa volt, vigasztalta őt; még azt is megpróbálta volna, hogy bebizonyítsa, hogy a gyilkosság minden borzalma Theresere hátrul. Néha kedve lett volna megverni az asszonyt, hogy így bevallassa vele, hogy ő volt a bűnösebb.

Föl s alá járt, lármázva, őrzöngve, s mindenüvé kísérté Raquinné merev tekintete.

- Ah, a nyomorult! A nyomorult! - dadogta elfojtott hangon - meg akar engem őrjíteni... Eh, nem jöttél-e fel egy este a szobámba mint egy ringyó, nem részegítettél-e meg a kedveskedéssel, hogy rávégy arra, hogy megszabadítsalak a férjedtől? Nem tetszett neked, olyan szaga volt, mint egy beteg gyereknek, - nem ezt mondtad-e, mikor eljöttem ide hozzád... Három évvel ezelőtt gondoltam volna-e én minderre? Talán valami szoknyavadász voltam? Nyugodtan éltem, becsületes ember voltam, senkit sem bántottam. Nem tudtam volna egy légynek se ártani.

- Te ölted meg Camillet - ismételte Therese oly kétségbeesett makacssággal, hogy Laurent a fejét vesztette.

- Nem, te ölted meg, mondom, hogy te ölted meg - válaszolta Laurent rettentő haraggal. - Nézd, ne hozz ki a sodromból, mert rossz vége lehet... Hogyan, te szerencsétlen, te nem emlékszel semmire! Úgy ide dobtad magadat nekem, mint egy utcai leány, itt, a férjed szobájában; te ismertted meg velem mindazt a kéjt, ami megőriztett. Valld be, hogy te mindezt kiszámítottad, hogy gyűlölted Camillet, és hogy már régóta meg akartad ölni. Bizonyosan azért választottál a szeretődnek, hogy felizgass ellene és hogy velem elpusztítsad.

- Nem igaz... Szörnyűség, amit beszélsz... Nincs jogod hozzá, hogy szememre vedd a gyöngeségemet. Én is elmondhatom, mint te, hogy mielőtt téged megismertelek, becsületes asszony voltam és soha sem vétettem senki ellen. Ha én téged megbolondítottalak, te engem még jobban megőriztettél. Ne vitatkozzunk, hallod, Laurent... Én is nagyon sok dolgot szemedre hányhatnék.

- Ugyan mit hányhatnál a szememre?

- Nem, semmit... Nem szabadítottál meg önmagamtól, te kihasználtad elhagyatottságomat és örömed telt benne, hogy vigasztalanná tedd az életemet. Mindezt megbocsájtom neked... De az Istenért, ne vádolj engem azzal, hogy én öltem meg Camillet. Tartsd meg a bűnödöt magadnak s ne igyekezzél engem még jobban megrémíteni.

Laurent felemelte a kezét, hogy arcul üsse Thereset.

- Üss - szólt Therese - jobb szeretem, ha ütsz, akkor kevésbé szenvedek.

S odatartotta az arcát. Laurent fékezte a haragját s leült egy székre az asszony mellé.

- Hallod, szólt erőltetetten nyugodt hangon - van valami gyávaság abban, hogy a büntettnék reád eső részét nem vállalod el. Nagyon jól tudod, hogy együtt követtük el, tudod, hogy te is olyan bűnös vagy mint én! Miért akarod, hogy az én részem még terhesebb legyen azzal, hogy te ártatlannak mondd magadat? Ha ártatlan voltál, akkor nem egyeztél volna bele abba, hogy hozzám jöjj feleségül. Jusson csak eszedbe az a két év, mely a gyilkosság után következett. Akarod, hogy bizonyítékkal álljak elő? Mindent elmondok az államügyésznek és majd meglátod, hogy nem ítélnék-e el mind a kettőnket?

Mind a ketten összereztek; Therese így felelt:

- Az emberek elítélnének, de Camille jól tudja, hogy mindent te csináltál... És éjjelenként engem nem kínoz annyira, mint ahogy téged kínoz.

- Camille engem nyugton hagy, - szólt Laurent sápadtan és remegve - te látod őt rossz álmaidban; hallottam, hogy felsikoltottál.

- Ne mondd ezt, - kiáltott az asszony dühösen - én nem sikoltottam, én nem akarom, hogy a kísértet visszajöjjön. Ó, értem, te el akarod őt háritani magadtól... Én ártatlan vagyok, én ártatlan vagyok!

Rémülten tekintettek egymásra, ki voltak merülve a fáradtságtól s attól féltek, hogy felidézik a vízbefúlt ember hulláját. Mindig így végződött a civakodásuk; bizonygatták az ártatlanságukat s meg akarták csinálni önmagukat, hogy elkerülsék gonosz álmaikat. Folytonos erőlködésüknek az volt a célja, hogy mind a ketten elháríthassák maguktól a büntetést való felelősséget, s hogy védekezzenek, mintha a törvényszék előtt állnának, és hogy kölcsönösen a legsúlyosabb vádakkal terheljék egymást. A legkülönösebb az volt, hogy hiába erősítették a szavaikat, nem tudták egymást félrevezetni, - mindketten tökéletesen emlékeztek a gyilkosság körülményeire. Vallomást olvastak egymásnak a szemében, mikor az ajkaikkal mindent tagadtak. - Gyerekes hazugságok, nevetséges állítások voltak, amiket mondtak, s az egész vita két

nyomorultnak a beszéde volt, aki hazudott, hogy hazudják, s nem tudta elpalástolni azt, hogy hazudik. Egymásután léptek föl a vádló szerepében, és bár a vitának sohasem volt eredménye, kegyetlen megátalkodottsággal minden este újra kezdték. Tudták, hogy nem fognak bebizonyítani semmit, hogy nem tudják eltörölni a multat, és mégis mindig megpróbálták, mindig újra kezdték, bár szúrta őket a fájdalom és a borzalom s a reájuk nehezedő valóság előre leverte őket. Az egész civakodásból az volt a legnagyobb hasznuk, hogy szavaikkal és kiáltásaikkal egész vihart keltettek, melynek zaja egy percre elkábította őket.

És míg magukon kívül voltak haragjukban és vádolták egymást, a béna asszony nem vette le róluk a tekintetét. Tüzes öröm ragyogott a szemeiben, mikor Laurent nagy tenyerét Therese feje felé emelte...

XXIX.

Egy új fordulat következett ezután. Therese, akit a végsőkig hajszott a félelem, nem tudta, hogy mivel vigasztalja magát s egész hangosan elkezdte siratni a vízbefúltat Laurent előtt.

Egyszerre nagyon ellágyult. Túlságosan megfeszült idegei elernyedtek, száraz, erőszakos természete megenyhült. Már házasságának első napjaiban is többször ellágyult. Ezek az elérzékenyedések szükséges és végzettszerű visszahatás gyanánt most újra erőt vettek rajta. Mikor ez az asszony egész ideges energiájával védekezett Camille szelleme ellen, mikor hónapokon át tompa izgalomban élt, lázongott a szenvedései ellen és csupán az akaratának erejével akart a baján segíteni, - egyszerre olyan fáradtságot érzett, amely megtörte és leverte. Megint asszony lett, sőt kis leány, nem érzett magában elég erőt arra, hogy a szenvedésnek ellenálljon, hogy lázasan szembeszálljon a rémületével; a szánakozásba a sírásba és a sajnálkozásba merült, azt remélve, hogy valami vigaszt talál bene. Megpróbálta, hogy testének és lelkének abból a gyengeségből, amely elfogta, hasznot húzzon; a vízbefúlt, aki nem hátrált meg az izgalmai előtt, talán majd kitér a könnyei elől. Tehát számítás volt nála még a lelkiismeretfurdalás is, mert arra gondolt, hogy bizonyára ez lenne a legjobb eszköz Camille lecsillapítására és kibékítésére. Némely ájtatos hívek azt hiszik, hogy megcsalhatják az Istent és kegyelmet csikarhatnak ki tőle, ha ajkaikkal imádkoznak és alázatos bűnbánatot színlelnek; Therese is így megalázkodott, verte a mellét és bánatról beszélt, pedig a szíve mélyén nem volt egyéb, mint félelem és gyávaság. Különböző bizonyos fizikai örömet talált abban, hogy így elhagyta magát, hogy ellágyultnak és összetörtnek érezte magát és hogy ellenállás nélkül átadta magát fájdalomnak.

Raquinnét elhalmozta keserves kétségbeesésével. A béna asszony mindennapi szükségletévé vált; valami olyasmi volt rá nézve, mint az imázsámoly, mint valami bútordarab, amely előtt félelem nélkül bevallhatja hibáit és bocsánatot kérhet. Amint szükségét érezte annak, hogy sírjon, hogy a zokogásban keressen szórakozást, letérdelt a béna elé, ott kiáltozott, majd elfúlt a zokogástól és egymaga végigjárt egy bűnbánó jelenetet, amely elgyengítette s ezzel megvigasztalta.

- Nyomorult vagyok, - dadogta - nem érdelek kegyelmet. Megcsaltam magát, halálba kergettem a fiát. Sohasem fog nekem megbocsájtani... Pedig ha olvasni tudna a lelkemben és látná a lelkiismeretfurdalást, amely tépi a bensőmet, ha tudná, hogy mennyit szenvedek, talán megszánna engem... Nem, nem akarok szánalmat irántam. Szeretnék meghalni itt a lábai előtt; szeretném, ha megsemmisítene a szégyen és a fájdalom.

Egész órák hosszáig beszélt ilyeneket, a kétségbeesés és a reménykedés között vergődve, önmagát vádolva s önmagának megbocsájtva; olyan hangon beszélt, mint egy beteg kis leány, hol röviden, hol panaszkodva; elterült a padlón s aztán megint felkelt; akár a megalázkodás, akár a büszkeség, akár a bánat, akár a dac jutott az eszébe, - engedett az ötleteinek. Néha még azt is elfelejtette, hogy Raquinné előtt térdel, s ábrándozva folytatta monológjait. Mikor már jól elkábult a saját szavaitól, támolyogva és elfásultan lement a boltba; ilyenkor már nyugodt volt, nem félt attól, hogy a vevők előtt ideges zokogásban tör ki. Mikor újból szükségét érezte annak, hogy lelkiismeretfurdalásainak átadja magát, sietve felment és megint letérdelt a béna öreg asszony lábai elé. S ezt a jelenetet naponként tízszer is újra kezdte.

Therese soha sem gondolt arra, hogy sírása és hűnbánatának színlelése szükségképpen kimondhatatlan fájdalmat okoz a nagynénjének. Pedig ha keresve kerestek volna is valami szenvedést, hogy megkínózzák vele Raquinnét, semmi esetre sem találhattak volna borzasztóbbat, mint a bűnbánatnak azt a komédiáját, melyet a huga végigjárt. A béna asszony eltalálta, hogy a fájdalom e kitörései alatt önzés rejtőzik. Borzasztóan szenvedett e hosszú

monológok alatt, amelyeket minden percben el kellett szenvednie és amelyek mindig felújították előtte Camille meggyilkolását. Nem tudott neki megbocsájtani, elzárkózott a bosszu kérlelhetetlen gondolatába, melyet a tehetetlensége még élesebbé tett s egész nap hallania kellett Therese bocsánatkérését s alázatos és gyáva könyörgéseit. Szeretett volna felelni neki; a huga egyik-másik szavánál már a nyelve hegyén volt a megsemmisítő visszautasítás, de némának kellett maradnia, engednie kellett, hogy Therese védekezzék, anélkül, hogy valaha félbeszakíthatta volna. Az az érzés, hogy lehetetlen kiáltania és a fülét bedugnia, kimondhatatlanul kínos volt rá nézve. És a fiatal asszony szavai egyenkint, lassan és panaszosan osontak a lelkébe, mint valami sértő ének. Egy percre azt hitte, hogy a gyilkosok csupa ördögi kegyetlenségből mérték reá ezt a kínt. Csupán csak azzal tudott védekezni, hogy lehunyta a szemeit, amint a huga letérdelt előtte; így ha hallotta is a szavait, legalább nem látta őt.

Therese végül oly merész volt, hogy megcsókolta a nagynénjét. Egyszer, egyik bűnbánat-rohama után úgy rémlett neki, hogy a béna asszony szemeiből valami szánakozás sugárzik feléje; térdre borult, majd fölkelt és szinte magánkívül kiáltotta: »Megbocsájt nekem! Úgy-e, megbocsájt nekem!« S aztán megcsókolta a homlokát és az arcát, s a szegény öreg nem bírta a fejét elfordítani tőle. Therese a hideg hústól, amint ajkaival érintette, nagyon megundorodott. Azt gondolta azonban, hogy ez az undor éppen úgy, mint a könnye és lelkiismeretfurdalása, kitűnő eszköz lesz arra, hogy lecsillapítsa az idegeit; s ettől fogva mindennap csókolgatta a tehetetlen öreg asszonyt, vezeklés és vigasz gyanánt.

- Ó, milyen jó hozzám! - mondotta neki néha. - Látom, hogy a könnyeim megindították... Csupa könnyörület a nézése... Meg vagyok mentve...

Tömerdek gyöngédséget tanusított iránta, fejét a térdeire hajtotta, csókolta a kezeit, boldogan mosolygott reá s szenvedélyes szeretettel gondozta. Rövid idő múlva már hinni kezdett ennek a komédiának a valóságában; azt képzelte, hogy Raquinné megbocsájtott neki és nem beszélt már vele egyébről, mint arról, hogy milyen boldog, hogy a nénje ennyire megszánta.

De ez már nagyon sok volt a szegény bénának. Úgy érezte, hogy ebbe bele kell halnia. Mikor az unokahuga csókolgatta, ugyanazt a keserű undort érezte és ugyanoly dühös volt, mint minden reggel és este, amikor Laurent karjaiba vette, hogy felkeltse vagy lefektesse. Kénytelen volt eltűnni a sok figyelmességet ettől a nyomorulttól, aki megcsalta és megölte a fiát; és még csak le se törülhette kezével az arcáról a csókjait. Órákig is érezte, hogy ezek a csókok égetik az arcát. Camille gyilkosainak a tehetetlen bábja lett, bábu, amelyet öltöztetnek, jobbra-balra tolnak, s amellyel aszerint bánnak, hogy mire van szükségük, vagy mi a szeszélyük. Mozdulatlan volt a kezükben, mintha korpával kitömött báb volna, pedig a belseje élt, lázdozott és kínlódott Therese és Laurent legcsekélyebb érintésére. De legjobban felháborította a hugának az a kegyetlen komédiája, hogy a szemeiből azt a gondolatot olvasta ki, hogy megbocsájt neki, amikor a tekintete azt fejezte ki, hogy azt szeretné, ha a mennykő agyoncsapná ezt a gonosztevőt. Gyakran megfeszítette minden erejét, hogy tiltakozása jeléül felsikoltson és egész gyűlöletét ki akarta fejezni a szemeivel. De Therese, akinek abban telt a kedve, hogy naponkint húszszor is megismételte, hogy a nénje megbocsájtott neki, most még figyelmesebb volt iránta és semmit sem akart a szemeiből megérteni. A szegény bénának el kellett fogadnia azt a sok köszönetet és hálálkodást, amely ellen a szíve lázongott. Ettől kezdve csupa keserű és tehetetlen izgalom volt az élete, egészen megszelidült hugával szemben, aki a néni »mennyei jóságát« szeretetreméltó gyengédséggel igyekezett meghálálni.

Mikor Laurent is ott volt és a felesége letérdelt Raquinné előtt, durván rákiáltott:

- Ugyan mire való ez a komédia? Én talán sírok, én talán leborulok előtte?... Te mindezt csak azért teszed, hogy engem zavarba hozz.

Therese lelkiismeretfurdalása különös hatással volt rá és izgatta őt. Még jobban szenvedett azóta, hogy a bűntársa a sírástól kivörösödött szemekkel és könnyörgő ajakkal járt-kelt körülötte. Ennek az élő sajnálkozásnak a látása megkétszerezte a félelmét és fokozta kényelmetlen érzéseit. Mintha az örökös szemrehányás járt-kelt volna a házban. Azután attól félt, hogy a bűnbánat nem fogja-e egykor arra készíteni a feleségét, hogy mindent eláruljon? Jobban szerette volna, ha Therese továbbra is zárkózott és fenyegető magatartást tanúsított volna és elkeseredetten védekezett volna a vádjai ellen. De az asszony megváltoztatta a taktikáját, most már szívesen elvállalta a maga részét a gyilkosságból, maga is vádolta önmagát, gyengének és félneknek tekintette magát és ebből indult ki, hogy égő alázatossággal megváltásért esedezzek. Ez a viselkedés izgatta Laurent-t. Civakodásuk minden este hevesebbé és komorabbá vált.

- Hallod, - szólta Therese a férjéhez - mi nagy bűnösök vagyunk, meg kell bánnunk a bűnünket, ha azt akarjuk, hogy egy kis nyugaljunk legyen... Látod, amióta sírok, azóta én lecsendesedtem. Utánozz engem. Valljuk meg együtt, hogy méltán ér bennünket büntetés azért, mert a szörnnyű bűnt elkövettük.

- Eh, - válaszolt Laurent gorombán - mondj, amit akarsz. Tudom, hogy pokoli módon ügyes és álszenteskedő vagy. Sírj, ha ez téged szórakoztat. De kérlek, ne zúzd szét a fejemet a könnyeiddel.

- Te rossz vagy, még a lelkiismeret szavát is visszautasítod. Gyáva vagy és árulással vesztetted el Camillet.

- Azt akarod mondani, hogy egyedül én vagyok bűnös?

- Nem, nem ezt mondom. Én is bűnös vagyok, még bűnösebb, mint te. Nekem ki kellett volna szabadítanom a férjemet a kezeidből. Ó, én tudatában vagyok a bűnöm egész borzalmasságának, de igyekszem, hogy megbocsássák a bűnömet és ezt el is érem, Laurent, míg a te életed továbbra is vigasztalan marad... Még ahhoz sincs szíved, s a szegényt még attól se kíméled meg, hogy legalább ne lássa aljas haragodat, - te soha egyetlen bűnbánó szót nem szóltál hozzá.

És megcsókolta Raquinnét, aki lecsukta a szemeit. Therese sürgött-forgott körülötte, megigazította a vánkost, amelyen a feje nyugodott s ezer apró kedveskedéssel kényeztette. Laurent dühös volt.

- Ugyan hagyj abba! - kiáltott a feleségére - nem látod, hogy a hangod és a nézése gyűlöletes rá nézve? Ha fel bírná emelni a kezét, pofonváгна.

Feleségének lassú és panaszos szava s lemondó magatartása lassankint elvakult dühöt ébresztett benne. Jól látta, hogy az asszonynak ez a taktikája; azt akarta az asszony, hogy ne legyen vele többé semmi közös dolga, és a bűnbánatával félre akart állni, hogy kivonja magát a vízbefúlt ember ölelő karjaiból. Néha Laurent is azt gondolta, hogy ez az asszony a helyes utat választotta, hogy a könnyei majd kigyógyítják a rettegésből s remegett arra a gondolatra, hogy majd egyedül fog szenvedni, egyedül fog félni. Szerette volna ő is megbánni a bűnét, vagy legalább el akarta játszani a lelkiismeretfurdalás komédiáját, hogy megpróbálja, nem enyhíti-e ez a baját; de nem tudott zokogni és nem találta meg a kellő szavakat, erőszakosságra vetemedett tehát, megrázta Thereset, hogy megharagítsa és magával rántsa a dühöngő örületbe. Az asszony igyekezett, hogy nyugodt maradjon, hogy zokogó megadással feleljen dühös kiáltásaira, és, hogy annál alázatosabbnak és bűnbánóbbnak mutakozzék, minél durvább a férje. Így Laurent már csaknem örjöngeni kezdett. Hogy izgatottságát a végletekig fokozza, Therese mindig azzal végezte, hogy magasztalta Camillet és elsorolta áldozatuknak az erényeit.

- Olyan jó volt - mondotta; - bizony nagyon kegyetleneknek kellett lennünk, hogy eltegyük láb alól ezt a kitünő szívű embert, akinek soha sem volt egy rossz gondolata.

- Jó ember volt, igen, tudom, - gúnyolódott Laurent - azt akarod mondani, hogy ostoba volt, úgy-e?... Hát elfelejtetted? Te mondtad, hogy minden szava felizgat, és hogy nem tudja kinyitni a száját anélkül, hogy valami ostobaságot ne eresztene ki rajta.

- Ne gúnyolódjál... Még csak az kell, hogy sértegeds is azt az embert, akit meggyilkoltál... Te nem érted a női szíveket, Laurent; Camille szeretett engem és én szerettem őt.

- Szeretted, ah, valóban, ez nagyon jó... Bizonyára azért választottál engem a szeretődnek, mert szeretted a férjedet... Emlékszem rá, hogy egyszer, mikor a mellemre vetted magad, azt mondtad, hogy Camilletől undorodol, mikor az ujjaid úgy belemerülnek a húsába, mint az agyagba... Ó, tudom én, hogy miért szeretted te engem. Olyan karok kellettek neked, amelyek erősebbek, mint annak a szegény ördögnek a karjai.

- Úgy szerettem, mintha a nővére lettem volna. A jótevőmnak a fia volt, megvolt benne a gyenge emberek minden finomsága, nemes, nagylelkű, szolgálatkész és hűséges volt... És megöltük őt, Istenem, Istenem!

Sírt, ájultozott. Raquinné haragosan tekintett rá, fájt neki, hogy egy ilyen asszonytól hallja Camille dicséretét. Laurent, aki semmit sem tehetett e könnyáradat ellen, lázasan lépkedett föl s alá és valami kitünő módot keresett arra, hogy Therese lelkiismeretfurdalását elnyomja. Bármi jót hallott is az áldozatáról, ezzel végül is szívetszűrő aggodalmakat keltettek föl benne; néha törbe is ejtette az asszonymak szívettépő beszéde, maga is valósággal hinni kezdett Camille erényeiben és ez megkettőzte a félelmét. De főként azzal juttatta magánkívüli állapotba és azzal ragadta erőszakos cselekedetekre a felesége, hogy sohasem mulasztotta el azt, hogy párhuzamot vonjon az első és a második férje között, mindig az elsőnek az előnyére.

- Nos, igen, - kiáltotta ilyenkor - ő jobb volt, mint te; jobb szeretném, ha még élne és te feküdnél helyette a sírban.

Laurent eleinte vállat vont.

- Hiába beszélsz, - folytatta a felesége, önmagát felizgatva - talán nem szerettem volna, ha életben marad, de most már emlékszem a jó tulajdonságaira és szeretem őt... Szeretem őt és gyűlöllek téged, látod. Te, te gyilkos vagy...

- Elhallgatsz! - ordított rá Laurent.

- És ő, - ő az áldozat, becsületes ember, akit egy gazember megölt. Oh, nem félek tőled... Te is tudod jól, hogy nyomorult vagy, durva, szívtelen, lelketlen ember. Hogy kívánhatod, hogy szeresselek, amikor Camille vére csurog rólad?... Camille csupa gyengédség volt irántam és én téged megölnélek, hallod? ha ezzel feltámaszthatnám Camillet és visszaszerezhetném a szerelmét.

- Elhallgatsz, nyomorult!

- Miért hallgassak? Az igazat mondom. Megváltanám a bocsánatát a te véreddel. Ah, mennyire siratom és mennyire szenvedek! Az én bűnöm, hogy ez a gonosztevő meggyilkolta a férjemet... Egy éjszaka ki kell mennem a temetőbe, hogy megcsókoljam azt a földet, amelyben nyugszik. Ez az utolsó élvezet, amelyben még részem lesz.

Laurent, aki megittasodott és feldühösödött azoktól a kegyetlen képektől, amelyeket Therese eléje tárt, rárohant, a földhöz vágta, a térde alá szorította és felemelte az öklét.

- Ez az, - kiáltott az asszony - üss, ölj meg!... Camille soha sem emelte volna rám a kezét, de te, te szörnyeteg vagy.

És Laurent, akire úgy hatottak e szavak mint az ostorcsapás, dühösen ellökte s öklével ütötte-verte. Kétszer majdnem megfojtotta. Therese ellágyult a verés alatt; valami kegyetlen élvezetet talált abban, hogy verik; egészen elhagyta, sőt szinte kínálta magát s kierőszakolta a férjétől, hogy még jobban verje. Ez megint csak gyógyszer volt az élete szenvedéseire; éjjel jobban aludt, ha este jól megverték. Raquinnének is nagy élvezete volt abban, hogy a hugát Laurent a földre dobja és a testét össze-vissza rugdossa.

A gyilkosnak borzasztó volt az élete attól a naptól fogva, amikor Therese kitalálta azt a pokoli dolgot, hogy lelkiismeretfurdalást érez és egész hangosan siratja Camillet. A nyomorult ember ettől kezdve örökké együtt volt az áldozatával; minden órában hallania kellett, hogy a felesége dicséri és sajnálja az első férjét. Bármi csekélység jó ürügy volt erre: Camille ezt tette, Camille azt tette, Camille ilyen ember volt, Camille ezt így szerette. Mindig Camille, mindig elszomorodva beszélt Camilleról, mindig siratta Camille halálát. Therese minden rosszindulatát kifejtette, hogy még kegyetlenebbé tegye ezt a kínezést, mellyel Laurent-t sújtotta, hogy önmagát megmentse. A legbensőbb részletekbe merült, sajnálkozó sóhajtással mesélt el ezer semmiséget az ifjúságából s a mindennapi élet minden eseményébe belekeverte a vízbefűlt ember emlékét. A hulla, amely eddig csak kísértetként osont be a házba, most már nyíltan bemehetett. Leült a székre, az asztalhoz ült, elterült az ágyon, használta a bútorokat s a többi háztartási dolgokat. Laurent nem tudott hozzányúlni egy villához, egy keféhez, egyáltalán semmihez anélkül, hogy Therese ne éreztette volna vele azt, hogy ugyanazt a tárgyat Camille használta ő előtte. Szünetlenül beleütközött abba az emberbe, akit megölt s a gyilkosnak végül oly furcsa érzése támadt, hogy majdnem megőrült bele: mivel örökké Camille-al hasonlították össze és folyton azokat a tárgyakat használta, amelyeket Camille használt, azt képzelte, hogy ő Camille s azonosította magát az áldozatával. Az agya meghibbant s ilyenkor a feleségére rohant, hogy elhallgattassa, hogy ne hallja többé azokat a szavakat, amelyek az örületbe kergették. Minden civakodásuk verekedéssel végződött.

XXX.

Elérkezett az óra, amikor Raquinné, hogy szabaduljon azoktól a szenvedésektől, melyeket ki kellett állnia, arra a gondolatra jutott, hogy éhen fog halni. A bátorsága véget ért, már nem bírta tovább elviselni azt a vértanuságot, amelyet a gyilkosok folytonos jelenléte okozott s arról ábrándozott, hogy a halálban találja meg a legnagyobb megkönnyebbülést. Mindennap egyre élénkebb fájdalmat érzett, mikor Therese megcsókolta és mikor Laurent a karjaiba vette és úgy vitte, mint egy gyermeket. Elhatározta, hogy elmenekül e becézgetés és ez ölelések elől, amelyektől rettenetesen undorodott. Mivel már nem élt annyira, hogy boszút állhatott volna a fiáért, jobban szeretett volna rögtön meghalni, hogy ne hagyjon a gyilkosok kezei között semmi egyebet, mint egy hullát, amely nem érez semmit és amellyel azt tehetnek, amit akarnak.

Két napon át minden élelmet visszautasított; minden erejét megfeszítve összeszorította a fogait és kiköpött mindent, amit sikerült a szájába önteniök. Therese kétségbe volt esve; azon törte a fejét, hogy kinek a lábai előtt fog majd sirdogálni, ha majd nem lesz már a nagynénje. Végtelen hosszú beszédeket intézett hozzá, hogy bebizonyítsa neki azt, hogy élnie kell; sírt, sőt boszankodott is, újra feltámadt a régi haragja és a béna öreg asszony száját erővel nyitotta ki, mint ahogy kinyitják egy olyan állatnak a száját, amely ellenállást tanúsít. Raquinné azonban makacs volt. Csúf küzdelem volt ez.

Laurent teljesen semleges és közönyös maradt. Csodálkozott, hogy Therese olyan dühösen meg akarja akadályozni a béna öregnek az öngyilkosságát. Most, amikor az öreg asszony jelenlétének már semmi hasznát sem vette, a halálát óhajtotta. Nem ölte volna meg, de mivel meg akart halni, nem tartotta szükségesnek, hogy ebben megakadályozzák.

- Ugyan hagyd! - kiáltotta a feleségének. - Legalább megszabadulok tőle... Talán boldogabbak leszünk, ha majd nem lesz itt.

Az ilyen beszéd, amelyet többször is ismételték előtte, Raquinnében különös érzelmeket keltett. Félt, hogy Laurent reménysége be fog teljesedni, s hogy a halála után a házaspárnak nyugodt és boldog órái lesznek. Azt gondolta tehát, hogy gyávaság volna meghalnia, hogy nincs joga távozni, míg e komor dráma megoldását végig nem nézi. Csak azután szállhat le a sír éjszakájába, hogy elmondhassa Camillének: »Meg vagy bosszulva.« Az öngyilkosság gondolatától visszariadt, amikor egyszerre eszébe jutott, hogy csak bizonytalanságot vinne magával a sírba; ott lenn, a föld fagyos és csöndes ölében aludnék s örökké kínozná az a bizonytalanság, hogy megbűnhődtek-e a hóhérai. Hogy jól aludja a halál álmát, ahhoz az kellett, hogy a bosszúállás forró örömeben szunnyadjon el, a kielégített gyűlölet álmát kellett magával vinnie, egy oly álmot, melyet az örökkévalóságig kell folyton álmodnia. Elfogadta tehát a táplálékot, amelyet huga adott neki, beleegyezett, hogy tovább éljen.

Különben jól látta, hogy a megoldás nem lehet messze. A házastársak viszonya napról-napra feszültebbé és tarthatatlanabbá vált. Közvetlenül fenyegette őket elkeseredésüknek egy olyan kitörése, amely összezúz mindent. Therese és Laurent egyre fenyegetőbb magatartást tanúsított egymás iránt, minden órában. Most már nemcsak éjjel szenvedtek, ha magukra maradtak; az egész napjuk csupa félelemben, csupa lelketpő válságokban telt el. Minden csak ijedelmet és szenvedést okozott nekik. Pokolban éltek, kínlódtak, csupa keserűség volt minden, amit tettek és mondtak, s egyik a másikat le akarta lökni annak a szakadéknak a fenekére, amelyet lábaik alatt éreztek s egyszerre zuhantak bele.

A válás gondolata tetszett mindkettőjüknek. A maga részéről mindegyikük arról ábrándozott, hogy elmenekül, hogy valahol egy kis nyugalomban legyen része, valahol messze a Pont-

Neuf sikátortól, amelynek nyirkosságát és piszkosságát mintha az ő vigasztalan életük számára teremtette volna az Isten. De nem mertek, nem bírtak menekülni. Lehetetlenségnek tűnt fel előttük az, hogy ne kínozzák egymást kölcsönösen, hogy ne maradjanak itt, hogy szenvedjenek és a másoknak is szenvedést okozzanak. Nagyon makacsok voltak a gyűlöletükben és kegyetlenségükben. Az irtózás és a vonzalom elválasztotta és egyszersmind ismét együtt tartotta őket. Két olyan embernek a különös érzése vett erőt rajtuk, akik miután civakodtak egymással, el akarnak egymástól válni, de folyton visszatérnek, hogy újabb sértéseket vágjanak egymás fejébe. Azonkívül anyagi akadályai is voltak a menekülésüknek; nem tudták, hogy mit csináljanak a tehetetlen öreggel, s hogy mit mondjanak a csütörtöki vendégeknek. Ha elmenekülnének, akkor talán gyanítanának valamit; azt képzelték, hogy üldöznék és le is fejeznék őket. Ott maradtak tehát gyávaságból s tovább vonszolták csupa borzalommal teljes életüket.

Reggel és délután, mikor Laurent nem volt otthon, Therese nyugtalanul és zavartan lement az ebédlőből a boltba; nem tudta, hogy mivel töltse be azt az űrt, melyet minden nap eléje tárt. Nem tudta, hogy mit csináljon, ha nem sírt Raquinné lábainál, vagy ha nem verte és sértegette a férje. Amint egyedül érezte magát a boltban, úgy érezte, mintha nyomta volna valami, révedezve nézte az embereket, akik a piszkos és sötét sikátorban jártak és halálosan elszomorodott e komor, temetőszagú pincében. Végül megkérte Susannet, hogy jöjjön hozzá egész napra; azt remélte, hogy e szegény szelid és sápadt teremtsnek jelenléte meg fogja nyugtatni.

Susanne örömmel elfogadta ezt a meghívást; mindig bizonyos tiszteletet érzett iránta és szerette is őt; már régóta vágyódott is rá, hogy együtt dolgozzék vele, míg Olivier a hivatalban van. Elhozta a hímzését s a pult mögött elfoglalta Raquinné üresen maradt helyét.

Therese ettől a naptól fogva egy kissé elhanyagolta a nényét. Most már ritkábban ment föl, hogy sírjon a térdein és hogy csókolgassa halott arcát. Most már más elfoglaltsága volt. Igyekezett érdeklődéssel hallgatni Susanne halk fecsegését, aki a háztartásáról és egyhangú életének apró-cseprő dolgairól beszélt. Ez elterelte a figyelmét önmagáról. Néha azon kapta magát rajta, hogy érdeklik ezek az ostobaságok, amin azután keserűen nevetett.

Lassankint elveszítette az egész közönségét, mely a boltjába járt. Amióta a nagynénje ott fönn ült a karosszékeben, a raktárát belepte a penész, s az árukat por és nyirok borította. Penészszaggal volt tele a levegő, pókháló lógott le a mennyezetről s a padlót csak ritkán söpörték ki. Különösen az a különös modor riasztotta el a vevőket, amellyel Therese néha fogadta őket. Amikor fenn volt és Laurent éppen verte vagy a rémületnek rohamában vergődött, s a bolt ajtaján parancsolóan megszólalt a csengő, le kellett mennie, anélkül, hogy eléggé rendbehozhatta volna könnyeit; ilyenkor nagyon kurtán szolgálta ki a vevőt, aki várt reá, sőt gyakran még nem is fárasztotta magát azzal, hogy kiszolgálja, hanem csak lekiáltott felülről a lépcsőről, hogy már elfogyott az, amit a vevő venni akart. Ez a kevésbé megnyerő modor nem volt alkalmas arra, hogy megtartsa a vevőket. A környék kis munkásnői, akik hozzá voltak szokva Raquinné édeskés kedveskedéséhez, elriadtak Therese durvaságától és bolond tekintetétől. Mikor Therese odavette Susannet, a közönség elpártolása teljessé vált, a két fiatal asszony, hogy ne zavarják a fecsegésüket, úgy viselkedett, hogy elriasztotta az utolsó vevőket is, akik még jelentkeztek. Ettől kezdve az üzlet nem jövedelmezett egy fillért sem a háztartás céljaira s hozzá kellett nyulni a negyven és néhány ezer franknyi tőkéhez.

Therese néha egész délutánra elment hazulról. Senki se tudta, hol jár. Bizonyára nemcsak azért vette magához Susannet, hogy társasága legyen, hanem azért is, hogy vigyázzon a boltra, amíg ő távol van. Este mikor hazatért kimerülten a fáradtságtól, fekete szemhéjakkal, Olivier feleségét ott találta a bolti asztal mögött ülve és ábrándosan mosolyogva, ugyanolyan helyzetben, mint ahogy öt órával azelőtt otthagya.

Körülbelül öt hónappal a házassága után Therese nagyon megijedt. Megbizonyosodott róla, hogy más állapotban van. Az a gondolat, hogy gyermeke lesz Laurenttól, szörnyűnek tetszett neki, anélkül, hogy meg tudta volna magyarázni, miért. Valami olyasmitől félt, hogy olyan gyermeket fog a világra hozni, mint amilyen egy vízbefúlt ember. Azt képzelte, hogy egy ellágyult, feloszló hulla hidegségét érzi a bensejében. Minden áron szabadulni akart ettől a gyermektől, amely olyan volt rá nézve, mint a jég és amelyet nem akart tovább viselni. Nem szólt semmit sem a férjének, hanem egy napon, miután ezt a durvaságot kegyetlenül ki-erőszakolta, - amint a férje a lábát felemelte, hogy megrúgja, odatartotta eléje a hasát. Azért rugatta meg magát, hogy belehaljon. És másnap idétlen, holt gyermeket szült.

Laurentnak is borzalmas volt az életmódja. A nappalok elviselhetetlenül hosszúak voltak rá nézve; és mindennap ugyanaz a félelem, ugyanaz a súlyos unalom fogta el ugyanabban az órában, leverő egyhangúsággal és szabályossággal. Így tengődött s minden este elrémítette az elmúlt napnak emléke s a következő napnak a várása. Tudta, hogy ezután minden napja ilyen lesz és hogy minden nap ugyanoly szenvedéseket hoz számára. És előre látta a heteket, hónapokat, éveket, amelyek reá vártak komoran és kérlelhetetlenül szép sorjában, amint reá hullanak és lassan-lassan megfojtják. Amikor a jövő reménytelen, a jelen is csúfosan keserű. Laurent nem lázongott többé, ment előre s átengedte magát annak a semminek, amely már egész lényét hatalmába kerítette. A tétlenség gyilkolta őt. Már korán reggel elment hazulról, de nem tudta, hova menjen s undorodott már a gondolatától is annak, hogy ugyanazt tegye, amit az előtte való napon és mégis kénytelen volt akarata ellenére is újból ugyanazt cselekedni. A műtermébe ment szokásból, örületből. Ez a szoba szürke falaival, ahonnan az égből csak egy elhagyott négyszöget lehetett látni, gyászos szomorúsággal töltötte el. A divánon hevert, karjait lelógatva, ellustultan gondolkodva. Különben már nem is mert ecsethez nyúlni. Többször is szerencsét próbált, de mindig Camille arca vigyorgott feléje a képről. Hogy egészen meg ne örüljön, végre is sutba dobta a festékes ládáját s a legtökéletesebb restségbe merült. De ezt a reákényszerített restséget hihetetlenül terhesnek tartotta.

Délután aggódva kérdezte magától, hogy mit csináljon. Vagy félóráig a Mazarine-utca járdáján volt s azon tanakodott és töprengett, hogy mivel szórakozzék. Elvetette azt az ötletet, hogy visszamenjen a műtermébe; mindig arra határozta el magát, hogy lemegy a Guénégaud-utcába s azután sétálni fog a rakparton. És egész estig járkált céltalanul, elfásultan; csak néha rezzent össze, amikor a Szajnára tekintett. De akár a műteremben volt, akár az utcán, ugyanoly levert volt. Másnap ugyanezt újra kezdte; a délelőttöt a divánon töltötte és délután ögyelgett a rakparton. Ez hónapokig így volt és még évekig eltarthatott.

Laurent néha arra gondolt, hogy azért ölte meg Camillet, hogy azután semmit se csináljon és nagyon csodálkozott, hogy most, amikor nem csinál semmit, ily szenvedést kell kiállnia. Szerette volna magára erőszakolni a boldogságot. Bebizonyította önmagának, hogy nincs oka szenvedni, hogy elérte a legnagyobb boldogságot, mely abban áll, hogy keresztbe teheti a kezeit és hogy ostoba, hogy nem élvezi békén ezt a boldogságot. De okoskodása semmivé vált a tények előtt. Kénytelen volt megvallani önmagának, hogy a tétlenség még kegyetlenebbé teszi a szenvedését, mert minden idejét szabadon hagyja arra, hogy kétségbeesésére gondoljon s ezzel még tökéletesebbé tegye gyógyíthatatlan baját. A lustaság volt a büntetése, ez az állati lét, amelyről ábrándozott. Néha heves vágyat érzett arra, hogy legyen valami foglalkozása, mely elterelné a gondolatait. De azután belenyugodott mindenbe - összeroskadt a komor végzetnek súlya alatt, mely tagjait bilincsbe verte, hogy annál biztosabban agyonnyomhassa.

Valóban csak akkor érzett valami kis megkönnyebbülést, amikor este megverte Thereset. Ez kiragadta őt tompa fájdalomból.

Legélesebb fájdalma, úgy testi, mint lelki szenvedése abból a sebből származott, amelyet akkor kapott, mikor Camille beleharapott a nyakába. Néha azt képzelte, hogy ez a heg el-

borítja az egész testét. Ha sikerült volna is elfelejtenie a multat, az a seb, melynek az égését még most is érezte, eszébe juttatta volna a gyilkosnak a testét és lelkét. Nem tudott tükör elé ülni anélkül, hogy végbe ne ment volna az a tünemény, amelyet oly gyakran megfigyelt és amely mindig megijesztette: amint felindult, a vér a nyakába szökött, s elvörösödött a sebhely, mely marni kezdte a bőrét. Ez a seb, amely élt rajta s a legkisebb izgalomra feltámadt, elvörösödött és marta őt, megrémítette és kínozza a gyilkost. Végül azt hitte, hogy a vízbefúlt ember a fogaival egy állatot ásott be oda és ez az állat marja őt. Úgy rémlett neki, hogy a nyakának az a része, ahol a heg van, már nem is tartozik a testéhez; mintha egy idegen húsdarabot ragasztottak volna arra a helyre, - egy mérgezett húsdarabot, melytől megrothadnak a saját izmai. Büntettének élő és maró emlékét mindenüvé magával vitte. Therese, ha megverte, mindig ezen a helyen akarta megkarmolni; néha bele is véste a hegbe a körmeit s Laurent ilyenkor felordított fájdalmában. Therese rendesen zokogást tettett, ha meglátta ezt a sebhelyet, hogy Laurentnak még elviselhetetlenebbé tegye. Laurent durvaságait csak azzal bosszulhatta meg, hogy e sebnek a segítségével még jobban kínozza őt.

Beretválkozás közben többször megpróbálta, hogy belevág a bőrébe, hogy eltüntesse a vízbefúlt ember fogainak helyét. A tükör előtt, mikor felemelte az állat s a szappan fehér habja alatt meglátta a vörös foltot, hirtelen feldühösödött és felemelte a beretvát, hogy belevágjon a húsába. De amint a hideg beretva hozzáért a bőréhez, mindig eszébe jutott Camille; ilyenkor mindig lehanyatlott a karja s le kellett ülnie, várta, míg annyira elmúlik a gyávasága, hogy befejezheti a beretválkozását.

Esténként csak azért szünt meg a fásultsága, hogy vak és gyerekes dühöngésben törjön ki. Mikor már belefáradt abba, hogy Therese-zel civakodjék és verje őt, a falat rugdosta, mint a gyerekek és szerette volna összezúzni. Ez megkönnyebbülést okozott neki. Különösen gyűlölte François-et, a cirmos macskát, amely alig hogy bement a szobába, rögtön a béna asszony térdeire menekült. Laurent csak azért nem ütötte agyon, mert nem merte megfogni. A macska nagy, kerek szemében volt valami ördögi tűz, mikor mereven Laurentra nézett. Ezek a nagy, nyitott szemek, amelyek mindig reámeredtek, nagyon felháborították a fiatal embert; azt kérdezte magában, hogy vajjon mit akarnak tőle ezek a szemek, amelyeket a macska sohasem vesz le róla; egészen képtelen dolgokon járt az esze és végül valósággal félt a macskától. Ha az asztalnál, vagy bárhol, civakodás közben, vagy néma csöndben, egyszerre arra fordult és észrevette, hogy François komoran és kérlelhetetlenül reá bámul, elsápadt, elvesztette a fejét és szeretett volna rákiáltani a macskára: »Hé, beszélj, mondd meg végre, hogy mit akarsz!« Ha ráléphetett a lábára vagy a farkára, ezt borzasztó örömmel megtette s ilyenkor a szegény állat nyávogása valami határozatlan rémülettel töltötte el, mintha valakinek a fájdalmas kiáltását hallotta volna. Laurent a szó szoros értelmében félt François-tól. Különösen amióta a macska a béna asszony térdén szokott ülni, mint valami bevehetetlen várban, ahonnan büntetlenül szegezhetette zöld szemét az ellenségére, - azóta Camille gyilkosa nagy hasonlóságot látott e mérges állat és a béna asszony között. Arra gondolt, hogy a macska is éppen úgy tudja a bűnét, mint Raquinné és feljelentené, ha egykor megszólalhatna.

Egy este François oly szúróan nézett Laurentra, hogy Laurent féktelen dühbe jött és elhatározta, hogy végez vele. Egészen kinyitotta az ebédlő ablakát s a nyaka bőrénél megfogta a macskát. Raquinné megértette, mit akar és két nagy könnycsepp gördült le az arcán. A macska elkezdett visítani, kapálózni és meg akart fordulni, hogy beleharapjon Laurent kezébe. De ez erősen fogta; kétszer-háromszor meglóbálta s egész erejével a szemközt levő nagy fekete falhoz vágta. François hozzálapult a falhoz, eltörtek a csontjai s a sikátor üvegfedeleire esett. A nyomorult állat egész éjjel mászkált törött hátgerincével a tető csatornája mentén és keserveen nyávogott. Ezen az éjszakán Raquinné csaknem ugyanúgy megsiratta François-t, mint annak idején Camillet; Theresének kegyetlen idegrohama volt. A macska kesergése a sötétben, az ablak alatt nagyon szomorú volt.

Laurent csakhamar újból nyugtalanodott. Megijesztették őt azok a változások, amelyeket felesége viselkedésében észrevett.

Therese komor és hallgatag lett. Már nem árasztotta el Raquinnét bűnbocsánatának kitöréseivel és hálás csókjaival. Kegyetlenül hidegnek és önzően közönyösnek mutatkozott a bénával szemben. Úgy látszott, hogy megpróbálta a lelkiismeretfurdalást és miután nem sikerült benne vigasztalást találnia, most más eszközöz folyamodik. Kétségtelenül azért volt szomorú, mert nem találta meg az élete nyugalmát. Bizonyos lenézést tanúsított a béna asszony iránt, mint valami haszontalan dolog iránt, mely még arra se jó, hogy megkönnyebülést szerezzen neki. Csak a legszükségesebb gondozásban részesítette, hogy éppen éhen ne haljon. Ettől kezdve némán és leverten járt-kelt a házban. Még gyakrabban elment hazulról, néha négy-öttször is egy héten.

Ezek a változások meglepték és nyugtalanították Laurent-t. Azt hitte, hogy a lelkiismeretfurdalás most új alakban jelentkezik Theresenél és hogy ez okozza azt a gyászos unalmat, amely meglátszik az arcán. Ez a rossz kedv még jobban nyugtalanította őt, mint az a fecsegő kétségbeesés, amely azelőtt leverte őt. Most már nem mondott Therese semmit, nem civakodott vele, úgy látszott, hogy egészen magába zárkózik. Laurent jobban szeretne volna, ha kitört volna belőle a szenvedése ahelyett, hogy ennyire önmagába merült. Félt, hogy az aggodalom egyszer majd annyira fojtogatja, hogy csak azért, hogy valami vigaszt leljen, mindent elmond a papnak, vagy a vizsgálóbíróknak.

Annak, hogy Therese gyakran elment hazulról, szintén ijesztő jelentősége volt az ő szemében. Azt gondolta, hogy Therese valami bizalmas barátot keres és hogy meg akarja őt csalni. Kétszer is utána akart menni, de szem elől tévesztette az utcán. Újból leselkedni kezdett utána. Úrrá lett felette az a rögeszme, hogy Therese, akit a szenvedés a kétségbeesésbe kerget, le fogja őt leplezni, - és hogy ezért gúzsba kell őt kötnie és torkára kell forrasztania a vallomást.

XXXI.

Laurent egy reggel ahelyett, hogy felment volna a műtermébe, bement egy borkereskedőköz, akinek a Guénégaud-utca sarkán, a sikátorral szemben volt az üzlete. Innen nézegette azokat az embereket, akik a Mazarine-utca felől jöttek. Theresere leselkedett. Az előtte való napon a felesége azt mondta neki, hogy korán elmegy hazulról és hogy bizonyosan csak este fog hazamenni.

Laurent jó félóráig várakozott. Tudta, hogy a felesége mindig a Mazarine-utca felé szokott menni; de egy percig mégis félt, hogy eltűnik előle, ha a Szajna-utca felé megy. Arra gondolt, hogy visszamegy a sikátorba és hogy annak a háznak a kapujában áll lesbe, ahol lakott. Amint így türelmetlenkedett, egyszerre meglátta Thereset, amint gyors léptekkel jött ki a sikátorból. Világos ruha volt rajta és Laurent ezúttal először vette észre, hogy úgy öltözött fel, mint egy fiatal leány és divatosan hosszú szoknyát vett magára; kihívó módon lebbent tova a járdán, a férfiaknak a szemébe nézett, s amint a szoknyáját fogta, oly magasra felhúzta, hogy látni lehetett nemcsak fűzős cipőjét, hanem fehér harisnyáját is. A Mazarine-utcába ment. Laurent is utána ment.

Az idő kellemes volt; az asszony lassan ment, fejét egy kissé hátraszegve, hogy a haja a hátára érjen. A férfiak is szemébe néztek s meg is fordultak utána, hogy hátulról is lássák. Az École-de-Médecine-utcába befordult. Laurent megrettent; tudta, hogy itt valahol a közelben van egy rendőrbiztosi hivatal; arra gondolt, hogy most már kétségtelen, hogy a felesége bizonyára ki akarja szolgáltatni a rendőrségnek. Elhatározta, hogy utána rohan, ha bemeget a rendőrség kapuján és megkéri, vagy megveri, de kényszeríteni fogja, hogy hallgasson. Az egyik utca sarkán egy rendőraltisztet látott Therese és Laurent reszketve figyelte, hogy a felesége az altisztet csakugyan megszólította; behúzódott egy kapu alá, mert hirtelen elfogta a félelem, hogy azonnal letartóztatják, ha meglátják. Ez az út rá nézve valóságos haláltusa volt; míg a felesége tetszelgett a napfényben a járdán, s hanyagul és szemérmetlenül emelgette a szoknyáját, Laurent sápadtan és reszketve ment utána azt ismételve magában, hogy mindennek vége, nem menekülhet, vérpadra fog kerülni. Minden lépésnél úgy érezte, hogy most íme ezzel is közelebb jutott a bűnhődéshez. A félelme vak meggyőződéssé érlelődött s az asszony legkisebb mozdulata is megerősítette őt e meggyőződésében. Követte az asszonyt s úgy ment utána, mint ahogy a vesztőhelyre megy az ember.

Mikor a Saint-Michel-térre értek, Therese hirtelen bement egy kávéházba, mely akkoriban ott volt a Monsieur-le-Prince-utca sarkán. Leült egy sereg nő és diák közé egy asztalhoz, künn a járdán. Barátságosan kezet nyújtott ez egész társaságnak. S azután egy pohár abszintet rendelt.

Úgy látszott, hogy itt otthon érzi magát; beszélgetett egy szőke fiatal emberrel, aki bizonyosan várt már reá. Két utcai leány is odafordult az asztalukhoz és rekedt hangján mind a kettő tegezte Thereset. Körülötte a többi nők cigarettáztak, a férfiak a nyílt utcán ölelgették a nőket, a járókelők szemeláttára, akik oda se fordították a fejüket. Durva beszédjük és illetlen kacagásuk elhallatszott Laurentig, aki a tér másik oldalán egy kapumélyedésben állott.

Mikor Therese megitta az abszintet, felkelt, a szőke fiatal ember karjába kapaszkodott és elment vele a Harpe-utca felé. Laurent a Saint-Andrée-des-Arts-utcáig ment utánuk. Itt látta, hogy bemennek egy kis szállóba. Laurent az utca közepén maradt, s felnézett a ház homlokzatára. Egy pillanatra látta a feleségét a második emelet egyik nyitott ablakában. Azután úgy rémlett neki, mintha látta volna azt is, hogy a szőke fiatal ember karja Therese dereka körül fonódik. Az ablakot száraz zajjal becsukták.

Laurent megértette a dolgot. Ahelyett, hogy tovább várt volna, nyugodtan tovább ment; meg volt nyugodva és boldog volt.

- Eh, - gondolta magában, amint a rakpart felé ment - jobb így. Legalább van valami, ami foglalkoztatja, s nem gondol arra a rossz dologra... Ravasz, mint az ördög, rosszabb, mint én.

Leginkább azon csodálkozott, hogy nem az volt az első gondolata, hogy ő is a bűnbe rohanjon. Abban vigaszt talált volna a félelmével szemben. De nem gondolt rá, mert a teste halott volt, s a legcsekélyebb vágya sem volt a kéjelgésre. A feleségének hűtlensége teljesen hidegen hagyta; nem vette észre, hogy akár a vére, akár az idegei fellázadtak volna arra a gondolatra, hogy a felesége egy másik férfi karjai között van. Sőt ellenkezőleg, ezt a dolgot mulatságosnak tartotta; úgy érezte, mintha egy jó barátjának a felesége után ment volna és nevetett azon, hogy ez az asszony hogy kijátssza a férjét! Therese oly idegenné lett reá nézve, hogy már egyáltalán nem élt a szívében; százszor is eladta és kiszolgáltatta volna, ha ezzel egy órára nyugalmat szerezhetett volna.

Cél nélkül járkált, s élvezte azt a hirtelen és szerencsés vállalkozást, hogy a nagy ijedség után annyira megnyugodott. Szinte szerette volna megköszönni a feleségének, hogy a szeretőjéhez ment, amikor azt gondolta, hogy a rendőrbiztoshoz megy. Ennek a kalandnak a vége egészen váratlan volt és kellemes meglepetés volt rá nézve. Az egész dologban legtisztábban azt látta, hogy nem volt oka remegni és hogy neki is élveznie kell a bűnt, hogy lássa, vajjon a bűn nem szerez-e neki megkönnyebbülést azzal, hogy elúzi a gondolatait.

Este, mikor hazatért a holtba, Laurent elhatározta, hogy kér néhány ezer frankot a feleségétől és hogy minden eszközt felhasznál, hogy a pénzt megkapja. Arra gondolt, hogy a bűn sokba kerül a férfinak és majdnem irigyelte az utcai lányokat, akik eladhatják magukat. Türelmesen várta Therestet, aki még nem volt otthon. Mikor haza érkezett, Laurent nagyon kedvesnek mutatkozott és egy szót se szólt délelőtti leselkedéséről. Therese egy kissé mámoros volt; hanyagul begombolt ruháiból az a dohány- és likőr-szag áradt ki, mellyel tele vannak a kisebb kávéházak. Ki volt merülve, sápadt arcán márványos foltok látszottak, kissé támolygott, egészen ki volt fáradva a nap szégyenletes eseményeitől.

Az ebédet csendben költötték el, Therese nem evett. A gyümölcs után Laurent az asztalra könyökölt s egyenesen ötezer frankot kért tőle.

- Nem adok - válaszolt az asszony szárazon. Ha - annyit adnék neked, amennyit akarsz, hamarosan koldusbotra juttatnál bennünket... Nem tudod, milyen helyzetben vagyunk? Hiszen úgylát a nyomorúság vár reánk.

- Lehet, - válaszolt Laurent nyugodtan - de nekem mindegy; én pénzt akarok.

- Nem, semmi szín alatt sem!... Ott hagytad a hivatalodat, az üzlet nem jövedelmez, s a hozományom kamataiból nem tudunk megélni. Minduntalan hozzá kell nyúlnom a tőkéhez, hogy neked enni adhassak és hogy megkaphasd azt a havi száz frankot, amit kicsikartál tőlem. Nem kapsz többet, érted? Hiába minden beszéd.

- Gondold meg és ne tagadd meg ilyen kereken. Azt mondom neked, hogy ötezer frankot akarok, és meg is kapom; mégis ide fogod adni.

Ez a nyugodt makacsság izgatta Therestet és most már egészen megrészegítette.

- Ah, tudom, - kiáltotta - úgy akarod végezni, ahogy kezdted... Már négy esztendeje, hogy téged kitartunk. Csak azért jöttél hozzánk, hogy egyél és igyál, és azóta a mi költségünkre élsz. Semmirekellő vagy s úgy rendezted be az életedet, hogy megélhess a pénzünkből, a karodat ölbe téve is... Nem, nem kapsz semmit, egy fillért se... Akarod, hogy megmondjam, hogy mi vagy? Te egy...

És kimondta, hogy micsoda. Laurent nevetett és vállat vont. Csak ennyit válaszolt:

- Te ugyan csinos szavakat tanulsz abban a társaságban, ahova mostanában jársz.

Csak ezt az egy célzást tette Therese szerelmeire. Az asszony hirtelen felemelte a fejét és éles hangon így felelt:

- Semmi esetre se járok orgyilkosok társaságába.

Laurent nagyon elsápadt; egy percig hallgatott, mereven a feleségére nézve, s aztán remegő hangon így szólt:

- Hallgass, te leány, ne haragudjunk egymásra; nem volna semmi értelme, se rám nézve, se rád nézve. Fogytán van a bátorságom. Okos dolog volna, hogy megértsük egymást, ha nem akarjuk, hogy valami baj érjen... Ötezer frankot kértem tőled, mert szükségem van rá; még azt is megmondhatom neked, hogy arra akarom költeni, hogy biztosítsam vele a nyugalmunkat.

Furcsán mosolygott és folytatta:

- No fontold meg csak, és mondd meg, hogy mi az utolsó szavad.

- Mindent megfontoltam, - válaszolt az asszony - már megmondtam neked, hogy nem kapsz egy fillért sem.

A férje hirtelen felugrott. Az asszony félt, hogy most megveri, egészen picinyre húzódott össze s elhatározta, hogy nem fog engedni, ha megveri is. De Laurent felé se ment; beérte azzal, hogy kijelentette neki, hogy beleúnt ebbe az életbe, s a gyilkosságuk történetét el fogja mondani a kerületük rendőrbiztosának.

- Te a végletekbe űesz engem, - mondotta - elviselhetetlenné teszed az életemet. Jobb lesz, ha véget vetek neki. Itéljenek mindkettőnk felett. Csak ezt akartam mondani.

- Azt hiszed, hogy engem megijesztesz?- kiáltotta a felesége. - Én is éppen úgy megúntam az életemet, mint te. Majd én megyek el a rendőrbiztoshoz, hogy mindent elmondjak neki, nem te. Jól van, én kész vagyok utánad menni a vérpadra, én nem vagyok olyan gyáva, mint te... No jer velem a rendőrségre.

Felkelt s a lépcső felé indult.

- Nagyon jól van - hebegett Laurent - menjünk együtt.

Mikor leértek a boltba, nyugtalanul, ijedten néztek egymásra. Úgy érezték, mintha a földhöz szögezték volna a lábaikat. Az a néhány másodperc, amíg lementek a lépcsőn, elég volt nekik arra, hogy világosan lássák vallomásuk következményeit. Egyszerre előttük voltak a rendőrök, a börtön, az esküdtszék, a nyaktiló, - mind egész világosan! És a lelkük mélyén megrendültek, szerettek volna térdre borulni egymás előtt s könyörögni egymásnak, hogy maradjanak itt, ne áruljanak el semmit. A félelem és az izgalom miatt két vagy három percig meg se mozdultak és hallgattak. Therese volt az első, aki megszólalt és engedett.

- Mindent egybevetve, - mondotta - ostobaság tőlem, hogy vitatkozom veled arról a pénzről. Hiszen mindenesetre úgyis te fogod felfalni akár ma, akár később. Annál jobb, ha azonnal odaadom.

Meg se kísérelte, hogy a vereségét leplezgesse. Leült a bolti asztal mellé és kiállított egy ötezer frankos utalványt, amelyet Laurent a bankban beválthatott. S nem beszéltek többet a rendőrségről ezen az estén.

Amint Laurentnak a zsebében volt a pénz, elkezdett inni, a lányokhoz járt s belemerült a zajos és bolond életbe. Nappal aludt, éjjel csavargott, kereste az erős izgalmakat s igyekezett menekülni a valóság elől. De nem sikerült neki csak még mélyebben belemerült a bajába.

Mikor lármáztak körülötte, akkor is azt a rettenetes nagy csöndet hallotta, amely a bensejében uralkodott; amikor valamelyik szeretője megölelte, amikor kiürítette a poharát, mámorának a mélyén csak súlyos szomorúságát találta. Már nem volt való a kéjelgésre és a dorbézolásra; egész lénye kihült és rideg volt, mint a külseje, az idegei elernyedtek a csókok és a lakoma közben. Mivel már előre undorodott mindentől, nem sikerült neki a fantáziáját mozgásba hozni s felizgatni érzékeit és a gyomrát. Egy kissé jobban szenvedett, ha erőltette az élvezetet, - ennyi volt az egész. És azután mikor hazament és megint a szemei előtt volt Raquinné és Therese, fáradtsága miatt teljesen ki volt szolgáltatva a félelme rettentő rohamainak: ilyenkor megfogadta, hogy többé nem megy el hazulról, hanem megmarad az eddigi szenvedésében, hogy megszokja és legyőzze.

Therese a maga részéről egyre ritkábban ment el hazulról. Egy hónapig ő is úgy élt, mint Laurent, a járdán és a kávéházakban. Este hazament egy percre, megetette Raquinnét, lefektette és újból elment hazulról, másnap reggelig. Egyszer négy napig nem látták egymást a férjével. Azután teljesen beleúnt ebbe az életbe, érezte, hogy így se megy többre, mint a bűnbánat komédiájával. Hiába járta végig a diáknegyed minden szállóját, hiába folytatott oly ocsmány és zajos életet. Az idegei letörtek; a kéj, a fizikai élvezet már nem izgatta fel annyira, hogy miatta elfelejthette volna a multat. Olyan volt, mint azok a részegesek, akik már a legerősebb likőr tüzével szemben is érzéketlenek. Belefáradt a kicsapongásba s a szeretőinél már csak unalom és undor várt reá. Aztán otthagya őket, arra gondolva, hogy már nem veszi semmi hasznukat. Kétségbeesett lustaság vett rajta erőt, otthon maradt; gyűrött szoknyában, fésületlenül, mosdatlan arccal és piszkos kézzel. Megfeledkezett róla, hogy mosakodni kell.

Mikor a két gyilkos így egymással szemben állt, kifáradtan, - miután kimerítettek minden eszközt, hogy szabaduljanak egymástól, - megértették, hogy nincs már erejük a további küzdelemre. Már a kéjnek sem kellettek s visszalökte őket a félelmükbe. Megint ott voltak a sikátorbeli komor és nyirkos lakásban, most már úgy éltek benne, mint a börtönben, mert többször megpróbáltak menekülni, de sohasem bírták elszakítani azt a véres köteléket, amely őket összefűzte. Most már nem is gondoltak, rá, hogy ily lehetetlen feladatra vállalkozzanak. Érezték, hogy a tények annyira leverték, elnyomták és egymáshoz kötötték őket, hogy az a tudat érlelődött meg bennük, hogy minden további lázongás nevetséges volna. Tovább folytatták megint a közös életüket, de a gyűlöletük dühös haraggá változott.

Az esti civakodások újra kezdődtek. Különben egész nap lármáztak és verekedtek. A gyűlöletükhöz még a bizalmatlanság is hozzájárult s a bizalmatlanságuk végül megbolondította őket.

Féltek egymástól. Az a jelenet, amely akkor következett be, mikor Laurent ötezer frankot kért, csakhamar minden reggel és minden este megisméltődött. Az volt a rögeszméjük, hogy kölcsönösen fel akarják jelenteni egymást. Nem tudták kiverni a fejükből ezt a gondolatot. Ha az egyikük egy szót szólt, vagy egy mozdulatot tett, a másik már azt képzelte, hogy az a szándéka, hogy menni akar a rendőrséghez. Ilyenkor vagy verekedtek, vagy kérlelték egymást. Haragjukban azt kiabálták, hogy azonnal elárulnak mindent s halálos rettegés vett rajtuk erőt; de azután reszkettek, megalázkodtak s keserves sírással megfogadták, hogy hallgatni fognak. Borzasztóan szenvedtek, de nem volt bátorságuk ahhoz, hogy a sebet úgy gyógyítsák, hogy tüzes vasat tegyenek reá. Ha fenyegették is egymást, hogy megvallják a bűntettet, ezt csak azért tették, hogy megrémítsék egymást és hogy szabaduljanak ettől a gondolattól, mert soha nem lett volna erejük ahhoz, hogy beszéljenek s a bűnhődésben keressék lelkük nyugalmát.

Több mint húszszor elmentek a rendőrbiztosi hivatal kapujáig, egyik a másik után. Hol Laurent akarta bevallani a gyilkosságot, hol Therese futott oda, hogy kiszolgáltatassa magát a bíróságnak. És mindig utólérték egymást az utcán és mindig elhatározták, hogy még várnak, - miután előbb kölcsönösen sértegették, majd hevesen kérlelték egymást.

De minden ilyen roham után még gyanakvóbbak és még vadabbak lettek.

Reggeltől estig leselkedtek egymásra. Laurent nem ment el többé a sikátorbeli lakásból, Therese nem engedte többé egyedül elmenni. Gyanakvásuk s az a félelmük, hogy vallani fognak, összehozta és egyesítette őket új, valami kegyetlenül bizalmas viszonyukban. A házasságkötésük óta soha sem voltak ily szorosan egymáshoz kötve és soha sem szenvedtek ennyire. De bármily fájdalmas volt is ez az élet rájuk nézve, mindig szemmel tartották egymást s a legegésőbb kint is inkább elszenveték volna, mint hogy csak egy órára is elváljanak egymástól. Ha Therese lement a boltba, Laurent utána ment, mert félt, hogy talán beszél valamelyik vevővel; ha Laurent az ajtóban állott és nézte a sikátorban járó-kelő embereket, Therese mellé állott, hogy lássa, nem beszél-e valakivel. Csütörtökön este, mikor a vendégek ott voltak náluk, a gyilkosok könyörgő pillantásokat váltottak egymással, rémülten lesték egymás szavait, mindegyikük azt várta, hogy a bűntársa valahogy elárulja magát és valami olyan dolgot kezd beszélni, aminek az értelméből megtudják a bűnüket.

Az ilyen hadiállapot nem tarthatott sokáig.

Therese és Laurent végül, egymástól függetlenül, arról kezdett ábrándozni, hogy egy új büntett útján meg lehetne szabadulni az első büntett következményeitől. Feltétlenül szükséges volt, hogy egyikük eltűnjék, - hogy azután a másiknak némi nyugalma legyen. Ez a gondolatuk egyszerre támadt, mind a ketten sürgős szükségét érezték a szétválásnak és mind a ketten örökre akartak szétválni egymástól. Az a gyilkosság, amelyen most járt az eszük, egész természetesnek, végzetszerűnek tünt fel előttük. Valami olyasminek, amit Camille meggyilkolása idézett elő. Nem is fontolgatták, hanem elfogadták a tervet mint a szabadulás egyetlen eszközét. Laurent elhatározta, hogy megöli Thereset, mert Therese útjában van, mert egyetlen szavával elveszítheti őt és mert elviselhetetlen kínokat okoz neki; és Therese elhatározta, hogy megöli Laurent-t, - ugyanazon okok miatt.

Az az erős elhatározás, hogy gyilkolni fognak, egy kissé lecsillapította őket. Megtették az előkészületeiket. Különben lázasan készülődtek valami különös okosság nélkül; csak igen határozatlanul gondolták végig az újabb gyilkosság valószínű következményeit, anélkül, hogy a menekülésről és a büntetlenségről megbizonyosodtak volna. Kényszerítő szükségét érezték annak, hogy gyilkoljanak, és mint a dühödött vadak, úgy engedtek ennek a szükségnek. Soha sem szolgáltatták volna ki magukat az első büntettükért, melyet oly ügyesen palástoltak el és megkockáztatták a nyaktilót egy második gyilkossággal, amelyet még csak nem is igyekeztek elleplezni. A viselkedésükben oly ellenmondás volt, melyet észre sem vettek. Egyszerűen csak arra gondoltak, hogy ha sikerül elmenekülniök, a külföldre mennek, miután előbb minden pénzt magukhoz vesznek. Therese tizenöt vagy húsz nappal előbb felvette azt a néhány ezer frankot, ami még megvolt a hozományából és elzárva tartotta egy fiókban, amiről Laurentnak is volt tudomása. Egy pillanatig se törődtek azzal, hogy mi lesz azután Raquinnéval.

Laurent néhány héttel azelőtt találkozott egyik iskolatársával, aki preparátor volt egy híres vegyésznel, ki sokat foglalkozott a méregtannal. Ez a barátja meghívta őt a laboratóriumba, ahol dolgozott, megmutatta neki a készülékeket és megnevezte a különféle vegyszereket. Egy este, amikor elszánta magát a gyilkosságra és amikor látta, hogy Therese egy pohár cukros vizet iszik előtte, eszébe jutott, hogy a laboratóriumban látott egy kis cserépflasskát, amelyben kéksav volt. Eszébe jutott, amit a preparátor e méreg rettenetes hatásáról mondott neki, hogy villámgyorsan megöli az embert és kevés nyomot hagy; azt gondolta, hogy ez az a méreg, amelyre neki szüksége van. Másnap sikerült hazulról elszöknie, meglátogatta a barátját és amíg ez hátat fordított neki, ellopta a kis cserépflasskát.

Ugyanezen a napon Therese arra használta fel Laurent távollétét, hogy megköszörültetett egy nagy konyhakést, amellyel cukrot vágott és amelynek az éle egészen ki volt csorbulva. A kést elrejtette az ebédlőszekrény egyik fiókjába.

XXXII.

A következő csütörtökön, miután a vendégek továbbra is eljártak hozzájuk, Raquinéknál különösen vidám volt az este. Egész féltizenkettőig együtt voltak. Mikor elmentek, Grivet kijelentette, hogy sohasem töltött kellemesebb órákat Raquinéknál.

Susanne, aki más állapotban volt, folyton Therese-zel beszélgetett fájdalmairól és örömeiről. Therese úgy tett, mintha nagy érdeklődéssel hallgatná; a szemei merevek voltak, az ajkait összeszorította, a fejével néha bólintott; szempillái, amikor lesütötte a szemét, beárnyalták az arcát. Laurent a maga részéről kitartó figyelmet tanúsított az öreg Michaud és Olivier beszéde iránt. Ezek az urak nem fősvénykedtek a szavaikkal és Grivet csak néha tudott becsempészni egy-egy szót az apa és fia beszédébe. Különben is bizonyos tiszteletet érzett irántuk, - úgy látta, hogy nagyon szépen beszélnek. Ezen az estén a játék helyett beszélgettek, s naivul felkiáltott, hogy egy régi rendőrbiztosnak a beszéde csaknem olyan mulatságos, mint a dominójáték.

Már csaknem négy éve volt, hogy Michaud és Grivet a csütörtök estéket Raquinéknál töltötte, s egyszer se fáradtak bele ezekben az egyhangú estékbe, amelyek idegölő szabályossággal ismétlődtek. Soha sem gyanították volna egy percig sem azt a drámát, amely lejátszódott ebben a házban, - hiszen a ház oly békés és kedves volt, amikor ők beléptek. Olivier rendszeren azt szokta mondani, rendőrtisztviselőhöz illő tréfával, hogy ennek az ebédlőnek becsületes ember szaga van. Grivet, hogy a maga részéről el ne maradjon, az ebédlőt a Béke templomának nevezte el. Az utóbbi időben Therese kétszer vagy háromszor azzal magyarázta az arcán látható zúzódásokat, hogy elesett. Különben egyikük se ismerte volna fel Therese arcán Laurent öklének nyomait; meg voltak róla győződve, hogy a házigazdák mintaszerű családi életet élnek, s hogy az életük csupa kedvesség és szerelem.

A béna öreg asszony többé meg se kísérelte, hogy elárulja azokat a gyalázatosságokat, amelyek a csütörtök esték komor nyugalma mögött rejtőztek. Látta a gyilkosok kínlását, tudta, hogy a válságnak egy napon be kell következnie, mert az események végzetes egymásutánja magával hozza, - és megértette, hogy az eseményeknek nincsen szükségük órára. Ettől kezdve nem foglalkozott többé a dologgal, várta, hogy jelentkezzenek Camille meggyilkolásának következményei, amelyeknek viszont a gyilkosokat kellett megölniök. Csak arra kérte az egek urát, hogy hagyja élni addig, hogy jelen lehessen a drámának annál az erőszakos megoldásánál, amelyet előre látott; az volt az utolsó kívánsága, hogy végignézhesse azt a végső szenvedést, amely Therest és Laurent-t meg fogja semmisíteni.

Ezen az estén Grivet melléje ült és sokáig beszélt hozzá, - a szokása szerint kérdezgette és válaszolt helyette. De nem tudta elérni, hogy Raquiné csak egyszer is reá tekintsen. Mikor az óra féltizenkettőt ütött, a vendégek hirtelen felkeltek.

- Az ember olyan jól érzi magát önöknél, - mondotta Grivet - hogy eszébe se jut, hogy elmenjen.

- Való igaz, - mondotta Michaud - hogy én, aki rendszeren kilenc órakor szoktam lefeküdni, itt sohase vagyok álmos.

Olivier úgy érezte, hogy megint el kell helyeznie a szellemes mondását.

- Látják, - mondotta, sárga fogait mutatva - ennek a szobának becsületes ember szaga van; ezért érezzük itt magunkat olyan jól.

Grivet, aki bosszankodott, hogy megelőzték, színészi mozdulatokkal elkezdett szavalni:

- Ez a szoba a Béke temploma!

Susanne ez idő alatt megkötötte a kalapja szalagját és így szólt Theresehez:

- Holnap reggel kilenc órakor eljövök.

- Ne, - felelt az asszony gyorsan - ne jöjjön, csak délután... Reggel bizonyosan elmegyek hazulról.

Különös hangon, zavartan beszélt. Kikísérte vendégeit a sikátorig. Laurent is lement, lámpással a kezében. Mikor egyedül voltak a házastársak, mindegyikük megkönnyebbülten sóhajtott fel; bizonyosan valami néma türelmetlenség marta őket az egész este. Már reggel óta komorabbak és nyugtalanabbak voltak egymással szemben, mint máskor. Kerülték egymás tekintetét, csendesen felmentek a lakásba. Kezeikben könnyű, de görcsös remegést éreztek; Laurentnak le kellett tennie a lámpást az asztalra, hogy el ne ejtse.

Mielőtt lefektették volna Raquinnét, előbb rendbe szokták hozni az ebédlőt, éjszakára előkészítettek egy pohár cukros vizet, s jártak-keltek a béna körül, míg mindezzel egészen el nem készültek.

Mikor felértek az ebédlőbe, ezen az estén, leültek egy percre, révedező szemmel, sápadt ajakkal. Egy kis szünet után Laurent, mintha hirtelen ébredt volna fel valami álomból, így szólt:

- Nos, nem fekszünk le?

- Igen, igen, lefekszünk - felelt Therese annyira reszketve, mintha nagyon fáznék.

Felkelt és a kezébe vette a vizes üveget.

- Hagyd, - kiáltott rá a férje, s igyekezett nyugodt hangot színlelni - majd én elkészítem a cukros vizet... Foglalkozzál csak a nénivel.

Kivette az üveget az asszony kezéből és vizet öntött egy pohárba. Aztán félig elfordulva, beleöntötte a kis cserépfleska tartalmát s egy darab cukrot is tett bele. Ez idő alatt Therese az ebédlőszelelő előtt kuporgott; elővette a konyhakést és bele akarta csusztatni az övéről lecsüngő nagy zsebek egyikébe.

Ebben a pillanatban az a különös érzés, amely elfogja az embereket, mikor a veszély közeledik, arra bírta a házastársakat, hogy egy ösztönszerű mozdulattal egymás felé forduljanak. Egymásra néztek. Therese meglátta a cserépfleskát Laurent kezében, és Laurent észrevette a kés fehér fényét, mely ott csillogott Therese szoknyájának a ráncai között. Némán és hidegen vizsgálgatták egymást néhány másodpercig, a férj az asztal mellett, az asszony az ebédlőszelelő előtt lehajolva. Megértették egymást. Mindegyikükben megfagyott a vér, mikor a saját gondolatára lelt a bűntársánál. Amint kölcsönösen leolvasták egymás arcáról a szándékat, megszánták egymást és megborzadtak egymástól.

Raquinné érezte, hogy a megoldás közel van mereven és élesen nézett rájuk.

Therese és Laurent egyszerre elkezdett zokogni. A legvégső válság megtörte őket, egyiket a másiknak a karjába dobta, gyengék voltak, mint a gyermekek. Úgy rémlett nekik, mintha valami édes és gyengéd érzés ébredne a mellükben. Sírtak, szó nélkül arra a szennyes életre gondoltak, amelyet eddig folytattak és amelyet még tovább kellene folytatni, ha elég gyávák lennének élni. A multra emlékezve úgy érezték, hogy annyira megunták és megutálták magukat, hogy végtelen nagy szükségét érzik a nyugalomnak, a megsemmisülésnek. Még egyszer egymásra tekintettek, utoljára és hálásan, a kés és a méregpohár láttára. Therese felvette a poharat, felét kiitta és odanyújtotta Laurentnak, aki egy kortyra kiitta a másik felét. Mintha villámcsapás érte volna őket, egymásra zuhantak, és végre vigaszt találtak a halálban. Az asszony ajkait odanyomta a férje nyakán ahhoz a sebhelyhez, amelyet Camille foga hagyott rajta.

A holttestek egész éjjel az ebédlő padlóján maradtak, egymásra borulva, meredten; a lámpa sárgás fénye világította meg őket, melyet a lámpaernyő vetett reájuk. És csaknem tizenkét óra hosszáig, másnap délfeléig, Raquinné bénán és némán bámulta őket a lábainál és mivel nem bírt betelni a nézésükkel, szét akarta őket zúzni sötét tekintetével.